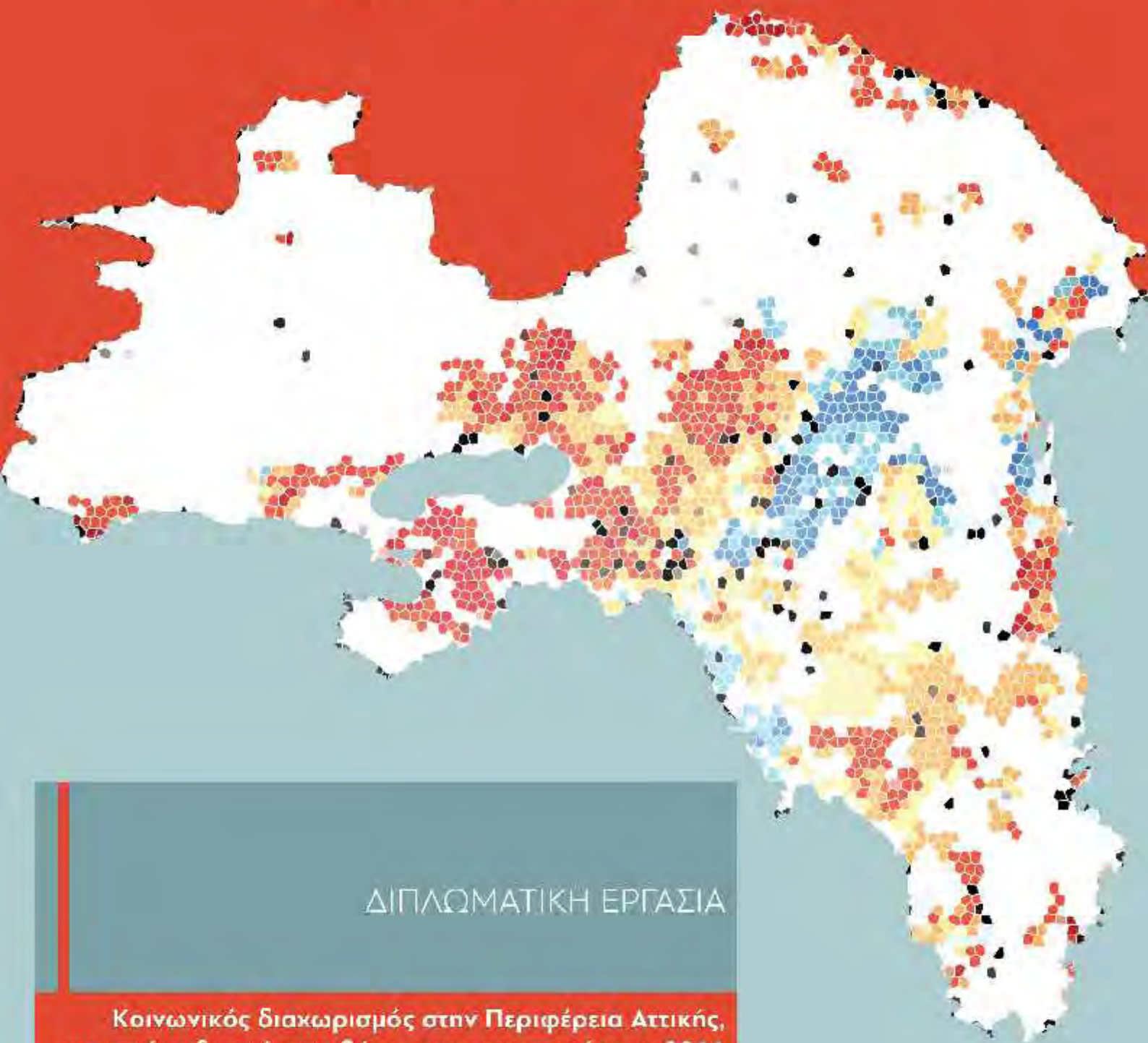

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής,
μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

ΛΑΜΠΡΗ ΦΩΤΕΙΝΗ

Επιβλέπων Καθηγητής : Κοτζαμάνης Βύρων

Βόλος, 2011

Ε Εργαστήριο
Δ Δημογραφικών
Κ και Κοινωνικών
Α Αναλύσεων

Στη μνήμη της μητέρας μου,
οι συμβουλές της οποίας
στάθηκαν και θα στέκουν αρωγοί
σε όποια ενασχόληση μου..

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία ασχολείται με την διερεύνηση του κοινωνικού διαχωρισμού στην Περιφέρεια Αττικής. Ο κοινωνικός διαχωρισμός ορίζεται ως η αποτύπωση των κοινωνικών ανισοτήτων στο χώρο και εξετάζεται σε βάθος χρόνων η ύπαρξη του στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας. Γίνεται μια προσπάθεια απεικόνισης των μεταβολών που έλαβαν χώρα στην περιοχή μελέτης μέσα από τις αλλαγές που έχει υποστεί ο πληθυσμός τον τελευταίο αιώνα. Επίσης επιχειρείται η ανάγνωση του φαινομένου σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011 και τα κοινωνικό-επαγγελματικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού μέσα από μεθόδους ερμηνείας της κοινωνικό-χωρικής σύστασης της Περιφέρειας. Πρόκειται για τη χρήση διερευνητικών στατιστικών εργαλείων όπως η ταξινόμηση και η παραγοντική ανάλυση προκειμένου να εξεταστούν οι σχέσεις μεταξύ των χαρακτηριστικών των κατοίκων και η συμβολή τους στη διαμόρφωση χωρικών διαφοροποιήσεων των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων .

Λέξεις – κλειδιά: κοινωνικός διαχωρισμός, χώρος, κοινωνία, Περιφέρεια Αττικής, απογραφή 2011, κοινωνικό-επαγγελματικά χαρακτηριστικά, κοινωνικές ομάδες, χωρική διαφοροποίηση

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the investigation of social segregation in the Region of Attica. Social segregation is defined as the spatial reflection of social inequalities and **it's existence is examined throughout the past years in the area of the capital city**. An attempt is made to illustrate the variations that took part in the area under research **through the change of people's characteristics in the last century. Furthermore, it is attempted to interpret the phenomenon according to the last census (2011) and the social-professional features of population through methods that define the social-spatial structure of the Region**. The exploratory statistic methods that are used for the research of the correlations between the characteristics of residents and their contribution at the formation of social-spatial differentiations, are cluster analysis and factor analysis.

Keywords: social segregation, space, society, Region of Attica, census 2011, social-spatial characteristics, social groups, spatial differentiation

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	i
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	ii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ.....	iii
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	v
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	vi
Στόχος της εργασίας.....	vi
Δομή της εργασίας.....	vi
1 Θεωρητική-Εννοιολογική Προσέγγιση.....	1
1.1 Χώρος και κοινωνία.....	1
1.1.1 Κοινωνική στρωμάτωση.....	1
1.1.2 Κοινωνική κινητικότητα.....	4
1.1.3 Κοινωνιολογική προσέγγιση του χώρου.....	5
1.2 Κοινωνικός διαχωρισμός.....	12
2 Ιστορική αναδρομή στην διαμόρφωση της χωρικής κοινωνικής διαστρωμάτωσης στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας.....	15
2.1 Εισαγωγή.....	15
2.2 Παραδείγματα κάθετου κοινωνικού διαχωρισμού στην Αθήνα.....	15
2.3 Η οριζόντια διαχωρισμένη πρωτεύουσα στο χρόνο.....	21
2.3.1 Περίοδος ανεξαρτησίας κι έπειτα.....	21
2.3.2 Αρχές 20 ^{ου} αιώνα.....	27
2.3.3 Η περίοδος του μεσοπολέμου.....	32
2.3.4 Μεταπολεμική Αθήνα.....	38
3 Προσέγγιση της παρούσας κατάστασης στην Περιφέρεια Αττικής.....	54
3.1 Μεθοδολογική Προσέγγιση.....	54
3.2 Στοιχεία ανάλυσης και ορισμοί.....	54
3.2.1 Εποπτείες απογραφής.....	54
3.2.2 Ηλικιακές ομάδες.....	57
3.2.3 Εκπαιδευτικό επίπεδο.....	57
3.2.4 Κύρια ασχολία.....	58
3.2.5 Θέση στο επάγγελμα.....	59
3.2.6 Επαγγελματική κατηγορία.....	60
3.3 Ανάλυση δεδομένων.....	61

3.3.1	Οργάνωση δεδομένων	61
3.3.2	Ταξινόμηση δεδομένων (cluster analysis)	61
3.3.3	Παραγοντική ανάλυση (factor analysis)	62
4	Χωρική ανάλυση.....	65
4.1	Ταξινόμηση ανά μεταβλητή και χαρτογραφική αποτύπωση	65
4.1.1	Ταξινόμηση βάσει ηλικιακών ομάδων	65
4.1.2	Ταξινόμηση βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου	72
4.1.3	Ταξινόμηση βάσει του οικονομικά ενεργού πληθυσμού	79
4.1.4	Ταξινόμηση βάσει της ανεργίας- απασχόλησης	82
4.1.5	Ταξινόμηση βάσει της κατανομής ανεργίας : Παλιοί και νέοι άνεργοι ..	85
4.1.6	Ταξινόμηση βάσει της θέσης στο επάγγελμα	88
4.1.7	Ταξινόμηση βάσει των επαγγελματικών κατηγοριών.....	91
4.1.8	Πρώτα συμπεράσματα.....	96
4.2	Σύνθετη χωρική ανάλυση: Τα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης	97
4.2.1	ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_1: Εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού σε σχέση με την εκπαίδευση και το ποσοστό ανεργίας.....	102
4.2.2	ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_2: Θέση στο επάγγελμα σε σχέση με την εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού και την ηλικία	105
4.2.3	ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_3: Εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού	107
4.2.4	ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_4: Δυναμικότητα οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε σχέση με την ηλικία	109
5	Συμπεράσματα	111
	ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ	114
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	117
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ	121

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Αριθμός	Τίτλος	Σελίδα
2.3.1α	Επαγγελματικές κατηγορίες στον Πειραιά (1837)	21
2.3.1β	Επαγγελματικές κατηγορίες στην Αθήνα και στον Πειραιά (1879,1882)	25
2.3.2.α	Τιμή του Μ για κάθε κατηγορία εργατών	31
2.3.4.2.α	Τρεις βασικές κλάσεις βάσει των Ευρωπαϊκών Κοινωνικό-οικονομικών κατηγοριών(ESeC)	50
2.3.4.2.β	Κατανομή των κύριων επαγγελματικών κλάσεων ανά κοινωνικό τύπο βάσει της απογραφής 2001	51
2.3.4.2.γ	Ταξινόμηση βασικών επαγγελματικών κατηγοριών (2001)	52
3.1.α	Εποπτείες απογραφής της Περιφέρειας Αττικής	56
3.1.β	Ηλικιακές ομάδες πληθυσμού	57
3.1.γ	Εκπαιδευτικό επίπεδο πληθυσμού	57
3.1.δ	Κύρια Ασχολία	58
3.1.ε	Περιγραφή κατηγοριών θέσης στο επάγγελμα	59
3.1.στ	Επάγγελμα	60
4.1.1.1	Δεδομένα ταξινόμησης ηλικιακών ομάδων (20-65+)	65
4.1.1.2	Δεδομένα ταξινόμησης ηλικιακών ομάδων (20-64)	69
4.1.2.1	Δεδομένα ταξινόμησης εκπαιδευτικού επιπέδου για τον πληθυσμό άνω των 20 ετών	72
4.1.2.2	Δεδομένα ταξινόμησης εκπαιδευτικού επιπέδου για τις ηλικίες 20-64	76
4.1.3.α	Δεδομένα ταξινόμησης οικονομικά ενεργού πληθυσμού	79
4.1.4.α	Δεδομένα ταξινόμησης ανεργίας-απασχόλησης	82
4.1.5.α	Δεδομένα ταξινόμησης παλιών-νέων ανέργων	85
4.1.6.α	Δεδομένα ταξινόμησης θέσης στο επάγγελμα	88
4.1.7.α	Δεδομένα ταξινόμησης επαγγελματικών κατηγοριών	91
4.2.α	Μεταβλητές παραγοντικής ανάλυσης	97
4.2.β	Συμμετοχικότητα μεταβλητών	98
4.2.γ	Αντανάκλαση συνολικής διακύμανσης	99
4.2.ε	Επιβαρύνσεις παραγόντων μετά την περιστροφή	101

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Αριθμός	Τίτλος	Σελίδα
1.1.3.α	Μοντέλο Burgess	9
1.1.3.β	Μοντέλο Hoyt	10
1.1.3.γ	Μοντέλο Harris & Ullman	11
2.2.α	Ποσοστό επαγγελματικών κατηγοριών ανά όροφο στις πολυκατοικίες του Δήμου Αθηναίων (2011)	17
2.2.β	Ποσοστό ατόμων ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσής τους ανά όροφο στις πολυκατοικίες του Δήμου Αθηναίων (2011)	18
2.2.γ	Ποσοστό ατόμων ανάλογα με την υποκοώτητά τους ανά όροφο στις πολυκατοικίες του Δήμου Αθηναίων (2011)	19
2.3.2α	Άτομα ανά εκτάριο στις μεσοαστικές περιοχές της Αθήνας 1920	31
2.3.3.α	Κοινωνική Δομή της πρωτεύουσας το 1928	32
2.3.3.β	Σύγκριση απασχόλησης προσφύγων και λοιπού πληθυσμού το 1928 (Αθήνα-Πειραιάς-Καλλιθέα)	33
2.3.3.γ	Απασχόληση ανδρών και γυναικών στη βιομηχανία/κλάδο	34
2.3.4.α	Απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην πρωτεύουσα (1951-1981)	38
2.3.4.β	Η εξέλιξη της θέσης στο επάγγελμα στην πρωτεύουσα (1928-1981)	39
2.3.4.2.α	Κοινωνικό-επαγγελματικές κατηγορίες 1981-1991	42
2.3.4.2.β	Κοινωνικό-επαγγελματική σύνθεση των βασικών τύπων ζωνών κατοικίας (1991)	45
3.3.3.α	Ιδανικό μοντέλο αστικής οικολογικής δομής	63
4.1.1.1	Κατανομή ηλικιακών ομάδων ανά συστάδα	66
4.1.1.2	Κατανομή ηλικιακών ομάδων (20-64) ανά ομάδα	69
4.1.2.1	Κατανομή εκπαιδευτικού επιπέδου ανά ομάδα (20-65+)	72
4.1.2.2	Κατανομή εκπαιδευτικού επιπέδου ανά ομάδα (20-64)	77
4.1.4.α	Κατανομή απασχόλησης- ανεργίας ανά ομάδα	82
4.1.5.α	Κατανομή παλιών-νέων ανέργων ανά ομάδα	85

Αριθμός	Τίτλος	Σελίδα
4.1.6.α	Κατανομή κατηγοριών θέσης στο επάγγελμα ανά ομάδα	88
4.1.7.α	Κατανομή των επαγγελματών στις ομάδες ταξινόμησης	92
4.2.δ	Scree Plot	100
4.2.1.α	Αναπαράσταση άξονα 1 ^{ου} παράγοντα	102
4.2.2.α	Αναπαράσταση άξονα 2 ^{ου} παράγοντα	105
4.2.3.α	Αναπαράσταση άξονα 3 ^{ου} παράγοντα	107
4.2.4.α	Αναπαράσταση άξονα 4 ^{ου} παράγοντα	109

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Αριθμός	Τίτλος	Σελίδα
2.2	Κάθετος κοινωνικός διαχωρισμός στην Μητροπολιτική Περιοχή της Πρωτεύουσας (2011)	20
2.3.1.α	Ποσοστό λαϊκών στρωμάτων στο σύνολο των απασχολούμενων στον δήμο Αθηναίων ανά ενορία (1859-1868)	22
2.3.1.β	Ποσοστό ανώτερων στρωμάτων στο σύνολο των απασχολούμενων στον δήμο Αθηναίων ανά ενορία (1859-1868)	23
2.3.1.γ	Επέκταση του σχεδίου της πρωτεύουσας το 19 ^ο αιώνα	26
2.3.2.α	Ποσοστό (%) λαϊκών στρωμάτων στο σύνολο των απασχολούμενων στον δήμο Αθηναίων ανά ενορία (1899-1902)	28
2.3.2.β	Ποσοστό (%) ανώτερων στρωμάτων στο σύνολο των απασχολούμενων στον δήμο Αθηναίων ανά ενορία (1899-1902)	29
2.3.3.α	Προσφυγικοί συνοικισμοί, συνεταιρισμοί και Κηπουπόλεις, 1922-1940	34
2.3.3.β	Συγκέντρωση λαϊκών στρωμάτων στον δήμο Αθηναίων (1939)	36
2.3.3.γ	Συγκέντρωση ανώτερων στρωμάτων στον δήμο Αθηναίων (1939)	37
2.3.4.α	Η αστική μεγέθυνση της Πρωτεύουσας την περίοδο 1950-1980	41
2.3.4.β	Κοινωνική μορφολογία της Αττικής το 1991	43

Αριθμός	Τίτλος	Σελίδα
2.3.4.γ	Κοινωνικοί τύποι κατοικίας στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας το 1991: Τύπος 1:Υψηλά στρώματα	46
2.3.4.δ	Κοινωνικοί τύποι κατοικίας στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας το 1991: Τύπος 2:Υψηλά-Μεσαία στρώματα	47
2.3.4.ε	Κοινωνικοί τύποι κατοικίας στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας το 1991: Τύπος 3:Χαμηλά-Μεσαία στρώματα	48
2.3.4.στ	Κοινωνικοί τύποι κατοικίας στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας το 1991: Τύπος 4:Εργατικά στρώματα	49
2.3.4.ζ	Απογραφικοί τομείς στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής με ποσοστό άνω του 50% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού να ανήκει στις 3 βασικές επαγγελματικές κατηγορίες (2001)	50
2.3.4.η	Κοινωνικές ομάδες στην Αττική (2001)	53
4.1.1.1	Απεικόνιση ταξινόμησης ηλικιακών ομάδων ("20-34"- "35-49"- "50-64" – "65+")	68
4.1.1.2	Απεικόνιση ταξινόμησης ηλικιακών ομάδων ("20-34"- "35-49"- "50-64")	71
4.1.2.1	Απεικόνιση ταξινόμησης εκπαιδευτικού επιπέδου για τις ηλικίες 20-65+	75
4.1.2.2	Απεικόνιση ταξινόμησης εκπαιδευτικού επιπέδου για τις ηλικίες 20-64	78
4.1.3	Απεικόνιση ταξινόμησης οικονομικά ενεργού πληθυσμού	81
4.1.4	Απεικόνιση ταξινόμησης απασχόλησης-ανεργίας	84
4.1.5	Απεικόνιση ταξινόμησης κατανομής ανεργίας: Παλιοί - Νέοι άνεργοι	87
4.1.6	Απεικόνιση ταξινόμησης θέσης στο επάγγελμα	90
4.1.7	Απεικόνιση ταξινόμησης επαγγελματικών κατηγοριών	95
4.2.1	Ταξινόμηση πρώτου παράγοντα	104
4.2.2	Ταξινόμηση δεύτερου παράγοντα	106
4.2.3	Ταξινόμηση τρίτου παράγοντα	108
4.2.4	Ταξινόμηση τέταρτου παράγοντα	110

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την ολοκλήρωση της διπλωματικής αυτής εργασίας θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Βύρωνα Κοτζαμάνη για την ουσιαστική καθοδήγηση και υποστήριξη του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας.

Επίσης εκφράζω τις ευχαριστίες μου για την βοήθεια της, στην κα. Μαρί Νοέλ Ντυκέν, καθηγήτρια του Τμήματος, ιδιαίτερα στο τεχνικό σκέλος της ανάλυσης μιας και οι συμβουλές της στάθηκαν καθοριστικές για το αποτέλεσμα της εργασίας.

Επιπλέον δε θα μπορούσα να παραλείψω να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στο φίλο μου Χρήστο Μπότα για την έμμεση και άμεση υποστήριξη του χάρη στην οποία κατάφερα να φέρω εις πέρας το έργο μου παρά τις όποιες δυσκολίες.

Τέλος οφείλω να ευχαριστήσω την οικογένεια μου που στηρίζει τις προσπάθειες μου σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της εργασίας

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση του φαινομένου του κοινωνικού διαχωρισμού στον ελλαδικό χώρο και συγκεκριμένα στην Περιφέρεια Αττικής σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός πρέπει αρχικά να αποσαφηνιστούν κάποιες θεωρητικές έννοιες που σχετίζονται με το φαινόμενο καθώς επίσης και να γίνει μια ανάλυση της πορείας του φαινομένου αυτού στην υπό εξέταση περιοχή.

Η υπόθεση στην οποία βασίζεται αυτή η εργασία είναι ότι τα κοινωνικό-επαγγελματικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού διαδραματίζουν κάποιο ρόλο ως προς τον διαχωρισμό του πληθυσμού στο πλαίσιο της Περιφέρειας Αττικής. Προκειμένου να διερευνηθεί αυτή η υπόθεση εξετάζεται ένα σύνολο μεταβλητών που παρέχονται από την απογραφή του 2011 η κάθε μία ξεχωριστά αλλά και σε συνδυασμό προκειμένου να μελετηθούν οι σχέσεις μεταξύ τους.

Δομή της εργασίας

Η εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια των οποίων μια σύντομη περιγραφή είναι η εξής:

- Κεφάλαιο 1^ο : Σε αυτή την ενότητα επιχειρείται μια ανάλυση της σχέσης χώρου κα κοινωνίας μέσα από τις διάφορες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί σε βάθος χρόνου. Έπειτα προσεγγίζεται το φαινόμενο του κοινωνικού διαχωρισμού μέσα από τους διάφορους ορισμούς που έχουν καταγραφεί.
- Κεφάλαιο 2^ο : Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια ιστορική αναδρομή στον ευρύτερο χώρο της Περιφέρειας από την περίοδο ανεξαρτησίας κι έπειτα, σε σχέση με τον διαχωρισμό του πληθυσμού από τη σύσταση δηλαδή της Πρωτεύουσας έως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Γίνεται αναφορά στα δύο είδη διαχωρισμού που απαντώνται στην Αττική τον κάθετο και τον οριζόντιο κοινωνικό διαχωρισμό.
- Κεφάλαιο 3^ο: Το συγκεκριμένο κεφάλαιο αφορά την ανάλυση των στοιχείων και της μεθοδολογίας που θα χρησιμοποιηθεί για τη διερεύνηση του φαινομένου σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Παρουσιάζονται οι μεταβλητές που λαμβάνονται υπόψη στην ανάλυση και περιγράφεται η μεθοδολογία.
- Κεφάλαιο 4^ο: Πρόκειται για το κεφάλαιο όπου παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης. Αναλύονται τα αποτελέσματα των ταξινομήσεων των μεταβλητών καθώς επίσης παρατίθενται οι χάρτες που προέκυψαν και περιγράφονται. Επιπλέον παρουσιάζονται και κύριες συνιστώσες που προέκυψαν και χαρτογραφήθηκαν από την παραγοντική ανάλυση που εκπονήθηκε.
- Κεφάλαιο 5^ο : Στο 5^ο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας βγαίνουν κάποια συμπεράσματα από τη δουλειά που προηγήθηκε σχετικά με την κοινωνικό-χωρική σύσταση της Περιφέρειας Αττικής.

1 Θεωρητική-Εννοιολογική Προσέγγιση

1.1 Χώρος και κοινωνία

Για την κατανόηση της σχέσης μεταξύ του χώρου και πιο συγκεκριμένα του αστικού χώρου και τις κοινωνίας θα ακολουθήσει μια ανάλυση των εννοιών αυτών καθώς και η διερεύνηση της σχέσης τους μέσα από τη διεθνή βιβλιογραφία.

Ο Soja (1980) αναφέρεται στη σχέση του χώρου και της κοινωνίας χαρακτηρίζοντας της ως μια συνεχή αμφίδρομη διαδικασία κατά την οποία οι άνθρωποι δημιουργούν και τροποποιούν τους αστικούς χώρους ενώ ταυτόχρονα επηρεάζονται με διάφορους τρόπους από τους χώρους στους οποίους ζουν κι εργάζονται. Αυτή η διαδικασία αλληλεπίδρασης καλείται κοινωνικό-χωρική διαλεκτική. (Knox P., Pinch S., 2009:38)

Κατά τους Dear & Wolch εντοπίζονται τρεις όψεις της κοινωνικό-χωρικής διαλεκτικής:

- Διαδικασίες στο πλαίσιο των οποίων οι κοινωνικές σχέσεις συγκροτούνται μέσω του χώρου, όπως για παράδειγμα τα χαρακτηριστικά της περιοχής κατοικίας που επηρεάζουν τις διευθετήσεις για την εγκατάσταση
- Δεύτερον, διαδικασίες κατά τις οποίες οι κοινωνικές σχέσεις εμποδίζονται από το χώρο. Εδώ φέρεται ως παράδειγμα το φυσικό περιβάλλον που δύναται να διευκολύνει ή να εμποδίζει την ανθρώπινη δραστηριότητα
- Και τέλος ,διαδικασίες στο πλαίσιο των οποίων οι κοινωνικές σχέσεις διαμεσολαβούνται από το χώρο, όπως όταν η γενική επίδραση της «τριβής της απόστασης» διευκολύνει την ανάπτυξη ευρείας ποικιλίας κοινωνικών πρακτικών, συμπεριλαμβανομένων των πρακτικών της καθημερινής ζωής.

(Knox P., Pinch S., 2009:39)

Άρα ο χώρος δεν είναι απλώς ένα ουδέτερο περιέχον όπου εκφράζονται κοινωνικό-οικονομικές διαδικασίες αλλά παίζει σημαντικό ρόλο στα σχήματα αστικής ανάπτυξης αλλά και στις σχέσεις των κοινωνικών ομάδων.

1.1.1 Κοινωνική στρωμάτωση

Για την εμπάθυση στη σχέση χώρου και κοινωνίας πρέπει να γίνει κατανοητή η στρωμάτωση της κοινωνίας και να αναλυθούν οι διάφορες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί με τα χρόνια και ορίζουν τη στρωμάτωση λαμβάνοντας υπόψη διαφορετικούς παράγοντες. Πρόκειται για τις επικρατέστερες θεωρίες που έχουν καταγραφεί.

Αρχικά, η κοινωνική στρωμάτωση είναι η έννοια που χρησιμοποιείται από τους κοινωνιολόγους προκειμένου να περιγράψουν τις ανισότητες που υπάρχουν στους διάφορους τύπους της ανθρώπινης κοινωνίας. Κατά τον Giddens, οι δομικές ανισότητες μεταξύ των διαφόρων ομάδων του πληθυσμού ορίζουν τη στρωμάτωση της κοινωνίας. Οι κοινωνίες αποτελούνται από ιεραρχικά στρώματα με τους περισσότερο ευνοημένους να βρίσκονται στην κορυφή και τους λιγότερο προνομιούχους κοντά στη βάση. (Giddens A.,2009:338) Ορισμένα παραδείγματα κοινωνικών χαρακτηριστικών που παίζουν ρόλο στην διαστρωμάτωση του πληθυσμού αποτελούν η φυλή, η εθνότητα, ο πλούτος ,το επίπεδο εκπαίδευσης.

Οι μορφές στρωμάτωσης μιας κοινωνίας διαφέρουν ανάλογα με το κοινωνικοοικονομικό σύστημα το οποίο λαμβάνει χώρα σε κάθε χρονική περίοδο. Οι

κοινωνικοοικονομικοί σχηματισμοί δύνανται να είναι είτε ανοικτοί είτε κλειστοί ως προς την κινητικότητα των μελών σε ανώτερα και κατώτερα στρώματα. Παραδείγματος χάρη το δουλοκτητικό σύστημα αποτέλεσε ένα κλειστό σύστημα όπου ο δούλος γεννιόταν σε αυτή την κατάσταση και δεν υπήρχε δυνατότητα μετακίνησης σε ανώτερη θέση ενώ αντίθετα στον καπιταλισμό η κινητικότητα είναι δυνατή αλλά ουσιαστικά δύσκολη και κυρίως καθοδική.

1.1.1.1 Κοινωνικές Τάξεις

Σύμφωνα με τον Giddens οι κοινωνικές τάξεις αποτελούν ένα από τα συστήματα στρωμάτωσης που απαντώνται στις κοινωνίες. Άλλα συστήματα αποτελούν η δουλεία, η κάστα και οι νομοκατεστημένες τάξεις. Ως κοινωνική τάξη ορίζει ένα μεγάλης κλίμακας σύνολο ατόμων που μοιράζονται κοινούς οικονομικούς πόρους, οι οποίοι ασκούν ισχυρή επίδραση στον τρόπο ζωής τους. Τις κύριες βάσεις της ταξικής διαφοροποίησης αποτελούν η κατοχή πλούτου και το επάγγελμα. (Giddens A.,2009:338)

Στη μαρξιστική θεωρία, ως κύριο στοιχείο διαμόρφωσης και αλλαγής των κοινωνικών δομών φέρεται από τον ιστορικό και διαλεκτικό υλισμό, η διαδικασία παραγωγής. Η διαδικασία της κοινωνικής αλλαγής προκύπτει από τη διαλεκτική σχέση παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγικών σχέσεων.

Ο κλασικός ορισμός που αποδίδει ο Λένιν στις τάξεις που απαρτίζουν μια αστική κοινωνία είναι ο εξής:

«Τάξεις ονομάζονται μεγάλες ομάδες ανθρώπων που ξεχωρίζουν μεταξύ τους από τη θέση που κατέχουν, μέσα σε ένα ιστορικά καθορισμένο σύστημα της κοινωνικής παραγωγής, από τη σχέση τους (στο μεγαλύτερο μέρος κατοχυρωμένη και διατυπωμένη με νόμους) προς τα μέσα παραγωγής, από το ρόλο τους στην κοινωνική οργάνωση της εργασίας και συνεπώς από τους τρόπους που ιδιοποιούνται τη μερίδα του κοινωνικού πλούτου που διαθέτουν και από το μέγεθος αυτής της μερίδας. Τάξεις είναι οι ομάδες εκείνες ανθρώπων που η μία μπορεί να οικειοποιηθεί τη δουλειά της άλλης χάρη στη διαφορά θέσης που κατέχει σε ένα καθορισμένο σύστημα της κοινωνικής οικονομίας.» (Β.Ι.Λένιν, τόμος 39:15)

Κατά τον Ένγκελς (1888), με τον όρο αστική τάξη νοείται η τάξη των σύγχρονων καπιταλιστών, που είναι κάτοχοι των κοινωνικών μέσων παραγωγής και που εκμεταλλεύονται τη μισθωτή εργασία. Με τον όρο προλεταριάτο χαρακτηρίζεται η τάξη των σύγχρονων μισθωτών εργατών, οι οποίοι επειδή δεν κατέχουν καθόλου δικά τους μέσα παραγωγής, είναι αναγκασμένοι να πουλούν την εργατική τους δύναμη για να μπορούν να ζήσουν. Οι τελευταίοι ζουν μονάχα τόσο, όσο βρίσκουν δουλειά και βρίσκουν δουλειά όσο αυτή αυξάνει το κεφάλαιο.

Πιο αναλυτικά βασικό χαρακτηριστικό της εργατικής τάξης αποτελεί η μη κατοχή μέσων παραγωγής και η υποχρέωση της να πουλά την εργατική της δύναμη στους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής. Στην εργατική τάξη εντάσσονται, πέρα από τους βιομηχανικούς εργάτες, και οι εμποροϋπάλληλοι και οι τραπεζοϋπάλληλοι, μιας και η εργασία τους συμβάλλει στην απόσπαση κέρδους από τους εμπόρους ή τραπεζίτες κεφαλαιοκράτες. Επίσης λόγω της κυριαρχίας της κεφαλαιοκρατικής σχέσης και σε άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής όπως για παράδειγμα η Υγεία, η Παιδεία, η ψυχαγωγία, σε αυτούς τους τομείς αναπτύσσονται και τα αντίστοιχα τμήματα της εργατικής τάξης.

Τα μεσαία στρώματα που απαντώνται στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι ναι μεν κατέχουν μέσα παραγωγής αλλά δεν είναι τόσο ανεπτυγμένα ώστε το αποτέλεσμα της κάθε ξεχωριστής εργασίας να ενσωματώνεται στο παραγόμενο προϊόν. Επίσης όσον αφορά την χρήση ξένης μισθωτής εργασίας είτε δεν υφίσταται είτε είναι περιορισμένη και πολλές φορές με τη μορφή συνεργασίας. Στον καπιταλισμό κυριαρχεί η τάση απαλλοτρίωσης των άμεσων παραγωγών από τα μέσα παραγωγής που διαθέτουν και επαναστατικοποίησης των μέσων παραγωγής –δηλαδή αντικατάστασή τους με νέα, τεχνολογικά εκσυγχρονισμένα- τα οποία συγκεντρώνουν την παραγωγή και το εργατικό δυναμικό και κάνουν κοινωνική την παραγωγή.

Συμπληρωματικά σε αυτή τη διαδικασία υπάρχει και η τάση αναπαραγωγής των μεσαίων στρωμάτων σε νέους παραγωγικούς κλάδους ή διατήρησή τους σε υπηρεσίες. Έτσι ανάλογα με τον αριθμό απασχόλησης ξένης μισθωτής εργασίας και το ύψος του εισοδήματός τους άλλα τμήματα των μεσαίων στρωμάτων βρίσκονται κοντά στην εργατική τάξη και άλλα προσεγγίζουν την αστική τάξη. Τα στρώματα αυτά από τη φύση τους κοινωνικά ταλαντεύονται ανάμεσα στην αστική και την εργατική τάξη.

Αξίζει να σημειωθεί , όσον αφορά το βιομηχανικό κλάδο και κατ' επέκταση την εργατική τάξη ,ότι κατά τον Μαρξ τα όρια της βιομηχανικής δραστηριότητας στον καπιταλισμό είναι αρκετά ευρύτερα από αυτά των παραδοσιακών κλάδων της «μεταποίησης» στα οποία περιορίζεται η αστική στατιστική. Πιο συγκεκριμένα παρατίθεται η αναφορά σε αυτό το θέμα ,από το δεύτερο τόμο του Κεφαλαίου:

«Υπάρχουν όμως αυτοτελείς κλάδοι της βιομηχανίας, όπου το προϊόν του προτσές παραγωγής δεν είναι ένα καινούργιο υλικό προϊόν, δεν είναι εμπόρευμα. Οικονομική σπουδαιότητα ανάμεσα σ' αυτούς έχει μόνο η βιομηχανία μεταφορών εμπορευμάτων και ανθρώπων είτε πρόκειται απλώς για διαβίβαση πληροφοριών, επιστολών, τηλεγραφημάτων κλπ. [...] Εκείνο που πουλάει η βιομηχανία μεταφορών είναι αυτή η ίδια η μετακίνηση [...] Το ωφέλιμο αποτέλεσμα είναι καταναλώσιμο μόνο στη διάρκεια του προτσές παραγωγής, το αποτέλεσμα αυτό δεν υπάρχει σαν ένα αντικείμενο χρήσης διαφορετικό απ' αυτό το προτσές [...] Η ανταλλακτική όμως αξία αυτού του ωφέλιμου αποτελέσματος καθορίζεται όπως και η ανταλλακτική αξία των στοιχείων παραγωγής που έχουν καταναλωθεί σ' αυτό (εργατική δύναμη και μέσα παραγωγής) συν την υπεραξία που έχει δημιουργηθεί από την υπερεργασία των εργατών που εργάζονται στη βιομηχανία μεταφορών [...] Το βιομηχανικό κεφάλαιο είναι ο μοναδικός τρόπος ύπαρξης του κεφαλαίου, όπου λειτουργία του κεφαλαίου δεν είναι μόνο η ιδιοποίηση υπεραξίας ή υπερπροϊόντος αλλά ταυτόχρονα και η δημιουργία τους» (Μαρξ Κ. τόμος 2:53-54)

Μια άλλη θεωρία για τις κοινωνικές τάξεις είναι αυτή του Weber , ο οποίος στηριζόμενος στη μαρξιστική θεώρηση εισάγει κι άλλους παράγοντες που πιστεύει ότι διαδραματίζουν ρόλο στο σχηματισμό των τάξεων. Ο Weber υποστηρίζει ότι οι ταξικές διαιρέσεις προέρχονται και από οικονομικές διαφορές που δεν έχουν άμεση σχέση με την ιδιοκτησία όπως για παράδειγμα τα διαπιστευτήρια και τα προσόντα που εξασφαλίζουν στα άτομα περισσότερες οικονομικές απολαβές και κατ' επέκταση καλύτερη ποιότητα ζωής . Επιπλέον, αναγνωρίζει στην στρωμάτωση δύο συνιστώσες την κοινωνική θέση ή κατάσταση και το κόμμα. Η πρώτη εκ των δύο αφορά το γόητρο, την εκτίμηση που αποδίδεται από τρίτους και οι άνθρωποι χαρακτηρίζονται είτε ως υψηλού κύρους είτε από την άλλη ως απόκληροι. Όσον αφορά το κόμμα ο Βέμπερ θεωρεί ότι ξεπερνά τις ταξικές διαφοροποιήσεις και ότι μπορεί να επηρεάζεται από θρησκευματα ή εθνικιστικά ιδεώδη. (Giddens A.,2009:346-8)

Κάποιες άλλες θέσεις για τις κοινωνικές τάξεις οι οποίες απορρέουν από τον Μαρξ και τον Weber εκφράζονται από τους E. Wright και F. Parkin. Ο Wright (1978, 1985) διακρίνει τρεις διαστάσεις ελέγχου των οικονομικών πόρων στη σύγχρονη καπιταλιστική παραγωγή καταλήγοντας σε τρεις κύριες κοινωνικές τάξεις. Πρόκειται για τον έλεγχο των επενδύσεων ή του χρηματικού κεφαλαίου, τον έλεγχο των φυσικών μέσων παραγωγής(γη, εργοστάσια και γραφεία) και τον έλεγχο της εργατικής δύναμης. Ο Wright λοιπόν θεωρεί ότι όσοι ανήκουν στην κεφαλαιοκρατική τάξη ελέγχουν κάθε μία από αυτές της παραγωγής ενώ τα μέλη της εργατικής τάξης δεν ασκούν κανέναν έλεγχο. Επίσης μεταξύ των δύο αυτών ομάδων υπάρχουν ομάδες με αμφίρροπη θέση οι οποίες ανήκουν σε «αντιφατικές ταξικές θέσεις» μιας και μπορούν να επηρεάσουν κάποια τμήματα της παραγωγής όμως δεν μπορούν να ασκήσουν οποιοδήποτε άλλο έλεγχο. (Giddens A.,2009:346-8)

Ο Parkin βασισμένος στη βεμπεριανή θεώρηση αν και αναγνωρίζει τη θέση του Μαρξ ότι σχέση ιδιοκτησίας ως προς τα μέσα παραγωγής αποτελεί τη βάση της κοινωνικής δομής, υποστηρίζει ότι η ιδιοκτησία αποτελεί μια μορφή «κοινωνικής περιχαράκωσης». Αυτή την ιδιοκτησία την μονοπωλεί ένα ελάχιστο τμήμα του πληθυσμού και τη χρησιμοποιεί ως βάση για να ασκεί δύναμη πάνω στους άλλους. Εδώ ως κοινωνική περιχαράκωση ο Giddens ορίζει κάθε κοινωνική διαδικασία κατά την οποία οι ομάδες προσπαθούν να διατηρήσουν αποκλειστικό έλεγχο των πόρων, περιορίζοντας την πρόσβαση των άλλων σε αυτούς. Σημειώνεται ότι πέρα από την ιδιοκτησία ή τον πλούτο σχεδόν όλα τα χαρακτηριστικά τα οποία κατά τον Weber διαφοροποιούν τις κοινωνικές τάξεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν ώστε να δημιουργήσουν κοινωνικές περιχαράκώσεις.

Η κοινωνική περιχαράκωση εντοπίζεται σε δύο διαδικασίες τον αποκλεισμό και το σφετερισμό. Ο αποκλεισμός έχει να κάνει με «τις στρατηγικές που μπορεί να εφαρμόσουν οι ομάδες προκειμένου να διαχωρίσουν τα δικά τους από τα ξένα στοιχεία και να τα εμποδίσουν να έχουν πρόσβαση σε πόρους στους οποίους οι αποκλεισμένες ομάδες αποδίδουν αξία». Ο σφετερισμός έχει να κάνει με τις προσπάθειες των ολιγότερο προνομιούχων να αποκτήσουν πόρους τους οποίους είχαν μονοπωλήσει άλλοι. (Giddens,2009:349)

Οι δύο αυτές μέθοδοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν ταυτόχρονα και αυτή η διαδικασία καλείται διπλή περιχαράκωση. Εδώ ,όπως τονίζει ο Giddens πρόκειται για ταύτιση με την κατάσταση που ο Wright ονομάζει αντιφατική ταξική θέση και αφορά αυτούς που βρίσκονται σε ένα ενδιάμεσο στάδιο κι ενώ κοιτάνε την κορυφή παράλληλα θέλουν να ξεχωρίσουν και από τους πιο κάτω από αυτούς.

1.1.2 Κοινωνική κινητικότητα

Με τον όρο κοινωνική κινητικότητα νοούνται οι κινήσεις ατόμων και ομάδων μεταξύ διαφόρων κοινωνικοοικονομικών θέσεων. Καταγράφονται δύο μορφές κοινωνικής κινητικότητας η κάθετη και η οριζόντια. Με την κάθετη μορφή εμφανίζεται η κίνηση είτε προς τα πάνω είτε προς τα κάτω στην κοινωνικοοικονομική κλίμακα. Πρόκειται για την αλλαγή κοινωνικής θέσης και χαρακτηρίζονται ως καθοδικά ή ανοδικά κινητικοί οι άνθρωποι ή οι ομάδες που μετακινούνται προς μια ανώτερη ή κατώτερη θέση αντιστοίχως. Ως οριζόντια κινητικότητα αναφέρεται η γεωγραφική μετακίνηση μεταξύ γειτονιών πόλεων ή περιοχών. Σύνθητες φαινόμενο είναι να εμφανίζονται συνδυασμένα και οι δυο τύποι. Για παράδειγμα ένα άτομο που προάγεται στην

επιχείρηση που εργάζεται σε μια θέση υψηλότερου κύρους και απολαβών και χρειάζεται να μεταφερθεί σε κάποιο υποκατάστημα που βρίσκεται σε άλλη πόλη ή και σε άλλη χώρα.

Για να μελετηθεί η κοινωνική κινητικότητα διακρίνονται δύο τρόποι ο ενδογενεακός και ο διαγενεακός. Με τον πρώτο τρόπο εξετάζεται η σταδιοδρομία των ίδιων ατόμων κατά τη διάρκεια της οικονομικά ενεργούς ζωής τους και πρόκειται για τη μελέτη της ανοδικής ή καθοδικής πορείας τους στην κοινωνική κλίμακα και ονομάζεται ενδογενεακή κινητικότητα. Ο δεύτερος τρόπος είναι η διερεύνηση της διαφοροποίησης ή όχι του επαγγέλματος των παιδιών από αυτών των γονιών και των παππούδων, σε αυτή την περίπτωση γίνεται λόγος για διαγενεακή κινητικότητα. (Giddens A.,2009:369)

1.1.3 Κοινωνιολογική προσέγγιση του χώρου

1.1.3.1 Οι Θεωρητικές Προσεγγίσεις μέσα στο χρόνο

Σύμφωνα με τη Νικολαΐδου (1993) διακρίνονται τέσσερις προσεγγίσεις που χαρακτηρίζονται από τον τρόπο που αντιλαμβάνονται το χώρο και τη σχέση του με τον άνθρωπο και την κοινωνία γενικότερα. Πρόκειται για τη θετικιστική, τη μαρξιστική, την οικολογική και τη λειτουργική προσέγγιση. Γίνεται μια περιγραφή στη συνέχεια αυτών των προσεγγίσεων.

Θετικιστική προσέγγιση στον ευρωπαϊκό χώρο

Αυτός ο τρόπος αντίληψης ως μέθοδος έρευνας εντοπίζεται στην Ευρώπη κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα κύριοι εκφραστές της είναι οι Tönnies F., Weber M., Simmel G., Comte A., Durkheim E. οι οποίοι μελετούν τις συνέπειες της μετάβασης από τις παραδοσιακές και συνεκτικές μορφές κοινότητες στις ανώνυμες μορφές κοινωνίας των αστικών κέντρων στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. (Νικολαΐδου Σ., 1993:164)

Ο Tönnies εισάγει δυο ιδεατούς τύπους κοινωνικών σχέσεων την «κοινότητα» και την «κοινωνία». Ως κοινότητα ορίζεται «η εσωτερική και συνήθως ασυνείδητα ενεργούσα ανάγκη, η σύμπτωση βουλήσεων που οφείλεται σε αυτό που ονομάζεται φυσική θέληση» και συνδέεται με τις κοινωνικές ομάδες που χαρακτηρίζονται από σχέσεις συγγένειας, γειτονιάς, θρησκευτικούς δεσμούς. Από την άλλη η κοινωνία ,την οποία ορίζει ως τη «συνειδητά δρώσα σκοπιμότητα που οφείλεται στην έκφραση της λογικής θέλησης», παραπέμπει στην έννοια της πόλης. Η πόλη αποτελεί τον τελευταίο κρίκο στην αλυσίδα της εξέλιξης μιας και θεωρείται ως η χωρική έκφραση της κοινωνικής εξέλιξης από τον αρχέγονο κομμουνισμό στον πολιτικό σχηματισμό της κοινωνίας. (Νικολαΐδου Σ., 1993:164-5)

Κατά τον Durkheim ορίζονται δύο μορφές κοινωνικού δεσμού η «μηχανική» και η «οργανική». Ως μηχανική αλληλεγγύη χαρακτηρίζει τους δεσμούς που διαμορφώνονται στις προβιομηχανικές κοινωνίες ενώ ως οργανική αυτή της βιομηχανικής κοινωνίας.

Ο Weber με τη σειρά του θεωρεί ως κυρίαρχο γνώρισμα της πόλης τους κοινωνικούς θεσμούς που οδηγούν τους κατοίκους σε μια στενή σχέση. Εισάγει έναν ιδεατό τύπο για να επεξηγήσει τις πόλεις ως κέντρα πολιτισμού και τόπους ιστορικών αλλαγών. Η πόλη είναι απόρροια της δραστηριότητας της κοινωνικής ομάδας που διαμορφώθηκε από τις αξίες που ορίζουν τη συμπεριφορά της και ο οικονομικός χαρακτήρας της

καθορίζεται από την υπερίσχυση των εμπορικών δραστηριοτήτων. Η βεμπεριανή αντίληψη θεωρεί ότι οι κοινωνικοί θεσμοί δεν είναι αποτέλεσμα του εποικοδομήματος και ότι το άτομο είναι αυτό που επιδρά στις κοινωνικές αλλαγές, ερχόμενη σε ρήξη με τη μαρξιστική θεωρία. (Νικολαΐδου Σ., 1993:168-70)

Μαρξιστική Θεωρία

Στους ταξικούς κοινωνικό-οικονομικούς σχηματισμούς οι παραγωγικές σχέσεις είναι σχέσεις εκμετάλλευσης της μιας τάξης από μια άλλη. Η πόλη σε αυτή την θεώρηση δεν αποτελεί αυτόνομη ενότητα αλλά αντιμετωπίζεται ως παράγωγο ενός καθορισμένου κοινωνικό-οικονομικού σχηματισμού μιας συγκεκριμένης κοινωνικής δομής. Κατ' αυτό τον τρόπο οι λειτουργίες και η οργάνωση του αστικού χώρου καθορίζονται από τον κυρίαρχο τρόπο παραγωγής. Σε αυτό το πλαίσιο η πόλη και η υπαίθρος εντάσσονται στο σχήμα της ιστορικής ερμηνείας της κοινωνικής εξέλιξης. (Νικολαΐδου Σ., 1993:172)

Σε αντιστοιχία με τις βασικές μορφές παραγωγής ο Marx και ο Engels στο έργο τους «Η Γερμανική ιδεολογία» διακρίνει τις ανάλογες μορφές ιδιοκτησίας:

- Την ιδιοκτησία της πρωτόγονης κοινότητας που αντιστοιχεί σε πολύ μικρό επίπεδο παραγωγής
- Την αρχαία κοινοτική και κρατική ιδιοκτησία , που προέρχεται από τη συνένωση πολλών φυλών σε μια πόλη, με κοινή συμφωνία η βίαιη κατάκτηση, και εξακολουθεί να συνοδεύεται από τη δουλεία
- Τη φεουδαρχική ιδιοκτησία των κλειστών οργανωμένων ομάδων, η οποία χαρακτηρίζεται από την εκτεταμένη γαιοκτησία, τη δουλοπαροικία και στις πόλεις τη συντεχνιακά οργανωμένη βιοτεχνία
- Την κεφαλαιοκρατική (καπιταλιστική) κοινωνία με την ανάπτυξη της βιομηχανίας, την εμφάνιση του προλεταριάτου, την πρωτοφανή ανάπτυξη της βιομηχανικής παραγωγής, την αποδυνάμωση της υπαίθρου και την όξυνση της αντίθεσης πόλης – υπαίθρου. (Νικολαΐδου Σ., 1993:172-3)

Επηρεασμένοι από τη μαρξιστική θεωρία εμφανίζονται αρκετοί ερευνητές στα τέλη του '60 και τις αρχές του '70, όπως ο Lefebvre H., Castells M., Lojkin J., Simi J.

Όπως συμπεραίνει η Νικολαΐδου (1993) ο Lefebvre προσπαθώντας να αναλύσει τις σχέσεις μεταξύ κοινωνικής δομής και οργάνωσης του χώρου τείνει να απομακρύνεται σημειώνοντας μια υπαρξιακή τελικά ερμηνεία.

Ο Castells στα έργα του ασχολείται με τη φύση του αστικού προβλήματος και με θέματα κρατικής παρέμβασης. Τα δεύτερα μάλιστα χρειάζονται μια μεγαλύτερη κρατική εμπλοκή που θα απαιτούσε σημαντική ανακατανομή εισοδήματος μέσω της φορολόγησης για την εξασφάλιση των οικονομικών πόρων. Ο Castells υποστηρίζει ότι ο αστικός χώρος δε διαμορφώνεται μόνο από τις δραστηριότητες των ανώτερων στρωμάτων αλλά και από τους αγώνες των μη προνομιούχων στρωμάτων για διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.

Η θεωρία του Castells έχει υποστεί κριτική από πολλούς ερευνητές θεωρώντας την αδύναμη. Σε αυτή τη λογική ο Lojkin επισημαίνει ότι «η πόλη δεν αποτελεί αυτόνομο φαινόμενο εφόσον προέρχεται από τους ίδιους μηχανισμούς που δημιουργούν την καπιταλιστική συσσώρευση και δεν μπορεί να διαχωριστεί από τη ροπή του κεφαλαίου, μέρος της οποίας αποτελεί το φαινόμενο της αστικοποίησης».

Επίσης σημειώνει ότι η κρατική παρέμβαση όχι μόνο δε ελαττώνει την αντίφαση της ταξικής πάλης και του κράτους αλλά την μεγαλώνει. (Νικολαΐδου Σ., 1993:177-8)

Οικολογική Προσέγγιση

Μια από τις πρώτες θεωρίες για την κοινωνιολογία του χώρου εντοπίζεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και αναπτύσσεται από τη Σχολή του Σικάγο. Πρόκειται για μια οικολογική προσέγγιση κατά την οποία «η ζωή των ανθρώπων είναι στενά δεμένη με τη μοίρα των άλλων ειδών, καθώς και με τις συνθήκες που επιβάλλονται από τη φύση. Η ανθρώπινη οικολογία επιχειρεί να ερμηνεύσει τους κοινωνικούς μηχανισμούς ως αποτέλεσμα ανταγωνισμού και προσπάθεια επιβίωσης ανάμεσα στη φύση, τους ανθρώπους και τα άλλα έμβια όντα.

Η Νικολαΐδου αναφερόμενη στην κριτική που ασκήθηκε στην αντίληψη της Σχολής του Σικάγο για την ανθρώπινη οικολογία, σημειώνει ότι αυτή αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης οικολογίας η οποία περιλαμβάνει όλους τους οργανισμούς τον πλανήτη και όλες τις σχέσεις μεταξύ τους. Επίσης αναφέρεται ότι μέσα σε ένα οικοσύστημα το σύνολο των οικολογικών σχέσεων έχει χωρική έκφραση η οποία αποτελεί την οικολογική οργάνωση του οικοσυστήματος. Η οικολογική οργάνωση είναι αποτέλεσμα μιας σειράς διαδικασιών που λειτουργούν μέσα από την επιδίωξη συγκεκριμένων στόχων από τα άτομα και τις διαφορετικές ομάδες της κοινωνίας. (Νικολαΐδου Σ., 1993:179)

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία τα άτομα παρουσιάζουν συμπεριφορά ανάλογη με την ομάδα στην οποία εντάσσονται και έτσι τείνουν να εγκαθίστανται στους ίδιους χώρους με τους ομοίους τους. Οι διάφορες κοινωνικές ομάδες τείνουν να καταλαμβάνουν χώρους στο εσωτερικό της πόλης που αρμόζουν περισσότερο στα χαρακτηριστικά τους. Λόγω αυτής της τάσης οι πόλεις εμφανίζονται κοινωνικά διαχωρισμένες και οι ομοιογενείς περιοχές που δημιουργούνται ονομάζονται κοινότητες ή φυσικές περιοχές (natural areas).

Σύμφωνα με τον Burgess (1964) πρόκειται για χωρικές ενότητες που τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους – φυσικά, οικονομικά, πολιτισμικά – είναι το αποτέλεσμα της απροσχεδίαστης λειτουργίας των οικολογικών και των κοινωνικών διεργασιών. (Knox P.- Pinch S. ,2009: 292)

Οι θεωρητικές αυτές απόψεις συνοψίζονται σε τρία μοντέλα αρχικά το μοντέλο ομόκεντρων ζωνών του E. W. Burgess έπειτα το μοντέλο τομέων Hoyt H. και το μοντέλο των πολλαπλών πυρήνων των Harris C.D. & Ullman E. L. Τα μοντέλα αυτά παρουσιάζονται στη συνέχεια:

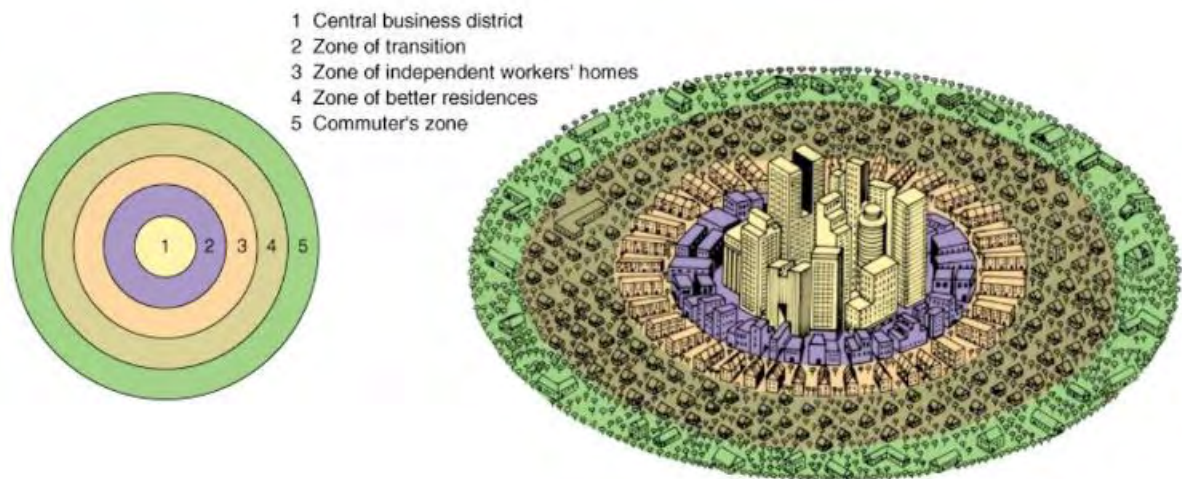
Μοντέλο ομόκεντρων ζωνών του E. W. Burgess:

1. Στο επίκεντρο των κύκλων βρίσκεται το εμπορικό-διοικητικό κέντρο της πόλης. Πρόκειται για την περιοχή όπου συγκεντρώνονται οι τράπεζες, οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις και καταστήματα λιανικής πώλησης (CBD),
2. Η 2^η ζώνη χαρακτηρίζεται ως μεταβατική ζώνη και αποτελείται από μικτές χρήσεις. Εκεί συναντώνται περιοχές κατοικίας, εμπορικές χρήσεις και ελαφρά βιομηχανικά καταστήματα. Είναι το μέρος που εγκαθίστανται οι μετανάστες που φθάνουν στην πόλη(zone in transition),

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

3. Ο τρίτος κύκλος αφορά τον χώρο εγκατάστασης των βιομηχανικών εργατών αλλά και όσων μετεγκαθίστανται από τη ζώνη 2 πρόκειται για μια υποβαθμισμένη περιοχή. (zone of working-men's homes),
4. Η 4^η ζώνη είναι αυτή των μεσοαστικών κατοικιών με τις πολυτελείς πολυκατοικίες και ιδιαίτερες περιοχές μονοκατοικιών (residential zone) ,
5. Τέλος η 5^η και πιο απομακρυσμένη ζώνη των πηγαινό-ερχόμενων αποτελείται από ένα δακτύλιο πόλεων και χωριών. Πρόκειται για τα υπνωτήρια των ανθρώπων που πηγαινοέρχονται για δουλειές ή απασχολούνται στη CBD (commuters zone).

Διάγραμμα_1.1.3.α: Μοντέλο Burgess

Πηγή:<https://planningtank.com/settlement-geography/burgess-model-or-concentric-zone-model>

Έπειτα από μια 20ετία ο Hoyt διαμόρφωσε το πρότυπο της Ανάπτυξης και Χωρικής Δομής που έγινε γνωστό σαν η θεωρία της σφήνας ή των τομέων. Ο Hoyt βελτιώνοντας το ομόκεντρο μοντέλο του Burgess θεωρεί ότι η πόλη αναπτύσσεται σε τομείς. Πέρα από την «απόσταση από το κέντρο» λοιπόν, υπεισέρχεται και η θεώρηση της «κατεύθυνσης ανάπτυξης» .

Κατά τον Hoyt το συγκοινωνιακό δίκτυο δημιουργεί μεγαλύτερες δυνατότητες επικοινωνίας, αυξάνει την αξία της αστικής γης και επηρεάζει τις δραστηριότητες που θα αναπτυχθούν σε κάθε τομέα. (Νικολαΐδου Σ., 1993:187)

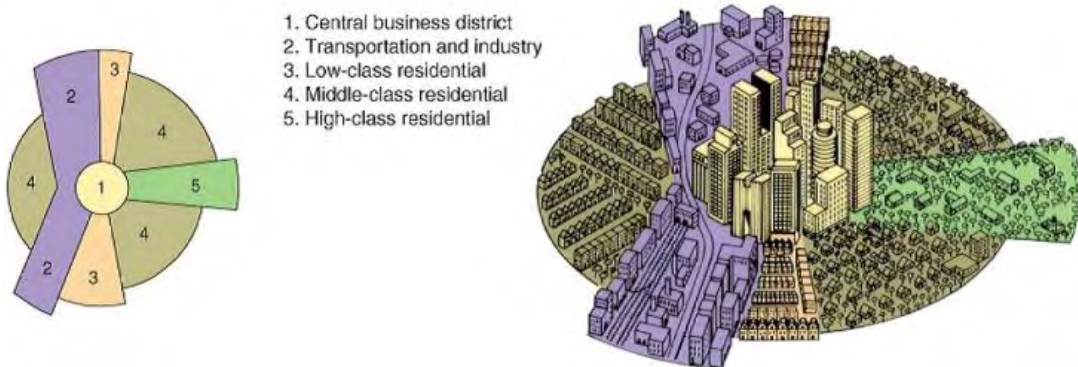
Το μοντέλο του Hoyt διαμορφώνεται ως εξής:

1. Στο κέντρο συγκεντρώνονται οι επιχειρήσεις , οι τράπεζες και οι κεντρικές διοικητικές λειτουργίες-όπως στο προηγούμενο μοντέλο- και χαρακτηρίζεται από υψηλά κτήρια.(CBD)
2. Σε μορφή σφήνας και ακτινωτά στο κέντρο παρατίθενται οι τομείς των βιομηχανιών εξαιτίας της μεταφορικής σύνδεσης μεταξύ των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται. Η παρουσία σιδηροδρομικού δικτύου, ενός ποταμού ή δρόμου θα έλξει τέτοιου ίδιου τύπου δραστηριότητες και θα δημιουργηθεί ένας συνεχής τομέας. Πέρα από τις βιομηχανικές χρήσεις σε αυτό τον τομέα εντοπίζονται και χαμηλού βιοτικού επιπέδου κατοικίες της εργατικής τάξης.
3. Πρόκειται για την περιοχή κατοικίας της χαμηλότερης κοινωνικής τάξης με στενούς δρόμους ,μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα και μικρά σπίτια. Άσχημο βιοτικό επίπεδο χαρακτηρίζει αυτές τις περιοχές λόγω της γειτνίασης με τη βιομηχανία.
4. Οι τομείς αυτοί αναφέρονται στην μεσαία τάξη και προσφέρονται για κατοικία υπό καλύτερους όρους διαβίωσης. Τα άτομα αυτού του κοινωνικού στρώματος μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά σε μεγαλύτερες μετακινήσεις για εργασία οπότε προτιμούν να κατοικήσουν με κριτήριο τις καλύτερες συνθήκες ζωής.

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

5. Τέλος, η περιοχή κατοικίας των υψηλών στρωμάτων σε μια περιοχή χωρίς κυκλοφοριακή συμφόρηση , ήσυχη, καθαρή και με μεγάλα σπίτια. Αυτός ο τομέας εκτείνεται από την κεντρική περιοχή και οδεύοντας προς το εξωτερικό τμήμα οι συνθήκες κατοικίας είναι οι καλύτερες.

Διάγραμμα_1.1.3.β: Μοντέλο Hoyt

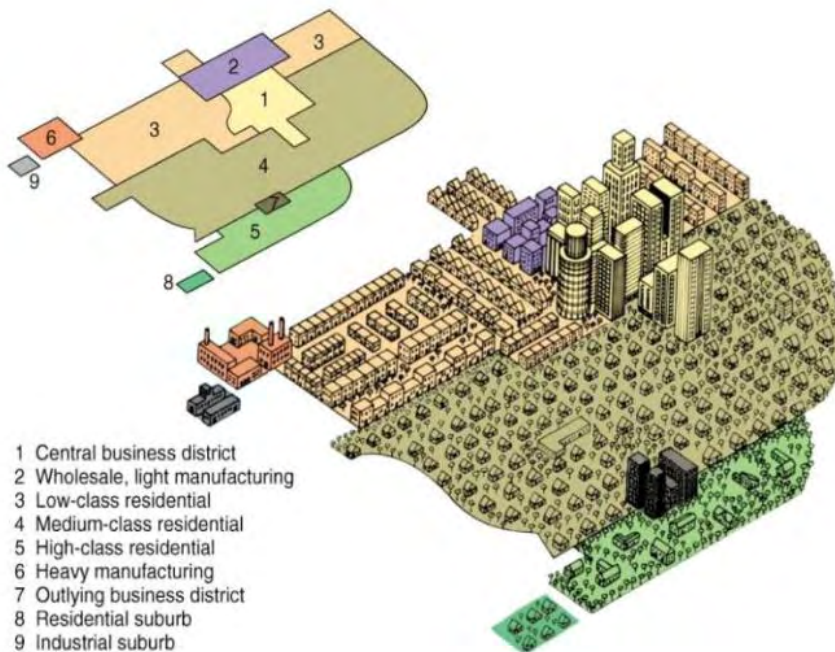
Πηγή: <https://planningtank.com/settlement-geography/hoyt-model-sector-model-land-use-1939-homer-hoyt>

Το μοντέλο των πολλαπλών πυρήνων των Harris C.D. & Ullman E. L. Είχε στόχο να ξεπεράσει τις αδυναμίες των προηγούμενων δύο και να τονίσει τη δυναμική εξέλιξη της πόλης στη βάση δύο μεταβλητών της ιστορικό-κοινωνικής και της γεωγραφικής. Η πόλη σε αυτή την περίπτωση δεν αναπτύσσεται στατικά γύρω μόνο από ένα κέντρο αλλά γύρω από πολλούς πυρήνες. Οι πυρήνες αυτοί χαρακτηρίζονται από διαφορετικές λειτουργίες και ανεξάρτητη επέκταση. Κατ' αυτό τον τρόπο οι αστικές λειτουργίες του δευτερογενή τομέα ιδιαίτερα προσδιορίζουν την αρχική διαμόρφωση του δομημένου χώρου όσο και τις εξελίξεις του.

Στο μοντέλο των Harris & Ullman οι περιοχές της πόλης διαρθρώνονται όπως φαίνεται στο «διάγραμμα_1.1.3.γ» και περιγράφονται ως εξής:

1. Η περιοχή αυτή αντιστοιχεί στην κεντρική περιοχή των επιχειρήσεων
2. Ο επόμενος τομέας αφορά το χονδρικό εμπόριο και την ελαφρά βιομηχανία
3. Η 3η σε αριθμό περιοχή αποτελείται από κατοικίες των χαμηλών στρωμάτων
4. Η 4^η αφορά την κατοικία των μεσαίων στρωμάτων και χαρακτηρίζεται από μεγάλη έκταση
5. Πρόκειται για μια απομακρυσμένη περιοχή κατοικίας των υψηλών στρωμάτων
6. Αυτός ο τομέας περιλαμβάνει τις βαριές βιομηχανικές εγκαταστάσεις
7. Ακολουθεί μια περιοχή επιχειρήσεων εκτός του κέντρου
8. Η 8^η περιοχή αποτελεί ένα προάστιο κατοικίας
9. Τέλος η 9^η περιοχή στο σχήμα είναι ένα βιομηχανικό προάστιο

Διάγραμμα_1.1.3.γ: Μοντέλο Harris & Ullman

Πηγή: <https://planningtank.com/settlement-geography/multiple-nuclei-model-1945-harris-ullman-model>

Η ανθρώπινη οικολογία προσανατολίζει την έρευνα στις γεωφυσικές και όχι στις κοινωνικές διαστάσεις του φυσικού φαινομένου παραβλέποντας έτσι τη διαλεκτική υφή του κοινωνικού φαινομένου και καθιστώντας αδύνατη τη σύνδεση των επιμέρους εννοιών που επεξηγούν την αστική ολοκλήρωση. Παρά την αδυναμία ερμηνείας του αστικού φαινομένου στο σύνολο του, η ανθρώπινη οικολογία βοήθησε στη γνώση της λειτουργίας κάποιων επιμέρους μηχανισμών της πόλης καθώς και τη σχέση ανάμεσα στα εξωτερικά χαρακτηριστικά της και την κοινωνική δομή. (Νικολαΐδου Σ., 1993:188-93)

Λειτουργική προσέγγιση

Χρονολογικά αυτή η προσέγγιση εμφανίζεται μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και βασίζεται στην ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων με βάση τη «λειτουργικότητα». Οι αρχές του λειτουργισμού εκφράζονται σε πολεοδομικό επίπεδο από τη Χάρτα των Αθηνών και αποτελούν ένα συνδυασμό των απλών μορφών της γεωμετρικής συμμετρίας και της λειτουργικής ακρίβειας. Η διάρθρωση της πόλης βασίζεται σε τέσσερις κύριες λειτουργίες της την κατοικία, την εργασία, την αναψυχή και την κυκλοφορία προκειμένου να λυθούν τα κοινωνικά αδιέξοδα. Όμως ο διαχωρισμός των λειτουργιών της πόλης ενέτεινε την καταπίεση με την επιβολή μονοσήμαντων σχέσεων μεταξύ χρηστών και χώρων.

Στις περιοχές όπου εφαρμόστηκε βελτίωσε σε ένα βαθμό το δομημένο περιβάλλον στα επιμέρους στοιχεία του αλλά παράλληλα διασπάστηκε η ενότητα του κοινωνικού χώρου και δεν περιόρισε τις κοινωνικές ανισότητες.

Μεταγενέστερες προσεγγίσεις

Συνεχίζοντας την αναζήτηση προσεγγίσεων για τη σχέση κοινωνίας και χώρου απαντώνται διάφορες θεωρίες. Μία από αυτές αποτελεί η θεώρηση του Foucault M. (1980) ο οποίος χαρακτηρίζει τον κοινωνικό χώρο ως ένα είδος μήτρας ή έξης (habitus) των κοινωνικών πρακτικών και παράλληλα ένα από τα κύρια συστατικά των τεχνικών εξουσίας. (Foucault M., 1980:70)

Μια διαφορετική προσέγγιση είναι αυτή τη Σχολής του Λος Άντζελες και αφορά την οργάνωση των αστικών περιφερειών έξω από το κέντρο στις περιαστικές περιοχές της πόλης. Επίσης σε αυτή τη θεώρηση δημιουργείται μια κατηγοριοποίηση των πόλεων ως εξής:

- i. Παγκόσμια πόλη: σε αυτή την κατηγορία προβάλεται η αναγκαιότητα για λίγα κέντρα εντολών και ελέγχου σε μια οικονομία υπό παγκοσμιοποίηση
- ii. Διπλή πόλη: σε αυτή την περίπτωση παρατηρείται αυξανόμενος κοινωνικός διαχωρισμός και πόλωση
- iii. Υβριδική πόλη: εδώ είναι κυρίαρχος ο κοινωνικό-χωρικός κατακερματισμός
- iv. Κυβερνούπολη: πρόκειται για την καθιέρωση της ικανότητας για διασύνδεση η οποία αντιπαρέρχεται τους περιορισμούς του χώρου.

(Dear ,2002: 24)

Κατά αυτό τον τρόπο διαμορφώθηκαν οι διάφορες θεωρίες για την κοινωνική θεώρηση του χώρου. Πρόκειται για θεωρίες είτε αλληλοσυμπληρούμενες είτε εντελώς διαφορετικές που λαμβάνουν υπόψη τους διαφορετικά κριτήρια για ορίσουν τη σχέση χώρου και κοινωνίας.

1.2 Κοινωνικός διαχωρισμός

Εφόσον αναλύθηκε η διαστρωμάτωση της κοινωνίας και οι διάφορες προσεγγίσεις στη σχέση χώρου και κοινωνίας , το επόμενο βήμα είναι η ανάλυση της έννοιας του διαχωρισμού. Ο όρος κοινωνικός διαχωρισμός αναφέρεται στην διαστρωμάτωση μιας κοινωνίας και τα υποσύνολα του πληθυσμού που συναντώνται σε κάθε στρώμα και έχει χωρική αποτύπωση. Καταγράφονται διάφορες θεωρίες και προσεγγίσεις για τον διαχωρισμό σε βάθος χρόνου, πράγμα που σημαίνει ότι η εξέλιξη των πόλεων συνάδει με τον διαχωρισμό του πληθυσμού τους και οι ανισότητες που παρατηρούνται είναι απόρροια της καπιταλιστικής αστικοποίησης.

Οι πρώτες αναφορές εντοπίζονται από τον Engels στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ο οποίος υποστηρίζει ότι σε όλες τις βρετανικές μεγαλουπόλεις υπάρχουν παραγκουπόλεις των φτωχών πράγμα που επιβεβαιώνει το γεγονός ότι κοινωνικός διαχωρισμός και καπιταλισμός έχουν αναμφισβήτητη σχέση.

Ορίζοντας τον αστικό διαχωρισμό ο Castells (1972) αναφέρει ότι πρόκειται για την «τάση οργάνωσης του χώρου σε ζώνες με έντονη εσωτερική κοινωνική ομοιογένεια και έντονες κοινωνικές διαφορές από άλλες. Αυτή η ανομοιογένεια μεταξύ των ζωνών γίνεται κατανοητή όχι μόνο με όρους διαφορετικότητας αλλά και ιεραρχίας ».

Σύμφωνα με ένα άλλο ορισμό, ο διαχωρισμός αποτελεί την οικιστική απομάκρυνση μιας ομάδας από τον ευρύτερο πληθυσμό, του οποίου αποτελεί μέρος. Η Sassen (1991) χρησιμοποιεί τον όρο «διαχωρισμός» αποκλειστικά για να περιγράψει τη χωρική απομόνωση των φτωχών, ενώ επανεισάγει την έννοια της χωρικής πόλωσης

ως χωρικής έκφρασης της κοινωνικής πόλωσης. Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για την κοινωνική πόλωση των «οικουμενοπόλεων» (global cities) λόγω της συγκέντρωσης των λειτουργιών διαχείρισης του διεθνούς καπιταλισμού και κυρίως υπηρεσιών υψηλού επιπέδου που είναι απαραίτητες στις πολυεθνικές επιχειρήσεις. Αυτές οι πόλεις συγκεντρώνουν από τη μια υψηλές κατηγορίες επαγγελματιών (εργασιακή ελίτ) και από την άλλη μεγάλο αριθμό υπαλλήλων και θέσεις παροχής υπηρεσιών που απευθύνονται στην ελίτ, ταυτόχρονα παρατηρείται συρρίκνωση των μεσαίων κατηγοριών. Η χωρική πόλωση στην οποία αναφέρεται η Sassen (1991) αφορά την εισβολή των εύπορων ομάδων στις λαϊκές γειτονίες των κέντρων των πόλεων μέσω της γνωστής πρακτικής του εξευγενισμού . Καταλαμβάνουν έτσι τους πιο προνομιακούς χώρους οι επιχειρήσεις και απομονώνονται σε περιοχές χαμηλότερης ζήτησης τα λαϊκά στρώματα. (Μαλούτας,2008:28-9)

Καλό θα ήταν σε αυτό το σημείο να οριστεί η κοινωνική και η χωρική πόλωση. Πρόκειται για έννοιες άμεσα συνδεδεμένες με τον κοινωνικό διαχωρισμό . Με τον όρο κοινωνική πόλωση νοείται η κατάσταση στην οποία τα ακραία στρώματα μιας κοινωνίας διογκώνονται και τα ενδιάμεσα συρρικνώνονται κάνοντας έντονες και εμφανείς τις διαφορές τους. Οι βασικοί τύποι της κοινωνικής πόλωσης είναι τρεις. Ο πρώτος προσδιορίζεται από την αύξηση του αριθμού των ατόμων με υψηλά και χαμηλά εισοδήματα (εισοδηματική πόλωση), ο δεύτερος από την αύξηση του αριθμού των ατόμων που ανήκουν στα υψηλότερα και χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση των μεσαίων στρωμάτων (ταξική πόλωση) και ο τρίτος αναφέρεται στην αύξηση των διαφορών στην κοινωνική προστασία, συμπεριλαμβανομένης της σταθερότητας στην απασχόληση και της διαθεσιμότητας των κοινωνικών παροχών (πόλωση ενταγμένων/αποξενωμένων) (Pratschke & Morlicchio ,2012: 1892). Η χωρική πόλωση αποτελεί την αποτύπωση των κοινωνικών ανισοτήτων στο χώρο, δημιουργώντας περιοχές όπου μια ομάδα επικρατεί απόλυτα στο χώρο και αποκόβεται από τις υπόλοιπες περιοχές. Συνδέεται με την έννοια της δυαδικής πόλης που διχάζεται μεταξύ των δύο ακραίων τάξεων.

Ο Preteceille (2007) δίνοντας μια ερμηνεία στο φαινόμενο του κοινωνικού διαχωρισμού υποστηρίζει ότι πρόκειται για μια κοινωνική διαίρεση του αστικού οικιστικού χώρου, μέσω της ομαδοποίησης και ταυτοποίησης των ιδιαίτερων κοινωνικών χαρακτηριστικών των κατοίκων της πόλης, ανάλογα με το συγκεκριμένο τμήμα της στο οποίο κατοικούν.

Ένας άλλος ορισμός του διαχωρισμού δίνεται από το Λεξικό της Κοινωνιολογίας και αναφέρεται ως μια θεσμοθετημένη μορφή κοινωνικής απόστασης, που μεταφράζεται σε χωρική απομάκρυνση. Έτσι, ο διαχωρισμός ορίζεται ως «η απομόνωση μιας κοινωνικής ομάδας ή ενός ατόμου για φυλετικούς, θρησκευτικούς, πολιτιστικούς, κοινωνικούς, διάκριση των δυο φύλων ή άλλους λόγους. Δηλαδή, διαχωρισμό "κατ' επέκταση κάθε ομάδας που βρίσκεται απομονωμένη, ηθελημένα ή όχι, από το κοινωνικό σώμα". Κατά συνέπεια, ο κοινωνικός διαχωρισμός εμπεριέχει την έννοια του αποκλεισμού, καθώς αποτελεί αιτία, αλλά και άμεση συνέπιά του (Boudon, Besnard, Cherkaoui, Leceyer ,1990)

Αξίζει να σημειωθεί ότι με τον όρο κοινωνικό διαχωρισμό δύναται να νοείται είτε ο εθνό-φυλετικός διαχωρισμός είτε ο κοινωνικό-οικονομικός. Αυτή η διαφοροποίηση παρατηρείται έντονα ανάμεσα στις μελέτες που λαμβάνουν χώρα και αφορούν τις Η.Π.Α. και προσεγγίζουν το διαχωρισμό βάσει των εθνο-φυλετικών διαφοροποιήσεων

του πληθυσμού και στις μελέτες που σχετίζονται με ευρωπαϊκές πόλεις όπου οι κοινωνικό-επαγγελματικές κατηγορίες αποτελούν τη βάση της διαίρεσης τους. Παρόλα αυτά τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρούνται και στις ευρωπαϊκές χώρες μελέτες που εξετάζουν το φυλετικό διαχωρισμό. (Preteceille, 2007:110-2)

Ο Bourdieu θεωρεί ότι «η ιδέα της διαφοράς, του διαχωρισμού είναι στην βάση της έννοιας του χώρου» (Bourdieu, 1996:18-19). Αυτό σημαίνει ότι μιλώντας για διαχωρισμό σε μια κοινωνία σημαίνει ταυτόχρονα δημιουργία χωρικών υποσυνόλων είτε ομοιογενή είτε ετερογενή οπότε το φαινόμενο αποκτά χωρική υπόσταση. Επίσης ο ίδιος θεωρεί ότι ο χώρος αποτελεί αντικείμενο «αντιπαράθεσης» μεταξύ των διαφόρων ομάδων που «μάχονται» για την οικειοποίησή του. Ο φυσικός χώρος αποτελεί έκφραση του κοινωνικού χώρου, αλλά τα άτομα και οι ομάδες εμπλέκονται σε αυτή την πάλη μέσω των κοινωνικών τους θέσεων. Έτσι η ανακατανομή των κοινωνικών ομάδων στον αστικό χώρο αντιμετωπίζεται ως ένα αδιάκοπο μέσο κοινωνικής αλλαγής.

Επιπλέον για να μελετηθεί ο κοινωνικός διαχωρισμός υπάρχουν κάποιες επιμέρους κατηγοριοποιήσεις του φαινομένου. Δύναται λοιπόν να μελετηθεί κάθετα ή οριζόντια στο χώρο. Με τον όρο κάθετος κοινωνικός διαχωρισμός νοείται η διερεύνηση κοινωνικής διαφοροποίησης σε επίπεδο ορόφων , πως δηλαδή ιεραρχείται ο πληθυσμός ανάλογα με τα κοινωνικοοικονομικά, φυλετικά ,δημογραφικά χαρακτηριστικά του από τον υψηλότερο έως των χαμηλότερο όροφο των κτηρίων μιας περιοχής. Από την άλλη πλευρά υπάρχει και ο οριζόντιος κοινωνικός διαχωρισμός ο οποίος μελετάται σε επίπεδο χωρικών ενότητων (διοικητικών ,απογραφικών κλπ) και μελετά τις συγκεντρώσεις πληθυσμών διαφορετικών ή όμοιων χαρακτηριστικών στις ενότητες αυτές.

Ο όρος κοινωνικός διαχωρισμός συμπερασματικά αφορά κοινωνικοοικονομικές διαφορές και ανισότητες που αποτυπώνονται στον αστικό χώρο δημιουργώντας χωρικές ενότητες διαφορετικής πληθυσμιακής σύστασης. Πολλές φορές περιθωριοποιούνται ομάδες ανθρώπων και αποκλείονται από διάφορες λειτουργίες της πόλης. Στην περίπτωση της παρούσας εργασίας ο κοινωνικός διαχωρισμός μελετάται και διερευνάται από τη σκοπιά των κοινωνικό-επαγγελματικών χαρακτηριστικών των ατόμων ακολουθώντας το παράδειγμα των λοιπών ευρωπαϊκών μελετών.

2 Ιστορική αναδρομή στην διαμόρφωση της χωρικής κοινωνικής διαστρωμάτωσης στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται μια αναδρομή στο χρόνο για να ερευνηθεί αρχικά η ύπαρξη και κατ' επέκταση η ένταση του κοινωνικού διαχωρισμού στην Πρωτεύουσα. Ο χρονικός ορίζοντας που μελετάται ξεκινάει περίπου από τη σύσταση της Αθήνας ως Πρωτεύουσας έως και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Γίνεται μια αναφορά και στις δύο μορφές διαχωρισμού που λαμβάνουν χώρα παράλληλα στον κάθετο και οριζόντιο. Για τον κάθετο κοινωνικό διαχωρισμό τα στοιχεία που υπάρχουν δεν φθάνουν σε μεγάλο βάθος χρόνου οπότε η αναφορά που παρατίθεται στη συνέχεια αφορά κυρίως τη μεταπολεμική περίοδο αλλά και μια μελέτη που αφορά τα στοιχεία της απογραφής του 2011. Όσον αφορά τον οριζόντιο κοινωνικό διαχωρισμό γίνεται μια πιο αναλυτική παρουσίαση του για την ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας μιας και η βιβλιογραφία είναι πιο εκτενής.

2.1 Εισαγωγή

Σύμφωνα με τον G. Sjoberg οι προβιομηχανικές πόλεις χαρακτηρίζονται από έντονο κοινωνικό διαχωρισμό με τη συγκέντρωση των πιο πλούσιων κατοίκων στο κέντρο, ώστε να έχουν άμεση επαφή με διοικητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, ενώ οι χαμηλότερου γοήτρου άνθρωποι εμφανίζονται μακριά από αυτό. (Λεοντίδου, 1989)

Αντίθετα αμφισβητώντας τον Sjoberg θεωρείται –Vance και άλλοι ιστοριογράφοι – ότι η κοινωνική δομή των προκαπιταλιστικών πόλεων ήταν πιο σύνθετη και βασιζόταν στις οικονομικές δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα στο εσωτερικό τους. Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για το σύστημα των συντεχνιών που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη χωροθέτηση των κατοίκων .Στις συντεχνίες συμμετείχαν βιοτέχνες με υψηλή οικονομική υπόσταση οι οποίοι κατείχαν ακίνητη περιουσία όπου πέραν των άλλων στέγαζαν και τον επαγγελματικό τους χώρο. Στο ίδιο κτίριο λοιπόν κατοικούν οι βιοτέχνες , οι μαθητευόμενοι και οι καλφάδες. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται ένας κατακόρυφα διαχωρισμένος αστικός ιστός με μια πολυκεντρικότητα. Σημειώνεται ότι η αξία της ιδιοκτησίας δεν εξαρτιόταν από τη χωροθέτηση, αλλά η θέση στην πόλη υποδήλωνε τις διαβαθμίσεις του κοινωνικού γοήτρου. Στο κέντρο της πόλης υπήρχαν σημεία που κατοικούσαν οι ελίτ αλλά επεκτεινόταν και στην εξοχή. Το προλεταριάτο εμφανίζεται αποκλεισμένο στην περιφέρεια και συχνά έξω από τα τείχη της πόλης. Αυτή την περίοδο ο τρόπος κατανομής του οικιστικού χώρου είναι εθιμικός ,δηλαδή το κοινωνικό σύνολο με τα έθιμα και τις πεποιθήσεις που το χαρακτηρίζουν παίζουν το ρόλο του φορέα κατανομής και όχι η γενικευμένη αγορά. (Λεοντίδου, 1989)

2.2 Παραδείγματα κάθετου κοινωνικού διαχωρισμού στην Αθήνα

Στην περιοχή της πρωτεύουσας από τα μέσα του 1970, η αστική ανάπτυξη χαρακτηρίζεται από την προαστιοποίηση της μεσαίας τάξης ,στην οποία γίνεται εκτενέστερη παρακάτω. Με αυτή την μετακίνηση εντείνεται ο κοινωνικός διαχωρισμός και μάλιστα ο κάθετος διαταξικός διαχωρισμός , ο οποίος κάνει την εμφάνιση του στις περιοχές όπου τα μεσαία επαγγέλματα και τα μικρομεσαία νοικοκυριά κυριαρχούν.(Maloutas, Karadimitriou, 2001:714)

Επίσης η έντονη παραγωγή πολυκατοικιών μέσω της αντιπαροχής αποτελεί βασικό αίτιο κάθετης κοινωνικής διαφοροποίησης εμφανίζοντας στους χαμηλούς ορόφους τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα ενώ όσο ανεβαίνει το επίπεδο ορόφου ανυψώνεται και το κοινωνικό προφίλ των κατοίκων.

Στον κεντρικό Δήμο της Αθήνας ο κάθετος διαχωρισμός εκδηλώνεται μεταξύ των εναπομεινάντων επαγγελματικών κατηγοριών υψηλών και υψηλών μεσαίων και της εργατικής τάξης και των περιθωριακών επαγγελματικών κατηγοριών. Σημειώνεται πως αυτός ο διαχωρισμός οφείλεται είτε σε απροθυμία είτε σε αδυναμία επιλογής μετεγκατάστασης των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων. Μια διαφορετική περίπτωση αποτελούν οι εξευγενισμένοι χώροι όπου τμήματα της «διανοούμενης» μπουρζουαζίας αναζητούν την συνύπαρξη με εργατικά στρώματα ή περιθωριακές επαγγελματικές ομάδες. Ωστόσο αξίζει να ειπωθεί ότι στις περιοχές κάθετου διαχωρισμού συναντάται έντονη η παρουσία των μεσαίων στρωμάτων και μάλιστα συγκεντρώνουν και το μεγαλύτερο ποσοστό μεσαίων επαγγελματικών κατηγοριών.

Επίσης σε αυτή την περιοχή απαντώνται ζευγάρια άτεκνα και μεγάλης ηλικίας εφόσον στα προάστια που συγκεντρώνονται τα νέα πυρηνικά νοικοκυριά, θα ήταν απομονωμένα. Παρόλα αυτά δεν εκλείπουν ,το αντίθετο μάλιστα, και οι πυρηνικές οικογένειες οι οποίες ναι μεν θα ήθελαν να μετακινηθούν προς προαστιακές περιοχές αλλά δεν έχουν τη δυνατότητα.

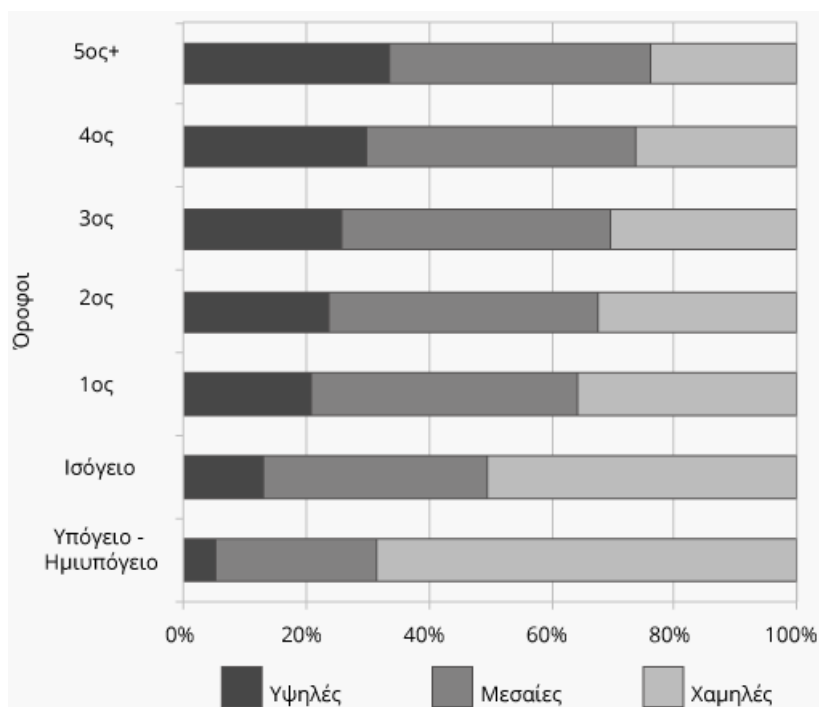
Όσον αφορά τη χαμηλότερη βαθμίδα του κάθετου διαχωρισμού πρόκειται γι' αυτούς που η κατοικία σε αυτές τις περιοχές δεν είναι προϊόν επιλογής. Ο λόγος , για τα νοικοκυριά της εργατικής τάξης , που έχουν εισέλθει πρόσφατα στην πρωτεύουσα χωρίς ιδιαίτερους οικογενειακούς δεσμούς στην πόλη και χωρίς τη δυνατότητα ιδιοκτησίας. Πρόκειται για το μικρό διαμέρισμα στους χαμηλότερους ορόφους του κατακόρυφα διαχωρισμένου και υποβαθμισμένου κέντρου ,εφόσον πλέον η ιδιοκτησία κατοικίας γι' αυτά τα στρώματα είναι αδύνατη και δεν δημιουργούνται εργατικές κατοικίες. Αυτή η επιλογή αφορά κατά κόρον τους αλλοδαπούς μετανάστες που αναγκάζονται να κατοικούν σε περιοχές χαμηλού ενοικίου. (Maloutas, Karadimitriou, 2001:714)

Κανένα τμήμα της κοινωνικής ιεραρχίας δε φαίνεται να απολαμβάνει τη συνύπαρξη σε αυτή την κάθετα διαχωρισμένη περιοχή. Χαρακτηριστικό τους αποτελεί η έλλειψη αρχιτεκτονικού ή οποιουδήποτε άλλου τύπου μιας και κατά κύριο λόγο είτε καταστράφηκε από την ανοικοδόμηση είτε δεν είχε ποτέ κάποιον. Στην ουσία πρόκειται για παγιδευμένους ή απρόθυμους κατοίκους σε ένα πλαίσιο εθνοκεντρικής και ξενοφοβικής κουλτούρας όπου ο ένας επιφυλάσσεται και δεν εμπιστεύεται τον άλλο. (Maloutas, Karadimitriou, 2001:715)

Σύμφωνα με την μελέτη των Μαλούτα Θ. και Σπυρέλλη Σ. (2015) με βάση την απογραφή του 2011 φαίνεται ότι ο κάθετος κοινωνικός διαχωρισμός συνεχίζει να υφίσταται στην μητροπολιτική περιοχή της Πρωτεύουσας,

Όπως φαίνεται στο «διάγραμμα_2.2.α» υπάρχει έντονη διαφοροποίηση των επαγγελματικών κατηγοριών ανά όροφο πολυκατοικίας. Έτσι ορίζοντας ως υψηλές τις κατηγορίες των διευθυντικών στελεχών και επαγγελματιών, μεσαίες αυτές των τεχνικών, υπάλληλων γραφείου και παροχής υπηρεσιών, και χαμηλές αυτές των ειδικευμένων και ανειδίκευτων εργατών παρατηρείται ότι όσο ανεβαίνει ο αριθμός του ορόφου τόσο συρρικνώνονται οι χαμηλές επαγγελματικές κατηγορίες.

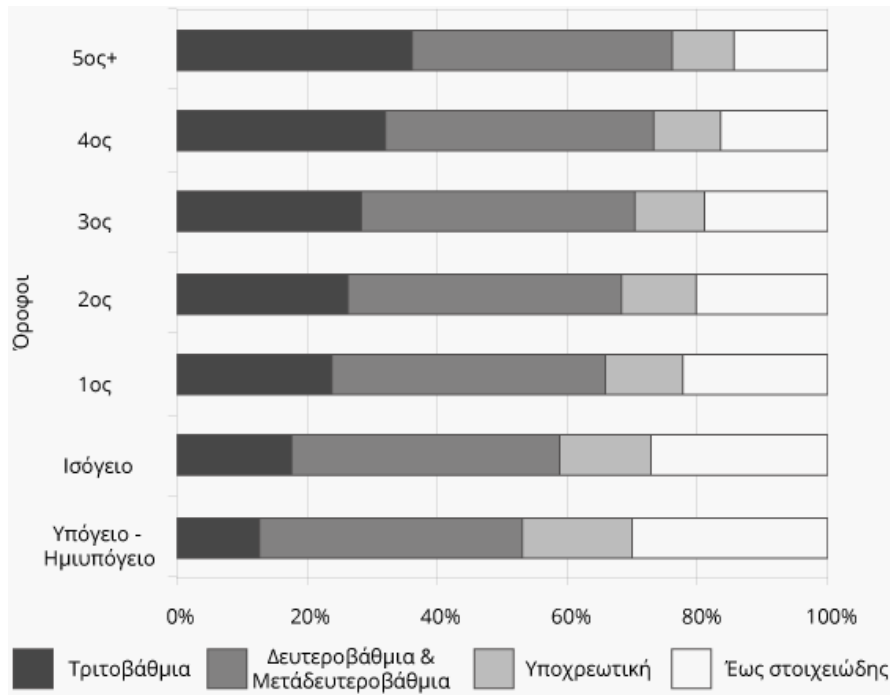
Διάγραμμα_2.2.α: Ποσοστό επαγγελματιών κατηγοριών ανά όροφο στις πολυκατοικίες του Δήμου Αθηναίων (2011)

Πηγή: Μαλούτας Θ., Σπυρέλλης Σ., 2015

Εξετάζοντας τη σχέση του ορόφου με το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού όπως φαίνεται στο επόμενο διάγραμμα σημειώνεται μια αντίθετη τάση των δύο ακραίων κατηγοριών. Ο πληθυσμός που χαρακτηρίζεται από τριτοβάθμια εκπαίδευση φαίνεται να κατοικεί σε μεγαλύτερο βαθμό στους μεγαλύτερους ορόφους ενώ αυτός της στοιχειώδους εκπαίδευσης έχει μεγαλύτερα ποσοστά στους χαμηλότερους ορόφους. Όσον αφορά τον πληθυσμό με εκπαιδευτικό επίπεδο δευτεροβάθμιας και μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης φαίνεται να έχει μεγάλα ποσοστά συμμετοχής σε όλους τους ορόφους .

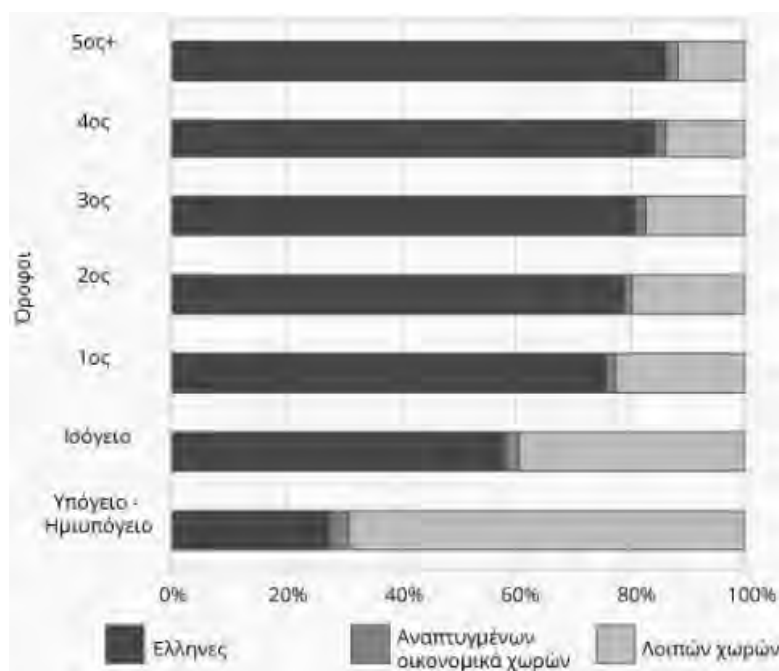
Διάγραμμα_2.2.β: Ποσοστό ατόμων ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσής τους ανά όροφο στις πολυκατοικίες του Δήμου Αθηναίων (2011)

Πηγή: Μαλούτας Θ., Σπυρέλλης Σ., 2015

Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό του πληθυσμού που απαντάται στον κάθετο κοινωνικό διαχωρισμό είναι αυτό της υποκοότητας. Έτσι στο «διάγραμμα_2.2.γ» σκιαγραφείται η φυλετική διαφοροποίηση σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των Μαλούτα και Σπυρέλλη. Παρατηρείται λοιπόν μια υπερεκπροσώπηση των ατόμων με υπηκοότητα από λοιπές χώρες πέραν της ελληνικής και αυτής των αναπτυγμένων οικονομικά χωρών στους χαμηλούς ορόφους και πιο συγκεκριμένα σε υπόγεια και ημιυπόγεια και με ένα ποσοστό της τάξεως του 40% σε ισόγεια. Φθάνοντας στον 5^ο όροφο συναντά κανείς πάνω από 80% Έλληνες και το υπόλοιπο ποσοστό μοιράζεται σε αλλοδαπούς .

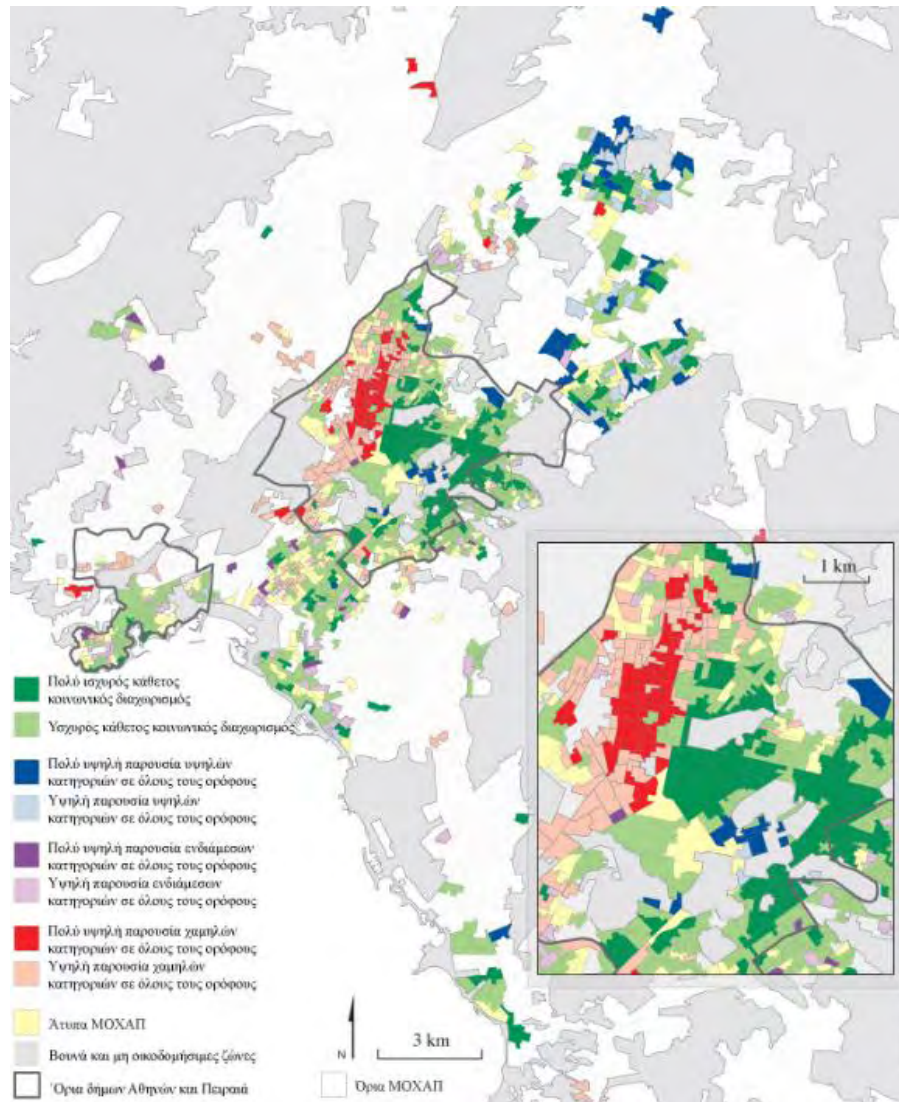
Διάγραμμα_2.2.γ: Ποσοστό ατόμων ανάλογα με την υποκοότητά τους ανά όροφο στις πολυκατοικίες του Δήμου Αθηναίων (2011)

Πηγή: Μαλούτας Θ., Σπυρέλλης Σ., 2015

Χαρτογραφώντας τον κάθετο κοινωνικό διαχωρισμό στην ίδια μελέτη προκύπτει ο «χάρτης 2.2». Όπως σημειώνουν οι ερευνητές τα δεδομένα της απογραφής καθιστούν δυνατή τη χαρτογράφηση σε ΜΟΧΑΠ (=Μονάδες Χωρικής Ανάλυσης Πόλεων) που αποτελούν επανεπεξεργασμένη μορφή των Απογραφικών Τομέων της ΕΛΣΤΑΤ ώστε να έχουν όλες ανάλογο μέγεθος: ελάχιστο 900 και μ.ό. 1.250 κατοίκων. Παρατηρώντας ,λοιπόν, το χάρτη φαίνονται περιοχές υψηλά ισχυρού, όπως χαρακτηρίζονται, διαχωρισμού στο Δήμο Αθηναίων και πιο συγκεκριμένα στο κέντρο, τις ανατολικές, τις νότιοανατολικές και ένα μικρό τμήμα των βόρειων συνοικιών. Στα δυτικά του Δήμου παρατηρούνται ομοιογενείς περιοχές χαμηλών κατηγοριών σε όλους τους ορόφους . Πηγαίνοντας νοτιότερα παρατηρούνται ισχυρά διαχωρισμένες περιοχές με κάποιες συγκεντρώσεις ενδιάμεσων στρωμάτων σε όλους τους ορόφους. Στα βορειοανατολικά προάστια παρατηρείται πολύ ισχυρός και ισχυρός κάθετος διαχωρισμός με αρκετές περιοχές αμιγούς συγκέντρωσης υψηλών κατηγοριών. Στον Δήμο Πειραιά παρατηρείται ισχυρός διαχωρισμός με μικρές περιοχές υψηλής παρουσίας χαμηλών αλλά και μεσαίων κατηγοριών.

Χάρτης_2.2: Κάθετος κοινωνικός διαχωρισμός στην Μητροπολιτική Περιοχή της Πρωτεύουσας (2011)

Πηγή: Μαλούτας Θ., Σπυρέλλης Σ., 2015

2.3 Η οριζόντια διαχωρισμένη πρωτεύουσα στο χρόνο

2.3.1 Περίοδος ανεξαρτησίας κι έπειτα

Η κοινωνικοοικονομική δομή της Αθήνας μετά την ανεξαρτησία της χαρακτηρίζεται από έναν ενισχυμένο τριτογενή τομέα και από ένα μη παραγωγικό –κατά κύριο λόγο- πληθυσμό(διοικητικοί υπάλληλοι, έμποροι, μεσάζοντες, χρηματιστές). Κατά τις πέντε πρώτες δεκαετίες μετά την απελευθέρωση η Αθήνα αποτελεί πόλο έλξης μεταναστών όλων των τύπων, είτε πρόκειται για πρόσφυγες νησιώτες είτε για αγρότες.

Το 1870 αρχίζει να διαφοροποιείται στο πλαίσιο νέων παγκόσμιων συγκυριών. Παρατηρείται η επιστροφή ενός παροικιακού αστικού στρώματος ,το οποίο επενδύει στο εσωτερικό της χώρας και ενισχύει πια τις εγχώριες κεφαλαιοκρατικές δομές.

Μέχρι και το τέλος του 19^{ου} αιώνα οι αστοί προτιμούν συμπαγή πολεοδομικό ιστό και συγκεντρώνονται στο κέντρο της πόλης ενώ εγκαταλείπονται τα προάστια μέχρι και το 1920. Τα προάστια ,πλέον αφήνονται στους γαιοκτήμονες και τους μικροαστούς. Αυτή την περίοδο -μεταπρατική όπως χαρακτηρίζεται (Λεοντίδου,1989)- στην περιοχή της πρωτεύουσας καταγράφονται εμπορικά στρώματα, πολλαπλασιασμός των δημοσίων υπαλλήλων, ανάπτυξη των «προσωπικών» υπηρεσιών με πολύ ταχύτερους ρυθμούς από τους τομείς του εμπορίου και της βιοτεχνίας και διόγκωση των ελευθέρων επαγγελματιών.

Σημειώνεται ότι οι αστοί αποτελούσαν μειοψηφία ακόμα και μετά την επιστροφή των Ελλήνων της διασποράς. Οι αστικές οικογένειες που κατοικούν στην Αθήνα ανέρχονται στις 4-6.000 ενώ στον Πειραιά καταγράφονται περίπου 1.000. (Τσουκαλάς, 1981)Στον Πειραιά το 1837 από τους 161 φορολογούμενους πολίτες προκύπτουν οι εξής επαγγελματικές κατηγορίες:

Πίνακας _2.3.1α : Επαγγελματικές κατηγορίες στον Πειραιά (1837)

ΚΛΑΔΟΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΕΜΠΟΡΙΟ / ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	Εστιάτορες & Ξενοδόχοι	21%
	Μαγαζάτορες & Έμποροι τροφίμων	21%
	Τεχνίτες & Εργαζόμενοι στις προσωπικές υπηρεσίες (τσαγκάρηδες, κουρείς κλπ)	12%
	Αγωγιάτες και ενοικιαστές αλόγων	9%
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ	Σιδεράδες, φαναρτζήδες και βαφείς	3,1%
	Κατασκευαστές καλαθιών και αμαξιών	3,1%
	Υφάντρες	0,6%

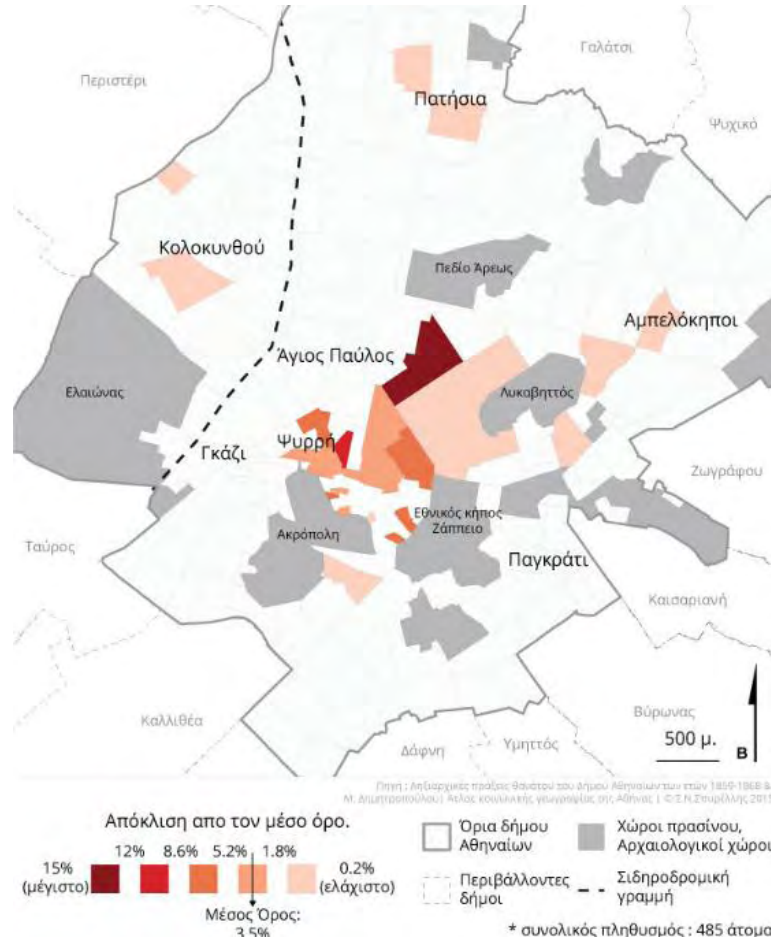
Πηγή: Αγριαντώνη 1986:99-100 , ίδια επεξεργασία

Το 1881 πλέον στον Πειραιά καταγράφονται 1.845 φορολογούμενοι σε πληθυσμό 31.071 κατοίκων με τους τεχνίτες ,τους έμπορους και τους ελεύθερους επαγγελματίες να καταλαμβάνουν μεγάλο ποσοστό ενώ πολλοί εργάζονται και στις πρωτοεμφανιζόμενες βιομηχανίες στο κέντρο –το οποίο έχει χαρακτηριστικά οικονομικού και όχι πολιτιστικού/διοικητικού κέντρου- και στο λιμάνι. (Καμπούρογλου,1883: 65-8)

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής, μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

Στην Αθήνα μέχρι το 1870 παρατηρείται ένας μικροαστικός κοινωνικός σχηματισμός ο οποίος δικαιολογείται από την πρόωρη τριτογενοποίηση καθώς και από την φαινομενική απουσία φτώχειας σε συνδυασμό με την παρουσία μιας σχετικά εύπορης μικροαστικής τάξης.

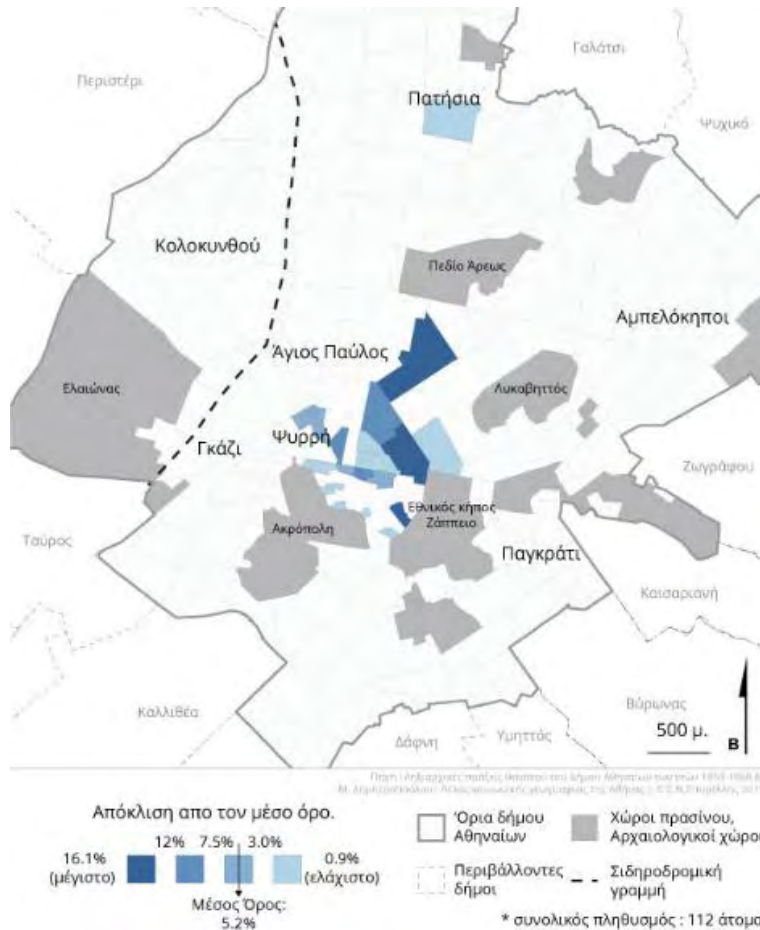
Χάρτης_2.3.1.α: Ποσοστό λαϊκών στρωμάτων στο σύνολο των απασχολούμενων στον δήμο Αθηναίων ανά ενορία (1859-1868)

Πηγή: Μπουρνόβα Ε., Δημητροπούλου Μ., 2015

Στο «χάρτη_2.3.1.α» φαίνεται η συγκέντρωση των φτωχών λαϊκών στρωμάτων τη δεκαετία 1859-1868, τα οποία κατοικούν κυρίως στα όρια της νέας πόλης και πιο συγκεκριμένα στη συνοικία των Εξαρχείων (ενορία Ζ. Πηγής) αλλά και σε ένα τμήμα της συνοικίας του Ψυρρή, κυρίως στην ενορία του Αγίου Δημητρίου, αλλά και στην ενορία των Αγίων Αναργύρων. Σημαντική συγκέντρωση καταγράφουν και σε άλλες 7 περιοχές, όλες τμήμα του αρχικού πυρήνα της πρωτεύουσας. Οι 5 από αυτές μάλιστα είναι περιοχές που αποτελούσαν τα όρια της παλιάς πόλης, ενώ οι 2 βρίσκονται στους πρόποδες της Ακρόπολης. Πρόκειται για τις ενορίες: Καρύτση, Άγιος Φίλιππος, Μεταμόρφωση Σωτήρος, Αγία Αικατερίνη και Άγιοι Απόστολοι. Οι άλλες δύο ενορίες είναι αυτές της Ρόμβης και το Μοναστηράκι. (Μπουρνόβα Ε., Δημητροπούλου Μ., 2015) Ο αντίστοιχος χάρτης των ανώτερων στρωμάτων και παρατίθεται στη συνέχεια.

Χάρτης_2.3.1.β: Ποσοστό ανώτερων στρωμάτων στο σύνολο των απασχολούμενων στον δήμο Αθηναίων ανά ενορία (1859-1868)

Πηγή: Μπουρνόβα Ε., Δημητροπούλου Μ.,2015

Τα εύπορα στρώματα που εντοπίζονται αυτή τη δεκαετία, κατοικούν κυρίως στην ενορία του Αγίου Γεωργίου Καρύτση, στην ενορία της Μεταμόρφωσης Σωτήρος, αλλά και στα Εξάρχεια. Η πρώτη βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με το Πανεπιστήμιο, το Πρωτοδικείο, την Εθνική Τράπεζα και έχει ως όριό της ανατολικά το *βουλευτήριο* της πόλης, την οδό Πανεπιστημίου. Η δεύτερη είναι πολύ κοντά στα Ανάκτορα, το Βασιλικό Κήπο και την πλατεία Συντάγματος. Την ελίτ της εποχής συναντά κανείς και σε άλλα σημεία της παλιάς πόλης όπως στην ενορία της Ρόμβης, δίπλα στη Μητρόπολη και σε άμεση γειτνίαση με τρία υπουργεία. Επίσης, συγκεντρώσεις των ανώτερων στρωμάτων εμφανίζονται στην ενορία των Αγίων Θεοδώρων (την περιοχή που περικλείει τα πρώτα Ανάκτορα, την Εθνική Τράπεζα και άλλα ιδρύματα της εποχής, και που ορίζεται από δύο μεγάλους δρόμους, την οδό Πανεπιστημίου και την οδό Αθηνάς, αλλά και την πλατεία Ομονοίας) καθώς και στην εμπορική συνοικία του Ψυρρή (Άγιοι Ανάργυροι και Άγιος Δημήτριος). (Μπουρνόβα Ε., Δημητροπούλου Μ.,2015)

Η συνύπαρξη λαϊκών και ανώτερων στρωμάτων που παρατηρείται στους χάρτες οφείλεται στη μικρή έκταση που καταλαμβάνει εκείνο το διάστημα η Πρωτεύουσα. Παρά ταύτα κάποιες λαϊκές περιοχές παραμένουν αμιγώς λαϊκές.

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

Στον Πειραιά από την άλλη σημειώνεται έντονη περιθωριακότητα και φαίνεται να είναι εντονότερη με τους επαίτες και τους πληθυσμούς του λιμανιού να αποτελούν ένα ιδιότυπο λούμπεν στοιχείο. (Τσοκόπουλος 1984:239-41)

Καθώς φαίνεται και από τον «πίνακα 2.3.1_β» ο κλάδος των υπηρεσιών καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό στις επαγγελματικές κατηγορίες της Αθήνας και αυτό γιατί με την επιστροφή των αστών των παροικιών παρατηρείται μια αλλαγή στην κοινωνική δομή της. Με την εγκατάστασή τους οι αστοί αρχίζουν να περιτριγυρίζονται από ελεύθερους επαγγελματίες δικηγόρους ,τεχνίτες, γιατρούς ,φαρμακοποιούς και μαιές καθώς επίσης από έμπορους χρηματιστές δημοσιογράφους και δασκάλους . Παρόλα αυτά αξιοσημείωτο φαντάζει το ποσοστό των οικιακών υπηρετών που συνοδεύει τον επαναπατρισμό αυτού του τμήματος της αστικής τάξης.

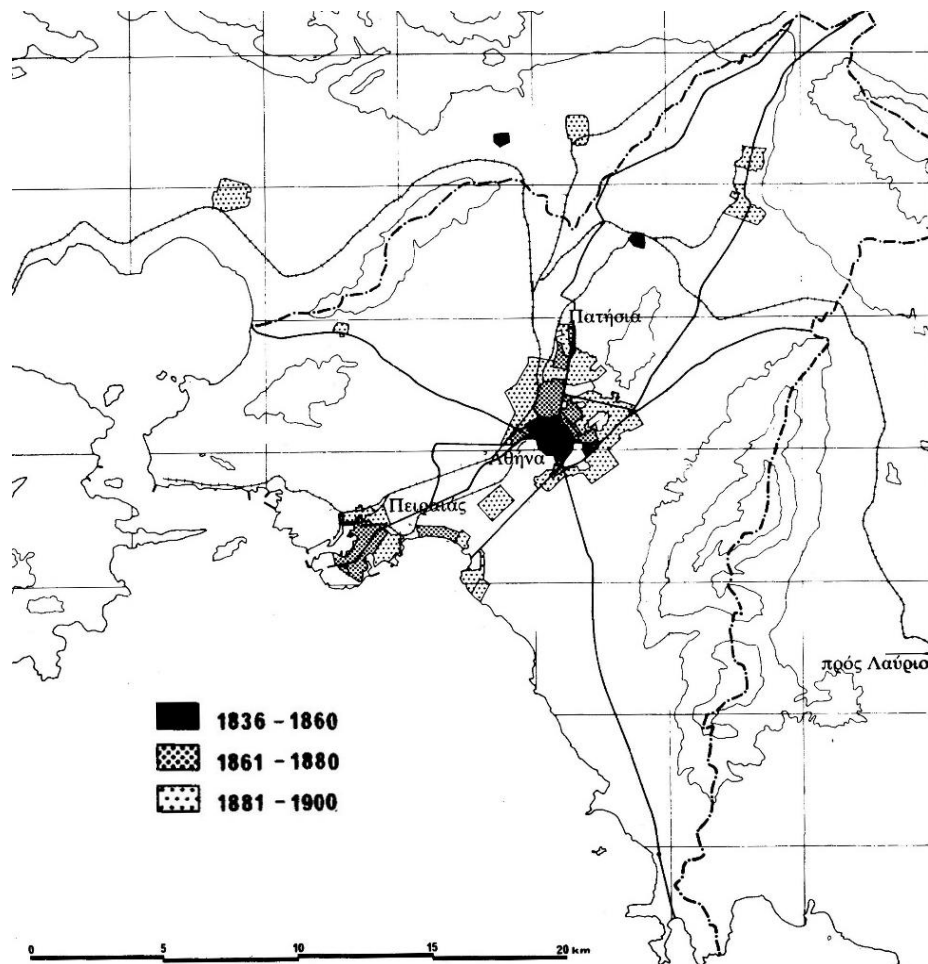
Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

Πίνακας_2.3.1β: Επαγγελματικές κατηγορίες στην Αθήνα και στον Πειραιά (1879,1882)

	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΑΘΗΝΑ 1879		ΠΕΙΡΑΙΑΣ 1882	
		Απόλ. Τιμή	%συν.	Απόλ. Τιμή	%συν.
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	Εργάτες	3.258	12,58	3.000	12,05
	Βιοτέχνες, τεχνίτες	5.552		300	
	Αγρότες	758		180	
	Ναυτικοί	-		5.600	
ΣΥΝΟΛΟ		9.568	36,93	9.080	36,48
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	Ελεύθερα Επαγγέλματα	1.620		185	
	Δημόσιοι Υπάλληλοι	1.392		810	
	Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	1.300		3.500	
	Υπηρέτες	6.594		4.500	
ΣΥΝΟΛΟ		10.906	42,1	8.995	36,14
ΓΝΩΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	Εμπόριο	3.815	14,73	3.350	13,46
	Γαιοκτήμονες, Εισοδηματίες	1.167	4,5	1.660	6,67
	Ανώτεροι Υπάλληλοι	350	1,35	-	
	Χρηματιστές, Βιομήχανοι, έμποροι	100	0,39	1.085	7,25
ΓΕΝ.ΣΥΝ.		25.906	100	24.890	100

Πηγή: Λεοντίδου 1989:76, ίδια επεξεργασία

Χάρτης _2.3.1.γ: Επέκταση του σχεδίου της πρωτεύουσας το 19^ο αιώνα

Πηγή: Λεοντίδου 1989:84

Στον «χάρτη _2.3.1.γ» φαίνεται η επέκταση της πρωτεύουσας από το 1836 μέχρι και το 1900. Η αστική τάξη σταδιακά από τις κεντρικές περιοχές γύρω από τα ανάκτορα αρχίζει να επεκτείνεται προς τα βορειοανατολικά προάστια, τα οποία είναι και τα πιο δυναμικά. Οι αστοί καταλαμβάνουν νέα εδάφη γύρω από την Αθήνα και τον Πειραιά στις πιο προνομιακές τοποθεσίες από άποψη κλίματος και προσπελασιμότητας. Αυτό φαίνεται στον παραπάνω χάρτη με τις επεκτάσεις ιδιαίτερα την περίοδο 1881 με 1900. Μετά το 1880 σημειώνεται η Κηφισιά ως θέρετρο μεσοαστικό. Επίσης μεγαλοαστικές περιοχές αποτελούν το Κολωνάκι και η Νεάπολη ενώ το Γκάζι , το Θησείο και το Μεταξουργείο συγκεντρώνουν τα φτωχά λαϊκά στρώματα. (Λεοντίδου,1989:87)

Αξίζει να σημειωθεί πως οι αστοί των παραιοκίων έδειχναν έντονο ενδιαφέρον για την αισθητική της πόλης και είχαν συγκεντρώσει υποδομές και κοινωφελή έργα στις γειτονιές της με αποτέλεσμα τα ενοίκια να εκτοξευθούν στα ύψη στις περιοχές κατοικίας τους ,αποκλείοντας έτσι τις υπόλοιπες κοινωνικές τάξεις.

Τέλος όσον αφορά τα λαϊκά στρώματα, από τα μέσα περίπου 19^{ου} αιώνα αρχίζουν να δημιουργούνται κάποιες οικιστικές συγκεντρώσεις με βάση τον τόπο καταγωγής οι

οποίες εξελίσσονται σε συγκεντρώσεις με επαγγελματική συνάφεια. Αναφέροντας τους πρώτους λαϊκούς συνοικισμούς πρόκειται για αυθαίρετες κατοικίες κατά κύριο λόγο οι οποίοι δημιουργούνται από χτίστες, ξυλουργούς, μαρμαράδες και επιπλοποιούς. Σημειώνεται ότι οι πιο συμπαγείς οι συγκεντρώσεις των οικοδόμων. (Λεοντίδου 1989: 122-3)

Πιο συγκεκριμένα δύο οικισμοί που συναντώνται τις δεκαετίες του 1840 και 1860 είναι το Προάστιο και τα Αναφιώτικα αντιστοίχως. Η επαγγελματική δομή του Προαστίου εντοπίζεται σε λατόμους, μαρμαράδες, ξυλουργούς, χτίστες, σοβατζήδες και πηγαδάδες. Τα Αναφιώτικα με τη σειρά τους όπως δηλώνει και το όνομα επιβεβαιώνει το συμπέρασμα της εγκατάστασης ανθρώπων κοινής καταγωγής σε συγκεντρωμένα, εδώ η περιοχή ξεκινάει από δύο φτωχούς οικοδόμους οι οποίοι χτίζουν ,σε καθεστώς αυθαιρεσίας, και κατοικούν στην περιοχή με αποτέλεσμα να προσελκύσουν και άλλους Αναφιώτες. Η ομοιογένεια της καταγωγής διατηρείται και στο επάγγελμα και σε αυτή την περίπτωση. (Λεοντίδου 1989: 122-3)

Συνεχίζοντας χρονολογικά το 1870 συναντάται ο παλαιότερος ελληνικός βιομηχανικός οικισμός για Ισπανούς εργάτες από την Ελληνική Εταιρία Μεταλλείων στο Λαύριο επίσης στη δεκαετία του 1870 δημιουργούνται τα Κυπριώτικα από τη Γαλλική Εταιρία Μεταλλείων "Royx" . Έπειτα από 20 περίπου χρόνια (1890-1900) χτίζεται και η Νεάπολη.

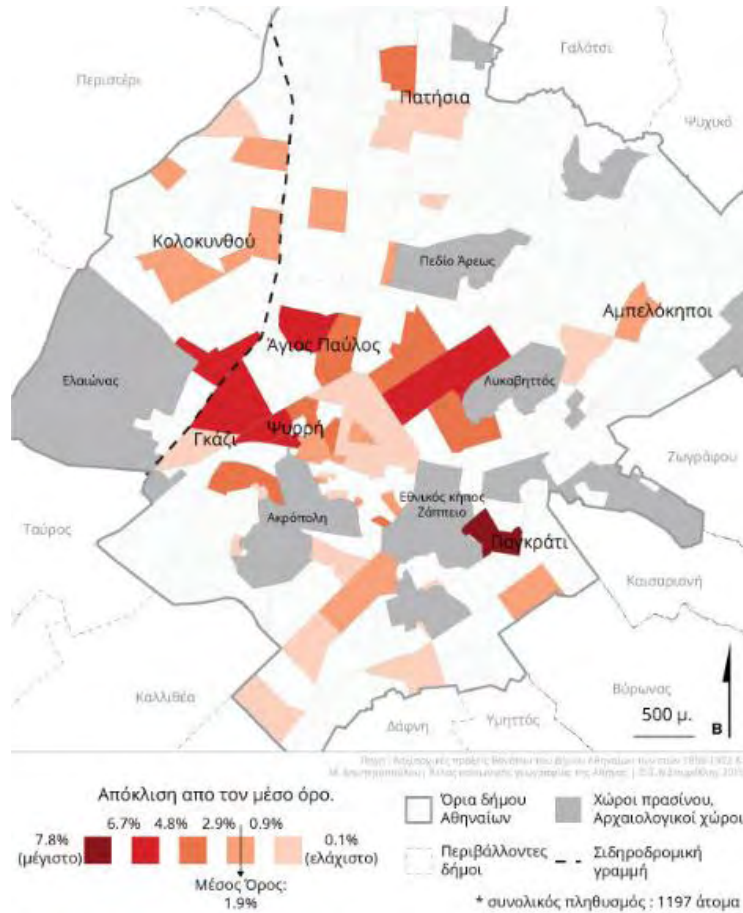
2.3.2 Αρχές 20^{ου} αιώνα

Γενικότερα στις ελληνικές πόλεις παρατηρείται μια αντιστροφή της δομής τους από το 1889 κι έπειτα με αποκορύφωμα μετά το 1920 ο πληθυσμός που απασχολείται στη βιομηχανία και τις μεταφορές να ανέρχεται στο 56% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού των πόλεων. Αυτό ισχύει και στην περιοχή της πρωτεύουσας όπου οι εργαζόμενοι στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία αρχίζουν να καταλαμβάνουν ένα σημαντικό τμήμα της ταξικής δομής ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Στον «πίνακα_1» του παραρτήματος φαίνεται η σταδιακή βιομηχανική ανάπτυξη από τα τέλη του 19^{ου} μέχρι και τις δύο πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.

Ως απόρροια της επικράτησης του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής η Αθήνα και ο Πειραιάς υφίστανται μεταβολή στην κοινωνική τους δομή. Με την αλλαγή του αιώνα σημειώνεται μια σταδιακή εισροή λαϊκών στρωμάτων στην πόλη με τους εργάτες που απασχολούνται στα εργοστάσια και στο λιμάνι. (Τσοκόπουλος ,1984:18-9)

Για τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι το 1920,όπως επισημαίνεται από τη Λ. Λεοντίδου (1989), οι βιομηχανικοί οικισμοί που καταγράφονται είναι το Λαύριο το οποίο το 1907 απαριθμεί πληθυσμό 10.000 κατοίκων, η Ελευσίνα και η Δραπετσώνα – με 325 εργάτες το 1920-. Ειδικότερα το 1902 στην Ελευσίνα δημιουργείται ο πρώτος πυρήνας του εργατικού συνοικισμού με την ίδρυση της εταιρίας TITAN από τον Κανελλόπουλο, ο οποίος μετά από 7 χρόνια ιδρύει στη Δραπετσώνα την Ανώνυμη εταιρία Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων –με διακρίσεις πάντα μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων-.

Χάρτης_2.3.2.α: Ποσοστό (%) λαϊκών στρωμάτων στο σύνολο των απασχολούμενων στον δήμο Αθηναίων ανά ενορία (1899-1902)

Πηγή: Μπουρνόβα Ε., Δημητροπούλου Μ., 2015

Σύμφωνα με τις Μπουρνόβα & Δημητροπούλου (2015) και με βάση το «χάρτη_2.3.2.α» φαίνεται τα λαϊκά στρώματα να επικρατούν στην ενορία του Αγίου Σπυριδώνα, στο σημερινό Παγκράτι, που απέκτησε το πρώτο του σχέδιο το 1886. Η περιοχή είναι σαφώς ξεκομμένη από την υπόλοιπη πόλη, αφού μεσολαβεί ο κήπος του Παλατιού και το Ζάππειο, έχοντας ως φυσικό όριο της τον ποταμό Ιλισσό.

Ένας δεύτερος πόλος έλξης των λαϊκών στρωμάτων είναι στο δυτικό τμήμα της πόλης. Πρόκειται, αφενός, για την περιοχή του Κεραμεικού (βρίσκεται ανάμεσα στον τερματικό, τότε, σταθμό του Θησειού και την οδό Πειραιώς στο ύψος του εργοστασίου του Γκαζιού) και αφετέρου την αγροτική περιοχή του Προφήτη Δανιήλ.

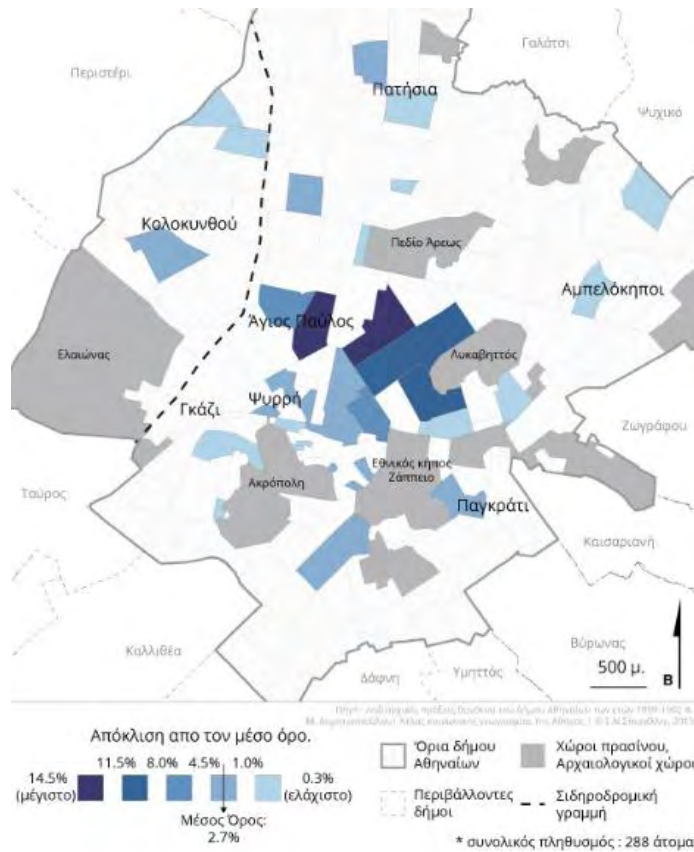
Ο τρίτος πόλος έλξης είναι στα βόρεια της πόλης με τις περιοχές του Αγίου Παύλου και του Αγίου Κωνσταντίνου –Βάθη–, που βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση με το Μεταξουργείο, παραγωγική ζώνη της πρωτεύουσας με σημαντικά εργαστήρια. Ακόμα, πιο βόρεια, η αγροτική περιοχή των Πατησίων συγκεντρώνει αρκετούς κηπουρούς και *εργατικούς*. Τέλος επισημαίνεται η παρουσία λαϊκών στρωμάτων (σε μικρό ποσοστό) στη συνοικία της Νεάπολης.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τα ανώτερα στρώματα της Πρωτεύουσας η ελίτ φαίνεται να απομακρύνεται από το εμπορικό κέντρο κατευθυνόμενη προς τα βόρεια και βορειοανατολικά, παραμένοντας, ωστόσο, μέσα στα όρια της πόλης όπως φαίνεται

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

στο «χάρτη_2.3.2.β». Η ελίτ μένει κυρίως στην περιοχή του Αγίου Κωνσταντίνου – Βάθη-, μια περιοχή που συγκεντρώνει και υψηλό ποσοστό φτωχών στρωμάτων. Ως δεύτερη επιλογή εμφανίζεται συνοικία των Εξαρχείων. Πρόκειται για δύο νέες περιοχές, σε άμεση γειτνίαση με την πλατεία Ομονοίας και το Πολυτεχνείο, αλλά και με το οικονομικό και διοικητικό κέντρο της πρωτεύουσας. Επίσης, τα ανώτερα στρώματα εξακολουθούν να εγκαθίστανται στο Κολωνάκι αλλά και στη Νεάπολη.

Χάρτης_2.3.2.β: Ποσοστό (%) ανώτερων στρωμάτων στο σύνολο των απασχολούμενων στον δήμο Αθηναίων ανά ενορία (1899-1902)

Πηγή: Μπουρνόβα Ε., Δημητροπούλου Μ.,2015

Οι εργατικές περιοχές ,συνεχίζοντας στο 1920, καταλαμβάνουν λίγο περισσότερο από το 15% της έκτασης της πρωτεύουσας ενώ παράλληλα συγκεντρώνουν το 33% του πληθυσμού. Οι μεσοαστικές περιοχές φαίνεται να αποτελούνται από το 23% του πληθυσμού ενώ κατέχουν σε ποσοστό το 16% της συνολικής έκτασης. Ταυτόχρονα σημειώνεται η πυκνότητα στις αστικές περιοχές να είναι 142 κάτοικοι/ εκτάριο ενώ στις εργατικές συνοικίες σε ένα εκτάριο αντιστοιχούν 301 κάτοικοι.

Στον Πειραιά , στις εργατικές περιοχές αντιστοιχούν στους κατοίκους 2,8 μ² / κάτοικο ενώ στην Αθήνα αυτή η αντιστοιχία είναι μικρή αλλά λίγο πιο βελτιωμένη και ανέρχεται στα 4 μ² /κάτοικο. Όσον αφορά τους χώρους διαμονής των εργατικών οικογενειών καταγράφεται στον Πειραιά το 80% να κατοικούν σε ένα δωμάτιο 4-5 άτομα ενώ στην Αθήνα σε αυτές τις συνθήκες διαμένει το 76% .Η διαφορά στην κατανομή του χώρου είναι έντονη ανάμεσα στην εργατική και την αστική τάξη αλλά ο διαχωρισμός τους δεν είναι έντονος μόνο από αυτή την σκοπιά. Σημειώνεται ότι το 90% των εργατικών κατοικιών αποτελείται από παλιά , μουχλιασμένα και

ετοιμόρροπα κτήρια χωρίς παραθυρόφυλλα και με διάτρητες στέγες. Οι περιοχές αυτές εκτείνονταν από Γκαζοχώρι , Άγιους Ασώματους ως το Ψυρρή και από Βλασσαρού (νυν Ρωμαϊκή Αγορά) , Μεταξουργείο, συνοικία Καλαμιώτου , Λέκκα , Αγία Ειρήνη και εν μέρει τη Νεάπολη.

Στο «χάρτη_4» του παραρτήματος φαίνεται η χωροθέτηση της εργατικής τάξης στην Αθήνα και τον Πειραιά το 1921 σε συνδυασμό με το χάρτη 3 του παραρτήματος γίνεται ξεκάθαρη η συγκέντρωση των εργατών γύρω από τα εργοστάσια. Σημειώνονται συγκεντρώσεις ακόμα και βόρεια. Εξετάζοντας τον κοινωνικό διαχωρισμό εκείνη την περίοδο είναι δύσκολο να αντιληφθεί ο οποιοσδήποτε την ύπαρξη του μιας και πίσω από τις μεσοαστικές κατοικίες υπάρχουν θύλακες φτώχειας. Έτσι ενώ στους θεματικούς χάρτες οι γεωγραφικές ενότητες φαίνονται κοινωνικά ανάμεικτοι, αυτό είναι παραπλανητικό -βλ. παράρτημα χάρτες 2,3,4-.

Σύμφωνα με μελέτη του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας (1922) παρατίθεται η χαρτογράφηση μιας παραλλαγής του συντελεστή χωροθέτησης (L.Q.) για κάθε επαγγελματική/τομεακή κατηγορία εργατών προκειμένου να παρουσιαστούν οι συνοικίες που συγκεντρώνονται εργάτες διαφόρων κατηγοριών για το έτος 1921. Για τη συγκεκριμένη ανάλυση υποβλήθηκαν ερωτηματολόγια σε 25 εργατικές οικογένειες κάθε μιας από τις 40 συνοικίες της Αθήνας. Ο τύπος υπολογισμού του L.Q. είναι ο εξής :

$$L. Q. = \frac{\text{Πραγματικός αριθμός εργατών κατηγορίας } T \text{ στην κοινότητα } K}{\text{Μέσος αριθμός } M \text{ εργατών που θα κατοικούσαν στην κοινότητα } K \text{ σε περίπτωση ισοκατανομής}} = \frac{T_K}{M_K}$$

Σε περίπτωση που , υποθετικά, οι επαγγελματικές/ τομεακές κατηγορίες εργατών ήταν ισοκατανομημένες ανάμεσα στις συνοικίες τότε σε κάθε κοινότητα θα κατοικούσαν οι εργάτες όπως φαίνεται στον πίνακα_2.3.2.α. Στις κοινότητες όπου L.Q.>1 συγκεντρώνεται η αντίστοιχη κατηγορία εργατών. Ανατρέχοντας στο παράρτημα χαρτών φαίνεται η χωροθέτηση των κατηγοριών του πίνακα _2.3.2α στην Αθήνα (βλ. παράρτημα χαρτών : χάρτες 5-10). Από τους χάρτες αυτούς φαίνεται ξεκάθαρα η κατοικία κοντά στα εργοστάσια των βιομηχανικών εργατών με τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις τους να σημειώνονται στο Θησείο και στην Καλαμιώτου (χάρτης_5). Οι περιοχές έντονης χωροθέτησης των εργατών στον κλάδο των μεταφορών αποτελούν το Γκαζοχώρι και η Αττικής όπως φαίνεται στο «χάρτη_6» του παραρτήματος. Οι οικοδόμοι φαίνονται αποκεντρωμένοι σε περιοχές με έντονη οικοδομική δραστηριότητα- Πυθαράδικα, Άγιος Παντελεήμονας- . Ιδιαίτερες συγκεντρώσεις στο κέντρο παρουσιάζουν οι ξενοδοχουπάλληλοι αλλά και οι πλανόδιοι επαγγελματίες. Τέλος οι υπηρέτες εμφανίζονται αποκεντρωμένοι σε μεσοαστικούς θύλακες ειδικά στην Πλάκα και τη Νεάπολη (χάρτης 10 παραρτήματος).

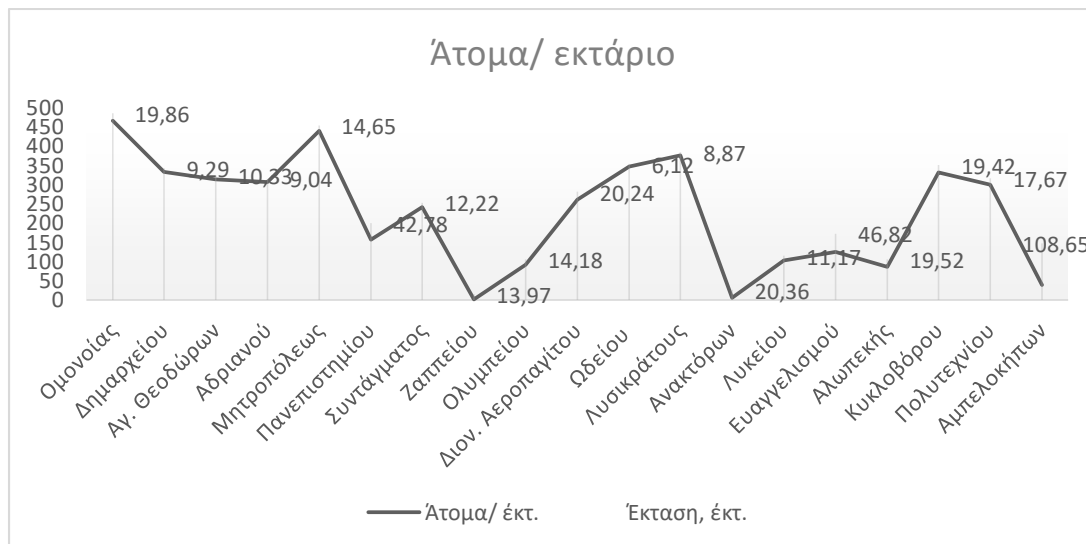
Πίνακας_2.3.2.α : Τιμή του Μ για κάθε κατηγορία εργατών

ΤΟΜΕΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΤΩΝ ΣΤΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΥΠΕΘΟ	Μ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ	400	10,00
ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ	110	2,75
ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ, ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΕΙΣ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	68	1,70
ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΕΣ ΧΩΡΙΣ ΑΛΛΟ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ	127	3,18
ΜΙΚΡΟΠΩΛΗΤΕΣ	75	1,88
ΥΠΗΡΕΤΕΣ, ΘΥΡΩΡΟΙ	83	2,08
ΠΩΛΗΤΕΣ & ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ	100	2,50
ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	37	0,93
ΣΥΝΟΛΟ	1000	25,00

Πηγή: ΥΠΕΘΟ 1922, Λεοντίδου 1989

Μελετώντας τις περιοχές που κατοικούσε η μεσοαστική τάξη της Αθήνας το 1920 επιβεβαιώνεται το συμπέρασμα που αναφέρεται πιο πάνω, περί ανάμεικτων ενοτήτων. Για την καλύτερη κατανόηση της σύστασης των περιοχών αυτών παρατίθεται στο παράρτημα ο «χάρτης_2» –όπου με μπλε περίγραμμα φαίνονται οι περιοχές που παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα - .

Διάγραμμα_2.3.2α: Άτομα ανά εκτάριο στις μεσοαστικές περιοχές της Αθήνας 1920

Πηγή: Λεοντίδου 1989, ίδια επεξεργασία

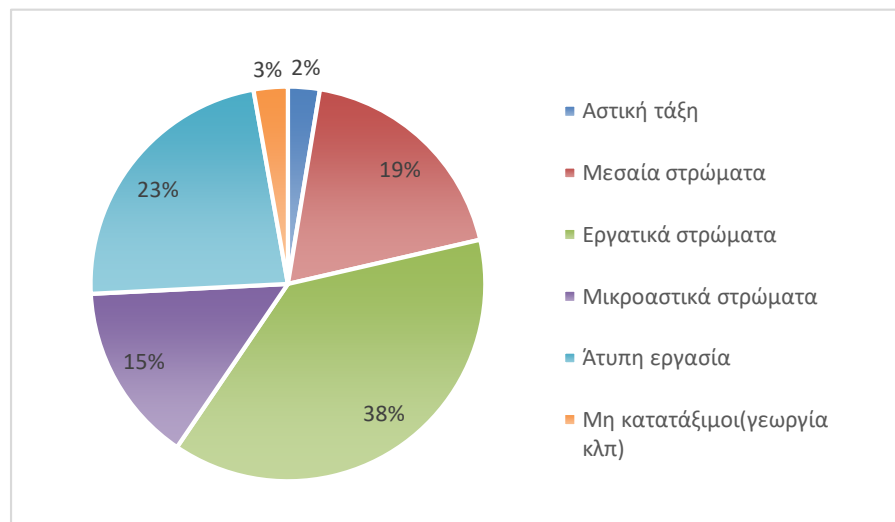
Στο «Διάγραμμα_2.3.2α» παρατηρείται ότι οι πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές είναι η Ομόνοια , η Μητροπόλεως και η Λυσικράτους στον αντίποδα βρίσκονται το Ζάππειο , τα Ανάκτορα, η Αλωπεκείου και οι Αμπελόκηποι. Σκιαγραφείται λοιπόν ένα πυκνοκατοικημένο κέντρο όσον αφορά τους μεσοαστούς οι οποίοι περιτριγυρίζονται βορειοανατολικά από εργατικά στρώματα αλλά και μοιράζονται περιοχές του κέντρου.

Ωστόσο συνεχίζοντας προς τα κεντρο-ανατολικά οι περιοχές είναι πιο αραιοκατοικημένες .

2.3.3 Η περίοδος του μεσοπολέμου

Κατά το 1922 με 1923 με την Μικρασιατική καταστροφή γίνονται τεράστιες και απότομες μεταβολές στη σύσταση του ελληνικού πληθυσμού. Η εισροή προσφύγων έχει ξεκινήσει ήδη από το 1913 αλλά κορυφώνεται με τη συνθήκη της Λωζάνης(1923) σημειώνοντας εκροές μισού εκατομμυρίου μουσουλμάνων προς την Τουρκία και εισροή 1.250.000 προσφύγων από τη Μικρά Ασία. Με αυτή την ραγδαία αύξηση του πληθυσμού ,όπως είναι προφανές, σημειώνονται αλλαγές στον πολεοδομικό χώρο της Αθήνας και του Πειραιά-ταυτόχρονα με τις υπόλοιπες μεγάλες και μικρότερες ελληνικές πόλεις-. Η περιοχή της πρωτεύουσας δέχεται 246.000 πρόσφυγες και σε συνδυασμό με τους μετανάστες μετατρέπεται σε μια πόλη μεταναστών (Κοτζαμάνης, 1997).

Διάγραμμα_2.3.3.α: Κοινωνική Δομή της πρωτεύουσας το 1928

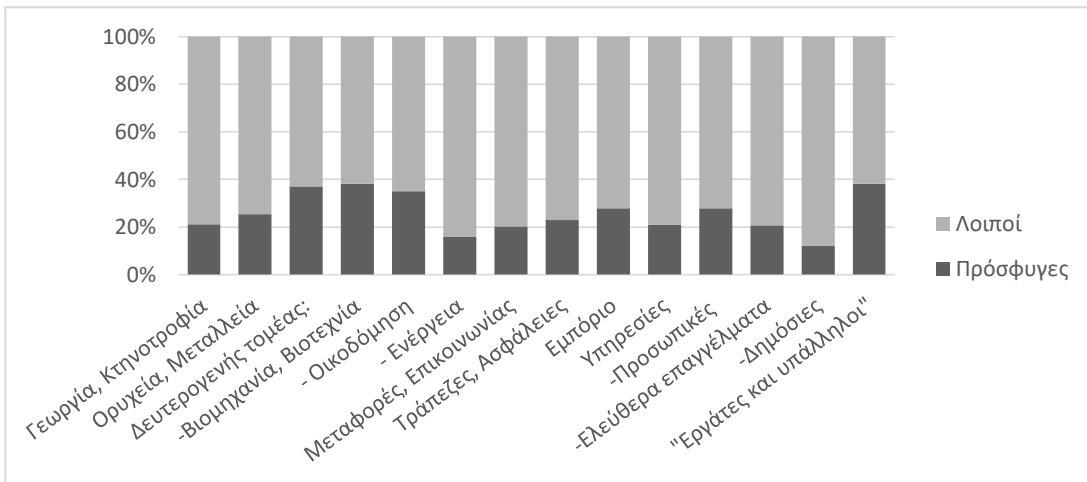

Πηγή: Λεοντίδου 1989, ίδια επεξεργασία

Όπως γίνεται αντιληπτό με το «διάγραμμα_2.3.3.α» , η κοινωνική δομή της Πρωτεύουσας χαρακτηρίζεται από ισχυρή πόλωση και αυτό δεν αποτελεί μόνο απόρροια της προσφυγικής εισροής. Πρόκειται για μια πολωμένη κοινωνία όσον αφορά τις κοινωνικοοικονομικές τάξεις, τις εντάσεις μεταξύ γηγενών και προσφύγων, καθώς ακόμα και μια αφανή αλλά έντονη πόλωση μεταξύ των φύλων τόσο στην αγορά εργασίας (βλ. διάγραμμα_2.3.3.γ) όσο και στην κοινωνία γενικότερα.

Στο επόμενο διάγραμμα απεικονίζεται η συμμετοχή των προσφύγων στην απασχόληση κατά κλάδο σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό της περιοχής της πρωτεύουσας , όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι και το 1928. Η πιο αυξημένη συμμετοχή παρατηρείται στο δευτερογενή τομέα παραγωγής και πιο συγκεκριμένα στη βιομηχανία/βιοτεχνία και την οικοδόμηση καθώς επίσης και στην κατηγορία με τίτλο «εργάτες και υπάλληλοι» χωρίς άλλο προσδιορισμό.

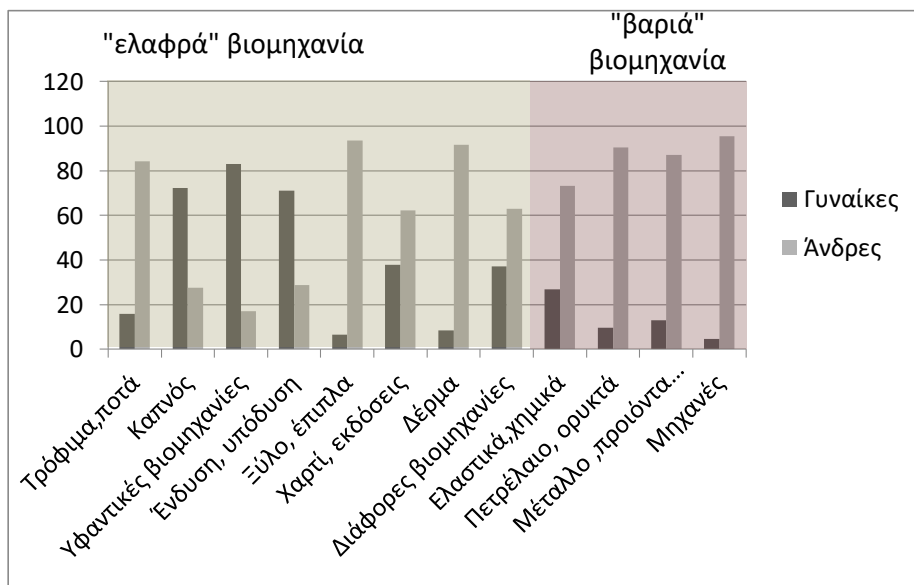
Διάγραμμα_2.3.3.β : Σύγκριση απασχόλησης προσφύγων και λοιπού πληθυσμού το 1928 (Αθήνα-Πειραιάς-Καλλιθέα)

Πηγή: Λεοντίδου 1989:167, ίδια επεξεργασία

Όσον αφορά το σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού αυτής της περιόδου το 35% αποτελείται από ημερομίσθιους εργάτες ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι και οι υπάλληλοι/μισθωτοί κυμαίνονται στο 16% του πληθυσμού (βλ. παράρτημα ,Διάγραμμα 2). Εξετάζοντας τον κλάδο της βιομηχανίας και τη σύνθεση της απασχόλησης σε αυτόν προκύπτει το «διάγραμμα_2.3.3.γ» όπου διαφαίνεται η ανισορροπία μεταξύ ανδρών και γυναικών. Στην «ελαφρά» βιομηχανία και συγκεκριμένα στον καπνό, την υφαντική βιομηχανία και την ένδυση/υπόδηση η γυναικεία απασχόληση αγγίζει ποσοστά πάνω από 60% ενώ στους υπόλοιπους βιομηχανικούς τομείς και ειδικά στην αποκαλούμενη «βαριά» βιομηχανία οι άνδρες εργάτες αποτελούν την πλειοψηφία .

Διάγραμμα_2.3.3.γ : Απασχόληση ανδρών και γυναικών στη βιομηχανία/κλάδο

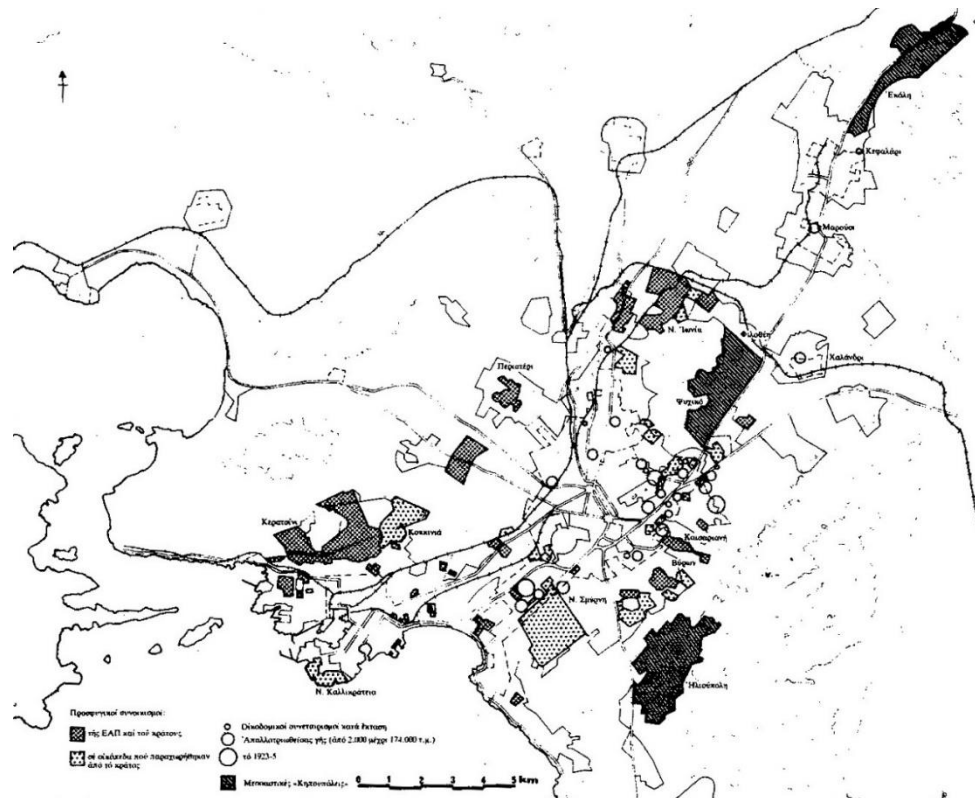

Πηγή: Λεοντίδου, 1989:199 , ίδια επεξεργασία

Αυτή η πόλωση έχει αντίκτυπο και στον πολεοδομικό χώρο όπου παρατηρείται ένας «ηθελημένος» κοινωνικός διαχωρισμός κατά τη Λεοντίδου(1989) , στην ουσία

πρόκειται για τις κυρίαρχες τάξεις οι οποίες αποσύρονται στις αποκλειστικές τους περιοχές αισθανόμενοι απειλή από τις επικίνδυνες γι' αυτούς τάξεις.

Χάρτης_2.3.3.α: Προσφυγικοί συνοικισμοί, συνεταιρισμοί και Κηπουπόλεις, 1922-1940

Πηγή: Λεοντίδου, 1989:208

Στον παραπάνω χάρτη παρουσιάζονται οι προσφυγικοί συνοικισμοί της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) αλλά και τα οικόπεδα που παραχωρήθηκαν από το κράτος, οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί αλλά και οι μεσοαστικές «κηπουπόλεις». Όπως γίνεται αντιληπτό η Ηλιούπολη, το Ψυχικό και η Εκάλη αποτελούν περιοχές συγκέντρωσης των μεσοαστικών στρωμάτων. Οι συνοικίες που χωροθετούνται οι πρόσφυγες από την ΕΑΠ και το κράτος απέχουν περίπου από 1 έως 4 χιλιόμετρα από την ήδη οικοδομημένη περιοχή της πρωτεύουσας μέχρι το 1922. Παρατηρείται ουσιαστικά ένας σκόπιμος κοινωνικός διαχωρισμός από τις κρατικές μηχανές, έχοντας ως στόχο πέρα από την απομόνωσή τους και την προσφορά φθηνής εργατικής δύναμης στις βιομηχανίες/βιοτεχνίες του Πειραιά και της Αθήνας. Επιπρόσθετα παίζουν σημαντικό ρόλο στην χωροθέτηση των προσφύγων και οι τιμές γης (αστικής και περιαστικής). (Λεοντίδου, 1989:208)

Εξυπηρετώντας αυτά τα κριτήρια χωροθέτησης σημειώνονται εγκαταστάσεις στα προάστια του Πειραιά (Ταύρος, Νέα Σφαγεία, Ρουφ), στα νότια (Νέα Σμύρνη) και νοτιοανατολικά (Καισαριανή και Βύρωνας) βόρεια και βορειοδυτικά (Ν. Χαλκηδόνα, Ν. Ιωνία, Ν. Ηράκλειο Ν. Φιλαδέλφεια) προάστια της Αθήνας λαϊκών και εργατικών συνοικισμών. Παράλληλα με την επίσημη εγκαταστάσεις δημιουργούνται αυθαίρετες συγκεντρώσεις που καλύπτουν τις ανάγκες στέγασης των προσφύγων στους οποίους δεν παραχωρήθηκαν κατοικίες και των λοιπών εσωτερικών μεταναστών της πρωτεύουσας την περίοδο εκείνη (Δουργούτι, Ν. Κόσμος, Πολύγωνο στο πεδίο του

Άρεως, Ποδονίφτης, Πικροδάφνη κλπ). (Κοτζαμάνης,1997) Πλέον φαίνεται να αλλάζει η ταξική σύσταση της οικιστικής επέκτασης με τις λαϊκές συνοικίες να καταλαμβάνουν τις παρυφές της πόλης.

Πέρα από τον κοινωνικοχωρικό διαχωρισμό μεταξύ γηγενών και προσφύγων σημειώνεται μια αντίστοιχη κατάσταση μεταξύ των προσφύγων διαφορετικών τάξεων. Αξιοσημείωτη είναι η διαφορετική αντιμετώπιση των πλουσίων προσφύγων από την ΕΑΠ ,το Υπουργείο Πρόνοιας και την Εθνική Τράπεζα Ελλάδας. Αυτή η διάκριση καταγράφεται στις δημοπρατήσεις είτε στις ενισχύσεις που λάμβαναν οι εύποροι πρόσφυγες προκειμένου να χτίσουν διάφορους τύπους «ιδιωτικής κατοικίας» ενώ οι υπόλοιποι εάν δεν αφέθηκαν στην τύχη τους στεγάστηκαν από το κράτος. Για παράδειγμα στον Ποδονίφτη και τον Υμηττό οικοδομούνται κατοικίες και επαύλεις για ευκατάστατους πρόσφυγες αγοραστής, επίσης στην Νέα Σμύρνη και την Νέα Καλλικράτεια αναπτύχθηκαν αμιγείς μεσοαστικές κοινότητες.

Σύμφωνα με μια έρευνα του ΙΚΑ και του Υπουργείου Δημοσίων Έργων (1940) το 57% από τις 60.000 κατοικίες του δείγματος στην Αθήνα, τον Πειραιά και την Ελευσίνα , στην Κοκκινιά δε το 71% , στην Δραπετσώνα 54,6% και στα Πετράλωνα 50,7% ενώ στα περισσότερα σπίτια κατοικούσαν 2 έως 5 άτομα.

Η ελληνική αστική τάξη , η οποία βρίσκεται κατά κύριο λόγο στην Αθήνα, είχε μια τάση να επεκτείνεται και χωρικά και οπτικά μακριά από τις προσφυγικές και λαϊκές γειτονιές σε αποκλειστικές συνοικίες.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1921 κάνει την εμφάνιση της στο ελληνικό πολεοδομικό τοπίο η αστική πολυκατοικία. Γενικότερα τη δεκαετία του 1920 οικοδομούνται πολυκατοικίες για την στέγαση των αστών ενώ έπειτα –από το 1932- ξεκινά και η κατοίκηση των μεσοστρωμάτων σε αυτές. Οι πολυκατοικίες χτίζονται με άξονα την Βασιλίσσης Σοφίας , την Πανεπιστημίου και την Πατησίων από τον Ευαγγελισμό έως και την Πλατεία Κολιάτσου.

Επιπρόσθετα , σχετικά με την χωροθέτηση της αστικής τάξης σύμφωνα με αναφορές στην Λεοντίδου(1989) κατά το 2^ο παγκόσμιο πόλεμο το Κολωνάκι στους πρόποδες του Λυκαβητού αποτελεί χώρο κατοικίας τραπεζιτών , εφοπλιστών, πρεσβευτών. Συγκεντρώνονται εκεί ξένοι με ελληνικά διαβατήρια ενώ τα χρήματά τους διοχετεύονται σε τράπεζες του εξωτερικού και οι στόλοι τους πλέουν υπό ξένες σημαίες.

Συνοψίζοντας την εικόνα της πρωτεύουσας και της γύρω περιοχής κατά τη μεσοπολεμική περίοδο ,επισημαίνεται αρχικά ότι οι αστοί προτιμώντας να κατοικούν σε ένα συμπαγή πολεοδομικό ιστό έχουν την τάση να συγκεντρώνονται στο κέντρο της πόλης . Επιπλέον αναζητώντας τον κοινωνικό διαχωρισμό στο χώρο παρατηρείται ότι δεν είναι οι μικροαστοί ή τα φτωχά στρώματα αλλά οι αστοί επιδιώκοντας να προστατευτούν στις κοινωνικά αμιγείς κηπουπόλεις είτε στις κεντρικές περιοχές πολυκατοικιών. Τέλος σημειώνεται πως πυρήνας της λαϊκής προαστιοποίησης αποτέλεσε το προλεταριάτο που συνέχισε και μεταπολεμικά να την επιβάλλει στις παρυφές της Αθήνας και του Πειραιά(Λεοντίδου, 1989: 219 & 267).

Όσον αφορά την χωροθέτηση των λαϊκών και ανώτερων στρωμάτων προπολεμικά και πιο συγκεκριμένα το 1939 φαίνεται να παγιώνεται μια κατάσταση που δείχνει τις απαρχές ενός διαχωρισμού στο χώρο. Υπάρχει μια γενικότερη τάση συγκέντρωσης

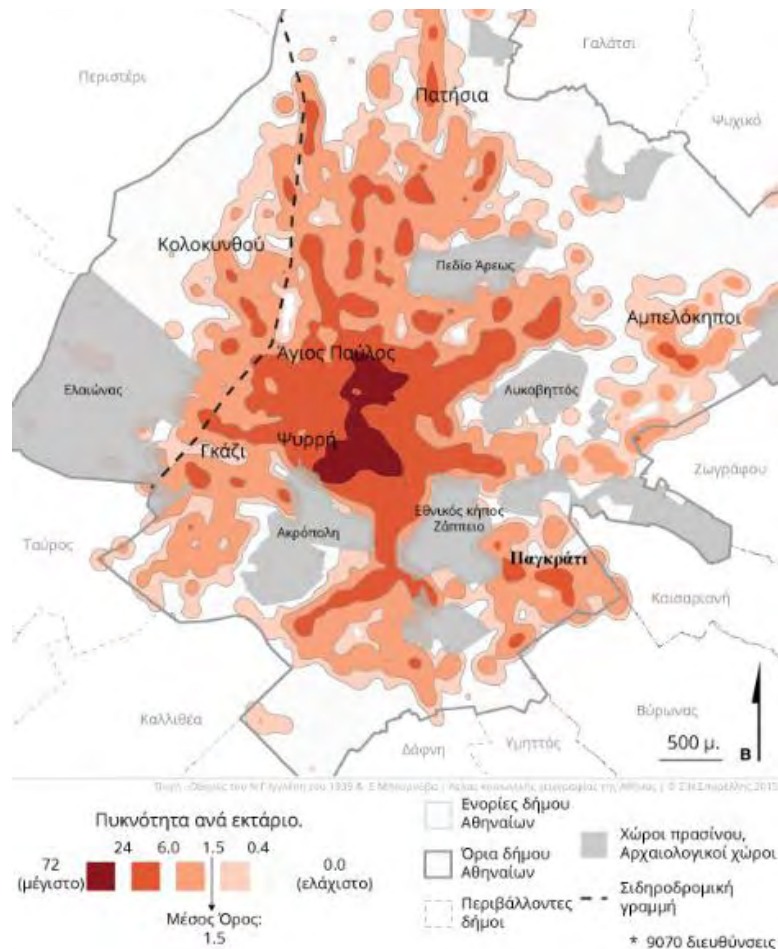
Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής, μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

προς τα δυτικά για τα λαϊκά στρώματα και ανατολικά και βόρεια για την ελίτ. Ωστόσο, στις αστικές επεκτάσεις της εποχής, στις πιο απομακρυσμένες περιοχές της πόλης, οι οποίες εντάχθηκαν στο σχέδιο πόλεως μετά το 1920, εμφανίζεται συγκέντρωση τόσο των ανώτερων οικονομικών ομάδων της ελίτ, όσο και των λαϊκών στρωμάτων και τα, έως τότε αγροτικά Πατήσια αστικοποιούνται. Για την εγκατάσταση των λαϊκών στρωμάτων παρατίθεται ο «χάρτης_2.3.3.β».

(Μπουρνόβα Ε., Δημητροπούλου Μ.,2015)

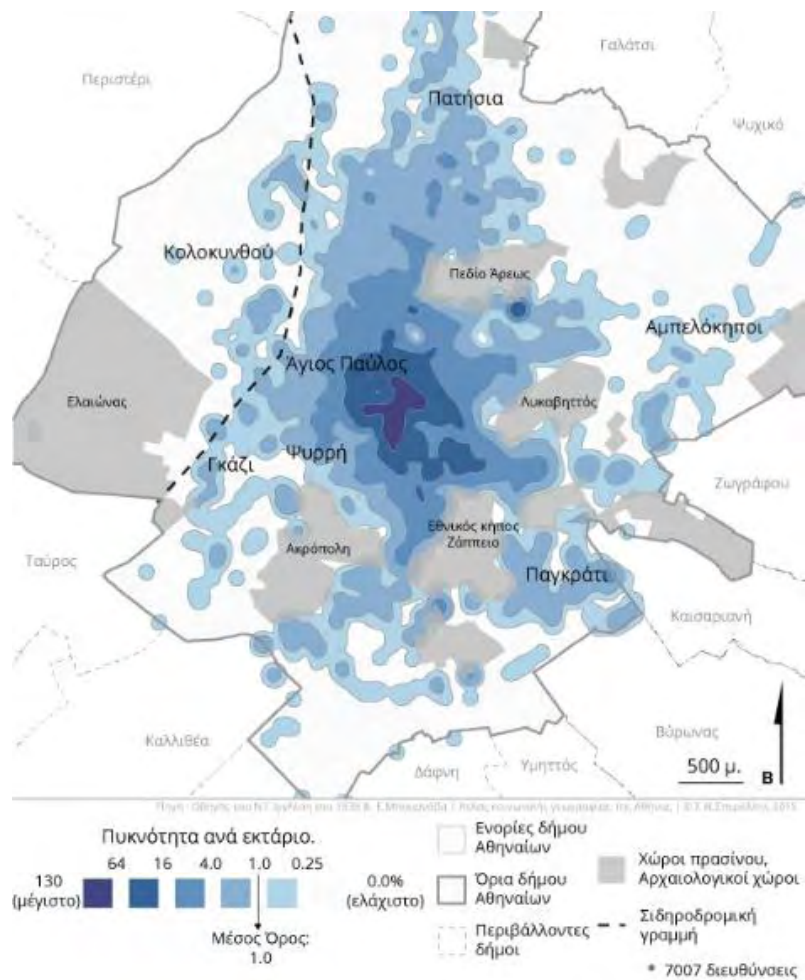
Σύμφωνα με τις Μπουρνόβα & Δημητροπούλου (2015) σημειώνεται ότι ειδικότερα, το 1940, οι δικηγόροι, οι μηχανικοί και οι γιατροί, μαζί με τους εφοπλιστές, τραπεζίτες και άλλους εκπροσώπους της κοινωνικής και οικονομικής ελίτ, προτιμούν, εκτός από το Κολωνάκι και το Μουσείο, τις ανατολικές περιοχές της κεντρικής ζώνης της πρωτεύουσας (το Παγκράτι αποκτά πλέον τον αστικό του χαρακτήρα) και τα εξοχικά Πατήσια, διογκώνοντας έτσι τα ποσοστά της εγκαταστημένης ελίτ στα βόρεια της πόλης. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η παρουσία της ελίτ στην περιοχή νοτίως της Ακρόπολης, συγκεκριμένα γύρω της Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Στο «χάρτη_2.3.3.γ» φαίνεται η χωρική αποτύπωση των προτιμήσεων των ανωτέρων στρωμάτων προπολεμικά.

Χάρτης_2.3.3.β: Συγκέντρωση λαϊκών στρωμάτων στον δήμο Αθηναίων (1939)

Πηγή: Μπουρνόβα Ε., Δημητροπούλου Μ.,2015

Χάρτης_2.3.3.γ: Συγκέντρωση ανώτερων στρωμάτων στον δήμο Αθηναίων (1939)

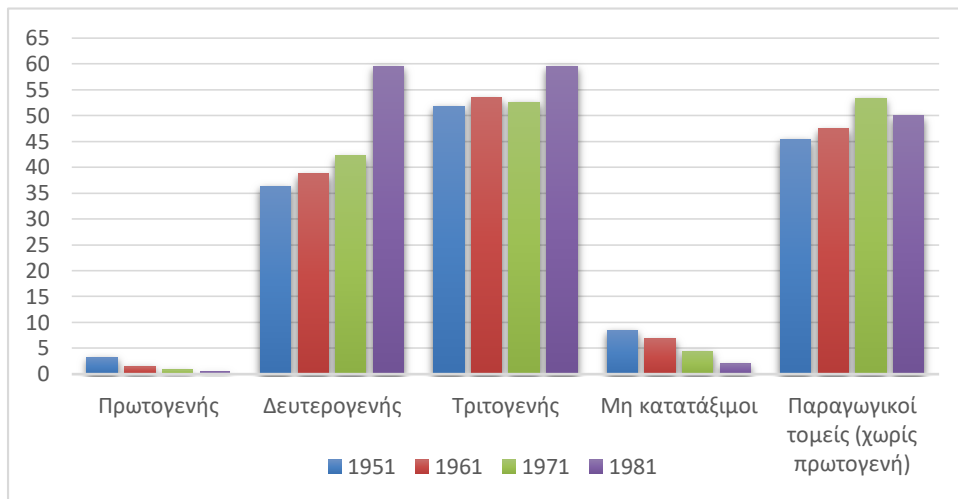
Πηγή: Μπουρνόβα Ε., Δημητροπούλου Μ., 2015

2.3.4 Μεταπολεμική Αθήνα

2.3.4.1 Δεκαετίες '50 - '80

Η μεταπολεμική Αθήνα, ιδιαίτερα στη δεκαετία του 1960 με την εκβιομηχάνιση που υφίσταται φαίνεται να μετασχηματίζεται κοινωνικά. Στο «διάγραμμα 2.3.4.α» εμφανίζεται η ποσοστιαία διαχρονική κατανομή της απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Καθίσταται εμφανής η μεγάλη αύξηση που λαμβάνει χώρα στο δευτερογενή τομέα παραγωγής από το 1951 μέχρι και το 1981 αλλά παράλληλα και μια πιο συγκρατημένη αύξηση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα , με εξαίρεση τη δεκαετία '71 -'81 που σημειώνεται θετική μεταβολή περίπου 10%. Όσον αφορά τον πρωτογενή τομέα η μείωση του είναι σημαντική μέσα σε τρεις δεκαετίες.

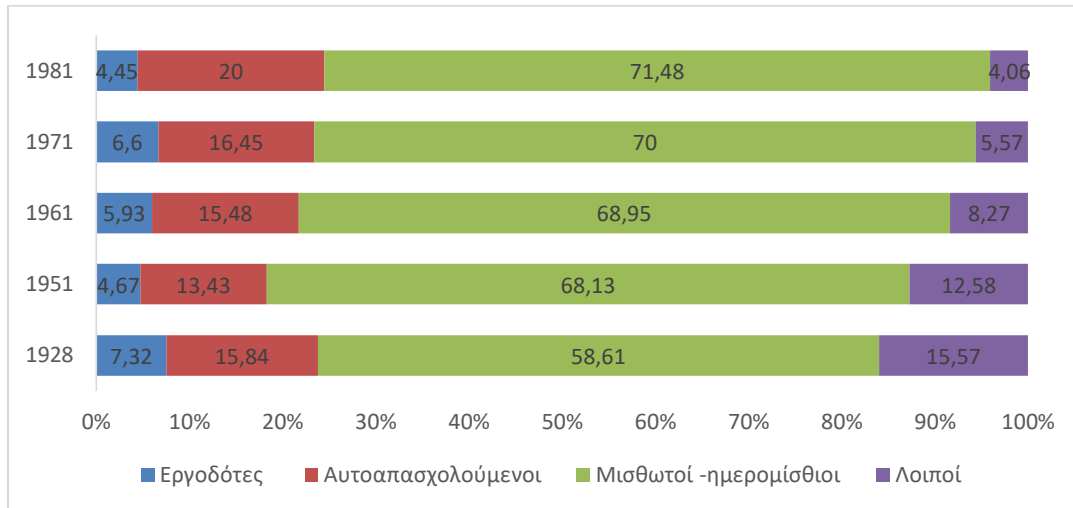
Διάγραμμα_2.3.4.α : Απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην πρωτεύουσα (1951-1981)

Πηγή: Λεοντίδου,1986:85, ίδια επεξεργασία

Εμβαθύνοντας στην εξέταση της θέσης στο επάγγελμα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού διαπιστώνεται (Διάγραμμα_2.3.4.β) ότι στην πλειοψηφία τους οι εργαζόμενοι είναι μισθωτοί ή ημερομίσθιοι και μάλιστα σε παραγωγικούς κλάδους. Οι μισθωτοί/ημερομίσθιοι σημειώνουν μια αύξηση ανά δεκαετία η οποία όμως δεν είναι θεαματική και μέσα σε ένα διάστημα τριών δεκαετιών αυξάνονται κατά περίπου 5%. Παράλληλα η κατηγορία των εργοδοτών φαίνεται να σημειώνει αυξομειώσεις και ενώ από το 1951 μέχρι το 1971 αυξάνεται φθάνοντας το 6,6% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, κατά την δεκαετία 1971-1981 μειώνεται και φθάνει κάτω από το επίπεδο του '51-στο 4,45%-. Επιπρόσθετα σημειώνεται μια σημαντική αύξηση των αυτοαπασχολούμενων οι οποίοι αυξάνονται συστηματικά και φθάνουν το '81 το 20% του πληθυσμού. Παράλληλα με αυτή τη διαδικασία παρατηρείται στο διάγραμμα η ενσωμάτωση των μη κατατάξιμων κατηγοριών στις λοιπές και ιδιαίτερα στους αυτοαπασχολούμενους και τους μισθωτούς/ημερομίσθιους.

Διάγραμμα_2.3.4.β : Η εξέλιξη της θέσης στο επάγγελμα στην πρωτεύουσα (1928-1981)

Πηγή: Λεοντίδου,1986: 94 , ίδια επεξεργασία

Σύμφωνα με τον Μαλούτα (2008) η ταχεία συγκρότηση των μεσαίων στρωμάτων στην μεταπολεμική Αθήνα οφείλεται σε τέσσερις κύριους λόγους.

- Αρχικά σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ύπαρξη και διατήρηση της μικρής οικογενειακής επιχείρησης σε διάφορους κλάδους όπως το εμπόριο, η βιοτεχνία αλλά και στον τομέα των υπηρεσιών.
- Επίσης η δυνατότητα αυτοαπασχόλησης σε επαγγέλματα υψηλού και ενδιάμεσου γοήτρου, πρόκειται για γιατρούς, μηχανικούς, νομικούς και σχεδιαστές, εκπαιδευτικούς, νοσηλευτές αντίστοιχα, τα ποσοστά των οποίων είναι πολύ μεγαλύτερα από αυτά των λοιπών ευρωπαϊκών χωρών.
- Ένας τρίτος λόγος είναι η μαζική απασχόληση στο δημόσιο τομέα που αποτελεί αποτέλεσμα των πολιτικό-εκλογικών πελατειακών σχέσεων μιας και λειτουργούσε ως κοινωνική παροχή
- Ο τελευταίος λόγος που παρουσιάζεται είναι η μετανάστευση μικρής διάρκειας όπως χαρακτηρίζεται που λειτούργησε ως χορηγός εμβασμάτων τα οποία επενδύονται με διάφορους τρόπους (χρηματοδότηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων, αγορά κατοικίας, εκπαίδευση νεότερης γενιάς). Με αυτό τον τρόπο η μετανάστευση λειτούργησε ως αρωγός της κοινωνικής κινητικότητας λόγω του διαφορετικού επιπέδου ζωής.(Μαλούτας Θ., 2008:32-34)

Αναζητώντας την χωρική αποτύπωση της διαφοροποίησης των κοινωνικών τάξεων , μεταπολεμικά , η αστική τάξη συναντάται, στις δεκαετίες του 1960 και 1970, στην πολυκατοικία της αντιπαροχής ενώ ο διαχωρισμός μεταξύ υψηλών και υψηλών μεσαίων στρωμάτων με τα λαϊκά στρώματα και τους νέους οικονομικούς μετανάστες έγκειται ανάμεσα στις νεόδμητες προαστιακές κατοικίες και τις παλαιές κατοικίες της περιφέρειας και του κέντρου. (Μαλούτας,2000:2)

Οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στη δομή της αγοράς εργασίας αλλά και στην αγορά γης και κατοικίας έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνικοεπαγγελματική δομή των πόλεων. Σημειώνεται ότι από το 1951 έως και το 1961 υπάρχει μια έντονη εποίκηση στον περίγυρο του Δήμου Αθηναίων και ιδιαίτερα στα Δυτικά του πολεοδομικού συγκροτήματος της Πρωτεύουσας ,όπου κυριαρχεί η λαϊκή

αυτοστέγαση -πρόκειται κυρίως για χειρώνακτες εργάτες αγροτικής προέλευσης-. Στην περίοδο 1965-1980 παρατηρείται έντονος κορεσμός στο κέντρο της Πρωτεύουσας, έξαρση στέγασης με αντιπαροχή, ενώ στην τελευταία δεκαετία αυτής της περιόδου οι υψηλότερες κοινωνικοεπαγγελματικές κατηγορίες που στεγάζονταν στον κεντρικό δήμο τον εγκαταλείπουν διαφεύγοντας στα νοτιοανατολικά και βορειοανατολικά προάστια αναζητώντας λιγότερο πληθυσμιακά συνωστισμένο χώρο κατοικίας (Μαλούτας,2000:28). Σημειώνεται ότι στον κεντρικό δήμο Αθηναίων το 1971 οι υψηλές εισοδηματικές κατηγορίες αποτελούν το 62% των κατοίκων ενώ στα επόμενα 20 χρόνια μειώνεται η παρουσία κατά 35%. Ταυτόχρονα ,φαίνεται η μετοίκηση τους στα καλά προάστια μεταβαίνοντας από το 1971 στη δεκαετία του '90 να έχει τριπλασιαστεί. (Μαλούτας,2000:47) Αυτή η κίνηση του πληθυσμού σκιαγραφείται καθαρά στο χάρτη 2.3.4.α.

Ο Σαρήγιαννης (2008) αναφέρεται στην περιοχή της πρωτεύουσας χαρακτηρίζοντας την ως «διπλή πόλη». Με αυτό τον τρόπο αναφέρεται στο ταξικό χωρικό διαχωρισμό που διακρίνεται στην Αττική. Πρόκειται για την πόλη της εργατικής τάξης και της αστικής τάξης χωρίς βέβαια να παραλείπεται η αναφορά και στην μικροαστική πόλη εφόσον το μικροαστικό στρώμα είναι υπαρκτό και έχει χωρική αποτύπωση.

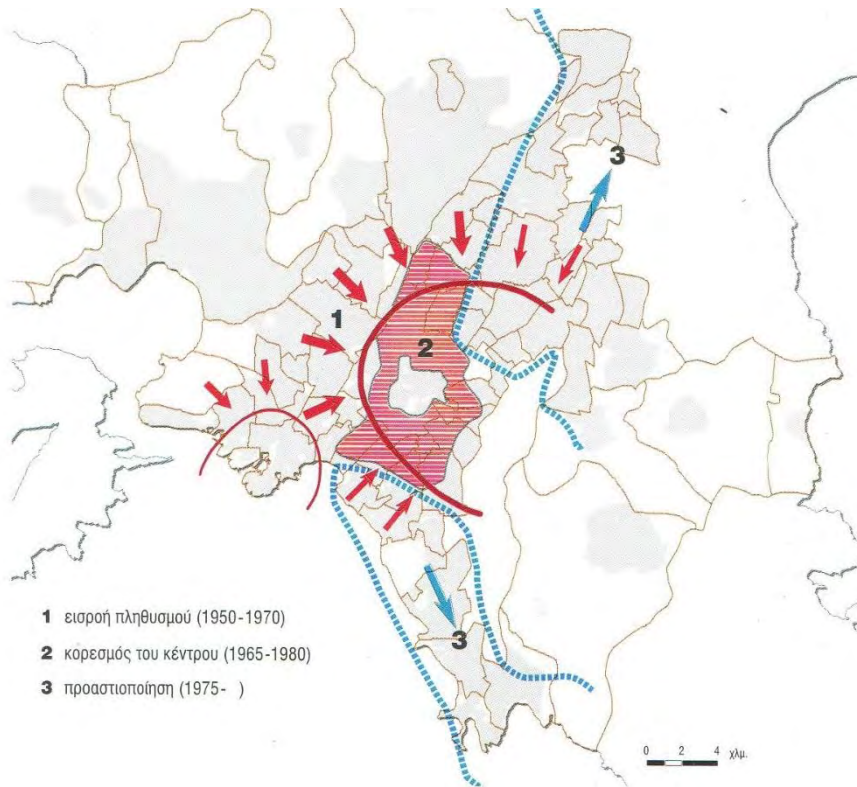
Ως γειτονίες της εργατικής τάξης αναφέρονται εκείνο το χρονικό διάστημα οι εξής:

- Σημειώνονται οι παλιές παραδοσιακές περιοχές οι οποίες εντοπίζονται παρυφές της πόλης ανάμικτες με βιοτεχνίες και βιομηχανίες (Γκάζι, Μεταξουργείο, Ψυρρή, Κολωνός, Πετράλωνα, Ρέντης, Μοσχάτο -το βόρειο μέρος και αργότερα και το παραθαλάσσιο- ,
- Έπειτα αναφέρονται οι περιοχές του Μεσοπολέμου, (κυρίως των προσφύγων) οι οποίες βρίσκονται εκτός της τότε πόλης των Αθηνών, σε βιομηχανικές περιοχές όπως το Κερατσίνι, η Δραπετσώνα, ο Υμηττός ή σε περιοχές που αμέσως μετά την εγκατάσταση μετατράπηκαν σε βιομηχανικές: Κορυδαλλός, Νέα Ιωνία, Νέα Φιλαδέλφεια
- Τέλος αναγνωρίζει τις νεότερες περιοχές των εσωτερικών μεταναστών του '50^{ου} οι οποίες εξαπλώθηκαν στις εκτάσεις των αυθαιρέτων του Δυτικού Λεκανοπεδίου.

Παράλληλα με τις εργατικές και προσφυγικές συνοικίες υπάρχουν και οι περιοχές της αστικής τάξης αλλά και των μικρό και μέσο-αστών. Σημειώνεται ότι στο μεσοπόλεμο χάνει την αίγλη της η περιοχή του Νέου Φαλήρου και μερικώς η Πατησίων και η Καστέλα όμως παραμένουν οι λοιπές περιοχές που έχουν διαμορφωθεί με τα χρόνια και επεκτείνονται στον άξονα της Λεωφόρου Κηφισιάς στο Παλιό Ψυχικό και στη Φιλοθέη. Μετά τον Πόλεμο, και κυρίως μετά τον ΑΝ 395/68 που επέβαλε την πολυκατοικιοποίηση σε όλη την Ελλάδα, επεκτάθηκαν γύρω από τους παλιούς τους πυρήνες του Μεσοπολέμου καταλαμβάνοντας δάση και βουνά όπως στο Κεφαλάρι και στην συνέχεια πίσω από την Πεντέλη, στα ορεινά πέρα από το Π.Ψυχικό και την Φιλοθέη, στην παραλιακή του Σουνίου κλπ. Τα μικρομεσαία στρώματα παραμένουν εγκατεστημένα σε όλες τις περιοχές που κατείχαν από την αρχή της Αθήνας ως πρωτεύουσας και πιο συγκεκριμένα πρόκειται για τις περιοχές Κυψέλη, Παγκράτι, Καλλιθέα, Νεάπολη ενώ στον Μεσοπόλεμο επεκτείνονται στην Νέα Σμύρνη, την Αργυρούπολη, την Ηλιούπολη, τους Αμπελοκήπους, την περιοχή Πατησίων στο σύνολό της, ενώ μετά τον Εμφύλιο καταλαμβάνουν και όλες τις «διπλανές» τους περιοχές.

Αργότερα με τον Αναγκαστικό Νόμο 395/68 οι μικρομεσαίοι εγκαταλείπουν την Αθήνα και μετοικίζουν σε νέες πολυκατοικίες στα πρώην προάστια, Ηράκλειο, Μαρούσι, Αγία Παρασκευή, Χαλάνδρι, Αργυρούπολη, Ηλιούπολη, Νέα Σμύρνη και στο σύνολο τελικά της μικροαστικής περιφέρειας του Λεκανοπεδίου. (Σαρήγιαννης Γ.,2008)

Χάρτης_2.3.4.α: Η αστική μεγέθυνση της Πρωτεύουσας την περίοδο 1950-1980

Πηγή: Μαλούτας Θ.,2000:28

Σύμφωνα με τον Σαρήγιαννη (2008) αυτή την περίοδο παρατηρείται η μετατροπή παραδοσιακών εργατικών περιοχών σε μικροαστικές και αναφέρεται ότι αυτή μετατροπή επιτυγχάνεται με δύο τρόπος ο πρώτος είναι η μετατροπή του προλετάριου σε μικροαστό και ο δεύτερος με βίαιο τρόπο από το αστικό κράτος.

Όσον αφορά την πρώτη περίπτωση πρόκειται για τις παλιές περιοχές αυθαιρέτων που εντάσσονται στο «σχέδιο πόλης» και οικοδομούνται νόμιμα και με μεγάλους όρους δόμησης ιδίως με την εφαρμογή του αναγκαστικού νόμου «ΑΝ 395/68» της Χούντας και όχι μόνο. Τέτοιες περιοχές όπου χτίζονται πολυκατοικίες αποτελούν το Πέραμα, η Νέα Ιωνία, ο Περισσός, ο Υμηττός, ο Βύρωνας, ο Κορυδαλλός, το Κερατσίνι, ακόμη και η Καισαριανή, και άλλες προσφυγικές περιοχές, αλλά και από τις περιοχές αυθαιρέτων της εσωτερικής μετανάστευσης του '50 το Μενίδι, τα Λιόσια, η Πετρούπολη, το Περιστέρι, τα Σούρμενα, το Μπουρνάζι, το Μπραχάμι, ο Κολωνός, το Αιγάλεω.

Η δεύτερη περίπτωση αναφέρεται στην κρατική παρέμβαση που έχοντας ως πρόσχημα την παροχή στέγης σε προσφυγικές κυρίως περιοχές διαλύει συμπαιγές κοινωνικά ενότητες που σημείωσαν έντονη δράση σε κρίσιμες εποχές(Αντίσταση,

Εμφύλιος, μετεμφυλιοπολεμικά χρόνια). Πρόκειται για περιοχές όπως η Καλλιθέα (Χαροκόπου) η Δραπετσώνα, το Δουργούτι, ο Ταύρος, ο Ασύρματος και άλλες.

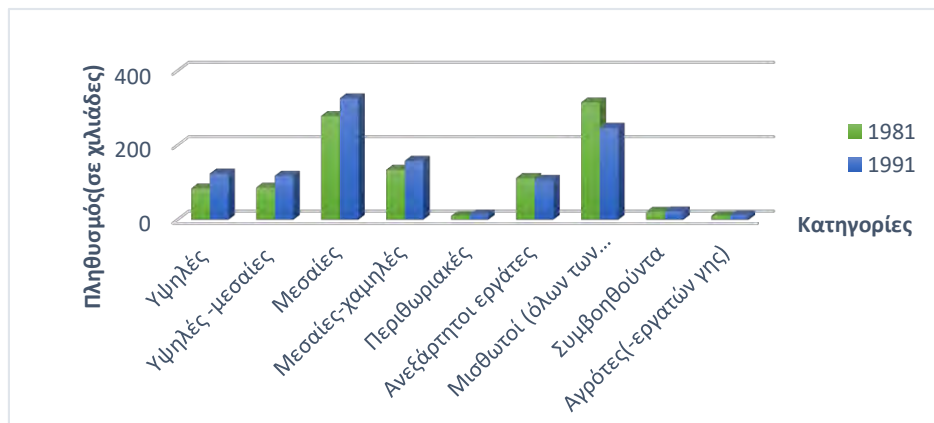
Σημειώνεται ότι ναι μεν έπρεπε να κατεδαφιστούν οι παράγκες αλλά παράλληλα διασκορπίζονται οι κάτοικοι και αφετέρου εγκαθίστανται σε διαμερίσματα πολυκατοικιών κτισμένα είτε από το κράτος είτε από ιδιώτες με δάνεια συμπληρωματικά για την αγορά τους. (Σαρήγιαννης Γ.,2008)

2.3.4.2 Τέλη 20^{ου} αιώνα –αρχές 21^{ου}

Οδεύοντας στα τέλη του 20^{ου} αιώνα και παρατηρώντας τις μεταβολές του πληθυσμού που έλαβαν χώρα, είτε πρόκειται για εξωγενείς είτε για ενδογενείς μεταβολές, διαπιστώνεται μια ένταση του κοινωνικού διαχωρισμού. Αυτή η ένταση έχει διπλό χαρακτήρα εφόσον αφορά και την αύξηση της κοινωνική απόστασης μεταξύ των περιοχών που συγκεντρώνονται τα υψηλότερα και τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα αλλά επίσης και του πολλαπλασιασμού των χωρικών κλιμάκων και των μορφών που εμφανίζεται ο διαχωρισμός.(Μαλούτας, 2003-4:14)

Η μεταβολή της κοινωνικοεπαγγελματική δομή της Αθήνας κατά το πέρασμα από το 1981 στο 1991 γίνεται αντιληπτή με το «διάγραμμα_2.3.4.2.α» όπου παρατίθεται ο πληθυσμός της κάθε κοινωνικό-επαγγελματικής κατηγορίας. Προκύπτει μια σημαντική αύξηση της τάξεως του 47,7% στις υψηλές αλλά και στις υψηλές μεσαίες κατηγορίες ,όχι όμως τόσο υψηλή όσο στις πρώτες καθώς επίσης και της κατηγορίας των περιθωριακών που σε συνδυασμό υποδεικνύουν μια τάση πόλωσης. Επίσης οι μεσαίες και μεσαίες-χαμηλές κατηγορίες φαίνεται πως σημειώνουν μια ανοδική πορεία στο πέρασμα μιας δεκαετίας που σύμφωνα με τους Μαλούτα, Εμμανουήλ, κ.α.(2006) θα μπορούσε να υποδηλώνει και μια ένδειξη μη επιβεβαίωσης των πολωτικών τάσεων παρόλα ταύτα το συμπέρασμα δε θα ήταν ασφαλές γιατί είναι πολύ πιθανό μέρος των τελευταίων δύναται να υποθεθεί ότι μετακινείται προς τον κατώτερο πόλο. Από την άλλη πλευρά οι εργατικές κατηγορίες παρουσιάζουν μια γενική μείωση και πιο έντονη είναι αυτή των μισθωτών εργατών. Αυτή η μεταβολή φέρεται να αποτελεί απόρροια της οικονομικής αναδιάρθρωσης στις θέσεις αυτές σε συνδυασμό με την σταδιακή και μερική αποκατάσταση τους από θέσεις παράνομης απασχόλησης οικονομικών μεταναστών ,πράγμα αφανές για την απογραφή. (Μαλούτας, Εμμανουήλ, κ.α. , 2006:26)

Διάγραμμα_2.3.4.2.α: Κοινωνικό-επαγγελματικές κατηγορίες 1981-1991

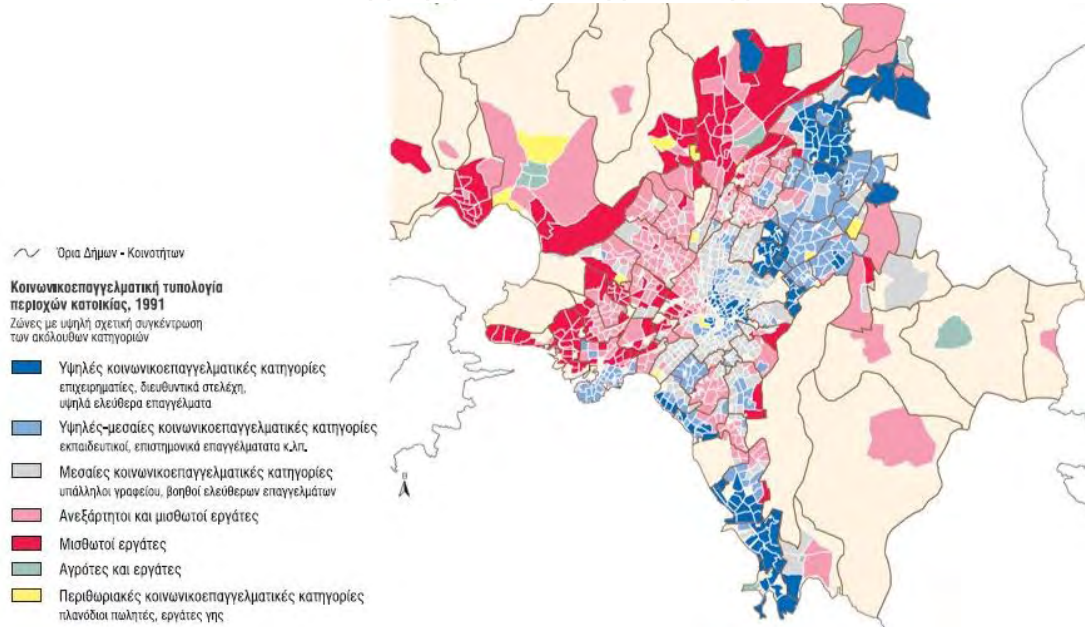

Πηγή: Μαλούτας, Εμμανουήλ, κ.α. , 2006:27, ίδια επεξεργασία

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

Η απεικόνιση της κοινωνικής μορφολογίας της περιοχής της πρωτεύουσας το 1991 αποδίδεται με τον χάρτη «2.3.4.β» . Η ένταση του κοινωνικού διαχωρισμού στην Αθήνα είναι σημαντική όσον αφορά τις κοινωνικό- επαγγελματικές κατηγορίες όπως φαίνεται στον παρακάτω χάρτη. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό των υψηλών και υψηλών-μεσαίων κατηγοριών στις περιοχές κατοικίας τους είναι υπερδιπλάσιο -53%- σε σχέση με το ποσοστό τους στην πόλη -24,5%- ,μια αντίστοιχη κατάσταση αλλά μικρότερης έντασης παρατηρείται και στις εργατικές περιοχές όπου το ποσοστό τους είναι σχεδόν διπλάσιο του μέσου ποσοστού τους στην πόλη (51% έναντι 31%). (Μαλούτας, 2000:47)

Χάρτης_2.3.4.β : Κοινωνική μορφολογία της Αττικής το 1991

Πηγή: Μαλούτας Θ. , 2000:46

Συνολικά στη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας παρατηρείται μια τάση κοινωνικής πόλωσης λόγω της μετακίνησης του υπάρχοντος πληθυσμού σε υψηλότερες και μεσαίες κοινωνικοεπαγγελματικές βαθμίδες καθώς και της έντονης εισροής των μεταναστών στις χαμηλότερες. Παρόμοια είναι και η κατάσταση του οικιστικού αποθέματος ,μόνο που εδώ η πόλωση αφορά την ποιότητα και την παλαιότητά του. Επιπρόσθετα η πρόσβαση στην κατοικία διαφοροποιείται ως προς τα παραπάνω χαρακτηριστικά αλλά και σε συνδυασμό με την γενικότερη κοινωνική πόλωση. (Μαλούτας, 2003-4:14)

Αυτή η χρονική περίοδος χαρακτηρίζεται από άνισες κοινωνικές μετακινήσεις ανάλογα με την περιοχή. Όσον αφορά την εξωγενή κοινωνική μεταβολή που σημειώνεται στην Αθήνα τη δεκαετία του '90 ,επηρεάζει τις περιοχές υποδοχής μεταναστών και στις νέες προαστιακές επεκτάσεις ενώ οι ενδογενείς μεταβολές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο

στην ύπαρξη άνισων κοινωνικά περιοχών μέσα στην πόλη.(Μαλούτας, 2003-4:9)

Τα προάστια ειδικά τα νεότερα αποτελούν περιοχές με κοινωνικά αμιγή βάση. Οι πυκνοδομημένες περιοχές του κέντρου εμφανίζονται διαφοροποιημένες σε σχέση με την παλαιότητα των κτηρίων ,όπου συναντάται διαχωρισμός μεταξύ παλαιών κατοίκων υψηλής και μεσαίας κοινωνικής προέλευσης και νέων κατοίκων χαμηλής-μεσαίας και μεταναστών.(Μαλούτας, 2003-4:14)

Στα δυτικά προάστια παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μια έντονη οικοδομική δραστηριότητα και μια αύξηση του πληθυσμού των υψηλών και μεσαίων επαγγελματικών κατηγοριών. Πρόκειται για τις πιο αραιοδομημένες περιοχές αλλά και για κεντρικότερες έπειτα από απελευθέρωση τους , λόγω μετακίνησης χρήσεων. Οι νέες αυτές κατοικίες απευθύνονται στα ανερχόμενα κοινωνικά στρώματα της ευρύτερης περιοχής μιας και δεν σημειώνεται κάποια εισροή υψηλότερων εισοδηματικών ομάδων, καθώς επίσης και λόγω των οικογενειακών δικτύων που «δεσμεύουν» αυτές τις ομάδες.

Αυτός ο διαχωρισμός που διαπιστώνεται στο εσωτερικό των δυτικών προαστίων σχετίζεται λοιπόν άμεσα από την έκρηξη του τραπεζικού δανεισμού που εκδηλώνεται αυτή την εποχή. Παρόλα αυτά ο διαχωρισμός δεν είναι τόσο έντονος αφού η επιχειρηματική οικοδόμηση αφορά την μικρή κλίμακα σε επίπεδο κτηρίων. (Μαλούτας,2003-4:10)

Σημειώνονται, επίσης, θύλακες ομοιογένειας που χαρακτηρίζονται από την προσπάθεια για απόκτηση αποκλειστικής πρόσβασης σε κάποιες υπηρεσίες ιδιαίτερης σημασίας, όπως για παράδειγμα σχολεία, έναντι θυλάκων οικιστικά υποβαθμισμένων και προβληματικών υπηρεσιών για τα στρώματα που δεν μπορούν να ακολουθήσουν το γενική πορεία.

Μετά την προαστιοποίηση των υψηλών και μεσαίων στρωμάτων κατά τις προηγούμενες δεκαετίες ,υπάρχει μια έντονη έκφραση ενδιαφέροντος για το κέντρο και τις ευρύτερες περιοχές του από αυτές τις κοινωνικές ομάδες ,η οποία δημιουργεί ξανά διαχωριστικές πιέσεις. (Μαλούτας, 2003-4:11)

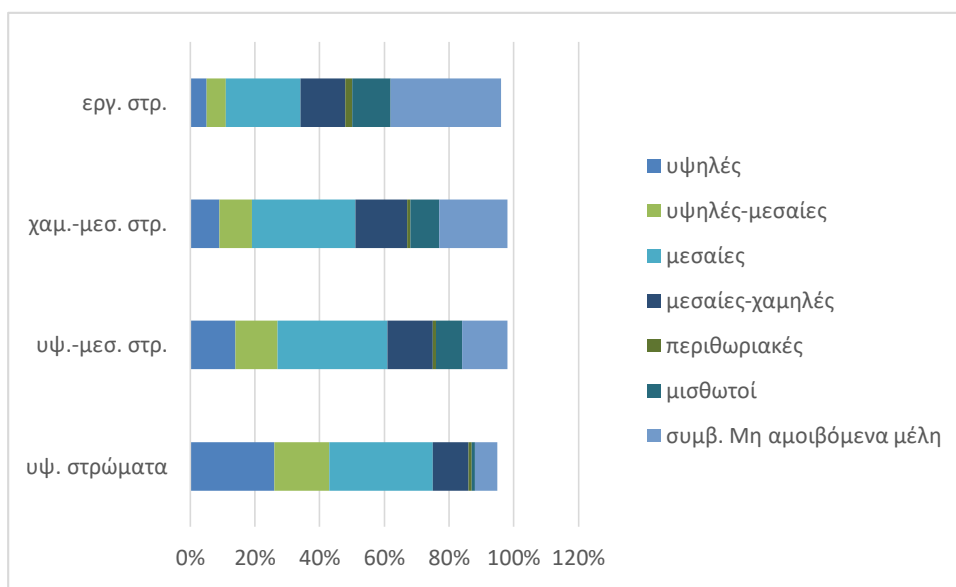
Εξετάζοντας σε μεγαλύτερο βάθος την κοινωνικό-επαγγελματική κατάσταση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, μια από τις βασικές μεταβλητές του κοινωνικού διαχωρισμού στις δυτικές πόλεις, παρατηρούνται κάποια σημαντικά στοιχεία της Αττικής το 1991. Σύμφωνα με τους Μαλούτα, Εμμανουήλ, κ.α. (2006) δημιουργούνται τέσσερις κοινωνικοί τύποι ζωνών κατοικίας σε σχέση με το κοινωνικό στρώμα των κατοίκων, αυτή των υψηλών στρωμάτων, των υψηλών-μεσαίων, των χαμηλών μεσαίων και τέλος των εργατικών στρωμάτων.

Στο παρακάτω «διάγραμμα_2.3.4.2.β» απεικονίζεται η σύνθεση των ζωνών κατοικίας ως προς τις βασικές κοινωνικό-επαγγελματικές κατηγορίες. Στη ζώνη των εργατικών στρωμάτων το μεγαλύτερο μέρος καταλαμβάνεται από τα συμβοηθούσα/μη αμειβόμενα μέλη , τους μισθωτούς αλλά και τις μεσαίες-χαμηλές και μεσαίες επαγγελματικές κατηγορίες ενώ οι υψηλές και υψηλές-μεσαίες κατηγορίες απαντώνται μόλις στο 11% του πληθυσμού της ζώνης. Η κατάσταση στη ζώνη των υψηλών στρωμάτων είναι αντίστροφη με την πλειοψηφία να ανήκει στις τρεις πρώτες κατηγορίες με τις υψηλές επαγγελματικές κατηγορίες να ανέρχονται στο 25% περίπου της ζώνης. Παρατηρείται στο διάγραμμα μια σχετικά ισόποση εκπροσώπηση

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

των μεσαίων κατηγοριών σε όλες τις ζώνες με τη μικρότερη στις εργατικές περιοχές καθώς επίσης και στη σύσταση των δύο μεσαίων ζωνών φαίνεται να υπάρχει μια υπεροχή των μεσαίων κατηγοριών σε αυτή των υψηλών μεσαίων στρωμάτων ενώ το ποσοστό τους αντισταθμίζεται στην ζώνη των χαμηλών-μεσαίων στρωμάτων από μεσαίες χαμηλές κατηγορίες και συμβοηθούντα μέλη. Έτσι ίσως ένα συμπέρασμα θα μπορούσε να είναι ότι οι δύο ακραίες ζώνες αποτελούν περιοχές κοινωνικής πόλωσης.

Διάγραμμα_2.3.4.2.β: Κοινωνικό-επαγγελματική σύνθεση των βασικών τύπων ζωνών κατοικίας (1991)

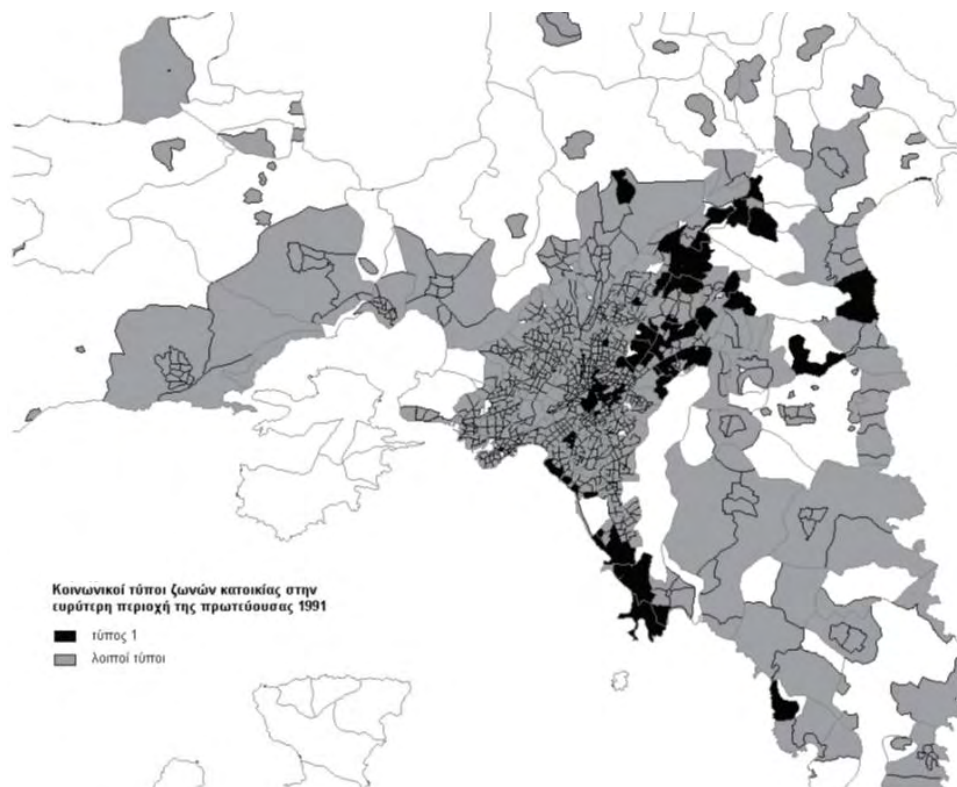

Πηγή: Μαλούτας, Εμμανουήλ, κ.α., 2006:31, ίδια επεξεργασία

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

Ο πρώτος τύπος (Χάρτης_2.3.4.γ) εντοπίζεται σε προαστιακές ζώνες στην ανατολική πλευρά του λεκανοπεδίου κυρίως στα βορειοανατολικά και νοτιοανατολικά προάστια.

Χάρτης_2.3.4.γ: Κοινωνικοί τύποι κατοικίας στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας το 1991: Τύπος 1:Υψηλά στρώματα

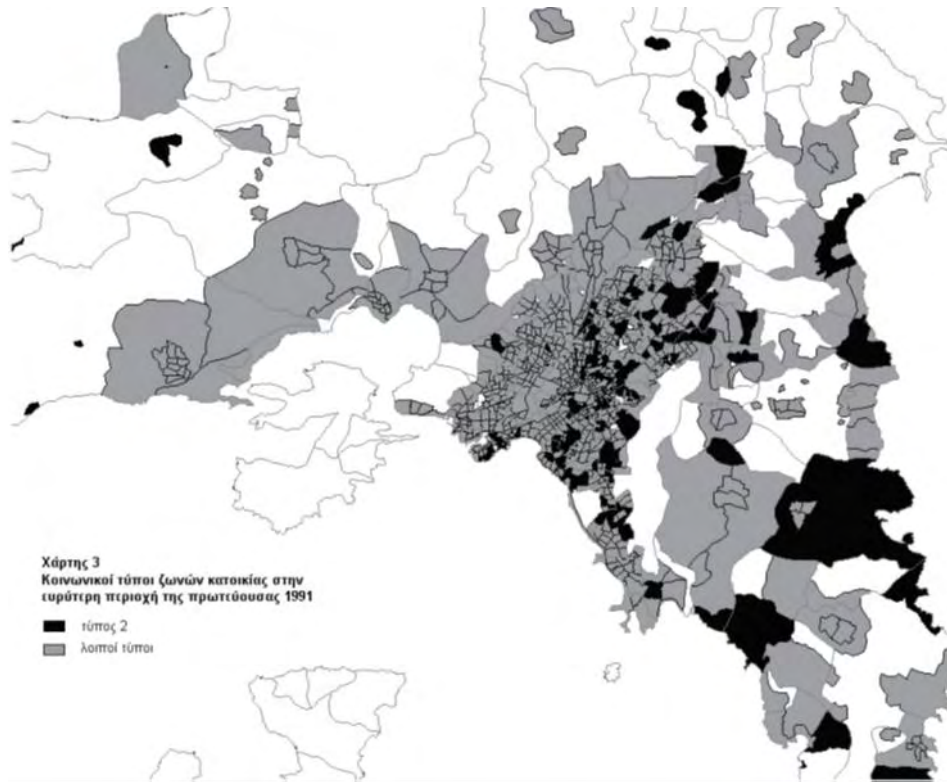

Πηγή: Μαλούτας, Εμμανουήλ, κ.α., 2006:58

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

Ο δεύτερος τύπος φαίνεται να διαχέεται στην ευρύτερη ανατολική πλευρά του Λεκανοπεδίου με κάποιες συγκεντρώσεις στον Πειραιά αλλά και σε κάποιες περιοχές της Ανατολικής Αττικής.

Χάρτης_2.3.4.δ: Κοινωνικοί τύποι κατοικίας στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας το 1991: Τύπος 2:Υψηλά-Μεσαία στρώματα

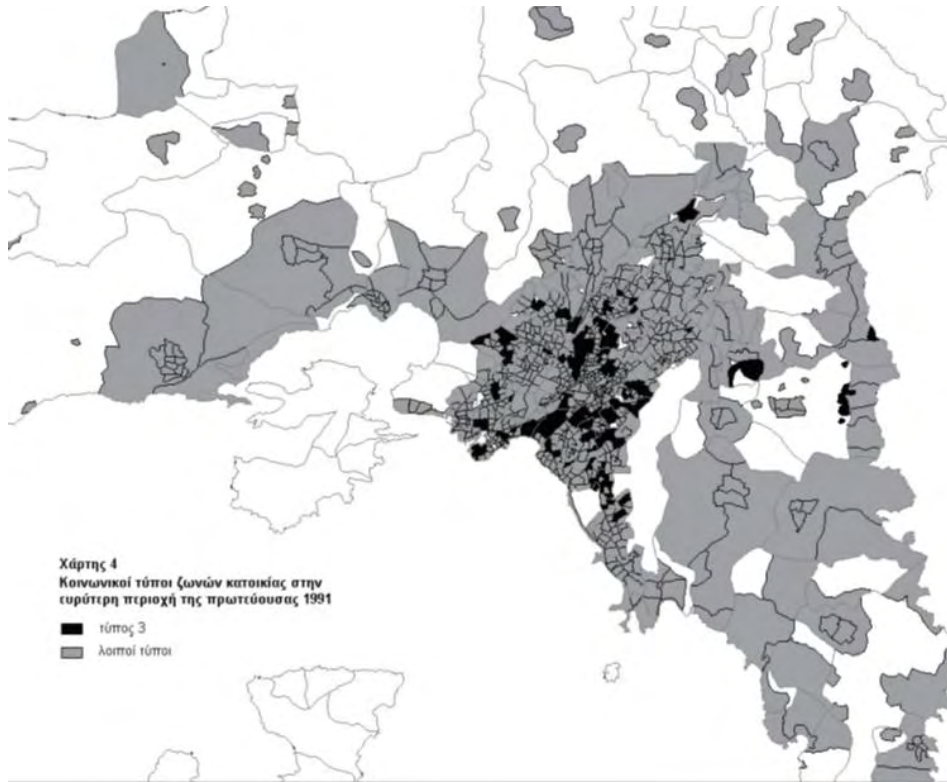

Πηγή: Μαλούτας, Εμμανουήλ, κ.α., 2006:58

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

Ο τρίτος τύπος κατοικίας που αφορά τα χαμηλά και μεσαία στρώματα εντοπίζεται σε περιοχές του κέντρου του Λεκανοπεδίου στον περίγυρο του κεντρικού Δήμου των Αθηνών. Πρόκειται για τις περιοχές βορειοδυτικά του κέντρου αλλά και νότια νοτιοανατολικά .

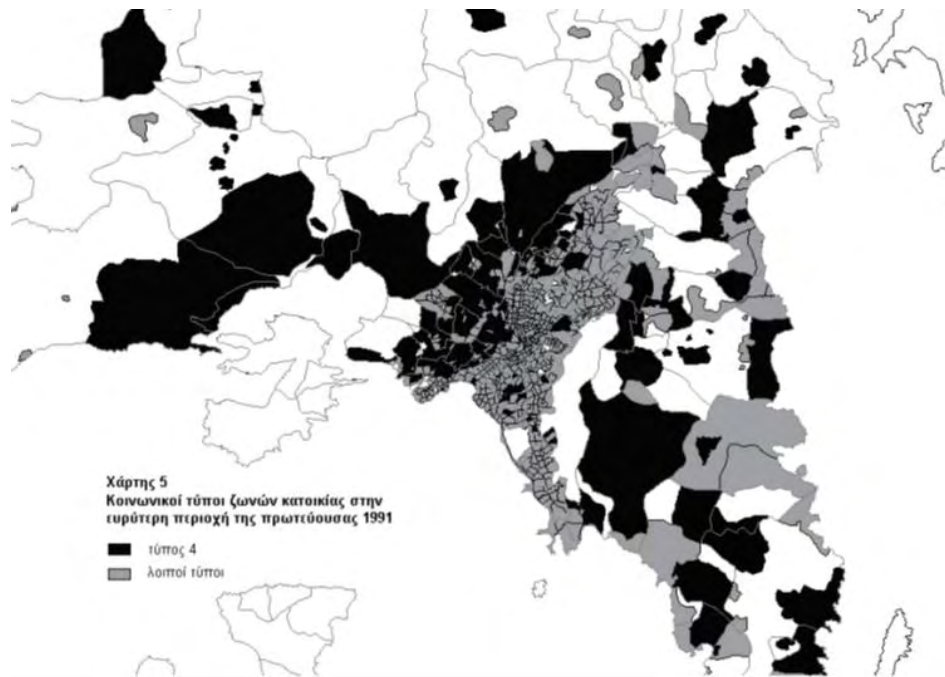
Χάρτης_2.3.4.ε: Κοινωνικοί τύποι κατοικίας στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας το 1991: Τύπος 3:Χαμηλά-Μεσαία στρώματα

Πηγή: Μαλούτας, Εμμανουήλ, κ.α., 2006:59

Ο τελευταίος τύπος των εργατικών στρωμάτων φαίνεται να καταλαμβάνει τη δυτική Πλευρά του Λεκανοπεδίου αλλά και την υπόλοιπη Αττική κυρίως όμως τη δυτική πλευρά της.

Χάρτης_2.3.4.στ: Κοινωνικοί τύποι κατοικίας στην ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας το 1991: Τύπος 4:Εργατικά στρώματα

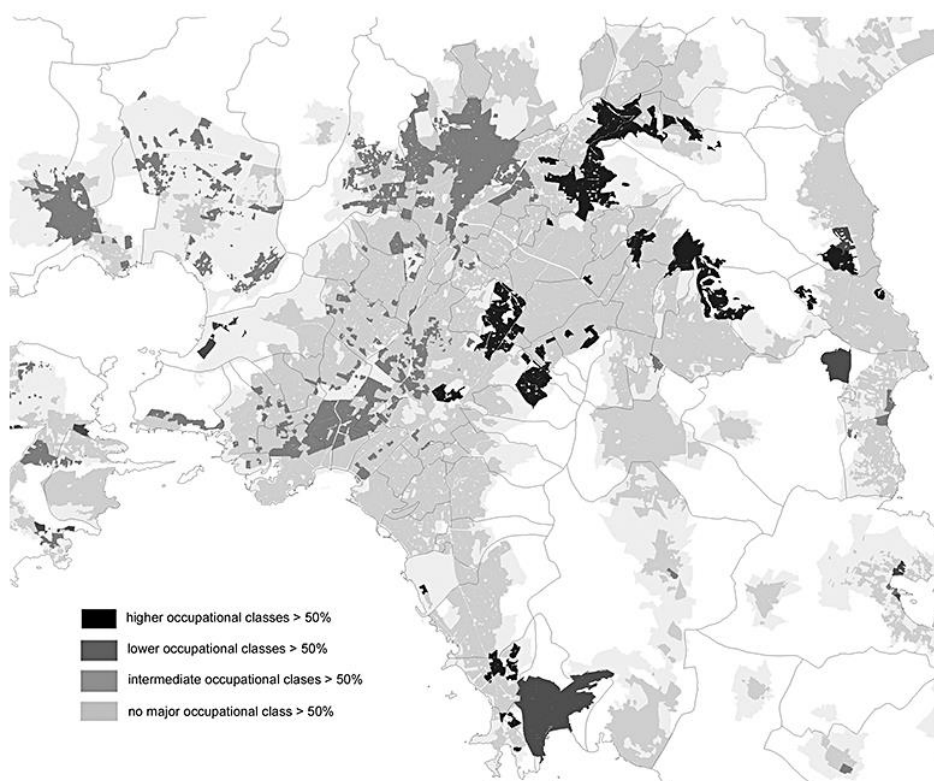
Πηγή: Μαλούτας, Εμμανουήλ, κ.α., 2006:60

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σχετική πληθυσμιακή σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, που όμως κάτω από την επιφάνεια «κρύβει» σημαντικές εσωτερικές αλλαγές. Οι μετακινήσεις πληθυσμού αυτή τη φορά αντιστοιχούν στη μετατόπιση του σχετικού βάρους από το «κέντρο προς την περιφέρεια», ενώ οι μεταναστευτικές εισροές έρχονται να καλύψουν τα «κενά» που δημιουργούνται στον αστικό χώρο. Έτσι, σταδιακά αναιρείται αυτή η γενικότερη αίσθηση κοινωνικής και χωρικής ομοιογένειας (παράγωγο των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών σε ένα χώρο που συγκροτήθηκε περισσότερο πάνω στην ενοποιητική βάση των δικτύων συγγένειας και λιγότερο στις διαχωριστικές διαδικασίες των μηχανισμών της αγοράς (Μαλούτας, 2006).

Παρατηρώντας τον «χάρτη_2.3.4.ζ» σε συνδυασμό με τους «πίνακες 2.3.4.2.α» και β παρατηρούμε ότι κατά το 70% των απογραφέντων του 2001, καμία από τις τρεις κυριότερες κοινωνικοεπαγγελματικές κατηγορίες δεν περιλαμβάνει πάνω από το 50% των κατοίκων της. Το γεγονός αυτό είναι ενδεικτικό της κοινωνικής ανάμιξης στις οικιστικές περιοχές που εντοπίζεται στην αθηναϊκή επικράτεια, καθώς περισσότερο από το 75% του συνολικού ενεργού πληθυσμού κατοικεί σε ανομοιογενείς κοινωνικά περιοχές. Στην πραγματικότητα, μόνο το 10% των υψηλών κοινωνικό-επαγγελματικών ομάδων κατοικεί σε συγκεκριμένες περιοχές, όπου κατέχει την απόλυτη πλειοψηφία. Αντίθετα, οι ενδιάμεσες κατηγορίες εμφανίζουν πολύ χαμηλά ποσοστά «απομόνωσης» (2%), ενώ στις χαμηλότερες κατηγορίες είναι πολύ πιο έντονα (31%) αν και το γεγονός αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο σημαντικό μέγεθος των συγκεκριμένων κατηγοριών (βλ. πίνακας_2.3.4.2.β) .

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

Χάρτης_2.3.4.ζ : Απογραφικοί τομείς στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής με ποσοστό άνω του 50% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού να ανήκει στις 3 βασικές επαγγελματικές κατηγορίες (2001)

Πηγή: Maloutas,2007

Πίνακας_2.3.4.2.α: Τρεις βασικές κλάσεις βάσει των Ευρωπαϊκών Κοινωνικό-οικονομικών κατηγοριών(ESeC)

ESeC	%
i Large employers, professional, administrative and managerial occupations (ESeC 1 & 2)	24.7
ii Intermediate occupations, lower technician occupations, small employers and self employed occupations (ESeC 3, 4, 5, 6)	36.1
iii Lower white-collar occupations, skilled and routine occupations (ESeC 7, 8, 9)	39.2

Πηγή: Maloutas,2007

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

Πίνακας_2.3.4.2.β: Κατανομή των κύριων επαγγελματικών κλάσεων ανά κοινωνικό τύπο βάσει της απογραφής 2001

ESeC	IDs in respect to higher grade professionals			IDs in respect to lower technical occupations in industry and construction works		
	1991	2001	2001/1991	1991	2001	2001/1991
(1) Higher professionals and administrators	3.8	4.4	0.6	48.6	43.4	-5.2
(2) Lower professionals and administrators	19.9	16.8	-3.2	37.8	32.8	-4.5
(3) Intermediate professions	25.7	24.1	-1.6	30.8	26.4	-4.5
(4) Small self-employed (excluding agriculture)	32.7	29.1	-3.6	22.2	22.7	0.5
(5) Self-employed in agriculture	65.9	59.6	-6.3	58.1	55.5	-2.6
(6) Lower supervisory and lower technician occupations	34.9	29.6	-5.3	30.0	29.8	-0.2
(7) Lower services, sales & clerical occupations	32.7	31.9	-0.8	24.1	19.1	-4.9
(8) Lower technical occupations	47.7	40.8	-6.9	4.3	5.4	1.1
(9) Routine occupations	46.4	39.6	-6.8	13.4	14.1	0.7

Πηγή: Maloutas, 2007

Ο Μαλούτας διεξάγει μια ταξινόμηση για 5 βασικούς τύπους επαγγελματικών κατηγοριών . Σύμφωνα με αυτή την ταξινόμηση, το 10% των κατοίκων της πόλης διαμένει σε περιοχές που κατοικούνται κατά κύριο λόγο από υψηλές επαγγελματικές κατηγορίες, το 22% από υψηλές και ενδιάμεσες επαγγελματικές κατηγορίες (ομάδες περιοχών 1 και 2), ενώ το 17% είναι εγκατεστημένο σε περιοχές που κατοικούνται κατά κύριο λόγο από χαμηλές επαγγελματικές κατηγορίες (ομάδα περιοχών 5). Ο υπόλοιπος οικιστικός χώρος - περίπου το 50% - συνίσταται σε «μικτές» κοινωνικά περιοχές (ομάδες περιοχών 3 και 4), στις οποίες μερικές φορές εμφανίζονται τάσεις πόλωσης, καθώς σε αυτές διαμένουν τόσο εκπρόσωποι του άνω όσο και του κάτω άκρου των επαγγελματικών κατηγοριών (ομάδα περιοχών 3).

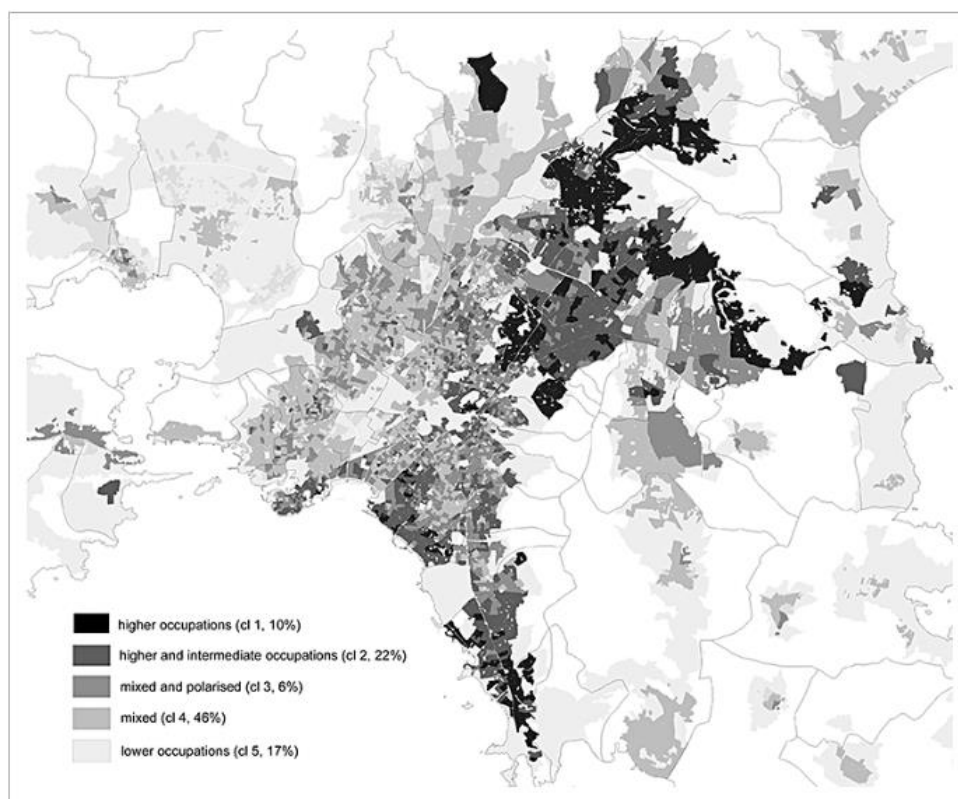
Πίνακας_2.3.4.2.γ: Ταξινόμηση βασικών επαγγελματικών κατηγοριών (2001)

	(I) Large employers, professional, administrative & managerial occupations	(II) Intermediate and lower technician occupations	(III) Small employer and self employed occupations	(IV) Lower white collar and skilled occupations	(V) Routine occupations	Percent in active population
cl_1	50	18	15	9	8	10
cl_2	34	24	16	16	11	22
cl_3	30	20	11	19	21	6
cl_4	19	21	17	24	19	45
cl_5	13	15	16	26	31	17
Total	25	20	16	21	18	100

Πηγή: Maloutas, 2007

Οι δύο ομάδες περιοχών των υψηλών κατηγοριών , όπως γίνεται κατανοητό από το «χάρτη_2.3.4.ζ», καλύπτουν το μεγαλύτερο τμήμα της ανατολικής πλευράς της πόλης, συμπεριλαμβανομένων και των παραδοσιακών περιοχών κατοικίας της ανώτερης τάξης στο κέντρο της πόλης. Οι ομάδες περιοχών των χαμηλών επαγγελματικών κατηγοριών καλύπτουν το δυτικό τμήμα της πόλης, όπου κατοικούσε παραδοσιακά η εργατική τάξη και μεγάλο μέρος των απομακρυσμένων περιοχών κατοικίας. Η ελαφρώς πολωμένη ομάδα, βρίσκεται στις πυκνοκατοικημένες περιοχές γύρω από το κέντρο που χαρακτηρίζονται από κάθετο κοινωνικό διαχωρισμό, ενώ η «μικτή» ομάδα περιοχών εντοπίζεται κατά κύριο λόγο, αλλά όχι αποκλειστικά, στις καλύτερες περιοχές του δυτικού τμήματος (εργατικές περιοχές) της πόλης, όπου καταγράφεται η κοινωνική - αλλά όχι οικιστική - κινητικότητα των απογόνων της εργατικής τάξης. (Maloutas, 2007)

Χάρτης_2.3.4.η : Κοινωνικές ομάδες στην Αττική (2001)

Πηγή: Maloutas, 2007

3 Προσέγγιση της παρούσας κατάστασης στην Περιφέρεια Αττικής

3.1 Μεθοδολογική Προσέγγιση

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της ύπαρξης κοινωνικού διαχωρισμού στην Περιφέρεια Αττικής σύμφωνα με κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού που παρέχονται από την απογραφή του 2011.

Για να επιτευχθεί ο στόχος της εργασίας, γίνεται μια επεξεργασία των στοιχείων του πληθυσμού που χορηγήθηκαν από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατόπιν αιτήσεως. Το σύνολο των στοιχείων καθώς και η επιλογή τους αναλύεται στη συνέχεια.

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για την διερεύνηση του κοινωνικού διαχωρισμού είναι η ταξινόμηση (cluster analysis) και η παραγοντική ανάλυση (factor analysis) και γίνεται αναλυτική περιγραφή της χρήσης τους στα επόμενα υποκεφάλαια.

3.2 Στοιχεία ανάλυσης και ορισμοί

Πρόκειται για στοιχεία που αντιστοιχίζονται χωρικά στους απογραφικούς τομείς της Περιφέρειας Αττικής του 2011 ενώ η αμέσως μεγαλύτερη χωρική κλίμακα είναι η Εποπτεία. Πιο συγκεκριμένα τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού τα οποία ζητήθηκαν από την στατιστική υπηρεσία αφορούν το φύλο, την ηλικία, την εκπαίδευση, την κύρια ασχολία, την θέση στο επάγγελμα και το επάγγελμα. Τα στοιχεία αυτά έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα μιας και αφορούν πολύ μικρές χωρικές ενότητες και πολλές πληροφορίες.

Επιπρόσθετα χορηγήθηκαν και τα ψηφιακά υπόβαθρα της κάθε εποπτείας διαιρεμένα σε επίπεδα οικισμών και Δήμων τα οποία έπρεπε να ενοποιηθούν όπως και έγινε.

3.2.1 Εποπτείες απογραφής

Οι Εποπτείες της απογραφής αποτελούν περιοχές οι οποίες ορίζονται για τις ανάγκες της απογραφής και ελέγχονται από τον επόπτη. Οι Εποπτείες αποτελούνται συνήθως από έναν ή περισσότερους Δήμους και διαιρούνται σε απογραφικούς τομείς ή τμήματα (οδηγίες απογραφής 2011). Η Περιφέρεια Αττικής αποτελείται από 40 Εποπτείες όπως αυτές παρατίθενται στον «πίνακα 3.1.α» οι οποίες με τη σειρά τους χωρίζονται σε 4.232 απογραφικούς τομείς.

Σε κάθε Εποπτεία περιλαμβάνεται ένας επιπλέον απογραφικός τομέας ο οποίος χαρακτηρίζεται από πληθυσμό που δεν απογράφηκε έγκαιρα στο χρονικό διάστημα της απογραφής , αλλά πραγματοποίησε μεταγενέστερα την απογραφή στο δημαρχείο της εκάστοτε περιοχής. Πρόκειται κυρίως για περιπτώσεις πολιτών που έλλειπαν αυτό το συγκεκριμένο διάστημα από τον τόπο διαμονής τους είτε λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων, όπως για παράδειγμα οι ναυτικοί, είτε για οποιοδήποτε άλλο λόγο. Αυτές οι περιπτώσεις δεν περιλαμβάνονται στην ανάλυση γιατί δεν έχουν χωρική αποτύπωση οπότε και δεν θα μπορούσαν να αναπαρασταθούν. Επιπλέον κατά την επεξεργασία των στοιχείων παρατηρήθηκε ότι υπάρχουν αρκετοί απογραφικοί τομείς οι οποίοι δεν αντιστοιχίζονται στο χωρικό υπόβαθρο που χορηγήθηκε από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. μιας και τα σκαριφήματα που χρησιμοποιήθηκαν κατά την απογραφή δεν είχαν ψηφιοποιηθεί. Αυτοί οι απογραφικοί τομείς επίσης εξαιρούνται από την ανάλυση

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

και όπως θα γίνει αισθητό στη συνέχεια αντιστοιχίζονται στα κενά λευκά σημεία που εντοπίζονται στους χάρτες σε συνδυασμό με τις μη κατοικημένες περιοχές. Τέλος, υπάρχει μια κατηγορία απογραφικών τομέων που αποκλείονται από την μελέτη λόγω του πληθυσμού τους ,πρόκειται για τους πολύ μικρούς που συγκεντρώνουν από πενήντα και λιγότερα άτομα και δημιουργούσαν προβλήματα στην ανάλυση. Οι τελευταίοι απεικονίζονται με μαύρο χρώμα στους χάρτες. Τελικά από τους 4.232 απογραφικούς τομείς (3.112.157 άτομα) στην ανάλυση περιλαμβάνονται οι 3.790 (3.050.668 άτομα, απώλεια πληροφορίας :1,2%).

Πίνακας _ 3.1.α: Εποπτείες απογραφής της Περιφέρειας Αττικής

Κωδικός Εποπτείας	Περιοχή
56	ΓΛΥΦΑΔΑΣ / ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ
57	ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ / ΠΑΛΑΙΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ
58	ΑΛΙΜΟΥ / ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ
59	ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ / ΔΑΦΝΗΣ - ΥΜΗΤΤΟΥ
60	ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ
61	ΒΥΡΩΝΟΣ / ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ / ΖΩΓΡΑΦΟΥ
62	ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ / ΠΑΠΑΓΟΥ - ΧΟΛΑΡΓΟΥ
63	ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ / ΝΕΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ / ΦΙΛΟΘΕΗΣ - ΨΥΧΙΚΟΥ
64	ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ / ΠΕΝΤΕΛΗΣ - ΜΕΛΙΣΣΙΩΝ - ΝΕΑΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ / ΒΡΙΑΛΗΣΣΙΩΝ
65	ΚΗΦΙΣΙΑΣ - ΝΕΑΣ ΕΡΥΘΡΑΙΑΣ - ΕΚΑΛΗΣ / ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ - ΠΕΥΚΗΣ
66	ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ - ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ / ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ / ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ
67	ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ / ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ
68	ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ - ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ / ΙΛΙΟΥ (ΝΕΩΝ ΛΙΟΣΙΩΝ)
69	ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ - ΧΑΪΔΑΡΙΟΥ - ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ
70	ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ
71	ΑΙΓΑΛΕΩ / ΜΟΣΧΑΤΟΥ -ΤΑΥΡΟΥ
72	1ο ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΑΘΗΝΩΝ
73	2ο ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΑΘΗΝΩΝ
74	3ο ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΑΘΗΝΩΝ
75	4ο ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΑΘΗΝΩΝ
76	5ο ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΑΘΗΝΩΝ
77	6ο ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΑΘΗΝΩΝ
78	7ο ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΑΘΗΝΩΝ
79	ΑΙΓΙΝΑΣ / ΑΓΚΙΣΤΡΙΟΥ / ΚΥΘΗΡΩΝ - ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΩΝ / ΣΠΕΤΣΩΝ / ΥΔΡΑΣ / ΠΟΡΟΥ / ΤΡΟΙΖΗΝΟΣ - ΜΕΘΑΝΩΝ / ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ - ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ
80	ΝΙΚΑΙΑΣ - ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΡΕΝΤΗ
81	ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ / ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ - ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ
82	ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ
83	1ο-2ο-3ο ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
84	4ο-5ο ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
85	ΒΑΡΗΣ - ΒΟΥΛΑΣ - ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ / ΚΡΩΠΙΑΣ
86	(ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ) ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΘΟΡΙΚΟΥ - ΑΝΑΒΥΣΣΟΥ - ΣΑΡΩΝΙΔΟΣ - ΚΟΥΒΑΡΑ - ΠΑΛΛΙΑΣ ΦΩΚΙΑΣ / ΛΑΥΡΕΩΤΙΚΗΣ - ΚΕΡΑΤΕΑΣ - ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
87	(ΣΠΑΤΩΝ-ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ) ΣΠΑΤΩΝ ΛΟΥΤΣΑΣ - ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ / ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ ΜΕΣΟΓΑΙΑΣ
88	(ΠΑΙΑΝΙΑΣ) ΠΑΙΑΝΙΑΣ - ΓΛΥΚΩΝ ΝΕΡΩΝ / (ΠΑΛΛΗΝΗΣ) ΠΑΛΛΗΝΗΣ - ΓΕΡΑΚΑ - ΑΝΘΟΥΣΑΣ / ΡΑΦΗΝΑΣ - ΠΙΚΕΡΜΙΟΥ
89	(ΔΙΟΝΥΣΟΥ) ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ - ΔΡΟΣΙΑΣ - ΔΙΟΝΥΣΟΥ - ΑΝΟΙΞΕΩΣ - ΣΤΑΜΑΤΑΣ - ΚΡΥΟΝΕΡΙΟΥ - ΡΟΔΟΠΟΛΕΩΣ
90	(ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ) ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ - ΝΕΑΣ ΜΑΚΡΗΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ - ΒΑΡΝΑΒΑ
91	ΑΧΑΡΝΩΝ - ΘΡΑΚΟΜΑΚΕΔΟΝΩΝ
92	(ΩΡΩΠΟΥ) ΩΡΩΠΟΥ - ΑΥΛΩΝΟΣ - ΚΑΛΑΜΟΥ - ΣΥΚΑΜΙΝΟΥ - ΠΟΛΥΔΕΝΔΡΙΟΥ - ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ ΩΡΩΠΟΥ - ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ - ΚΑΠΑΝΔΡΙΤΙΟΥ - ΑΦΙΔΝΩΝ
93	(ΦΥΛΗΣ) ΑΝΩ ΛΙΟΣΙΩΝ - ΖΕΦΥΡΙΟΥ - ΦΥΛΗΣ / ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟΥ / (ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ) ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ - ΜΑΓΟΥΛΑΣ
94	(ΜΑΝΔΡΑΣ - ΕΙΔΥΛΛΙΑΣ) ΜΑΝΔΡΑΣ - ΒΙΛΙΩΝ - ΕΡΥΘΡΩΝ - ΟΙΝΟΗΣ / (ΜΕΓΑΡΕΩΝ) ΜΕΓΑΡΕΩΝ - ΝΕΑΣ ΠΕΡΑΜΟΥ

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., απογραφή 2011

3.2.2 Ηλικιακές ομάδες

Όσον αφορά τις ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού ζητήθηκαν από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. οι κατηγορίες άνω των 20 ετών κάνοντας κάποιες παραδοχές για τον υπόλοιπο πληθυσμό. Τα άτομα κάτω των 20 ετών θεωρούνται εξαρτώμενα μέλη στο νοικοκυριό μιας και αποτελούνται κατά κύριο λόγο από μαθητές και φοιτητές ενώ ένα μέρος τους μόνο θα συμπεριλαμβανόταν στον εργαζόμενο πληθυσμό. Κατ' αυτό τον τρόπο αποκλείονται από την ανάλυση. Ένα άλλο τμήμα του πληθυσμού που λαμβάνεται υπόψη για ένα τμήμα μόνο της μελέτης είναι τα άτομα άνω των 65 ετών που ως επί το πλείστον πρόκειται για συνταξιούχους. Το κύριο μέρος του πληθυσμού που αποτελεί τον οικονομικά ενεργό και έχει την περισσότερη σημασία ως προς τη μελέτη του κοινωνικού διαχωρισμού είναι αυτό που λαμβάνεται ουσιαστικά υπόψη.

Πίνακας _ 3.1.β: Ηλικιακές ομάδες πληθυσμού

Κωδικός	Περιγραφή Ηλικιακής ομάδας (έτη)
1	20 - 34
2	35 - 49
3	50 - 64
4	65+

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., απογραφή 2011

3.2.3 Εκπαιδευτικό επίπεδο

Η επόμενη μεταβλητή η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στην προκειμένη μελέτη είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο των πολιτών. Ομαδοποιείται στην ανάλυση σε έξι κατηγορίες για μια πιο αποτελεσματική ταξινόμηση και απεικόνιση. Οι εκπαιδευτικές ομάδες φαίνονται στον «πίνακα_ 3.1.γ» και είναι έξι στο σύνολο τους.

Πίνακας _ 3.1.γ: Εκπαιδευτικό επίπεδο πληθυσμού

Κωδικός	Περιγραφή
1	Διδακτορικό
	Μεταπτυχιακό
	Πτυχίο Πανεπιστημίου-Πολυτεχνείου και ισότιμων σχολών
	Πτυχίο ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ και ισότιμων σχολών
2	Πτυχίο ανώτερων επαγγελματικών σχολών
	Πτυχίο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΙΕΚ, Κολέγια κλπ.)
3	Απολυτήριο Λυκείου (Γενικού, Εκκλησιαστικού κλπ.)
4	Πτυχίο Επαγγελματικού Λυκείου
	Πτυχίο Επαγγελματικών Σχολών
5	Απολυτήριο τριτάξιου Γυμνασίου
	Απολυτήριο Δημοτικού
	Εγκατέλειψε το Δημοτικό, αλλά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση
	Ολοκλήρωσε την προσχολική αγωγή
6	Δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

3.2.4 Κύρια ασχολία

Η κύρια ασχολία του πληθυσμού αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Οι δοθείσες κατηγορίες κύριας ασχολίας από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας _ 3.1.δ: Κύρια Ασχολία

	Κωδικός	Περιγραφή
Οικονομικά ενεργός πληθυσμός	1	Εργαζόμενος (-η)
	2	Ζητούσε εργασία
	3	Ζητούσε εργασία για 1η φορά
Μη οικονομικά ενεργός πληθυσμός	4	Μαθητής (-τρια) ή σπουδαστής (-τρια)
	5	Συνταξιούχος
	6	Εισοδηματίας
	7	Οικιακά
	8	Στρατευμένος Άλλη περίπτωση

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη ανάλυση αυτή της μεταβλητής από τα στοιχεία που διατίθενται σε συνδυασμό με τις ηλικιακές ομάδες και κατόπιν επεξεργασίας προκύπτουν τρεις νέες μεταβλητές.

Οι δείκτες δημιουργούνται λαμβάνοντας υπόψη τον πληθυσμό 20-64 ετών. Ο πρώτος αφορά τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό και δίνεται από τον παρακάτω τύπο:

$$\text{Οικονομικά ενεργός πληθυσμός(\%)} = \frac{\text{Οικονομικά ενεργός πληθυσμός (1,2\&3^1)}}{\text{Εν δυνάμει οικονομικά ενεργός πληθυσμός (1 - 8)}} * 100$$

Με το συμπληρωματικό² του να είναι το ποσοστό του μη οικονομικά ενεργού προς τον εν δυνάμει οικονομικά ενεργό πληθυσμό:

$$\text{Μη οικονομικά ενεργός πληθυσμός(\%)} = \frac{\text{Μη οικονομικά ενεργός πληθυσμός (4,5,6,7\&8)}}{\text{Εν δυνάμει οικονομικά ενεργός πληθυσμός(1 - 8)}} * 100$$

Η δεύτερη μεταβλητή σχετίζεται με την ανεργία και την απασχόληση κι εκφράζεται ως εξής:

$$\text{Ποσοστό ανεργίας(\%)} = \frac{\text{Άνεργοι (2\&3)}}{\text{Οικονομικά ενεργός πληθυσμός (1,2\&3)}} * 100$$

¹ Οι αριθμοί που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή του τύπου που εφαρμόστηκε για το ποσοστό των απασχολούμενων προέρχονται από τις κατηγορίες της κύριας ασχολίας του πίνακα_3.1.δ

² Παρατίθεται και το συμπληρωματικό ποσοστό μιας και στους περισσότερους χάρτες απεικονίζονται και οι δύο μεταβλητές

Και το συμπληρωματικό της:

$$\text{Ποσοστό απασχόλησης(\%)} = \frac{\text{Εργαζόμενοι (1)}}{\text{Οικονομικά ενεργός πληθυσμός (1,2&3)}} * 100$$

Τέλος τελευταία ανάλυση για την κύρια ασχολία επιχειρείται μέσω της κατανομής της ανεργίας σε παλιούς(=Ζητούσε εργασία) και νέους(=Ζητούσε εργασία για πρώτη φορά) ανέργους:

$$\text{Ποσοστό παλιών ανέργων(\%)} = \frac{\text{Παλιοί άνεργοι (2)}}{\text{Σύνολο ανέργων (2&3)}} * 100$$

Και το συμπληρωματικό:

$$\text{Ποσοστό νέων ανέργων(\%)} = \frac{\text{Νέοι άνεργοι (3)}}{\text{Σύνολο ανέργων (2&3)}} * 100$$

3.2.5 Θέση στο επάγγελμα

Η θέση στο επάγγελμα με τη σειρά της αποτελεί ένα ακόμη χαρακτηριστικό προς διερεύνηση. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται ο κωδικός και η περιγραφή της κάθε κατηγορίας. Κατά την εξέταση της μεταβλητής θέση στο επάγγελμα λαμβάνονται υπόψη οι τρεις από τις 6 κατηγορίες της. Πρόκειται για τις 3 πρώτες κατηγορίες –εργοδότης, εργαζόμενος για δικό του λογαριασμό, μισθωτός ή ημερομίσθιος – οι υπόλοιπες κατηγορίες αντιμετωπίζονται ως μια και δε λαμβάνονται υπόψη στη χαρτογράφηση μιας και το ποσοστό τους είναι μικρό και δεν παίζουν τόσο σημαντικό ρόλο στην μεταβλητή. Η ανάλυση γίνεται με βάση τον πληθυσμό ηλικίας 20-64 ετών.

Πίνακας _ 3.1.ε: Περιγραφή κατηγοριών θέσης στο επάγγελμα

Κωδικός	Περιγραφή
1	Εργοδότης
2	Εργαζόμενος για δικό σας λογαριασμό
3	Μισθωτός ή ημερομίσθιος
4	Βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση
5	Μέλος παραγωγικού συνεταιρισμού
6	Άλλη περίπτωση

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Η κωδικοποίηση που χρησιμοποιείται τελικά γι' αυτή την μεταβλητή είναι η εξής:

- EMPL_1 → Εργοδότης
- EMPL_2 → Εργαζόμενος για δικό σας λογαριασμό
- EMPL_3 → Μισθωτός ή ημερομίσθιος

3.2.6 Επαγγελματική κατηγορία

Η επαγγελματική κατηγορία στην οποία ανήκει ο κάθε πολίτης είναι και η τελευταία μεταβλητή που περιλαμβάνεται στην ανάλυση. Από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. δόθηκαν οι διψήφιοι κωδικοί επαγγελμάτων και έπειτα από επεξεργασία αντιστοιχήθηκαν με τους μονοψήφιους κωδικούς. Αυτή η μετατροπή γίνεται λόγω του πλήθους των διψήφιων κωδικών που καθιστούσαν την ανάλυση της μεταβλητής πολύπλοκη και δυσνόητη. Από τις επαγγελματικές κατηγορίες που φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί , για την κατηγορία «0» δεν υπάρχει πληροφορία για λόγους εμπιστευτικότητας και η κατηγορία «6» που αναφέρεται στους «ειδικευμένους γεωργούς-κτηνοτρόφους-δασοκόμους και αλιείς» δεν συμπεριλαμβάνεται στην ανάλυση. Ο αποκλεισμός της κατηγορίας «6» πραγματοποιείται γιατί το ποσοστό της ήταν αμελητέο σε σχέση με τις υπόλοιπες και δημιουργούσε προβλήματα στην ανάλυση καθώς επίσης λόγω της φύσης του επαγγέλματος αυτού , εντοπίζεται στις παρυφές κυρίως τις περιφέρειας και δεν διαδραματίζει τόσο σημαντικό ρόλο στο φαινόμενο που εξετάζεται. Η ανάλυση των επαγγελματικών κατηγοριών λαμβάνει υπόψη τον πληθυσμό ηλικίας 20-64 ετών.

Πίνακας _ 3.1.στ: Επάγγελμα³

Κωδικός	Περιγραφή
0	Ένοπλες δυνάμεις
1	Ανώτερα διευθυντικά/διοικητικά στελέχη
2	Επαγγελματίες
3	Τεχνικοί και ασκούντες τα συναφή επαγγέλματα
4	Υπάλληλοι γραφείου
5	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές
6	Ειδικευμένοι γεωργοί/κτηνοτρόφοι/δασοκόμοι/ αλιείς
7	Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες τα συναφή επαγγέλματα
8	Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων/ μηχανημάτων/ εξοπλισμού και συναρμολογητές
9	Ανειδίκευτοι εργάτες χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

³ Πρόκειται για τους μονοψήφιους κωδικούς επαγγελμάτων. Στο παράρτημα πινάκων παρατίθεται και ο πίνακας με τους διψήφιους κωδικούς (βλ. παράρτημα, πίνακα_2)

3.3 Ανάλυση δεδομένων

3.3.1 Οργάνωση δεδομένων

Αρχικά στα στοιχεία που έχουν δοθεί είναι ατομικά οπότε για να γίνει η επεξεργασία τους εφικτή⁴ πρέπει να οργανωθούν σε μήτρες. Έπειτα από διάφορες δοκιμές για την καλύτερη εξαγωγή συμπερασμάτων, δημιουργούνται δύο διαφορετικές μήτρες. Η μία εξ' γίνεται με βάση τον πληθυσμό άνω των 20 ετών όπως είναι κατηγοριοποιημένος από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. και αφορά την ηλικία και το επίπεδο εκπαίδευσης και η δεύτερη αφορά τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό και περιλαμβάνει όλες τις μεταβλητές που διατίθενται.

Αυτός ο διαχωρισμός λαμβάνει χώρα γιατί έπειτα από μια προσπάθεια ανάλυσης των μεταβλητών για το σύνολο του πληθυσμού τα αποτελέσματα έμοιαζαν παραπλανητικά και δυσανάγνωστα λόγω του μεγάλου όγκου των ατόμων μεγάλης ηλικίας και τη μη συμμετοχή τους σε πολλές από τις μεταβλητές. Ως απόρροια αυτής της διαδικασίας στη συνέχεια θα παρατεθούν και οι δύο αναλύσεις που προέκυψαν.

Ύστερα από τη δημιουργία των μητρών το επόμενο βήμα είναι η ταξινόμηση της κάθε μιας μεταβλητής και η χαρτογραφική απεικόνιση της για την κατανόηση της «συμπεριφοράς» τους στο χώρο.

Το τελευταίο στάδιο στην ανάλυση είναι η αναζήτηση σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών μέσω της μεθόδου παραγοντικής ανάλυσης και ανάλυσης σε κύριες συνιστώσες. Στη συνέχεια περιγράφονται αναλυτικά οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν.

3.3.2 Ταξινόμηση δεδομένων (cluster analysis)

Οι τεχνικές ταξινόμησης-ομαδοποίησης έχουν ως σκοπό το διαχωρισμό ενός συνόλου υποκειμένων-αντικειμένων σε ομάδες. Υπάρχουν δυο ειδών ταξινομικές αναλύσεις οι διαχωριστικές και οι ιεραρχικές. Διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τον τρόπο και τους αλγορίθμους που χρησιμοποιούν με σκοπό την ταξινόμηση των δεδομένων σε κλάσεις. Οι πρώτες ξεκινούν από μια ομάδα που περιέχει το σύνολο των περιπτώσεων και διαδοχικά αρχίζουν να δημιουργούν νέες ομάδες διαχωρίζοντας τις πιο απομακρυσμένες περιπτώσεις. Οι δεύτερες ξεκινούν από ομάδες ισάριθμες με τις προς ομαδοποίηση περιπτώσεις και βήμα - βήμα ενώνουν κάθε φορά τις πλησιέστερες ομάδες μέχρι να δημιουργηθεί μια ομάδα η οποία θα περιέχει το σύνολο των περιπτώσεων. (Καϊμακά Ε., 2012:9-20)

Στις ιεραρχικές μεθόδους η ταξινόμηση είναι πολυβηματική και μπορεί να γίνει είτε συσσωρευτικά , δηλαδή αρχικά το κάθε υποκείμενο-αντικείμενο αποτελεί από μόνο μια ομάδα, σε δεύτερο στάδιο ενώνονται οι δύο πλησιέστερες ομάδες, έπειτα οι επόμενες δύο κ.ο.κ. είτε διαιρετικά όπου ένα σύνολο παρατηρήσεων διαμερίζεται σε ομοιογενή υποσύνολα. Το πιο βασικό στοιχείο διαφοροποίησης των ιεραρχικών τεχνικών μεταξύ τους είναι ο ορισμός της απόστασης μεταξύ των ομάδων. (Καϊμακά Ε., 2012:9-20)

⁴ Τα στοιχεία είναι ατομικά και καταλαμβάνουν μεγάλο όγκο στα υπολογιστικά φύλλα (excel) με αποτέλεσμα να μην μπορούν να χωρέσουν σε ένα φύλλο.

Στην ανάλυση που έγινε στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ιεραρχικής ταξινόμησης, όπου κριτήριο συνένωσης είναι το κριτήριο του WARD, το οποίο βασίζεται στην μικρότερη δυνατή ελάττωση της διασποράς που προκύπτει από την συνένωση των μονάδων. Η μέθοδος αυτή στηρίζεται στην ευκλείδεια απόσταση. Ομαδοποιεί τις γραμμές του πίνακα με βάση την ελάχιστη ευκλείδεια απόσταση από το μέσο όρο των μελών της ομάδας και την μεγιστοποίηση της απόστασης μεταξύ των ομάδων. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η μέγιστη δυνατή συνοχή στο εσωτερικό της ομάδας και η μέγιστη δυνατή διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων.

Η διαδικασία αυτή δημιουργεί ένα "δενδρογράμμα" (ένα "δένδρο" ιεραρχικής συνένωσης) των μονάδων του πληθυσμού. Η μελέτη της μορφής του "δενδρογράμματος" οδηγεί στην επιλογή του αριθμού των κλάσεων που θα επιλέξουμε για την διαμέριση του πληθυσμού μας.

Στην παρούσα εργασία ,κατά την ταξινόμηση της κάθε μεταβλητής και προκειμένου να δημιουργηθούν οι ομάδες με τη λιγότερη δυνατή απώλεια πληροφορίας εξετάζονται οι ομάδες οι οποίες βρίσκονται μεταξύ του 20-25% της διακύμανσης και επιλέγονται σε συνδυασμό με τη μελέτη του δενδρογράμματος. Για τον χαρακτηρισμό της κάθε συστάδας λαμβάνεται υπόψη ο μέσος όρος των τιμών της κάθε μεταβλητής στο σύνολο της Περιφέρειας. Έτσι οι συστάδες χαρακτηρίζονται ανάλογα με την κάθε κατηγορία της μεταβλητής που συνήθως ξεπερνάει κατά πολύ τον γενικό μέσο όρο.

Για την επιλογή της καλύτερης ομαδοποίησης πρέπει να πληρούνται κάποια κριτήρια. Αφενός πρέπει να παρατηρείται μεγάλη ομοιότητα εντός της συστάδας και αφετέρου μικρή ομοιότητα ανάμεσα στις διαφορετικές συστάδες. Επιπλέον το πλήθος κάθε συστάδας δεν θα πρέπει ιδανικά να ξεπερνάει το 35% του συνολικού πλήθους.

3.3.3 Παραγοντική ανάλυση (factor analysis)

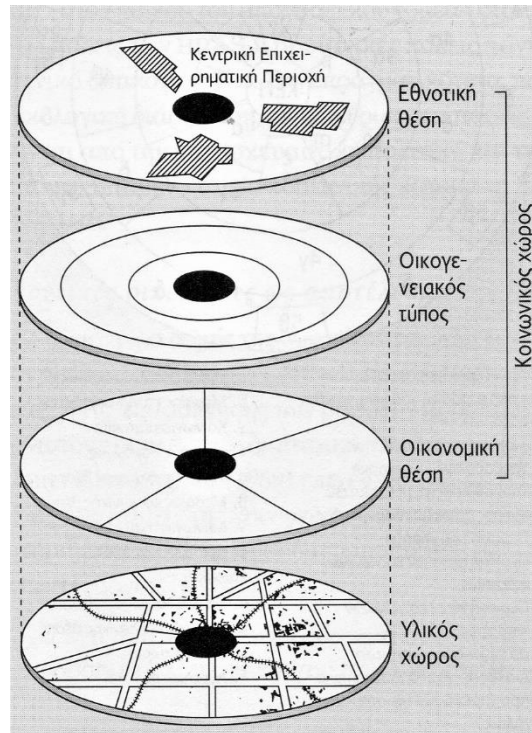
Η παραγοντική ανάλυση (factor analysis) αποτελεί μια τεχνική που εφαρμόζεται προκειμένου να μετρηθεί η κοινωνικοχωρική διαφοροποίηση. Πρόκειται για ένα επαγωγικό εργαλείο προκειμένου να αναλυθούν οι σχέσεις ανάμεσα σε πολλά και ποικίλα κοινωνικά, οικονομικά, δημογραφικά και οικιστικά χαρακτηριστικά έτσι ώστε να εντοπιστούν τυχόν κοινά σχήματα που συνυπάρχουν στα δεδομένα. Ουσιαστικά αποτελεί μια τεχνική σύνθεσης που επιτρέπει να αναγνωριστούν ομάδες μεταβλητών με παρόμοια σχήματα διακύμανσης. Αυτές οι ομάδες εκφράζονται με όρους νέων υβριδικών μεταβλητών που αποκαλούνται παράγοντες ή συνιστώσες. Σε κάθε έναν από τους παράγοντες αποδίδεται ένα μετρήσιμο μέρος της διακύμανσης των αρχικών δεδομένων και δύνανται να χαρτογραφηθούν .

Η παραγοντική οικολογία (factorial ecology) είναι οι σχέσεις και οι χωρικές ενότητες που περιγράφουν οι παράγοντες. Η κάθε μία από τις υβριδικές μεταβλητές που δημιουργούνται αντιπροσωπεύει μια βασική διάσταση της συνδιακύμανσης των αρχικών δεδομένων , είναι στατιστικά ανεξάρτητη από τις υπόλοιπες και είναι υπεύθυνη για ένα προοδευτικά μικρότερο ποσοστό της συνολικής διακύμανσης.(Knox P. & Pinch St., 2009:152)

Σύμφωνα με τους Knox & Pinch (2009) το πιο ουσιαστικό εύρημα της παραγοντικής οικολογίας σχετικά με τη στεγαστική διαφοροποίηση στις περισσότερες πόλεις του ανεπτυγμένου, βιομηχανικού κόσμου είναι η εξάρτηση της από τη διάσταση

«κοινωνικοοικονομική θέση». Οι άλλες δύο επιμέρους σημαντικές διαστάσεις είναι ο οικογενειακός τύπος (family status) και η εθνοτική θέση(ethnic status).

Διάγραμμα _3.3.3.α: Ιδανικό μοντέλο αστικής οικολογικής δομής

Πηγή: Murdie(1969:8), Knox & Pinch(2009)

Με την εφαρμογή των παραγοντικών αναλύσεων καθίσταται δυνατή η μείωση του αριθμού των αρχικών μεταβλητών που περιέχουν το σύνολο της πληροφορίας σε νέες συνθετικές μεταβλητές οι οποίες εμπεριέχουν το μέγιστο δυνατό ποσοστό της αρχικής πληροφορίας.

Οι συνθετικές μεταβλητές ιεραρχούνται σε άξονες με φθίνουσα σειρά ως προς το ποσοστό της συνολικής διασποράς που ερμηνεύουν.

Ο πρώτος άξονας που δημιουργείται έτσι προσμετρά το μέγιστο ποσοστό της συνολικής διακύμανσης των αρχικών μεταβλητών. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι ο πρώτος παραγοντικός άξονας θα είναι συσχετισμένος με μερικές τουλάχιστον από τις αρχικές μεταβλητές. Ο δεύτερος παραγοντικός άξονας που δημιουργείται έχει δυο βασικά χαρακτηριστικά:

- προσμετρά το μεγαλύτερο ποσοστό της πληροφορίας που δεν ερμηνεύεται από τον πρώτο άξονα. Ο άξονας αυτός θα είναι συσχετισμένος με κάποιες από τις αρχικές μεταβλητές, οι οποίες δεν συσχετίζονται ισχυρά με τον πρώτο άξονα.
- είναι τελείως ασυσχέτιστος με τον πρώτο άξονα. Πράγματι αν υπολογίσουμε την συσχέτιση μεταξύ των δυο αξόνων, τότε αυτή θα βρεθεί ότι είναι ίση με μηδέν. Οι υπόλοιποι παραγοντικοί άξονες που δημιουργούνται εμφανίζουν να έχουν τα παραπάνω βασικά χαρακτηριστικά μεταξύ τους.

Οι πιο διαδεδομένες μέθοδοι παραγοντικής ανάλυσης είναι η ανάλυση σε κύριες συνιστώσες και η παραγοντική ανάλυση αντιστοιχιών οι οποίες διαφοροποιούνται σε σχέση με τη φύση των στοιχείων που επεξεργάζονται.

Η πρώτη επεξεργάζεται πίνακες δεδομένων με ποσοτικές μεταβλητές οι οποίες μπορεί να είναι ανόμοιες και να εκφράζονται σε διαφορετικές κλίμακες μέτρησης, ενώ η δεύτερη εφαρμόζεται σε πίνακες διπλής εισόδου (πίνακες συνάφειας ή εξάρτησης) που προκύπτουν από την διασταύρωση δυο ποιοτικών μεταβλητών. Όταν η επεξεργασία των στατιστικών δεδομένων επεκτείνεται σε περισσότερες από δυο ποιοτικές μεταβλητές, τότε εφαρμόζουμε την πολλαπλή ανάλυση αντιστοιχιών που αποτελεί γενίκευση της ανάλυσης αντιστοιχιών.

Και οι δυο μέθοδοι αναδεικνύουν και προβάλλουν τις συσχετίσεις μεταξύ των αρχικών μεταβλητών και δίνουν την δυνατότητα περιγραφής των δεδομένων μας από ένα μικρότερο πλήθος συνθετικών μεταβλητών. Ένα βασικό σημείο διαφοροποίησης τους είναι ότι η ανάλυση σε κύριες συνιστώσες αναδεικνύει τις γραμμικές σχέσεις, ενώ η ανάλυση αντιστοιχιών είναι σε θέση να αναδείξει και συσχετίσεις μη γραμμικές, γεγονός που της προσδίνει σημαντικά πλεονεκτήματα.

(<http://www.demography-lab.prd.uth.gr/DDAoG/edu/case/7/index.htm>)

Η ανάλυση σε κύριες συνιστώσες είναι η μέθοδος η οποία επιλέγεται στην υπό μελέτη περίπτωση και για να είναι αποτελεσματική προϋποτίθεται αφενός σημαντική μεταβλητότητα για τις αρχικές μεταβλητές και αφετέρου έντονη αλληλεπίδραση μεταξύ των μεταβλητών.

4 Χωρική ανάλυση

4.1 Ταξινόμηση ανά μεταβλητή και χαρτογραφική αποτύπωση

4.1.1 Ταξινόμηση βάσει ηλικιακών ομάδων

4.1.1.1 Ταξινόμηση βάσει των ηλικιακών ομάδων ("20-34"- "35-49"- "50-64" - "65+")

Κατά την ταξινόμηση του συνόλου των ηλικιακών ομάδων προκύπτουν 8 κλάσεις (συστάδες). Οι κλάσεις «4» και «7» συγκεντρώνουν τους περισσότερους απογραφικούς τομείς όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα. Για την περιγραφή της κάθε κλάσης παρατίθεται το διάγραμμα_4.1.1.α που σκιαγραφεί την κατανομή τις κάθε ηλικιακής ομάδας ανά συστάδα.

Πίνακας_4.1.1.1: Δεδομένα ταξινόμησης ηλικιακών ομάδων (20-65+)

Clusters	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1	5	,1	,1	0,1
2	208	5,2	5,2	5,4
3	458	11,4	11,5	16,9
4	962	24,0	24,2	41,1
5	575	14,3	14,5	55,6
6	554	13,8	13,9	69,5
7	912	22,7	23,0	92,5
8	299	7,4	7,5	100,0

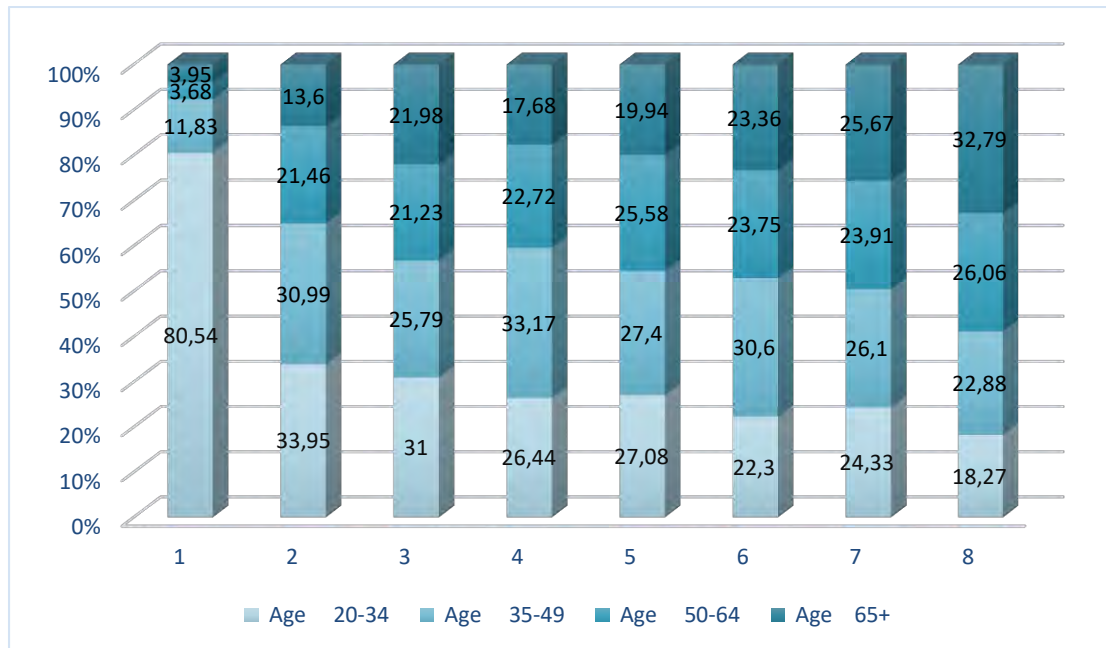
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Για να κατανοηθεί η σύσταση της κάθε κλάσης σημειώνεται ότι μέσος όρος της κάθε ηλικιακής ομάδας στο σύνολο του πληθυσμού είναι ο εξής:

- 20-34: 25,7%
- 35-49: 28,46%
- 50-64: 23,48%
- 65+ : 21,99%

Η πρώτη συστάδα φαίνεται να είναι η πιο διαφοροποιημένη από τις υπόλοιπες κι αυτό γιατί αποτελείται από 5 μόνο απογραφικούς τομείς οι οποίοι αποτελούν ακραίες περιπτώσεις συγκέντρωσης νεανικού πληθυσμού και θα αναλυθούν στη συνέχεια με την περιγραφή του χάρτη. Επίσης η τελευταία ομάδα έρχεται στον αντίποδα της πρώτης μιας και χαρακτηρίζεται από μεγάλες συγκεντρώσεις των ηλικιακών ομάδων άνω των 50 ετών.

Διάγραμμα_4.1.1.1: Κατανομή ηλικιακών ομάδων ανά συστάδα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Η κατανομή του πληθυσμού βάσει της ηλικίας φαίνεται να διαφοροποιείται σημαντικά σε χωρικό επίπεδο. Συγκεντρώσεις των γηρασμένων ηλικιακών ομάδων πληθυσμού συναντώνται κατά μήκος των ανατολικών παράλιων της Περιφέρειας Αττικής και πιο συγκεκριμένα στους Δήμους Λαυρεωτικής, Μαρκοπούλου-Μεσογαίας, Ραφήνας-Πικερμίου με τους δύο τελευταίους να παρουσιάζουν μια διαφοροποίηση στις περιοχές που βρίσκονται πλησίον της θάλασσας και τις λοιπές προς την ενδοχώρα-συνεχίζοντας η εικόνα είναι ανάλογη με κάποιες νησίδες νεανικών ομάδων και σε ηλικία απασχόλησης(πρόκειται για τις ηλικίες 20 έως 49 ετών) στο δήμο Σπατών-Αρτέμιδος. Επίσης ο Δήμος Μαραθώνος παρά την έντονη ύπαρξη γηρασμένου και σε διαδικασία γήρανσης πληθυσμού απαντώνται αρκετοί απογραφικοί τομείς με πολύ νεανικό και σε ηλικία απασχόλησης πληθυσμό. Εν συνεχεία στο Δήμο Ωροπού και πιο συγκεκριμένα προς το βορρά ο πληθυσμός που φαίνεται να συγκεντρώνεται στην ηλικιακή ομάδα των «άνω των 65» ετών είναι σημαντικός κατατάσσοντας τον στους πολύ γηρασμένους δήμους της Περιφέρειας. Οι νησιωτικές επίσης περιοχές αποτελούνται από γεροντικό πληθυσμό σε σημαντικά ποσοστά.

Ένας πυρήνας ατόμων μεγάλης ηλικίας δημιουργείται στα βόρειο-ανατολικά προάστια και συγκεκριμένα μεταξύ των Δήμων Κηφισιάς και Αμαρουσίου κι ένας δεύτερος λίγο πιο νότια στους Δήμους Βριλησίων, Χαλανδρίου, Φιλοθέης- Ψυχικού, Αγίας Παρασκευής, Παπάγου- Χολαργού. Οδεύοντας προς τον κεντρικό Δήμο των Αθηναίων σημειώνεται έντονη η παρουσία ηλικιωμένων στους Δήμους Αθηναίων(ειδικότερα στο κέντρο, τα βόρεια και τα νότια τμήματα του), Δάφνης- Υμηττού, Νέας Σμύρνης φτάνοντας στα νότια παράλια στο Παλαιό Φάληρο και τον Άλιμο. Τα παράλια του Πειραιά όπως και τα υπόλοιπα της Περιφέρειας συγκεντρώνουν μεγάλες ηλικίες αλλά στο εσωτερικό και νότιο-δυτικά του Δήμου ο πληθυσμός είναι αρκετά νεανικός και σε ηλικία απασχόλησης. Στα δυτικά προάστια επίσης υπάρχει γηρασμένος πληθυσμός αλλά όχι σε τόσο μεγάλη έκταση με εξαίρεση τους Δήμους Νίκαιας- Αγ. Ιωάννη

Ρέντη, Αγίας Βαρβάρας, Αιγάλεω και Κορυδαλλού που ο συγκεντρώσεις του είναι πιο έντονες.

Τέλος οι δήμοι Γλυφάδας-Βάρης-Βούλας-Βουλιαγμένης-Κρωπίας φαίνεται να διαχωρίζονται ηλικιακά στις παραθαλάσσιες περιοχές με γηρασμένο πληθυσμό έναντι του νεανικότερου πιο βόρεια.

Εξετάζοντας σε δεύτερη φάση τις νεανικές ομάδες και την χωροθέτηση τους, σημειώνονται έντονες συγκεντρώσεις στα δυτικά αλλά και σε ένα μέρος της ανατολικής πλευράς του Δήμου Αθηναίων. Πρόκειται για ομάδες πολύ νεανικού πληθυσμού σε συνδυασμό με άτομα σε ηλικία απασχόλησης, με εξαίρεση τους απογραφικούς τομείς οι οποίοι περιλαμβάνουν φοιτητικές εστίες και πανεπιστήμια και αποτελούνται στο 80% από τον πληθυσμό της ηλικιακής κλάσης 20-34. Επίσης βόρεια του Δήμου Αθηναίων εντοπίζεται μια μικρή ομάδα νεανικού πληθυσμού.

Οι ομάδες πληθυσμού που αποτελούνται από πολύ νεανικό πληθυσμό(«20-34»:33,9%) και σε ηλικία απασχόλησης(«35-49»:30,9%) εντοπίζονται νότια των δήμων Αχαρνών και Φυλής καθώς επίσης και στην Πετρούπολη. Μια παρόμοια κατάσταση επικρατεί και στους Δήμους Ασπροπύργου-Ελευσίνας, το νοτιοανατολικό τμήμα του Δήμου Μάνδρας και ένα τμήμα νότια του Δήμου Μεγαρέων.

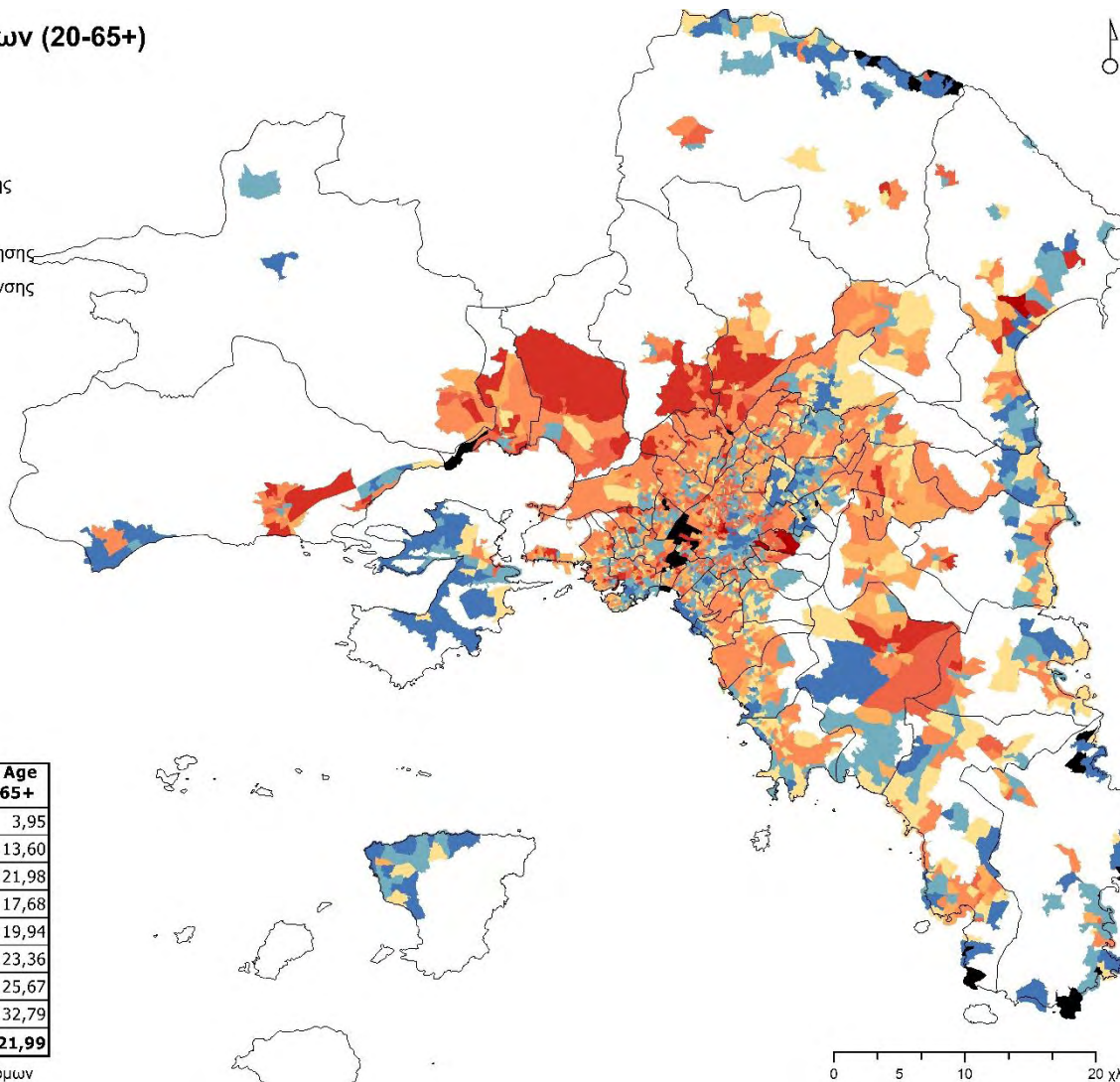
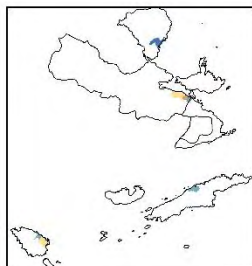
Δημιουργείται ένα νοητό τόξο, περιφερειακά των δυτικών προαστίων-ξεκινώντας από τη Νίκαια και συνεχίζοντας βόρεια στους δήμους Ιλίου-Μεταμορφώσεως-Ηρακλείου και Λυκόβρυσσης-Πεύκης, το οποίο αποτελείται από σχετικά νεανικό πληθυσμό («20-34»:27%) και σε ηλικία απασχόλησης(«35-49»:33%).

Στα ανατολικά της Αττικής απαντώνται σημαντικές χωρικές ενότητες νεανικού πληθυσμού-ηλικιών απασχόλησης αλλά και σε διαδικασία γήρανσης-πρόκειται για τις ηλικίες από 50 έως 64 που αποτελούν το 25% περίπου των συγκεκριμένων ομάδων-στη μεγαλύτερη επικράτεια των Δήμων Πεντέλης- Παλλήνης- Παιανίας , επίσης το ανατολικό ήμισυ του Δήμου Κρωπίας με πολύ νεανικούς μάλιστα πληθυσμούς. Εξετάζοντας επίσης τις παράλιες περιοχές από την πλευρά του Σαρωνικού, παρατηρείται μια ομάδα σχετικά νεανικού πληθυσμού αλλά και σε ηλικία απασχόλησης στα βορειοανατολικά των Δήμων Αλίμου-Γλυφάδας-Βούλας-Βάρης – Βουλιαγμένης.

Χάρτης_4.1.1.1: Απεικόνιση ταξινόμησης ηλικιακών ομάδων ("20-34"- "35-49"- "50-64" – "65+")

Ταξινόμηση ηλικιακών ομάδων (20-65+)

- Όρια Δήμων
- Χωρίς πληροφορία*
- 1: Πάρα πολύ νεανικοί
- 2: Πολύ νεανικοί -Σε ηλικία απασχόλησης
- 3: Νεανικοί
- 4: Σχετικά νεανικοί - Σε ηλικία απασχόλησης
- 5: Σχετικά νεανικό - Σε διαδικασία γήρανσης
- 6: Μεσαίο μοτίβο
- 7: Γηρασμένοι
- 8: Πολύ γηρασμένοι

Ομάδα	Συχνότητα	Age 20-34	Age 35-49	Age 50-64	Age 65+
1	5	80,54	11,83	3,68	3,95
2	208	33,95	30,99	21,46	13,60
3	458	31,00	25,79	21,23	21,98
4	962	26,44	33,17	22,72	17,68
5	575	27,08	27,40	25,58	19,94
6	554	22,30	30,60	23,75	23,36
7	912	24,33	26,10	23,91	25,67
8	299	18,27	22,88	26,06	32,79
	Μ.Ο.	25,70	28,46	23,48	21,99

*Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.1.1.2 Ταξινόμηση βάσει των ηλικιακών ομάδων ("20-34"- "35-49"- "50-64")

Αφαιρώντας τον πληθυσμό ηλικίας άνω των 65 γίνεται μια δεύτερη ταξινόμηση των ηλικιακών ομάδων ώστε να είναι συγκρίσιμα με τα αποτελέσματα της λοιπής ανάλυσης που αποτελείται από τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Σε αυτή την περίπτωση οι ομάδες που προκύπτουν είναι 7 όπως φαίνεται στον «πίνακα_4.1.2.α».

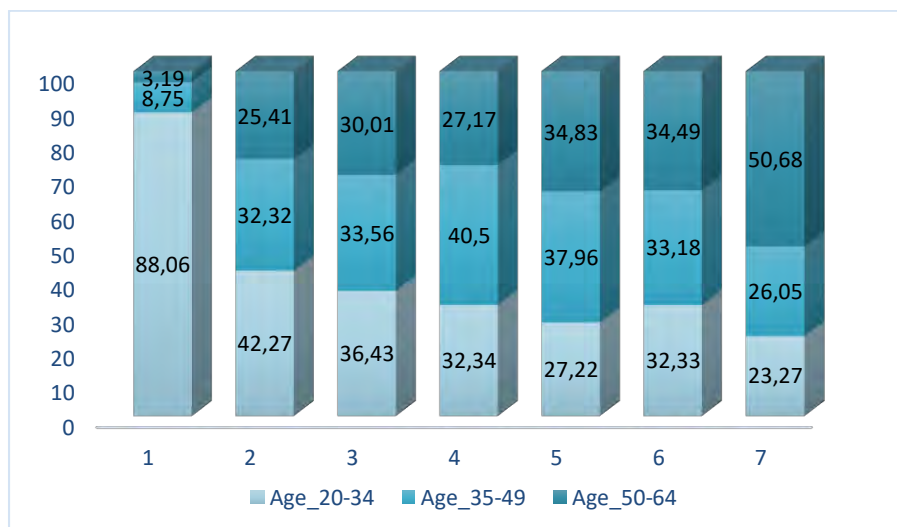
Πίνακας_4.1.1.2: Δεδομένα ταξινόμησης ηλικιακών ομάδων (20-64)

Clusters	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1	4	0,10	0,10	0,10
2	315	7,93	7,93	8,03
3	780	19,63	19,63	27,66
4	1438	36,19	36,19	63,85
5	866	21,80	21,80	85,65
6	539	13,57	13,57	99,22
7	31	0,78	0,78	100,00

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011 , ίδια επεξεργασία

Με το «Διάγραμμα_4.1.2.α» γίνεται κατανοητή η σύσταση των κλάσεων που έχουν δημιουργηθεί. Οι πρώτες ομάδες αφορούν τις υψηλές συγκεντρώσεις νεανικού πληθυσμού και σε ηλικία απασχόλησης με την 4^η και την 5^η να καταλαμβάνονται στο μεγαλύτερο μέρος τους από την ηλικιακή ομάδα 35-49 ενώ από την 5^η και έπειτα αρχίζει να αυξάνεται η συμμετοχή του πληθυσμού σε διαδικασία γήρανσης (50-64) στις συστάδες. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 36,2% περίπου του πληθυσμού ζει σε περιοχές όπου το 40,5% είναι άτομα σε ηλικία απασχόλησης.

Διάγραμμα_4.1.1.2: Κατανομή ηλικιακών ομάδων (20-64) ανά ομάδα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011 , ίδια επεξεργασία

Μελετώντας τον «χάρτη_4.1.1.2», ο οποίος αναφέρεται στον πληθυσμό των ηλικιών 20 έως 64, παρατηρείται μια έντονη ανομοιογένεια στο χώρο. Μη λαμβάνοντας υπόψη τον γηρασμένο πληθυσμό, οι περιοχές που αποτελούνται στην πλειονότητα

τους από άτομα σε διαδικασία γήρανσης (=50-64 ετών) ,ξεκινώντας από το βορρά, εντοπίζονται στο Δήμο Ωρωπού όπου οι περισσότεροι απογραφικοί τομείς ανήκουν σε αυτή την κατηγορία σε συνδυασμό με πληθυσμό σε ηλικία απασχόλησης (=35-49 ετών). Παρατηρώντας τα βόρεια και βορειο-ανατολικά προάστια οι Δήμοι Διονύσου, Κηφισιάς, Πεντέλης, Αμαρουσίου, Χαλανδρίου, Φιλοθέης- Ψυχικού, Αγίας Παρασκευής, Παπάγου- Χολαργού αποτελούνται από πολλούς σε διαδικασία γήρανσης με ένα μέσο όρο 50,6% του πληθυσμού στην ηλικιακή ομάδα 50-64 ετών, ενώ παράλληλα σε αρκετούς απογραφικούς τομείς των παραπάνω Δήμων οι κάτοικοι σε ηλικία απασχόλησης ανέρχονται στο 30% περίπου του πληθυσμού.

Παρόμοια η εικόνα στο κέντρο των Αθηνών αλλά και στο βόρειο τμήμα των νοτιοανατολικών συνοικιών. Επιπρόσθετα οι Δήμοι Νέας Σμύρνης, Αγίου Δημητρίου, Παλαιού Φαλήρου και τα παράλια του Αλίμου συσσωρεύουν αρκετό πληθυσμό σε ηλικία γήρανσης αλλά και σε ηλικία απασχόλησης. Όμοιας σύστασης συγκεντρώσεις εντοπίζονται στα παράλια του Σαρωνικού πέραν του Δήμου Ελληνικού-Αργυρούπολης κι ενός τμήματος του Δήμου Σαρωνικού. Παρατηρώντας τα ανατολικά παράλια της Περιφέρειας Αττικής στους περισσότερους Δήμους υπερισχύει ο πληθυσμός άνω των 50 ετών ενώ παράλληλα τα ποσοστά της ηλικιακής ομάδας 35-49 είναι αρκετά υψηλά. Παρόλα αυτά οι Δήμοι Μαραθώνος και Σπατών/Αρτέμιδος φαίνεται να έχουν πολύ πιο νεανική σύσταση όπως παρατηρήθηκε και στην προηγούμενη ταξινόμηση. Ο πληθυσμός στα δυτικά του δήμου Μεγαρέων σημειώνεται σε μεγάλο ποσοστό στην ομάδα 50-64. Τέλος τα νησιά και σε αυτή την περίπτωση-χωρίς την ηλικιακή ομάδα άνω των 65- βρίσκονται σε διαδικασία γήρανσης και με πληθυσμό σε ηλικία απασχόλησης, ο οποίος ,σε κάποιες περιπτώσεις όπως φαίνεται στο χάρτη, υπερτερεί.

Εξετάζοντας τον νεανικότερο πληθυσμό παρατηρείται μια σύσταση ανάλογη του «χάρτη_4.1.1.2» οπότε και δεν επιχειρείται περαιτέρω περιγραφή των ομάδων.

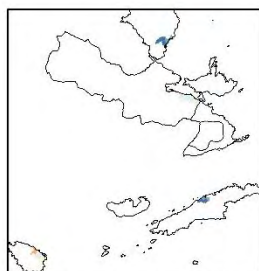
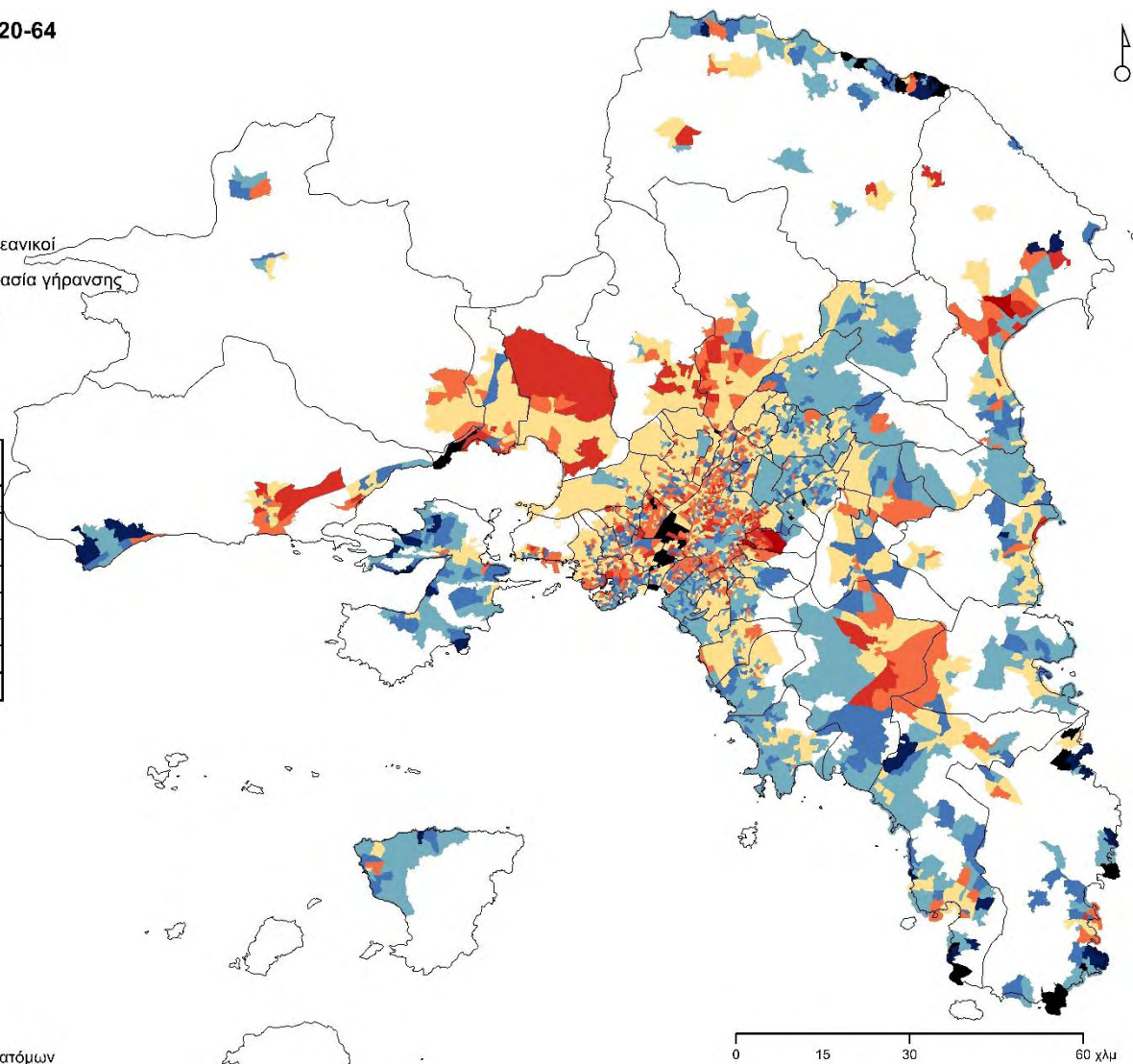
Το συμπέρασμα που απορρέει από την ηλικιακή ταξινόμηση στο χώρο είναι ότι γενικά οι ομάδες όλων των ηλικιών μοιράζονται το χώρο κατοικίας μεταξύ τους. Σημάδια έντονου διαχωρισμού εντοπίζονται στις περιοχές των πολύ νεανικών πληθυσμών (κλάσεις 1 & 2) καθώς επίσης και στις περιοχές των ατόμων σε διαδικασία γήρανσης που απαντώνται σε μικρούς πληθυσμιακά απογραφικούς τομείς εκτός Λεκανοπεδίου συνήθως.

Χάρτης_4.1.1.2: Απεικόνιση ταξινόμησης ηλικιακών ομάδων ("20-34"- "35-49"- "50-65+ ")

Ταξινόμηση ηλικιακών ομάδων 20-64

- Όρια Δήμων
- Χωρίς πληροφορία*
- 1:Πάρα πολύ νεανικοί
- 2:Πολύ νεανικοί
- 3:Νεανικοί
- 4:Πολλοί σε ηλικία απασχόλησης -Νεανικοί
- 5:Σε ηλικία απασχόλησης- Σε διαδικασία γήρανσης
- 6:Σε διαδικασία γήρανσης- Νεανικοί
- 7:Σε διαδικασία γήρανσης

Ομάδα	Συχνότητα	Age 20-34	Age 35-49	Age 50-64
1	4	88,06	8,75	3,19
2	315	42,27	32,32	25,41
3	780	36,43	33,56	30,01
4	1438	32,34	40,50	27,17
5	866	27,22	37,96	34,83
6	539	32,33	33,18	34,49
7	31	23,27	26,05	50,68
Γ.Μ.Ο.		32,85	36,46	30,32

*Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.1.2 Ταξινόμηση βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου

4.1.2.1 Ταξινόμηση βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου για τον πληθυσμό άνω των 20 ετών

Στην πρώτη ταξινόμηση που γίνεται για τον πληθυσμό άνω των 20 ετών προκύπτουν 4 κλάσεις όπως γίνεται σαφές με τον επόμενο πίνακα. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο μέσος όρος της Περιφέρειας για την κάθε κατηγορία εκπαιδευτικού επιπέδου είναι οι εξής:

- EDUC1: 25,56%
- EDUC2: 9,03%
- EDUC3: 33,77%
- EDUC4: 31,29%

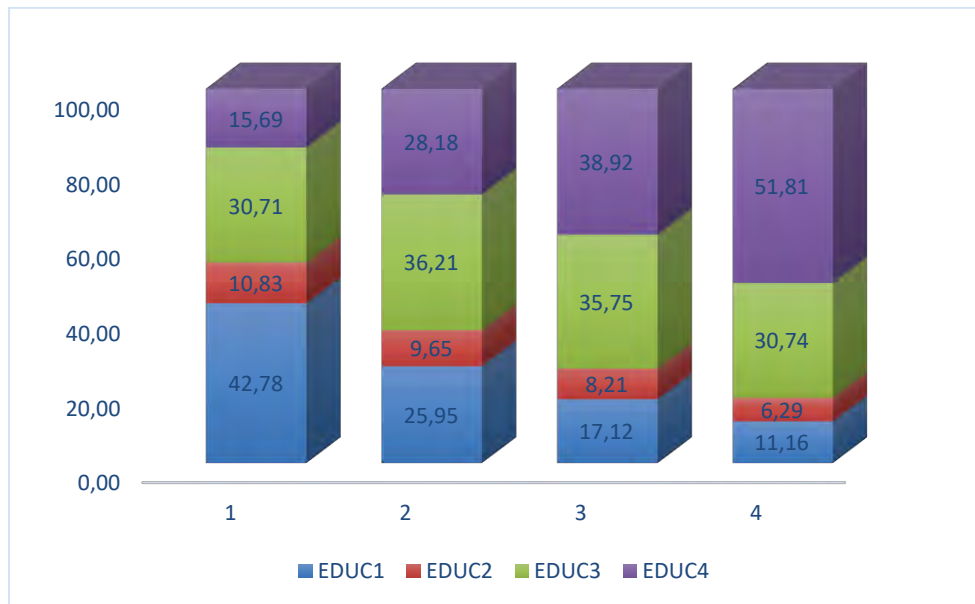
Πίνακας_4.1.2.1: Δεδομένα ταξινόμησης εκπαιδευτικού επιπέδου για τον πληθυσμό άνω των 20 ετών

Clusters	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1	998	25,12	25,12	25,12
2	1358	34,18	34,18	59,30
3	1034	26,03	26,03	85,33
4	583	14,67	14,67	100,00

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Αναλύοντας την σύσταση των ομάδων με τη βοήθεια του διαγράμματος 4.1.3.α παρατηρείται ότι η πρώτη κλάση αποτελείται στο μεγαλύτερο τμήμα της από πληθυσμό που ανήκει στην πρώτη εκπαιδευτική κατηγορία(πτυχίο ΤΕΙ-ΑΣΠΑΙΤΕ και ισότιμων σχολών μέχρι διδακτορικό) και πρόκειται για την κλάση υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου. Αξίζει να σημειωθεί ότι η 3^η κατηγορία του εκπαιδευτικού επιπέδου, που αφορά τον πληθυσμό με απολυτήριο Λυκείου-Επαγγελματικού Λυκείου-Τεχνικού Λυκείου, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε κάθε μία από τις κλάσεις. Η 2^η συστάδα χαρακτηρίζεται από μια σύσταση παρόμοια του μέσου όρου των κατηγοριών. Οι επόμενες συστάδες αφορούν την υπέρσχυση των δύο χαμηλότερων εκπαιδευτικών κατηγοριών. Το 34,2% του πληθυσμού κατοικεί σε περιοχές που υπερτερεί το μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο και το 26% σε περιοχές που το μεσαίο και το χαμηλό επίπεδο είναι κυρίαρχα.

Διάγραμμα_4.1.2.1: Κατανομή εκπαιδευτικού επιπέδου ανά ομάδα (20-65+)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Μελετώντας την χωρική κατανομή του πληθυσμού σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης, η διαφοροποίηση είναι αρκετά σαφής. Η πρώτη ομάδα που συγκεντρώνει τον πληθυσμό με πολύ υψηλό και υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο φαίνεται να έχει μια συνέχεια στο χώρο. Ο βασικός της άξονας εκτείνεται κατά κύριο λόγο στα βόρεια-ανατολικά προάστια , από το Δήμο Διονύσου και συνεχίζει νότια στους Δήμους Κηφισιάς- Πεντέλης- Λυκόβρυσης/ Πεύκης- Ηρακλείου- Αμαρουσίου- Βριλησίων- Χαλανδρίου-Φιλοθέης/ Ψυχικού- Αγίας Παρασκευής- Παπάγου/ Χολαργού και ένα μεγάλο τμήμα του Κεντρικού Δήμου Αθηναίων προς τα νοτιοανατολικά του. Σε αυτό το σημείο ο άξονας υψηλού επιπέδου διακόπτεται με την ύπαρξη παρόλα αυτά κάποιων νησίδων στους Δήμους Ζωγράφου- Βύρωνος και Ηλιούπολης ενώ συνεχίζει να υφίσταται έντονα ξεκινώντας από το Δήμο Νέας Σμύρνης και προς τα ανατολικά παράλια του Σαρωνικού, πιο συγκεκριμένα στο παραλιακό τμήμα των Δήμων Παλαιού Φαλήρου- Αλίμου- Ελληνικού/Αργυρούπολης- Γλυφάδας- Βάρης /Βούλας /Βουλιαγμένης- Κρωπίας- Σαρωνικού. Επίσης στους Δήμους Παλλήνης- Ραφήνας/Πικερμίου και Μαραθώνος παρατηρούνται κάποιες σημαντικές συγκεντρώσεις πολύ υψηλού και υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης.

Η δεύτερη ομάδα που χαρακτηρίζεται ως μεσαίο μοτίβο ακολουθεί τον μέσο όρο κατανομής του εκπαιδευτικού επιπέδου σε όλη την Περιφέρεια. Όπως φαίνεται στον χάρτη αυτό σημαίνει ότι το 65% περίπου του πληθυσμού της ομάδας χαρακτηρίζεται από μεσαίο και χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης ενώ μόλις το 25% ανήκει στις υψηλές κατηγορίες. Αυτή η ομάδα φέρεται να πλαισιώνει κατά κάποιο τρόπο τον άξονα υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου ανατολικά στους Δήμους Ζωγράφου- Καισαριανής- Βύρωνος- Δάφνης/ Υμηττού- Ηλιούπολης καθώς και το εσωτερικού προς τα ανατολικά των Δήμων Ελληνικού/ Αργυρούπολης- Γλυφάδας ενώ δυτικά του εμφανίζεται στους Δήμους Μεταμορφώσεως- Καματερού, δυτικά των Δήμων Νέας Ιωνίας και Γαλασίου, στο βόρειο τμήμα του Δήμου Αθηναίων καθώς και προς το νότο στους Δήμους Καλλιθέας και στα παράλια του Δήμου Πειραιώς. Δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο μια μετάβαση προς τα δυτικά της Περιφέρειας που χαρακτηρίζεται

από μεσαίο και χαμηλό τις περισσότερες φορές επίπεδο εκπαίδευσης. Τέλος το μεσαίο μοτίβο εντοπίζεται στους Δήμους Κρωπίας- Σαρωνικού κυρίως στο εσωτερικό τους καθώς επίσης στα ανατολικά παράλια της Περιφέρειας –Δήμοι Μαρκόπουλου/Μεσογαίας- Ραφήνας/ Πικερμίου και Μαραθώνος –ενώ μια εμφανής συγκέντρωση διακρίνεται στα δυτικά στους δήμους Πετρούπολης και στο βόρειο τμήμα του Χαιδαρίου.

Όσον αφορά την τρίτη ομάδα ξεχωρίζει για τις μεγάλες συγκεντρώσεις πληθυσμού μεσαίου και χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου. Στο χώρο η παρουσία της είναι ξεκάθαρη και συμβαδίζει με την τέταρτη ομάδα , η οποία αποτελείται κυρίως από άτομα χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου. Έτσι παρατηρείται ένας άξονας στον βασικό ιστό της Περιφέρειας , ο οποίος εμφανίζεται παράλληλα στον άξονα υψηλού και πολύ υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου στα δυτικά. Καλύπτει στην ουσία τα βορειοδυτικά και δυτικά προάστια της Αθήνας αρχίζοντας νότια του Δήμου Αχαρνών με ένα συνδυασμό μεσαίου-χαμηλού και πολύ χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου και κατευθύνεται νότια στους Δήμους Φυλής-Αγίων Αναργύρων- Ιλίου- Νέας Ιωνίας- Φιλαδέλφιας/Χαλκηδόνας- Περιστερίου- Αιγάλεω- Αγίας Βαρβάρας- νότια του Δήμου Χαιδαρίου- Κορυδαλλού- Νίκαιας/Αγίου Ιωάννη Ρέντη- Κερατσινίου/Δραπετσώνας- Μοσχάτου/Ταύρου- το βόρειο τμήμα του Δήμου Πειραιώς και ο Δήμος Περάματος. Επίσης στους υπόλοιπους δήμους της Περιφέρειας οι ομάδες 3 και 4 είναι κυρίαρχες.

Χάρτης_4.1.2.1: Απεικόνιση ταξινόμησης εκπαιδευτικού επιπέδου για τις ηλικίες 20-65+

Ταξινόμηση εκπαιδευτικού επιπέδου για τις ηλικίες 20-65+

□ Όρια Δήμων

Εκπαιδευτικό επίπεδο

■ Χωρίς πληροφορία*

■ 1: Πολύ υψηλό

■ 2: Μεσαίο μοτίβο

■ 3:Μεσαίο και χαμηλό

■ 4:Χαμηλό

EDUC_1:

Διδακτορικό/Μεταπτυχιακό

Πτυχίο Παν/μίου-Πολ/χνείου και ισότιμων σχολών

Πτυχίο ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ και ισότιμων σχολών

EDUC_2:

Πτυχίο ανώτερων επαγγελματικών σχολών

Πτυχίο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης(ΙΕΚ κλπ.)

EDUC_3:

Απολυτήριο Λυκείου (Γενικού,Εκκλ/κού κλπ.)

Πτυχίο Επαγγελματικού Λυκείου

Πτυχίο Επαγγελματικών Σχολών

EDUC_4:

Απολυτήριο τριτάξιου Γυμνασίου

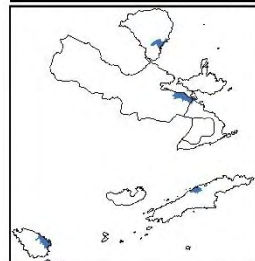
Απολυτήριο Δημοτικού

Εγκατέλειψε το Δημοτικό(γνωρίζει γραφή και ανάγνωση)

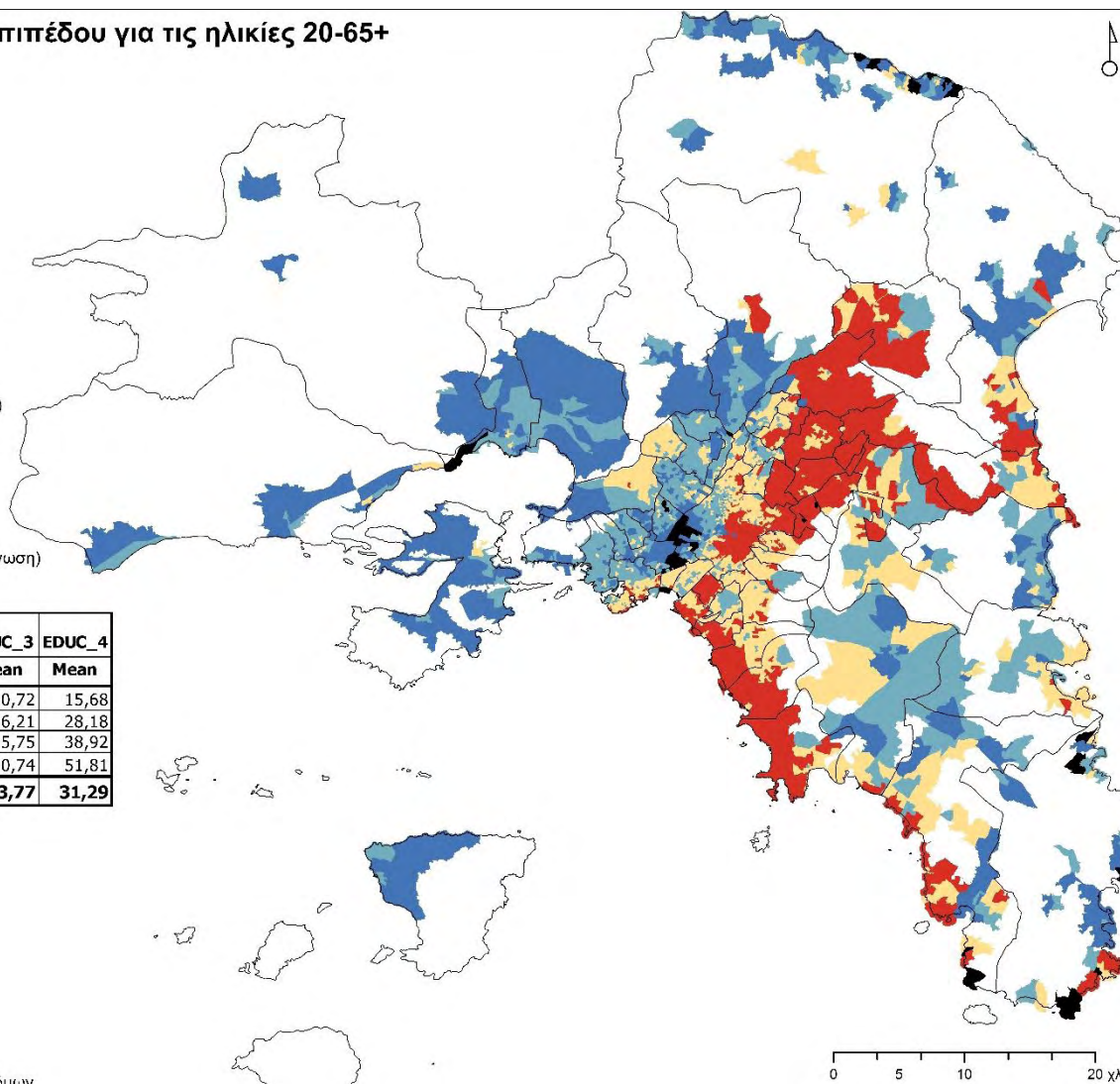
Ολοκλήρωσε την προσχολική αγωγή

Δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση

Ομάδα	Συχνότητα	EDUC_1	EDUC_2	EDUC_3	EDUC_4
		Mean	Mean	Mean	Mean
1	999	42,77	10,83	30,72	15,68
2	1358	25,95	9,65	36,21	28,18
3	1034	17,12	8,21	35,75	38,92
4	583	11,16	6,29	30,74	51,81
Γ.Μ.Ο		25,56	9,03	33,77	31,29

*Απονοσφαικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.1.2.2 Ταξινόμηση βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου για τις ηλικίες 20-64

Σε αυτή την προσπάθεια ταξινόμησης τα δεδομένα που λαμβάνονται υπόψη αφορούν το εκπαιδευτικό επίπεδο για τις ηλικιακές ομάδες «20-35», «35-49» και «50-64». Οι ομάδες σε αυτή την περίπτωση είναι 6 και ο μέσος όρος εκπαιδευτικού επιπέδου για κάθε κατηγορία είναι οι εξής:

- EDUC1: 29,23%
- EDUC2: 10,54%
- EDUC3: 37,16%
- EDUC4: 22,69%

Όπως παρατηρείται και είναι λογικό οι ηλικίες 65+ έδιναν ιδιαίτερο βάρος στο χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο. Χωρίς λοιπόν αυτή την ομάδα οι μέσοι όροι διαμορφώνονται ως φαίνεται άνω.

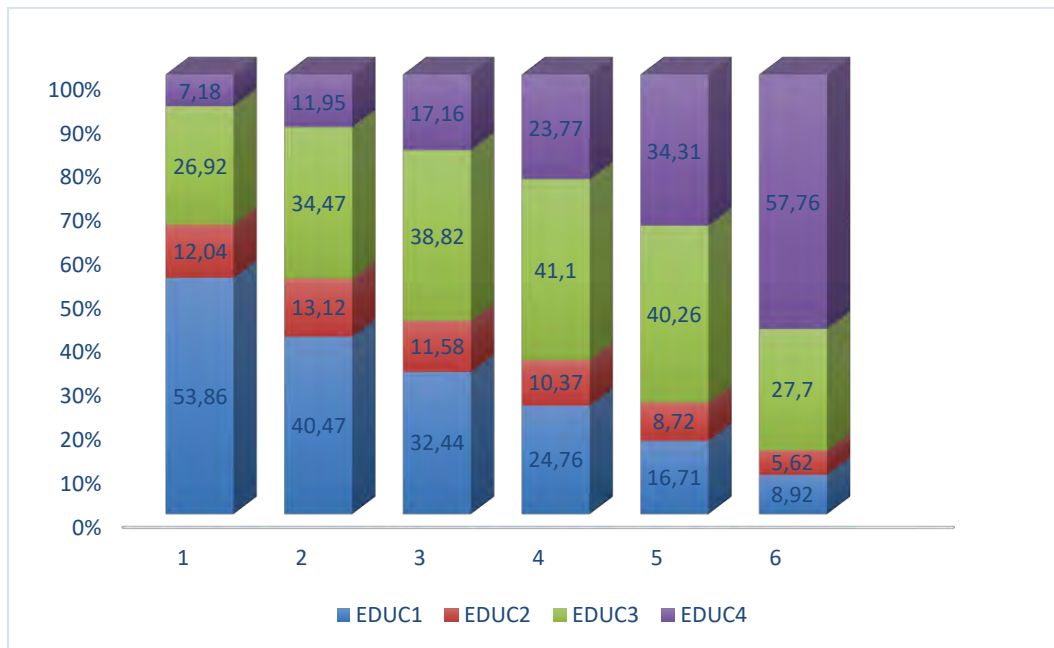
Πίνακας_4.1.2.2: Δεδομένα ταξινόμησης εκπαιδευτικού επιπέδου για τις ηλικίες 20-64

Clusters	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1	521	13,11	13,11	13,11
2	533	13,42	13,42	26,53
3	722	18,17	18,17	44,70
4	992	24,97	24,97	69,67
5	1089	27,41	27,41	97,08
6	116	2,92	2,92	100,00

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Για τις 6 λοιπόν συστάδες που δημιουργούνται παρατίθεται το «Διάγραμμα_4.1.2.2» με τη σύσταση τους. Με το πέρασμα από ομάδα σε ομάδα παρατηρείται μια ομαλή μετάβαση από το υψηλότερο στο χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο. Οι πρώτες δύο λοιπόν ομάδες αφορούν τον πληθυσμό με ιδιαίτερα υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο κι έπεται αυτών η κλάση που κυμαίνεται κοντά στο μέσο όρο. Η επόμενη κλάση «4» σχετίζεται με την υπερίσχυση του μεσαίου εκπαιδευτικού επιπέδου. Οι τελευταίες δύο κλάσεις αφορούν το χαμηλό και μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο με την τελευταία να χαρακτηρίζεται από χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου πληθυσμό σε ποσοστό 57,7%. Στην περίπτωση μελέτης του εκπαιδευτικού επιπέδου για τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό οι ομάδες που δημιουργούνται φαίνονται αρκετά διαχωρισμένες.

Διάγραμμα_4.1.2.2: Κατανομή εκπαιδευτικού επιπέδου ανά ομάδα (20-64)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Η ταξινόμηση του εκπαιδευτικού επιπέδου για τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό διατηρεί τα χωρικά μοτίβα που παρατηρούνται στο χάρτη κατανομής του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού άνω των 20 ετών («Χάρτης_4.1.2.2»). Η μεγάλη διαφορά των δύο αυτών ταξινομήσεων έγκειται στο γεγονός ότι με την αφαίρεση των ατόμων άνω των 65 μειώνονται οι περιοχές με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης χωρίς βέβαια αυτό να αποτελεί κανόνα. Έτσι, λοιπόν παρατηρείται ο άξονας υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου στα βόρειο ανατολικά , ανατολικά και νότια του Λεκανοπεδίου. Η υπόλοιπη Περιφέρεια χαρακτηρίζεται από μεσαίο και χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο με το πιο χαμηλό να σημειώνεται καθώς κατευθύνεται κανείς στις παρυφές της Περιφέρειας (βλ. «χάρτη_4.1.2.2»).

Σε αυτή την ταξινόμηση ναι μεν ο πληθυσμός όλων των εκπαιδευτικών επιπέδων συνυπάρχει στο χώρο αλλά δημιουργούνται τάσης πόλωσης των ακραίων ομάδων μιας και ο πληθυσμός της ομάδας 1 για παράδειγμα ανήκει σε ποσοστό 53,86% στο εκπαιδευτικό επίπεδο 1 ενώ στην ομάδα 6 το 57,76% ανήκει στο επίπεδο 4.

Χάρτης_4.1.2.2: Απεικόνιση ταξινόμησης εκπαιδευτικού επιπέδου για τις ηλικίες 20-64

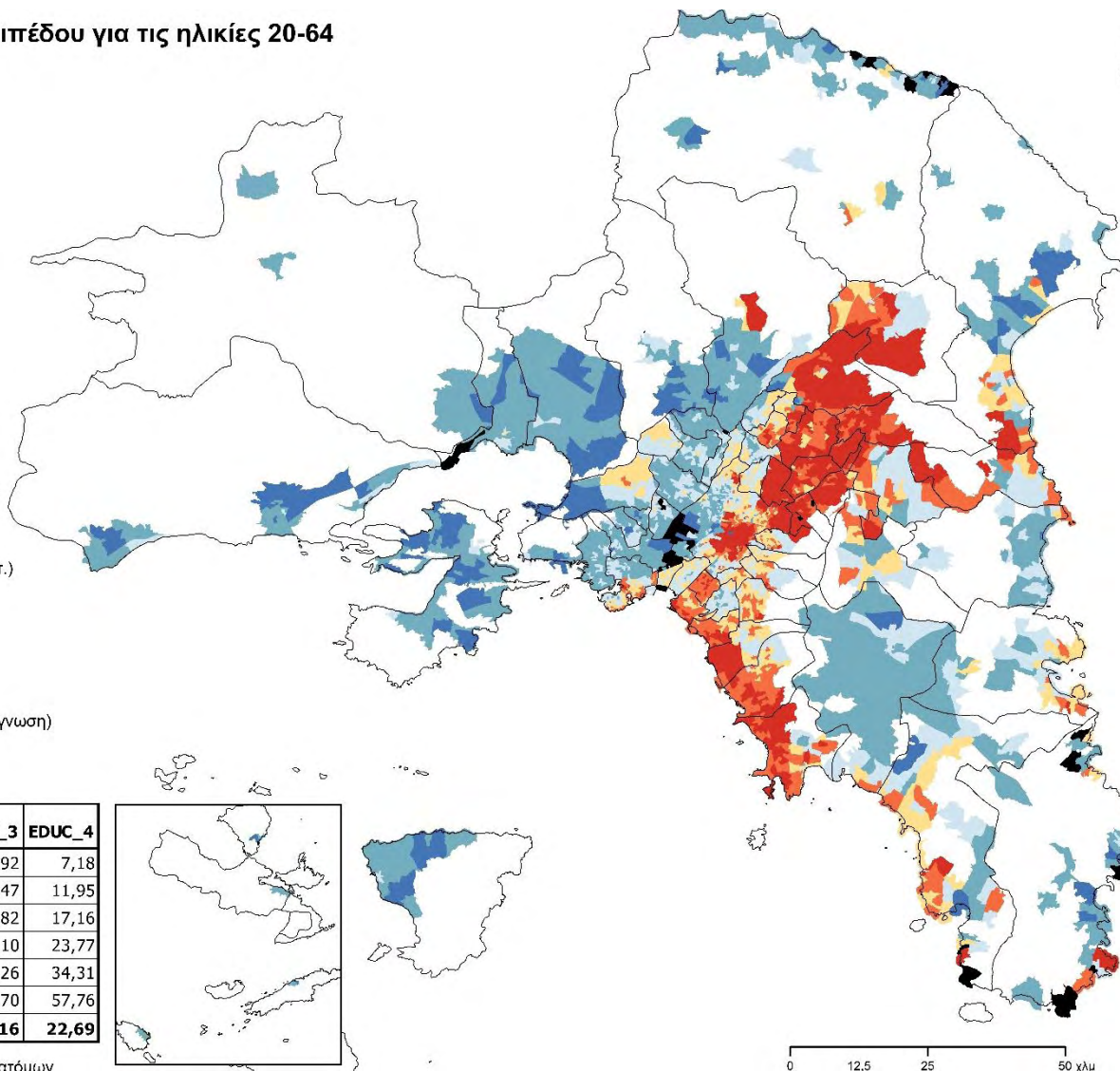
Ταξινόμηση εκπαιδευτικού επιπέδου για τις ηλικίες 20-64

□ Όρια Δήμων

Εκπαιδευτικό επίπεδο

- Χωρίς πληροφορία*
- 1: Πολύ υψηλό
- 2: Υψηλό
- 3: Μεσαίο μοτίβο
- 4: Μεσαίο-Χαμηλό
- 5: Χαμηλό-Μεσαίο
- 6: Χαμηλό

EDUC_1:
Διδακτορικό/Μεταπτυχιακό
Πτυχίο Παν/μίου-Πολυτεχνείου και ισότιμων σχολών
Πτυχίο ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ και ισότιμων σχολών
EDUC_2:
Πτυχίο ανώτερων επαγγελματικών σχολών
Πτυχίο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης(ΙΕΚ κλπ.)
EDUC_3:
Απολυτήριο Λυκείου (Γενικού,Εκκλ/κού κλπ.)
Πτυχίο Επαγγελματικού Λυκείου
Πτυχίο Επαγγελματικών Σχολών
EDUC_4:
Απολυτήριο τριτάξιου Γυμνασίου
Απολυτήριο Δημοτικού
Εγκατέλειψε το Δημοτικό(γνωρίζει γραφή και ανάγνωση)
Ολοκλήρωσε την προσχολική αγωγή
Δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση

Ομάδα	Συχνότητα	EDUC_1	EDUC_2	EDUC_3	EDUC_4
1	521	53,86	12,04	26,92	7,18
2	533	40,47	13,12	34,47	11,95
3	722	32,44	11,58	38,82	17,16
4	992	24,76	10,37	41,10	23,77
5	1089	16,71	8,72	40,26	34,31
6	116	8,92	5,62	27,70	57,76
Γ.Μ.Ο.	29,23	10,54	37,16	22,69	

* Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.1.3 Ταξινόμηση βάσει του οικονομικά ενεργού πληθυσμού

Κατά την ταξινόμηση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού προέκυψαν 9 ομάδες που κατανέμονται ανομοιόμορφα στην Περιφέρεια Αττικής. Τα χαρακτηριστικά των ομάδων αυτών διαφαίνονται στον πίνακα_4.1.3.α. Πολυπληθέστερη εμφανίζεται η ομάδα 4 η οποία κυμαίνεται στο ποσοστό του μέσου όρου της Περιφέρειας. Όπως φαίνεται από τα δεδομένα του πίνακα, το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού είναι οικονομικά ενεργό.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την επεξεργασία των στοιχείων της κύριας ασχολίας, κι εφόσον αυτή γίνεται για τον πληθυσμό των κατηγοριών 20-64, είναι λογικό στους μη οικονομικά ενεργούς πολίτες η κατηγορία των συνταξιούχων να έχει ελάχιστο μερίδιο και αυτό της προσδίδει το χαμηλό ποσοστό της στο σύνολο του πληθυσμού.

Πίνακας_4.1.3.α: Δεδομένα ταξινόμησης οικονομικά ενεργού πληθυσμού

Clusters	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	Mean	Min	Max
1	8	,2	,2	,2	90,90	85,98	97,51
2	523	13,2	13,2	13,4	77,47	75,63	83,94
3	786	19,8	19,8	33,1	74,29	73,24	75,62
4	1391	35,0	35,0	68,2	71,49	69,63	73,23
5	877	22,1	22,1	90,2	67,74	65,08	69,62
6	279	7,0	7,0	97,3	62,61	58,50	65,05
7	71	1,8	1,8	99,0	55,16	51,49	58,20
8	34	,9	,9	99,9	46,16	37,29	50,70
9	4	,1	,1	100,0	16,44	6,59	22,85
TOTAL AVERAGE					70,56		

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Αναζητώντας τη χωρική αποτύπωση της ταξινόμησης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού προέκυψε ο «χάρτης_4.1.3». Γενικά παρατηρείται η υπερίσχυση της ομάδας 4 που αφορά το 35% των απογραφικών τομέων διαχέεται στην Περιφέρεια. Εξετάζοντας τις ομάδες με τις υψηλές συγκεντρώσεις οικονομικά ενεργού πληθυσμού εντοπίζονται στο πιο συμπαγές μέρος της Περιφέρειας . Πιο συγκεκριμένα στον Δήμο των Αθηνών φαίνεται μια ένταση οικονομικά ενεργού πληθυσμού στο κέντρο η οποία εξομαλύνεται προς τα όρια του Δήμου. Στους Δήμους Κηφισιάς, Αμαρουσίου, Λυκόβρυσσης-Πεύκης, Φιλοθέης- Ψυχικού, Χαλανδρίου, Βριλησίων και δυτικά του Δήμου Πεντέλης και βόρεια του Δήμου Παιανίας οι συγκεντρώσεις υψηλών ποσοστών οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι σημαντικές. Μια παρόμοια εικόνα σημειώνεται πιο νότια στους Δήμους Βύρωνα- Δάφνης- Νέας Σμύρνης- Ηλιούπολης- Αγίου Δημητρίου- Αλίμου. Από τις πιο έντονες ενότητες οικονομικά ενεργού πληθυσμού που δημιουργούνται καταγράφεται στον Μαραθώνα

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

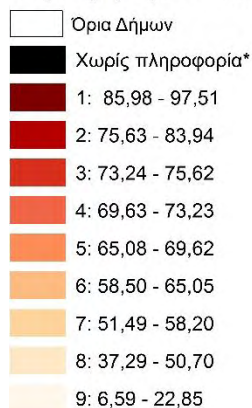
και πιο συγκεκριμένα στο κεντρικό μέρος του Δήμου. Ο Δήμος Κρωπίας φαίνεται επίσης να αποτελείται από υψηλά ποσοστά της υπό εξέταση κατηγορίας.

Πιο κοντά στο μέσο όρο πέρα από κάποιες περιπτώσεις φαίνεται να κυμαίνονται οι Δήμοι στα δυτικά της Λεωφόρου Κηφισού η οποία φέρεται να λειτουργεί ως κάποιου είδους φυσικό όριο. Εξαιρέση αποτελούν οι Δήμοι Αχαρνών- Αγίων Αναργύρων τα ανατολικά τμήματα του Δήμου Περιστερίου κι ένα μέρος της Πετρούπολης. Κατά τα άλλα οι λοιπές περιοχές κινούνται στο μέσο όρο και κάτω. Επιπρόσθετα ο Ασπρόπυργος η Ελευσίνα και η Μάνδρα- Ειδυλλία χαρακτηρίζονται από ποσοστά της τάξεως του 58,5% έως 75%.

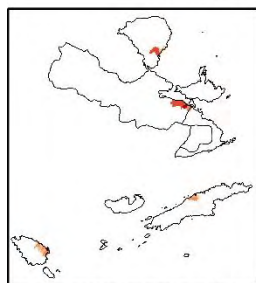
Τα νησιά της Περιφέρειας σημειώνουν χαμηλά ποσοστά οικονομικά ενεργού πληθυσμού από 58% και κάτω μ ε εξαίρεση την Αίγινα στην οποία καταγράφονται απογραφικοί τομείς που ανήκουν στην ομάδα 5 (65%-69,6%).

Χάρτης_4.1.3: Απεικόνιση ταξινόμησης οικονομικά ενεργού πληθυσμού

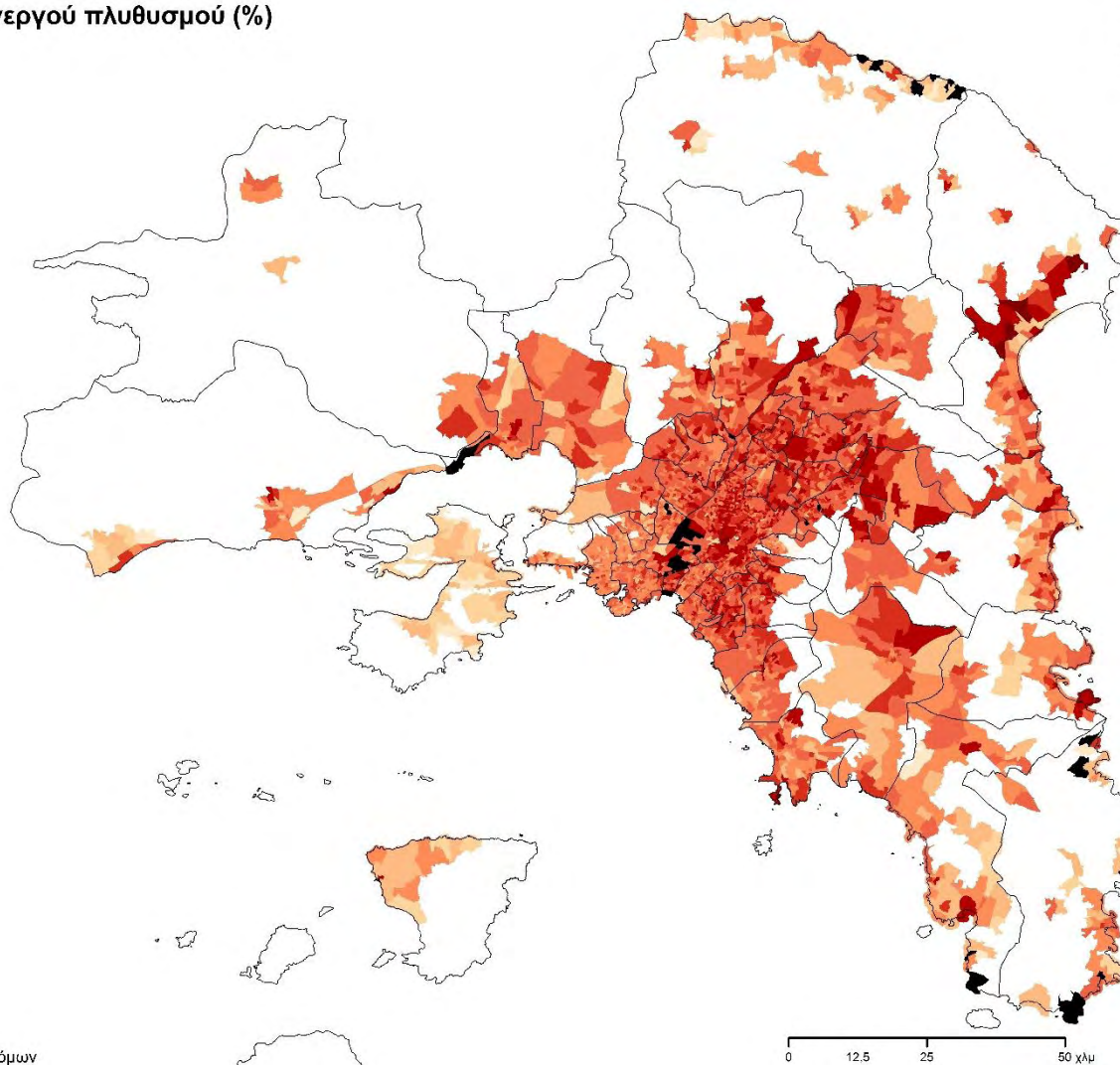
Ταξινόμηση του οικονομικά ενεργού πλυσμού (%)

Ομάδα	Συχνότητα	Μ.Ο.
1	8	90,9
2	523	77,47
3	786	74,29
4	1391	71,49
5	877	67,74
6	279	62,61
7	71	55,16
8	34	46,16
9	4	16,44
Γ.Μ.Ο.	70,56	

*Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.1.4 Ταξινόμηση βάσει της ανεργίας- απασχόλησης

Κατά τη διερεύνηση της κατανομής στο χώρο της μεταβλητής που σχετίζεται με την απασχόληση προκύπτουν 5 ομάδες που διαμορφώνονται ως εξής:

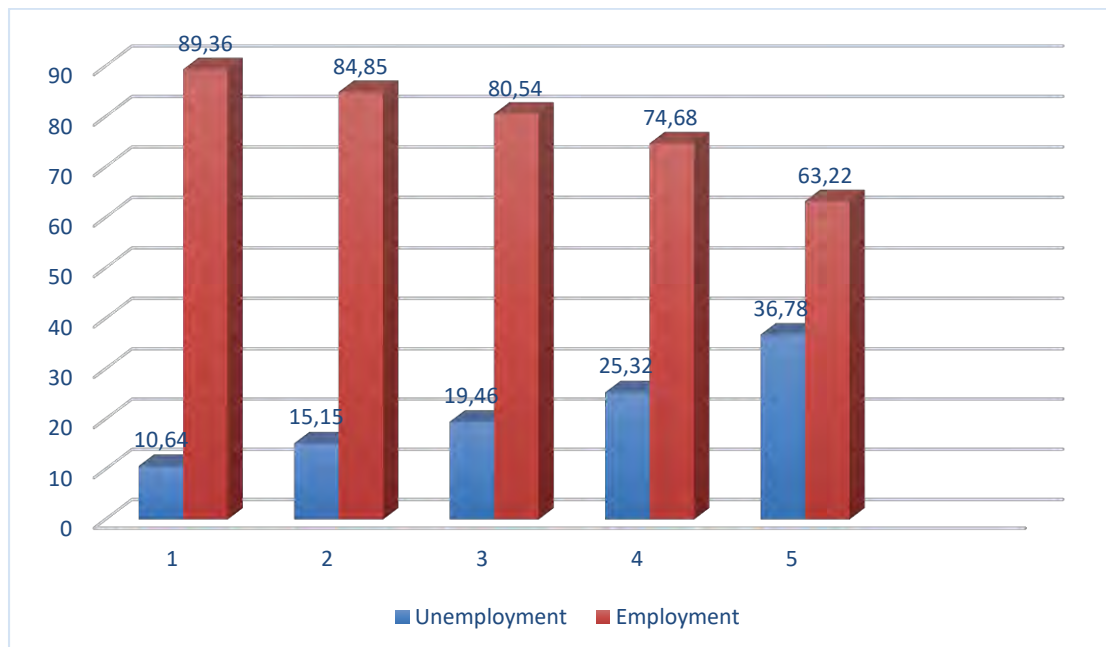
Πίνακας_4.1.4.α: Δεδομένα ταξινόμησης ανεργίας-απασχόλησης

Clusters	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1	739	18,60	18,60	18,60
2	1014	25,52	25,52	44,12
3	1493	37,58	37,58	81,70
4	644	16,21	16,21	97,91
5	83	2,09	2,09	100,00

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Παρατηρώντας το παρακάτω διάγραμμα ξεχωρίζουν οι τρεις πρώτες ομάδες οι οποίες συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά απασχολούμενου πληθυσμού με την τρίτη να κινείται κοντά στο μέσο όρο της Περιφέρειας. Όπως φαίνεται οι πολυπληθέστερες ομάδες είναι η 2^η και η 3^η που φανερώνουν ότι το μεγαλύτερο μέρος των απογραφικών τομέων της Περιφέρειας χαρακτηρίζεται από απασχολούμενο πληθυσμό. Ενώ μεγάλα ποσοστά πληθυσμού σε αναζήτηση εργασίας παρατηρούνται σε μικρότερο πλήθος απογραφικών τομέων.

Διάγραμμα_4.1.4.α: Κατανομή απασχόλησης- ανεργίας ανά ομάδα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Εξετάζοντας τον «χάρτη_4.1.4» όπου τα δεδομένα αυτά λαμβάνουν χωρική διάσταση παρατηρούνται κάποια μοτίβα τα οποία φαντάζουν γνώριμα. Αρχίζοντας με τις

ομάδες που σημειώνουν υψηλά ποσοστά ανεργίας σημειώνονται σημαντικές συγκεντρώσεις στο βόρειο και νοτιοανατολικό τμήμα του Δήμου Ασπροπύργου καθώς επίσης και νοτιοδυτικά του Δήμου Χαϊδαρίου. Επίσης πληθυσμός σε αναζήτηση εργασίας (20-37%) εντοπίζεται νότια των Δήμων Φυλής και Αχαρνών και στο μεγαλύτερο μέρος των νοτιοδυτικών προαστίων μέχρι και τις δυτικές συνοικίες, το κέντρο αλλά και τις νοτιοανατολικές συνοικίες του Δήμου Αθηναίων. Πρόκειται για περιοχές ως επί το πλείστον νεανικές και με πληθυσμό σε ηλικία απασχόλησης (20-49 ετών) όπως επισημάνθηκε και πιο πάνω στην ανάλυση.

Σημαντική εξαίρεση στα δυτικά φαίνεται να αποτελούν τμήματα του Δήμου Χαϊδαρίου και της Πετρούπολης με τον πληθυσμό να είναι σε μεγάλο μέρος του σε ηλικία απασχόλησης (35-49) αλλά και μεγαλύτεροι ηλικιακά (50-64) στο Χαϊδάρη.

Στον αντίποδα των δυτικών περιοχών απαντάται αυτός ο άξονας που εντοπίζεται και στην ταξινόμηση του επιπέδου εκπαίδευσης και στην προκειμένη περίπτωση χαρακτηρίζεται από πληθυσμό σε κατάσταση απασχόλησης. Σημειώνονται μάλιστα περιοχές που ο μέσος όρος των απασχολούμενων αγγίζει το 90% του πληθυσμού τους. Μια διακοπή της έντασης της απασχόλησης στο χώρο εμφανίζεται στους Δήμους Ζωγράφου-Καισαριανής-Βύρωνα- Ηλιούπολης χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εκεί το ποσοστό ανεργίας είναι δραματικά αυξημένο (15-20%). Ο άξονας απασχόλησης συνεχίζει έπειτα στους παραλιακούς Δήμους εντός του Σαρωνικού με σταθερή δυναμικότητα.

Στα ανατολικά παράλια της Περιφέρειας παρατηρείται μια εικόνα σχετικά έντονης απασχόλησης με ποσοστά από 80 έως και 89% περίπου. Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις όπου συγκεντρώνονται αρκετοί άνεργοι κυρίως στους Δήμους Σπατών-Αρτέμιδος, Ραφήνας-Πικερμίου και λιγότεροι απογραφικοί τομείς τέτοιου τύπου στο Δήμο Μαραθώνος.

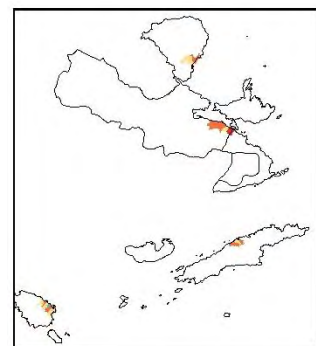
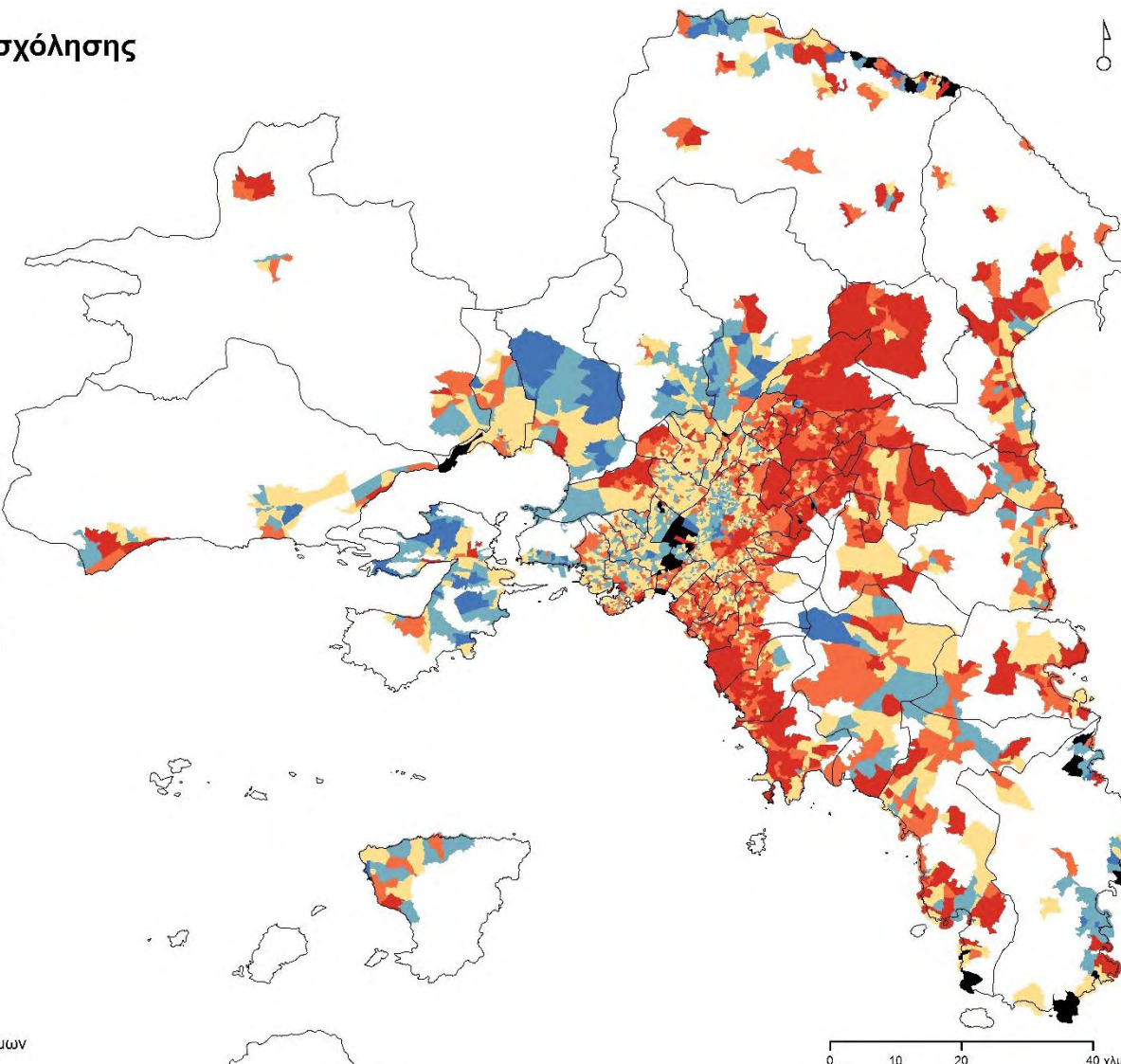
Τέλος στα νησιά η εικόνα που παρουσιάζεται είναι αρκετά αρνητική με τον πληθυσμό να χαρακτηρίζεται από σημαντικά ποσοστά ανεργίας αν και στην Αίγινα η κατάσταση είναι ανάμεικτη με κάποιους απογραφικούς τομείς να συγκεντρώνουν αρκετούς απασχολούμενους.

Χάρτης_4.1.4: Απεικόνιση ταξινόμησης βάσει της απασχόλησης-ανεργία

Ταξινόμηση ανεργίας- απασχόλησης

- Όρια Δήμων
- Χωρίς πληροφορία*
- 1: Πολλοί Απασχολούμενοι
- 2: Απασχολούμενοι
- 3: Μεσαίο μοτίβο
- 4: Αρκετοί άνεργοι
- 5: Πολλοί άνεργοι

Ομάδα	Συχνότητα	Ανεργία	Απασχόληση
1	739	10,64	89,36
2	1014	15,15	84,85
3	1493	19,46	80,54
4	644	25,32	74,68
5	83	36,78	63,22
Γ.Μ.Ο.	17,98	81,59	

*Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.1.5 Ταξινόμηση βάσει της κατανομής ανεργίας : Παλιοί και νέοι άνεργοι

Μελετώντας την κατανομή της ανεργίας στο χώρο και πιο συγκεκριμένα την ταξινόμηση των παλιών και νέων ανέργων προκύπτουν 7 ομάδες διαφορετικής έντασης των μεταβλητών. Η συστάδα με το μεγαλύτερο πλήθος απογραφικών τομέων είναι η 2^η όπως φαίνεται στον πίνακα_4.1.5.α και αφορά ποσοστά των παλιών ανέργων της τάξεως του 83,4% και νέων στο 16,6%. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο μέσος όρος των παλιών ανέργων στην Περιφέρεια αγγίζει το 74,2% ενώ οι νέοι το 25,8%. Αυτό σημαίνει ότι τα αυξημένα ποσοστά ανεργίας που συνοδεύουν την οικονομική κρίση που διανύεται έως σήμερα έχουν αρχίσει να φαίνονται αλλά δεν είναι καθοριστικά μιας και ο αριθμός των παλιών ανέργων σημειώνεται αρκετά μεγάλος κατά την απογραφή του 2011.

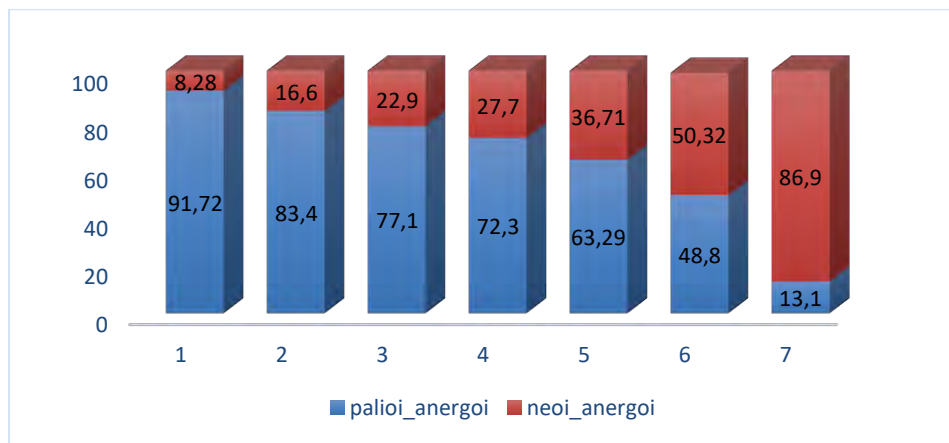
Πίνακας_4.1.5.α: Δεδομένα ταξινόμησης παλιών-νέων ανέργων

Clusters	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1	243	6,1	6,1	6,1
2	1134	28,5	28,5	34,7
3	879	22,1	22,1	56,8
4	638	16,1	16,1	72,8
5	837	21,1	21,1	93,9
6	226	5,7	5,7	99,6
7	16	,4	,4	100,0

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Παρατηρώντας το διάγραμμα_4.1.5.α φαίνεται η σύσταση των ομάδων με την πρώτη και την έβδομη να έχουν την πιο έντονη διαφοροποίηση. Για την αναπαράσταση των ομάδων στο χάρτη γίνεται ο διαχωρισμός τους με βάση την απόσταση της κάθε μεταβλητής από τον γενικό μέσο όρο τους στην Περιφέρεια. Έτσι οι τέσσερις πρώτες ομάδες αφορούν την υπερτέρηση των παλιών ανέργων και οι υπόλοιπες τρεις των νέων.

Διάγραμμα_4.1.5.α: Κατανομή παλιών-νέων ανέργων ανά ομάδα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Η απεικόνιση των ομάδων που δημιουργούνται στο χώρο φαίνεται στον «χάρτη_4.1.5» και με μια πρώτη ματιά παρατηρείται ότι οι παλιοί άνεργοι εμφανίζονται σε υψηλά ποσοστά στο μεγαλύτερο τμήμα της Περιφέρειας. Συγκεντρώσεις νέων ανέργων παρατηρούνται στο βόρειο τμήμα της Περιφέρειας στο Δήμο Ωρωπού καθώς επίσης και στο Μαραθώνα όπου η ένταση τους είναι αυξημένη (50,3% - 86,9%) σε αρκετές περιοχές. Επίσης ο Δήμος Ραφήνας- Πικερμίου βόρεια και δυτικά χαρακτηρίζεται από τις ομάδες 5 και 6. Νοτιότερα οι Δήμοι Κρωπίας και Σαρωνικού εμφανίζουν περιοχές με νέους ανέργους αλλά ως επί τω πλείστον απαρτίζονται από παλιούς ανέργους και μάλιστα σε υψηλά ποσοστά . Επιπλέον οι Δήμοι Γλυφάδας, Βάρης- Βούλας- Βουλιαγμένης, Ζωγράφου, Φιλοθέης-Ψυχικού, Κηφισίας και Διονύσου έχουν αρκετούς απογραφικούς τομείς που ανήκουν στις ομάδες των νέων ανέργων και μάλιστα με κάποια υψηλά ποσοστά. Από την άλλη πλευρά ο Ασπρόπυργος, η Ελευσίνα και ο Δήμος Μάνδρας- Ειδυλλίας παρατηρείται να συγκεντρώνει μαζί με τους παλιούς ανέργους και αρκετές περιοχές των ομάδων 5 και 6 . Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και τα νησιά της Περιφέρειας με μια ανάμεικτη κατάσταση.

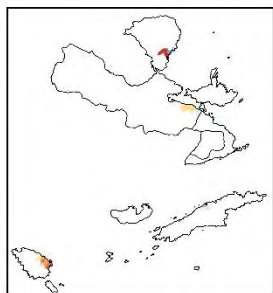
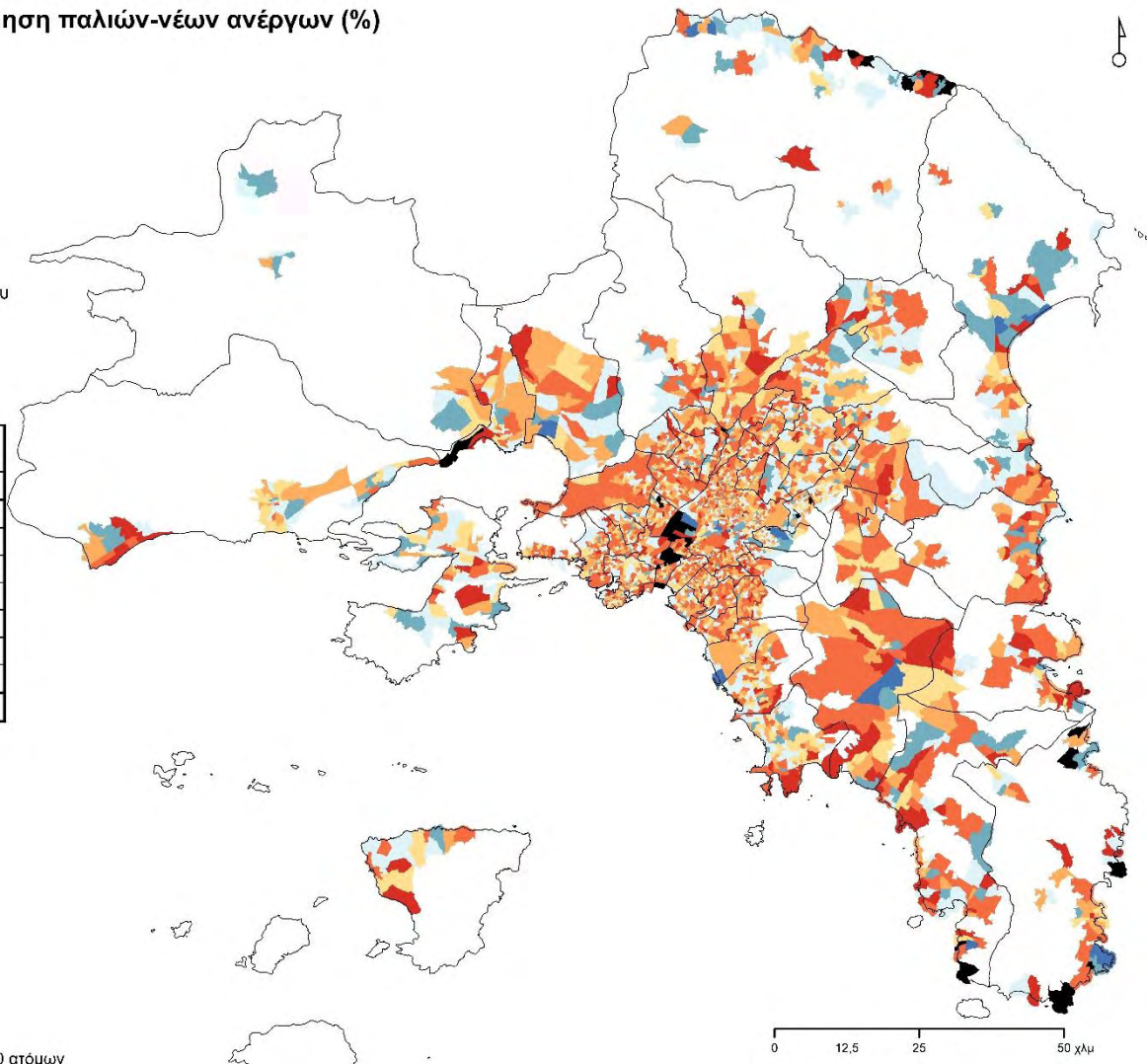
Στον Δήμο Αθηνών παρατηρείται στο κέντρο και νοτιοδυτικά κάποιες υψηλές συγκεντρώσεις νέων ανέργων αλλά στον υπόλοιπο Δήμο οι παλιοί άνεργοι είναι αυτοί που επικρατούν. Στα δυτικά προάστια της Αττικής οι παλιοί άνεργοι είναι αυτοί που υπερισχύουν και το ίδιο συμβαίνει και στον Πειραιά.

Χάρτης_4.1.5: Απεικόνιση ταξινόμησης κατανομής ανεργίας: Παλιοί - Νέοι άνεργοι

Κατανομή ανεργίας: Ταξινόμηση παλιών-νέων ανέργων (%)

- Όρια Δήμων
- Χωρίς πληροφορία*
- 1:Πάρα πολλοί παλιοί άνεργοι
- 2:Πολλοί παλιοί άνεργοι
- 3:Παλιοί άνεργοι
- 4:Μεσαίο μοτίβο
- 5:Νέοι άνεργοι άνω του μέσου όρου
- 6:Νέοι (1/2) -Παλιοί (1/2)
- 7:Πολλοί νέοι άνεργοι

Ομάδα	Συχνότητα	Παλιοί	Νέοι
		Άνεργοι	Άνεργοι
		%	
1	243	91,72	8,28
2	1134	83,4	16,6
3	879	77,1	22,9
4	638	72,3	27,7
5	837	63,29	36,71
6	226	48,8	50,32
7	16	13,1	86,9
Γ.Μ.Ο.		74,23	25,77

*Απονομαστικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.1.6 Ταξινόμηση βάσει της θέσης στο επάγγελμα

Κατά την ταξινόμηση της μεταβλητής θέση στο επάγγελμα δημιουργούνται 6 συστάδες τα χαρακτηριστικά τους φαίνονται στον «πίνακα_4.1.6.α» και το παρακάτω διάγραμμα που σκιαγραφεί τη σύσταση τους.

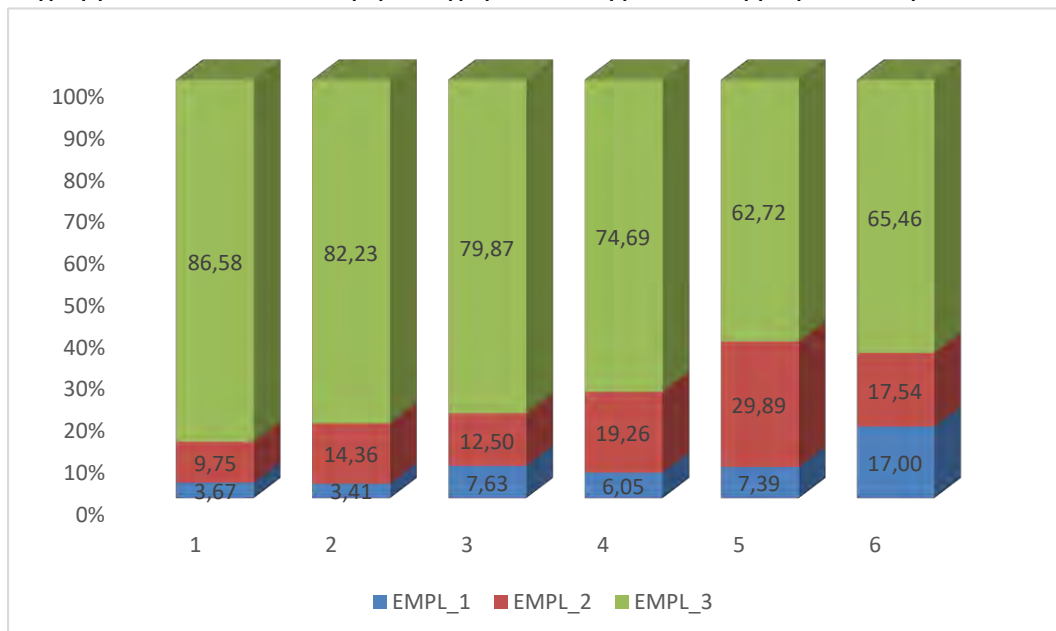
Πίνακας_4.1.6.α: Δεδομένα ταξινόμησης θέσης στο επάγγελμα

Clusters	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1	436	11,0	11,0	11,0
2	1154	29,0	29,0	40,0
3	892	22,5	22,5	62,5
4	1010	25,4	25,4	87,9
5	128	3,2	3,2	91,1
6	353	8,9	8,9	100,0

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Οι ομάδες αυτές ιεραρχούνται βάσει του ποσοστού των μισθωτών ή ημερομίσθιων(EMPL_3) μιας και είναι η κατηγορία θέσης στο επάγγελμα με το υψηλότερο ποσοστό στην κάθε ομάδα. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα_4.1.6.α η 1^η ομάδα είναι αυτή με το μεγαλύτερο ποσοστό μισθωτών/ημερομίσθιων και αποτελείται από το 11% των απογραφικών τομέων. Οι τρεις τελευταίες ομάδες είναι αυτές στις οποίες οι κατηγορίες EMPL_1 και EMPL_2 αρχίζουν να αυξάνουν τα ποσοστά τους.

Διάγραμμα_4.1.6.α: Κατανομή κατηγοριών θέσης στο επάγγελμα ανά ομάδα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Για την καλύτερη κατανόηση της συμπεριφοράς της εν λόγω μεταβλητής παρατίθεται ο «χάρτης _4.1.6». Γίνεται ξεκάθαρος ο χωρικός διαχωρισμός των μεγάλων συγκεντρώσεων εργοδοτών κι εργαζόμενων για δικό τους λογαριασμό από τους μισθωτούς /ημερομίσθιους. Παρατηρώντας το χάρτη οι μεγάλες συγκεντρώσεις των δύο πρώτων κατηγοριών φαίνεται να έχουν μια λογική στην κατανομή τους στο χώρο και να συνδέονται και με άλλες μεταβλητές.

Ξεκινώντας από τον Δήμο των Αθηνών καταγράφεται μια συγκέντρωση των ομάδων 6 και 5 και περικλείεται από την ομάδα 4 ενώ οδεύοντας προς τα όρια του Δήμου προς όποια κατεύθυνση παρατηρείται η επικράτηση των ομάδων 1 και 2. Αυτή η κατανομή δείχνει ότι το κέντρο της Αθήνας κατοικείται από υψηλά ποσοστά εργοδοτών και εργαζόμενων για δικό τους λογαριασμό χωρίς να εκλείπει φυσικά και σημαντικό τμήμα των μισθωτών και ημερομίσθιων οι οποίοι πληθαίνουν προς την έξοδο από τον Δήμο.

Επίσης η ομάδες 5 και 6 καταλαμβάνουν την μεγαλύτερη, αν όχι ολόκληρη, έκταση των Δήμων Χαλανδρίου και Κηφισιάς . Σε συνδυασμό με την ομάδα 4, όπου συνυπάρχουν εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό σε ποσοστό 19,3% και μισθωτοί/ημερομίσθιοι στο 74,3%, επικρατούν στους Δήμους Διονύσου, Πεντέλης, Ραφήνας-Πικερμίου, και στα νοτιοδυτικά τμήματα των παραθαλάσσιων Δήμων του Σαρωνικού μέχρι τον ομώνυμο Δήμο. Επιπλέον, παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό η επικράτηση αυτών των τριών ομάδων δήμους στα ανατολικά αλλά και πιο βόρεια τμήματα της Περιφέρειας καθώς επίσης στους δυτικούς Δήμους και τα νησιά. Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για την πλειονότητα των Δήμων Μαραθώνα, Σπατών-Αρτέμιδος, Μαρκοπούλου-Μεσογαίας, Λαυρεωτικής και Ωρωπού πέρα από κάποιες συγκεντρώσεις των ομάδων 1,2 και 3 καθώς και δυτικά οι Δήμοι Μεγαρέων και Μάνδρας- Ειδυλλίας. Στη Σαλαμίνα η εικόνα είναι ανάμεικτη σημειώνοντας ένα αμάλγαμα όλων των ομάδων ενώ στην Αίγινα οι ομάδες 4,5,&6 επικρατούν. Τμήματα των Δήμων Αχαρνών ,Φυλής και Χαϊδαρίου εμφανίζονται να ανήκουν στις ομάδες 6 και 4 κατά κύριο λόγο.

Οι περιοχές που απομένουν αποτελούνται από τις ομάδες 1,2,3 και 4 πράγμα που σημαίνει ότι οι μισθωτοί και ημερομίσθιοι είναι οι κύριοι κάτοικοι των περιοχών αυτών συνυπάρχοντας με ένα σημαντικό ποσοστό εργαζόμενων για δικό τους λογαριασμό και λιγότερο με εργοδότες που απαντώνται κύρια στους πιο πάνω αναφερθέντες Δήμους.

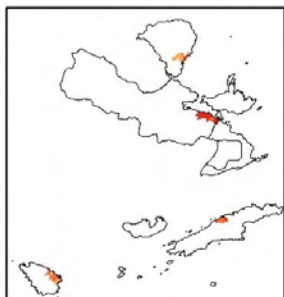
Χάρτης_4.1.6: Απεικόνιση ταξινόμησης βάσει της θέσης στο επάγγελμα

Ταξινόμηση θέσης στο επάγγελμα (%)

- Όρια Δήμων
- Χωρίς πληροφορία*
- 1:Μισθωτοί/ημερομίσθιοι
- 2:Μισθωτοί/ημερομίσθιοι
- 3:Μεσαίο μοτίβο
- 4:Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό-μισθωτοί/ημερομίσθιοι
- 5:Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό-εργοδότες
- 6:Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό-εργοδότες

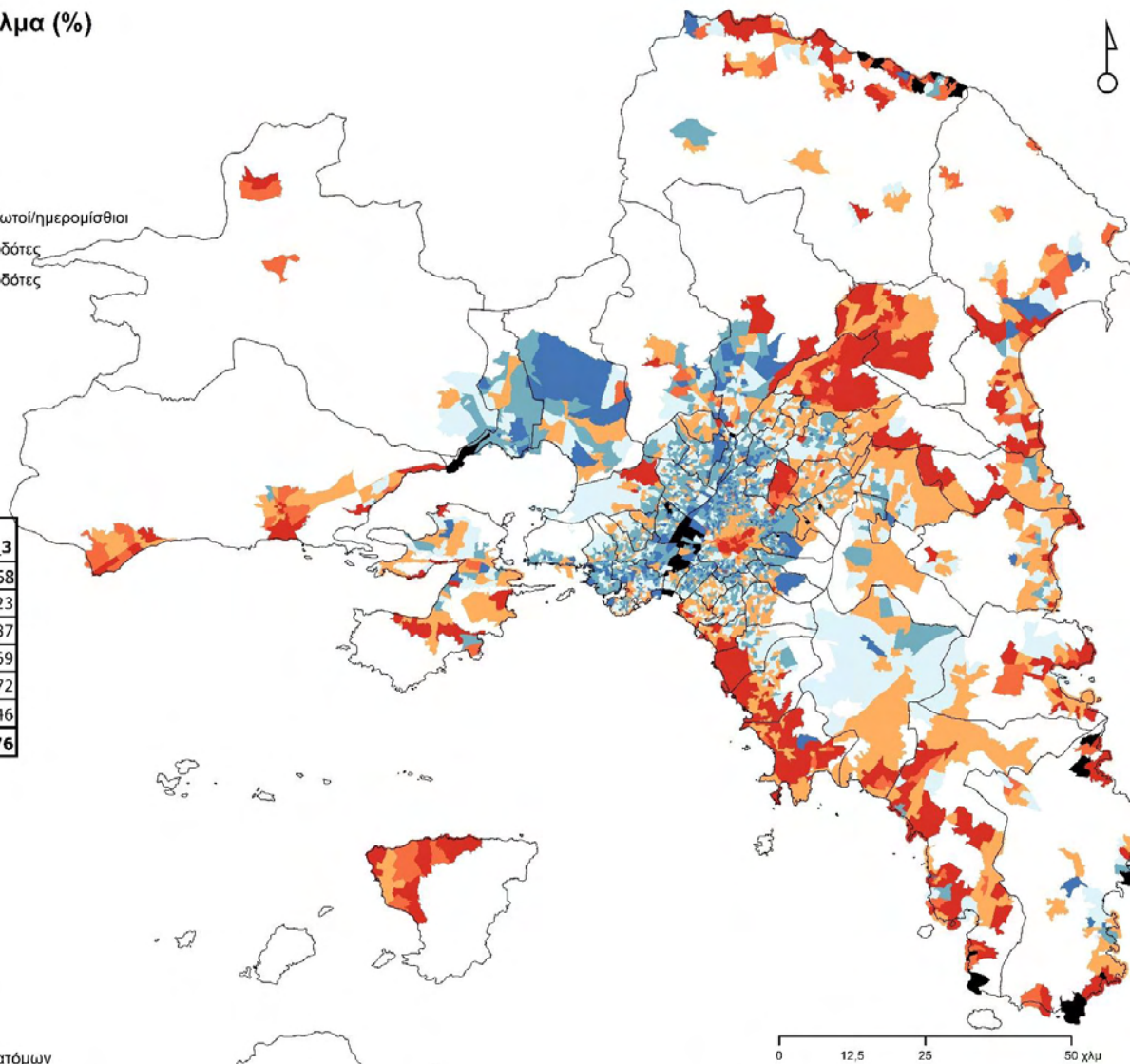
EMPL_1: Εργοδότης
 EMPL_2: Εργαζόμενος για δικό του λογαριασμό
 EMPL_3: Μισθωτός ή ημερομίσθιος

Ομάδα	Συχνότητα	EMPL_1	EMPL_2	EMPL_3
1	436	3,67	9,75	86,58
2	1154	3,41	14,36	82,23
3	892	7,63	12,50	79,87
4	1010	6,05	19,26	74,69
5	128	7,39	29,89	62,72
6	353	17,00	17,54	65,46
Γ.Μ.Ο.		6,38	15,44	77,76

* Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.1.7 Ταξινόμηση βάσει των επαγγελματικών κατηγοριών

Οι επαγγελματικές κατηγορίες αν και απευθύνονται στους μονοψήφιους κωδικούς της ΕΛ.ΣΤΑΤ. αποτέλεσαν μια μεταβλητή με αρκετές δυσκολίες στην ταξινόμηση της σε ομάδες λόγω της μη συνοχής μεταξύ των κατηγοριών άρα και της δυσκολίας ερμηνείας των ομάδων. Παρόλα αυτά μετά από διάφορες προσπάθειες θεωρείται ότι επιλέχθηκε η καλύτερη δυνατή συσταδοποίηση. Έτσι παρατηρείται στον επόμενο πίνακα η διαμόρφωση των ομάδων. Ενώ στο «διάγραμμα_4.1.7.α» φαίνεται η σύσταση των ομάδων αυτών. Οι ομάδες 2 και 5 συγκεντρώνουν τους περισσότερους απογραφικούς τομείς . Η 2^η ομάδα χαρακτηρίζεται κυρίως από ιδιαίτερη ένταση των επαγγελματιών και των απασχολούμενων στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές καθώς και από την κατηγορία των διευθυντικών και διοικητικών στελεχών. Η 5^η ομάδα με τη σειρά της απαρτίζεται στο μεγαλύτερο μέρος της από απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές ενώ μικρότερο τμήμα της αφορά τους ειδικευμένους τεχνίτες και τους υπαλλήλους γραφείου (βλ. Διάγραμμα_4.1.7.α).

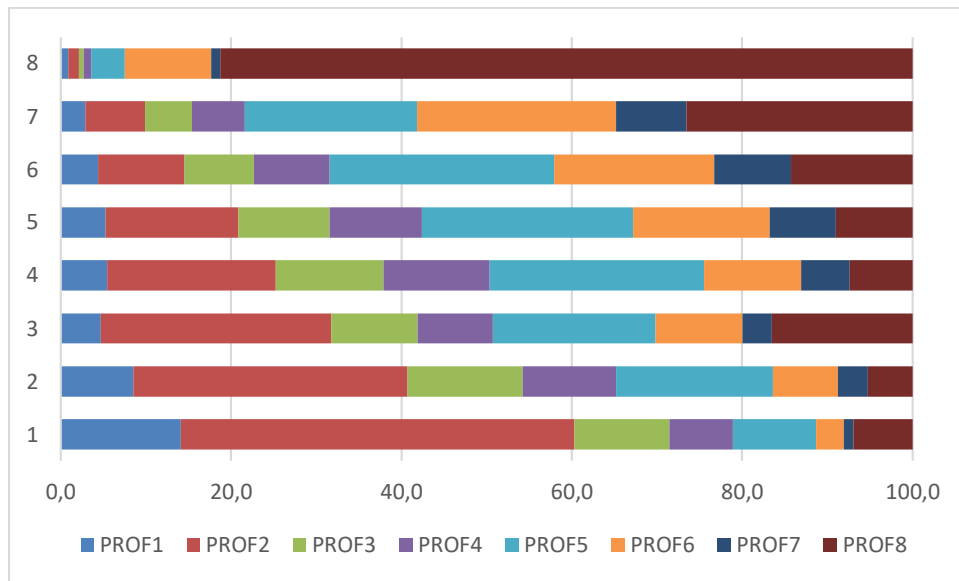
Πίνακας_4.1.7.α: Δεδομένα ταξινόμησης επαγγελματικών κατηγοριών

Clusters	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1	434	10,93	10,93	10,93
2	1192	30,03	30,03	40,97
3	879	22,15	22,15	63,11
4	218	5,49	5,49	68,61
5	1055	26,58	26,58	95,19
6	87	2,19	2,19	97,38
7	102	2,57	2,57	99,95
8	2	0,05	0,05	100,00

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Εξετάζοντας το εκτενέστερα το παρακάτω διάγραμμα φαίνεται ότι οι ομάδες με τα πιο ξεκάθαρα αποτελέσματα που διαφοροποιούνται έντονα από τις υπόλοιπες είναι η ομάδα 8 που αποτελείται από μόλις δύο απογραφικούς τομείς και χαρακτηρίζεται από ανειδίκευτους εργάτες καθώς επίσης και η ομάδα 1 όπου οι επαγγελματίες και τα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη σε συνδυασμό με τους τεχνικούς και ασκούντες τα συναφή αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της.

Διάγραμμα_4.1.7.α: Κατανομή των επαγγελμάτων στις ομάδες ταξινόμησης

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Περισσότερη σημασία και ρόλο αποκτούν τα παραπάνω με την απεικόνιση τους στον «χάρτη_4.1.7» όπου η διαφοροποίηση είναι έντονη και ξεκάθαρη. Πρέπει να σημειωθεί ότι η λογική βάσει της οποίας επιλέχθηκε η παλέτα χρωμάτων γι' αυτή την κατηγοριοποίηση είναι στοχευμένη. Τα χρώματα λοιπόν επιλέγονται διακρίνοντας τη χειρωνακτική από την «πνευματική» κατά κάποιο τρόπο εργασία. Χωρίς να είναι απόλυτη σε πολλές περιπτώσεις η διάκριση αυτή , ίσως θα ήταν καλύτερο να αναφερθεί κανείς στις χειρότερες συνθήκες εργασίας που διέπουν κάποια επαγγέλματα και τις καλύτερες που εξασφαλίζονται με κάποια άλλα. Δε θίγεται σαφώς το θέμα της εκμετάλλευσης που διέπει σχεδόν όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες ,αυτός ο διαχωρισμός γίνεται για την διευκόλυνση της αποτύπωσης των ομάδων στο χώρο.

Έτσι λοιπόν γίνεται σαφής ο χωρικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια, διακρίνοντας τους δύο βασικούς άξονες στα δυτικά και στα ανατολικά προάστια που έχουν ξαναδημιουργηθεί με άλλες μεταβλητές. Η ύπαρξη τους φανερώνει την δυναμική των μεταβλητών αυτών στη δημιουργία του υπό εξέταση φαινομένου.

Πιο συγκεκριμένα για τις κατηγορίες των επαγγελμάτων, όπως φαίνεται στον παρακάτω χάρτη, ξεκινώντας από την ομάδα 1 που αποτελείται από τα μεγαλύτερα ποσοστά επαγγελματιών (46,2%), ανώτερων διευθυντικών και διοικητικών στελεχών (14,1%) και τεχνικών και ασκούντων τα συναφή επαγγέλματα (11,1%) εντοπίζεται στα πλαίσια του προαναφερθέντος άξονα . Για την ακρίβεια πρόκειται για τμήματα των Δήμων Διονύσου- Κηφισιάς- Φιλοθέης/ Ψυχικού-Παπάγου/Χολαργού- Ζωγράφου επίσης στο κέντρο του Δήμου Αθηναίων καθώς και βορειοανατολικά του Δήμου Ραφήνας- Πικερμίου.

Η 2^η ομάδα αποτελούμενη από ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη (8,5%), επαγγελματίες (32,2%), τεχνικούς και ασκούντες τα συναφή (13,5%), υπάλληλους γραφείου (11%) είναι αυτή που κατά κύριο λόγο δημιουργεί τον ανατολικό άξονα. Περιλαμβάνει τμήματα των Δήμων της ομάδας 1 και συνεχίζει στους όμορους Δήμους ως εξής : Πεντέλης- Λυκόβρυσης- Πεύκης, Ηρακλείου, Αμαρουσίου-

Βριλησίων- Χαλανδρίου- Αγίας Παρασκευής επίσης το δυτικό τμήμα του Δήμου Παλλήνης καθώς κι ένα τμήμα του Δήμου Κρωπίας. Συνεχίζοντας νότια στο χάρτη παρατηρούνται κάποιες μικρές συγκεντρώσεις της ομάδας 2 στους Δήμους Καισαριανής- Βύρωνος- Δάφνης/Υμηττού-Αγίου Δημητρίου και μεγαλύτερες στην Ηλιούπολη. Έπειτα αρχίζοντας από τη Νέα Σμύρνη και συνεχίζοντας στο Παλιό Φάληρο και τους λοιπούς παραθαλάσσιους Δήμους μέχρι τον Δήμο Βάρης-Βούλας-Βουλιαγμένης όπου και σταματάει η μεγάλη ένταση του άξονα αυτού. Οι λοιποί Δήμοι που βλέπουν στο Σαρωνικό σημειώνουν τμήματα της ομάδας 2.

Όσον αφορά τον Δήμο Αθηναίων παρατηρείται ότι οι βορειοδυτικές συνοικίες, οι βορειοανατολικές και το μεγαλύτερο μέρος του κέντρου αποτελούνται από την ομάδα 2 αλλά και την 3.

Αξίζει να αναφερθούν οι περιπτώσεις κάποιων απογραφικών τομέων που συγκεντρώνονται στην ομάδα 2 στο δυτικό άξονα επαγγελματών. Πρόκειται για κάποιες περιοχές στους Δήμους Αχαρνών, Πετρούπολης (στην περιοχή Κηπούπολη) και Χαϊδαρίου(βορειοανατολικά του Δήμου) που αποτελούνται από τις επαγγελματικές κατηγορίες 1,2,3 & 4. Έχει ενδιαφέρον να εξεταστούν συνδυαστικά με την ταξινόμηση της απασχόλησης αλλά και του επιπέδου εκπαίδευσης όπου αυτές οι περιοχές διαφέρουν από τις υπόλοιπες του Δήμου μιας και συγκεντρώνουν πολλούς απασχολούμενους και το επίπεδο εκπαίδευσης είναι υψηλότερο αντιστοίχως. Επιπρόσθετα οι Δήμοι Μαραθώνος και Ραφήνας- Πικερμίου στην παραθαλάσσια πλευρά τους φαίνεται να αποτελούνται σε σημαντικό βαθμό από άτομα της κατηγορίας 2.

Η 3^η ομάδα που δημιουργείται αποτελείται από επαγγελματίες(27%) και ένα μεγάλο ποσοστό σε σχέση με το μέσο όρο της Περιφέρειας ανειδίκευτων εργατών χειρώνακτων και μικροεπαγγελματιών (16,5%). Πρόκειται για μια ομάδα που στο χώρο πλαισιώνει τις χωρικές ενότητες που απαρτίζονται από τις 2 πρώτες ομάδες. Εμφανίζεται επίσης στο Δήμο Ελευσίνας κυρίως λόγω της σύστασής της από ανειδίκευτους εργάτες.

Οι υπόλοιπες περιοχές του χάρτη φαίνεται να απαρτίζονται από τις ομάδες 4 έως 8. Πρόκειται για τις δυτικές περιοχές του συμπαγούς ιστού της Περιφέρειας αλλά και στα ανατολικά υπάρχουν τέτοιου είδους συγκεντρώσεις. Εμβαθύνοντας σε αυτές τις κατηγορίες παρατηρείται η υπερίσχυση των ομάδων 6 και 7 οι οποίες συνίστανται:

Η 6^η από:

- απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές (26,4%)
- ειδικευμένους τεχνίτες (18,7%)
- χειριστές-συναρμολογητές (9%) και
- ανειδίκευτους εργάτες (14,3%)

και η 7^η από:

- ειδικευμένους τεχνίτες (23,3%)
- χειριστές-συναρμολογητές (8,3%) και
- ανειδίκευτους εργάτες (26,5%)

Πρόκειται για την ίδια χωρική αποτύπωση με αυτή του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού ξεκινώντας από τις δυτικές συνοικίες του κέντρου και επεκτείνεται κατά μήκος της Λεωφόρου Κηφισού προς τα δυτικά. Εμφανίζεται κι εδώ λοιπόν αυτό το φυσικό όριο που σε συνδυασμό με τον Υμηττό στα ανατολικά του Λεκανοπεδίου φαίνεται να διαμορφώνουν διαχωρισμένες χωρικές ενότητες.

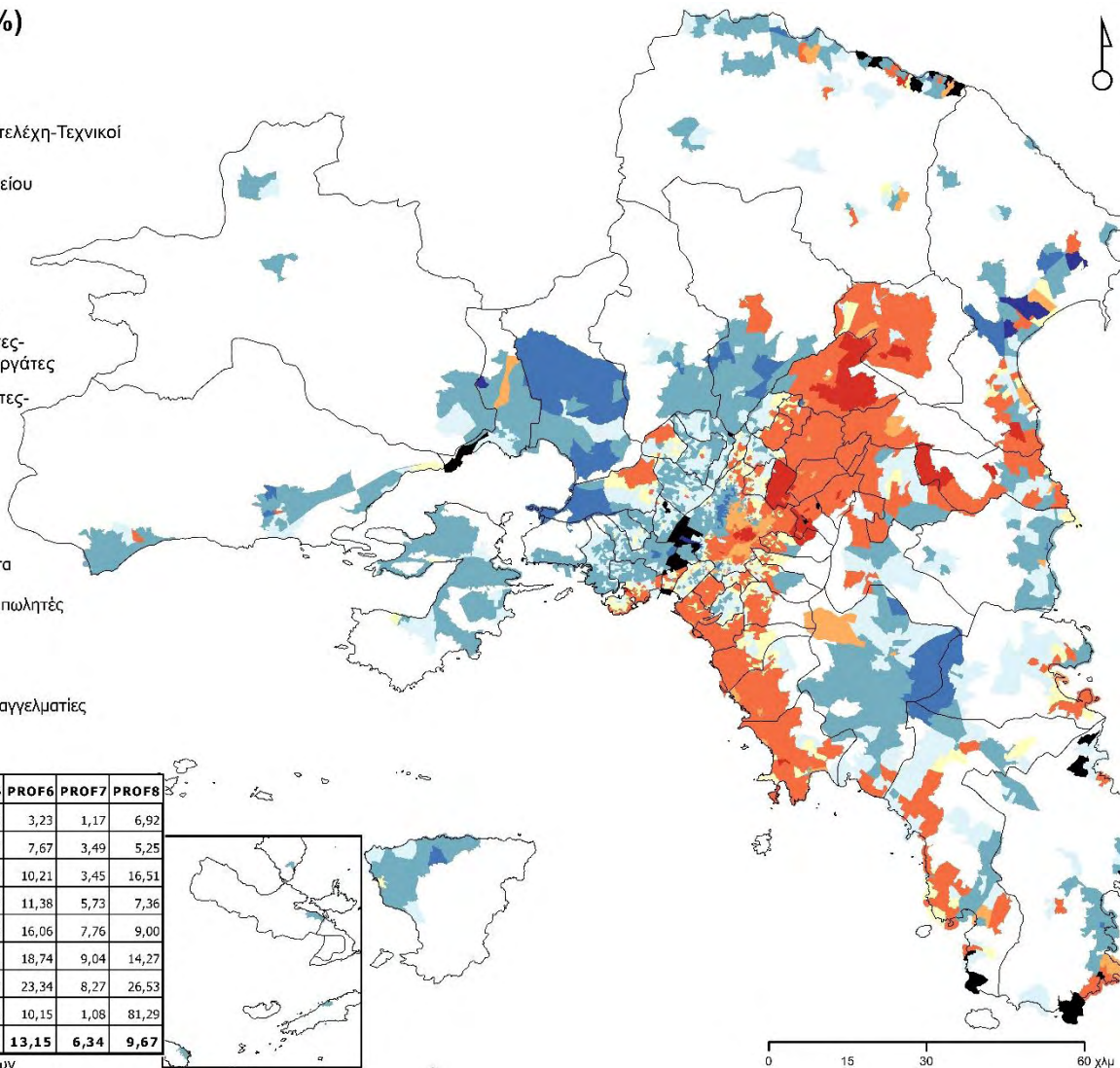
Ένα τελευταίο σχόλιο για τον χάρτη των επαγγελματικών κατηγοριών συνοδεύει την ύπαρξη της κατηγορίας 8 η οποία εμφανίζεται στο Δήμο Μαραθώνα και στην Ελευσίνα και αφορά την συγκέντρωση ανειδίκευτων εργατών (81,2%) που στην πρώτη περίπτωση αφορά τις μεγάλες συγκεντρώσεις μεταναστών εργατών κυρίως που εργάζονται στα θερμοκήπια και τα χωράφια της περιοχής. Στην Ελευσίνα από την άλλη οι συγκεντρώσεις αυτές οφείλονται στην ύπαρξη των εργοστασίων στην περιοχή.

Χάρτης_4.1.7:Απεικόνιση ταξινόμησης επαγγελματικών κατηγοριών

Ταξινόμηση επαγγελματών (%)

- Όρια Δήμων
- Χωρίς πληροφορία*
- 1:Επαγγελματίες-Ανώτερα διευθυντικά στελέχη-Τεχνικοί
- 2:Ανώτερα Διευθυντικά στελέχη-Επαγγελματίες-Τεχνικοί-Υπάλληλοι γραφείου
- 3:Επαγγελματίες-ανειδίκευτοι εργάτες
- 4:Μεσαίο μοτίβο
- 5:Παροχή υπηρεσιών/πωλητές-Ειδικευμένοι τεχνίτες-Υπάλληλοι γραφείου
- 6:Παροχή υπηρεσιών-Ειδικευμένοι τεχνίτες-Χειριστές/συναρμολογητές-Ανειδίκευτοι εργάτες
- 7:Ανειδίκευτοι εργάτες-Ειδικευμένοι τεχνίτες-Χειριστές/συναρμολογητές
- 8:Ανειδίκευτοι εργάτες

- PROF1:Ανώτερα διευθυντικά/διοικητικά στελέχη
- PROF2:Επαγγελματίες
- PROF3:Τεχνικοί και ασκούντες τα συναφή επαγγέλματα
- PROF4:Υπάλληλοι γραφείου
- PROF5:Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές
- PROF6:Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες τα συναφή επαγγέλματα
- PROF7:Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων/μηχανημάτων/ εξοπλισμού και συναρμολογητές
- PROF8: Ανειδίκευτοι εργάτες χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες

Ομάδα	Συχνότητα	PROF1	PROF2	PROF3	PROF4	PROF5	PROF6	PROF7	PROF8
1	87	14,06	46,23	11,14	7,46	9,78	3,23	1,17	6,92
2	1192	8,51	32,18	13,54	10,99	18,37	7,67	3,49	5,25
3	218	4,68	27,06	10,13	8,88	19,07	10,21	3,45	16,51
4	434	5,48	19,74	12,66	12,49	25,15	11,38	5,73	7,36
5	879	5,28	15,56	10,74	10,82	24,78	16,06	7,76	9,00
6	1055	4,40	10,11	8,17	8,85	26,41	18,74	9,04	14,27
7	102	2,89	6,99	5,52	6,19	20,27	23,34	8,27	26,53
8	2	0,84	1,27	0,58	0,88	3,92	10,15	1,08	81,29
Γ.Μ.Ο.		5,97	19,90	11,05	10,43	23,07	13,15	6,34	9,67

*Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.1.8 Πρώτα συμπεράσματα

Παρατηρώντας τους χάρτες που προέκυψαν από την ταξινόμηση της κάθε μιας μεταβλητής διακρίνονται στο χώρο κάποιες κοινές συμπεριφορές μεταξύ μερικών από αυτές. Οι πιο εμφανείς χωρικές σχέσεις φαίνεται να προκύπτουν μελετώντας την αποτύπωση της ανάλυσης του εκπαιδευτικού επιπέδου , της ανεργίας- απασχόλησης , της θέσης στο επάγγελμα και του επαγγέλματος. Τα μοτίβα που δημιουργούνται έχουν να κάνουν με ένα διαχωρισμό της Περιφέρειας στα ανατολικά και τα δυτικά τμήματα της καθώς επίσης και στο κέντρο και τις παρυφές της.

Έτσι λοιπόν στα ανατολικά του λεκανοπεδίου και στο κέντρο φαίνεται να κυριαρχεί υψηλό επαγγελματικό επίπεδο, υψηλές επαγγελματικές κατηγορίες, λιγότερη ανεργία και υψηλές θέσεις στο επάγγελμα. Η δυτική πλευρά και τα βόρεια και νοτιοανατολικά τμήματα της Περιφέρειας αποτελούνται κατά κύριο λόγο από τις χαμηλότερες κατηγορίες.

Αυτή η μέθοδος μας επιτρέπει λοιπόν να διακρίνουμε κάποιες κοινές χωρικές ενότητες αλλά δεν εξετάζονται σε οι σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των μεταβλητών και πως αυτές οι σχέσεις διαμορφώνουν κοινά σχήματα στο χώρο. Για την καλύτερη και σε μεγαλύτερο βάθος ερμηνεία του φαινομένου χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση.

4.2 Σύνθετη χωρική ανάλυση: Τα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης

Προκειμένου να αναλυθούν οι σχέσεις μεταξύ των κοινωνικό-δημογραφικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού και να εντοπιστούν τα κοινά σχήματα που, όπως έχει φανεί από το προηγούμενο σκέλος της ανάλυσης, υπάρχουν χρησιμοποιείται η μέθοδος της παραγοντικής ανάλυσης. Με αυτό τον τρόπο θα ερευνηθεί αν υπάρχουν ομάδες μεταβλητών με παρόμοια σχήματα διακύμανσης και σε ποιο βαθμό αυτές ερμηνεύουν την διακύμανση των αρχικών δεδομένων.

Κατόπιν διερεύνησης των συσχετίσεων των μεταβλητών επιλέχθηκαν αυτές οι οποίες θα συμμετέχουν στην διαδικασία της παραγοντικής ανάλυσης και παρουσιάζονται στον πίνακα_4.2.α. Πριν γίνει η τελική επιλογή δοκιμάστηκαν διάφοροι συνδυασμοί μεταβλητών ώστε να πληρούνται τα κριτήρια για μια ικανοποιητική ανάλυση.

Πίνακας_ 4.2.α: Μεταβλητές παραγοντικής ανάλυσης

Μεταβλητές	Περιγραφή
AGE_20-34	Ηλικιακή ομάδα «20-34»
AGE_35-49	Ηλικιακή ομάδα «35-49»
AGE_50-64	Ηλικιακή ομάδα «50-64»
EDUC1	Διδακτορικό-Μεταπτυχιακό-Πτυχίο Παν/μίου-Πολ/χνείου και ισότιμων σχολών- Πτυχίο ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ και ισότιμων σχολών
EDUC3	Απολυτήριο Λυκείου (Γενικού,Εκκλησιαστικού κλπ.), Πτυχίο Επαγγελματικού Λυκείου-Πτυχίο Επαγγελματικών Σχολών
EDUC4	Απολυτήριο τριτάξιου Γυμνασίου-Απολυτήριο Δημοτικού-Εγκατέλειψε το Δημοτικό, αλλά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση-Ολοκλήρωσε την προσχολική αγωγή -Δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση
POS_OIK_ENERGOU	Ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού
POS_ANERGIAS	Ποσοστό ανεργίας
EMPL_1	Εργοδότες
EMPL_3	Μισθωτοί/Ημερομίσθιοι
PROF2	Ανώτερα διευθυντικά/διοικητικά στελέχη
PROF3	Επαγγελματίες
PROF4	Τεχνικοί και ασκούντες τα συναφή επαγγέλματα
PROF5	Υπάλληλοι γραφείου
PROF6	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές
PROF9	Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων/μηχανημάτων/ εξοπλισμού και συναρμολογητές
PROF10	Ανειδίκευτοι εργάτες χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. , ίδια επεξεργασία

Κατά τον έλεγχο συσχέτισης των μεταβλητών μεταξύ τους προέκυψε ότι υπάρχουν πολύ σημαντικές συσχετίσεις ($p\text{-value}<0.05$) μεταξύ των περισσότερων μεταβλητών. Επίσης ο δείκτης Kaiser- Meyer- Olkin γνωστός ως «ΚΜΟ» , ο οποίος δείχνει σε ποιο

βαθμό οι μεταβλητές που έχουν επιλεγεί σημειώνουν συνοχή μεταξύ τους και δείχνει κατ' επέκταση εάν η παραγοντική ανάλυση αποτελεί την κατάλληλη τεχνική για τα δεδομένα, στην προκειμένη περίπτωση παίρνει την τιμή 0,722⁵. Αυτό σημαίνει ότι η επιλογή των μεταβλητών είναι ικανοποιητική.

Το επόμενο κριτήριο για την καταλληλότητα της παραγοντικής ανάλυσης είναι η ικανοποιητική συμμετοχικότητα (communality) της κάθε μεταβλητής X_j στις m κύριες συνιστώσες:

$$H_j = \text{Συμμετοχικότητα της } X_j = a_{j1}^2 + a_{j2}^2 + \dots + a_{jm}^2$$

Για να είναι λοιπόν ικανοποιητική πρέπει το 40% της διακύμανσης της μεταβλητής X_j περιλαμβάνεται στο μοντέλο σύμφωνα με τον Stevens (1992). Παρατίθεται στη συνέχεια ο πίνακας συμμετοχικότητας όπου παρατηρείται πως πάνω από το 40% της διακύμανσης των μεταβλητών περιλαμβάνεται στο μοντέλο.

Πίνακας_4.2.β: Συμμετοχικότητα μεταβλητών

Variables	Initial	Extraction
AGE_50-64	1,000	,617
AGE_20-34	1,000	,508
AGE_35-49	1,000	,855
EDUC1	1,000	,949
EDUC3	1,000	,680
POS_OIK_ENERGOY	1,000	,647
POS_ANERGIAS	1,000	,616
EMPL_1	1,000	,687
EMPL_3	1,000	,770
PROF1	1,000	,725
PROF2	1,000	,902
PROF3	1,000	,587
PROF5	1,000	,612
PROF7	1,000	,660
PROF8	1,000	,793
EDUC4	1,000	,870
PROF4	1,000	,607

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Το επόμενο στάδιο της ανάλυσης σε κύριες συνιστώσες είναι η εξέταση του ποσοστού της διακύμανσης που αντανακλούν οι κύριες συνιστώσες. Υπάρχουν τρία βασικά κριτήρια που πρέπει να πληρούν οι κύριες συνιστώσες και είναι τα εξής:

⁵ Οι τιμές του δείκτη KMO και η ερμηνεία τους είναι οι εξής: KMO<0,5: απαράδεκτο, 0,5<KMO<0,6: Μη ικανοποιητικό, 0,6<KMO<0,7: Μέτριο, 0,7<KMO<0,8: Ικανοποιητικό, 0,8<KMO<0,9:Πολύ καλό, KMO>0,9:Εξαιρετικό

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

- Κάθε συνιστώσα έχει μια ειδική σημασία που δίνεται από την ιδιοτιμή της λ_j . Η ιδιοτιμή λ_j πρέπει να έχει τιμή μεγαλύτερη του 1 ⁶ ($\lambda_j > 1$)
- Το επόμενο κριτήριο είναι ο αριθμός των κύριων συνιστωσών να αντανakλά ικανοποιητικό ποσοστό της συνολικής διακύμανσης
- Τέλος οι συνιστώσες οι οποίες αντιστοιχούν σε μικρή ιδιοτιμή λ_j και ταυτόχρονα δεν διαφέρουν μεταξύ τους σημαντικά **δεν** αποτελούν κύριες συνιστώσες (Cattell)

Τα τρία αυτά κριτήρια πληρούνται στην προκειμένη περίπτωση και αυτό αποδεικνύεται στον παρακάτω πίνακα. Οι ιδιοτιμές των τεσσάρων πρώτων μεταβλητών έχουν τιμή μεγαλύτερη του 1 και αντανakλούν η 1^η το 37,5% της συνολικής διακύμανσης, η 2^η το 14,5%, η 3^η το 10,7% και η 4^η το 8,3% η επόμενη συνιστώσα έχει ελάχιστη συνεισφορά. Αθροιστικά λοιπόν οι τέσσερις πρώτες συνιστώσες αντανakλούν το 71,09 % της συνολική διακύμανσης πράγμα πολύ ικανοποιητικό. Επίσης οι ιδιοτιμές των υπολοίπων συνιστωσών είναι κάτω από 1 και η μεταξύ τους απόσταση πολύ μικρή οπότε δεν αποτελούν κύριες συνιστώσες.

Πίνακας_4.2.γ: Αντανάκλαση συνολικής διακύμανσης

TOTAL VARIANCE EXPLAINED

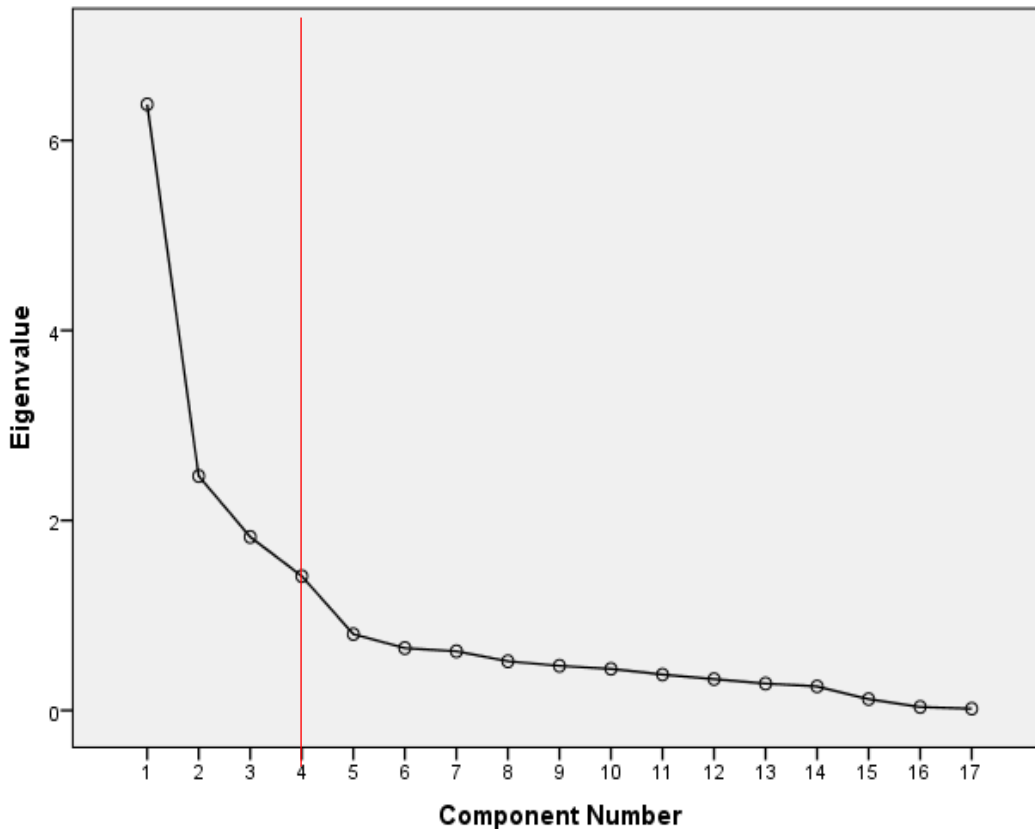
C O M P.	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	6,380	37,527	37,527	6,380	37,527	37,527	4,489	26,408	26,408
2	2,467	14,510	52,037	2,467	14,510	52,037	3,202	18,837	45,244
3	1,826	10,740	62,777	1,826	10,740	62,777	2,741	16,126	61,371
4	1,414	8,315	71,091	1,414	8,315	71,091	1,653	9,721	71,091
5	,802	4,719	75,810						
6	,655	3,855	79,666						
7	,622	3,659	83,325						
8	,517	3,042	86,367						
9	,469	2,757	89,123						
10	,437	2,571	91,695						
11	,377	2,219	93,914						
12	,329	1,933	95,847						
13	,282	1,661	97,508						
14	,252	1,485	98,993						
15	,118	,696	99,688						
16	,036	,209	99,898						
17	,017	,102	100,000						

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Προκειμένου να φανεί καλύτερα οι απόσταση μεταξύ των ιδιοτιμών των συνιστωσών παρατίθεται το scree plot. Όπως φαίνεται από τη συνιστώσα 5 κι έπειτα οι ιδιοτιμές δεν απέχουν πολύ μεταξύ τους.

⁶ Σύμφωνα με τους Guttman & Kaiser

Διάγραμμα_4.2.δ: Scree Plot

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Στον «πίνακα_4.2.ε» διαφαίνεται η σύσταση των κύριων συνιστωσών. Παρουσιάζονται στον πίνακα μόνο τα φορτία που έχουν τιμή άνω του 0,45 και παρουσιάζονται με σειρά σημαντικότητας έπειτα από την περιστροφή που έχει επιλεγεί για να είναι ερμηνεύσιμα τα αποτελέσματα. Για την περιστροφή χρησιμοποιείται η μέθοδος Varimax η οποία ελαχιστοποιεί τον αριθμό των μεταβλητών που έχουν μεγάλες επιβαρύνσεις για κάθε παράγοντα.

Υπάρχουν δύο μεταβλητές που παρουσιάζονται να συνεισφέρουν σημαντικά σε δύο διαφορετικές συνιστώσες. Παρόλα αυτά διερευνήθηκαν διάφοροι συνδυασμοί αλλά αυτή η λύση είναι η πιο ικανοποιητική.

Αυτό που παρατηρείται από τη σύσταση των κύριων συνιστωσών είναι ότι το σημαντικότερο ρόλο στην ερμηνεία τους διαδραματίζουν οι επαγγελματικές κατηγορίες σε συνδυασμό με το επίπεδο εκπαίδευσης και τη θέση στο επάγγελμα.

Πίνακας_4.2.ε: Επιβαρύνσεις παραγόντων μετά την περιστροφή

ROTATED COMPONENT MATRIX

	Component			
	1	2	3	4
EDUC1	-,892			
PROF2	-,869			
PROF7	,788			
PROF5	,744			
EDUC4	,692		-,620	
EDUC3	,683			
POS_ANERGIAS	,497		-,463	
EMPL_3		,847		
EMPL_1		-,824		
PROF1		-,731		
AGE_20-34		,600		
PROF8			-,823	
PROF4			,726	
PROF3			,681	
AGE_35-49				,874
POS_OIK_ENERGOY				,634
AGE_50-64				-,615

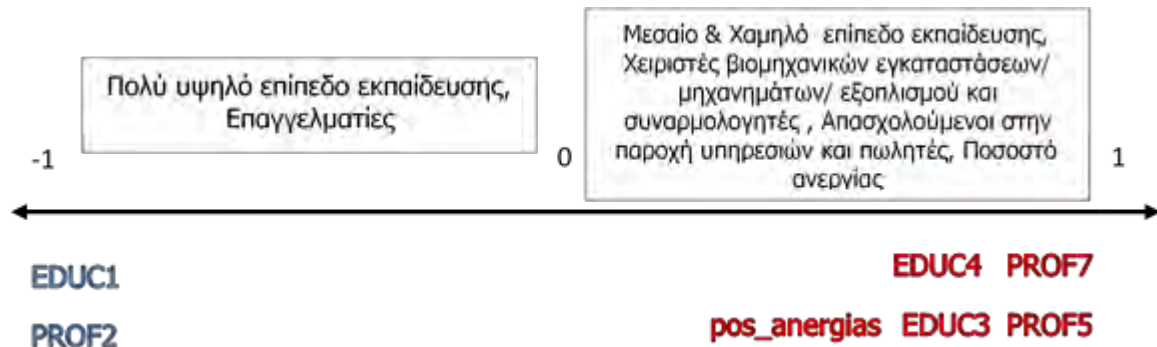
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Για τους τέσσερις αυτούς παράγοντες που προέκυψαν αναλύεται στη συνέχεια η σύσταση τους και αποτυπώνονται στο χώρο.

4.2.1 ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_1: Εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού σε σχέση με την εκπαίδευση και το ποσοστό ανεργίας

Για τον πρώτο παράγοντα (συνιστώσα) που προέκυψε δημιουργείται ένας άξονας που απεικονίζει τις μεταβλητές που τον χαρακτηρίζουν:

Διάγραμμα_4.2.1.α: Αναπαράσταση άξονα 1^{ου} παράγοντα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Αυτή η συνιστώσα όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα δείχνει την σχέση της εξειδίκευσης του ανθρώπινου δυναμικού με την εκπαίδευση και το ποσοστό ανεργίας. Πιο αναλυτικά παρατηρείται μια αρνητική συσχέτιση των ατόμων με πολύ υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και με την επαγγελματική κατηγορία των επαγγελματιών ενώ υπάρχει θετική συσχέτιση του μεσαίου και χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου με τις επαγγελματικές κατηγορίες των χειριστών βιομηχανικών εγκαταστάσεων/μηχανημάτων/ εξοπλισμού και συναρμολογητών, των απασχολούμενων στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές καθώς και με το ποσοστό ανεργίας. Κινούμενοι στον άξονα από τα αριστερά προς τα δεξιά παρατηρείται μια μετάβαση από άτομα πολύ υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου και επαγγελματίες σε χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου και

Έπειτα από την ταξινόμηση της πρώτης συνιστώσας γίνεται χαρτογράφηση των αποτελεσμάτων για την απεικόνιση των χαρακτηριστικών της στο χώρο. Στον χάρτη που ακολουθεί φαίνεται η ταξινόμηση από τα αρνητικά στα θετικά του άξονα. Έτσι στα βόρεια- βορειοανατολικά προάστια και στο κέντρο του Δήμου Αθηναίων παρατηρούνται περιοχές πολύ υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου και επαγγελματιών όπως επίσης συμβαίνει στους Δήμους Αγίου Δημητρίου, Παλαιού Φαλήρου, Αλίμου καθώς και το νότιο και νοτιοδυτικό τμήμα των Δήμων Ελληνικού-Αργυρούπολης, Γλυφάδας και Βάρης-Βούλας-Βουλιαγμένης. Κάποιες πιο μικρής έντασης εμφανίσεις αυτής της κατηγορίας εμφανίζονται στα παραθαλάσσια τμήματα των Δήμων Κρωπίας, Σαρωνικού. Επιπλέον στο Δήμο Μαραθώνος και Ραφήνας – Πικερμίου σημειώνονται έντονες αλλά και πιο ήπιες συγκεντρώσεις.

Στα δυτικά τμήματα της Περιφέρειας επικρατεί το μεσαίο και χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με τους χειριστές-συναρμολογητές και τους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές καθώς επίσης και με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας. Οι υψηλότερες συγκεντρώσεις εντοπίζονται στους Δήμους Αχαρνών, Φυλής, Μεταμόρφωσης, Αγίων Αναργύρων-Καματερού, Ιλίου, Περιστερίου, Χαϊδαρίου, Αγίας Βαρβάρας, Κορυδαλλού, Νίκαιας-Αγ. Ιωάννη Ρέντη, Κερατσινίου-

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

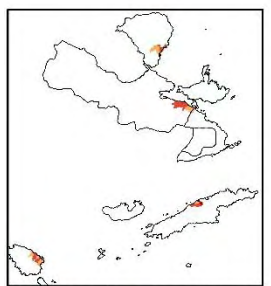
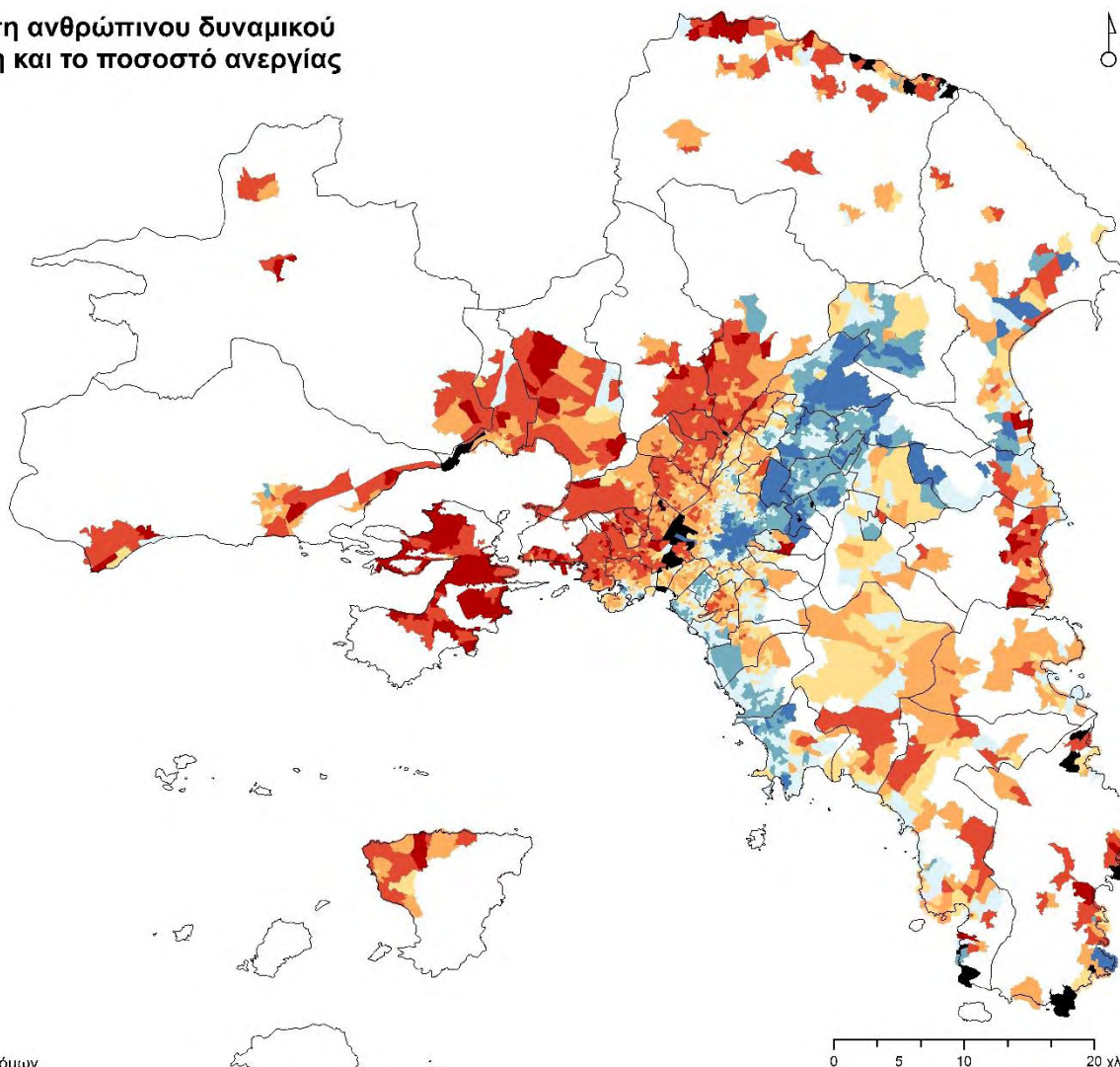
Δραπετσώνας, Περάματος καθώς επίσης και το βόρειο τμήμα του Δήμου Πειραιά. Επιπλέον στον Ασπρόπυργο, την Ελευσίνα ,τη Μάνδρα και τα Μέγαρα όπως είναι αναμενόμενο οι συγκεντρώσεις αυτών των κατηγοριών είναι μεγάλες. Στα βόρεια της Περιφέρειας καθώς και στις λοιπές ανατολικές περιοχές και τα νησιά φαίνεται να επικρατούν αυτές οι κατηγορίες.

Χάρτης_4.2.1: Ταξινόμηση πρώτου παράγοντα

ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_1: Εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού σε σχέση με την εκπαίδευση και το ποσοστό ανεργίας

FACTOR_1				
Ομάδα	Συχνότητα	Mean	Min	Max
1	254	-2,23	-4,52	-1,68
2	470	-1,26	-1,67	-0,95
3	798	-0,52	-0,94	-0,19
4	621	0,03	-0,19	0,22
5	973	0,52	0,22	0,83
6	724	1,12	0,84	1,48
7	133	1,76	1,49	2,91

*Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.2.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_2: Θέση στο επάγγελμα σε σχέση με την εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού και την ηλικία

Όσον αφορά τη 2^η συνιστώσα πρόκειται για τη σχέση της θέσης στο επάγγελμα με την εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού και την ηλικία. Αποδίδεται σχηματικά στη συνέχεια αυτή η σχέση.

Διάγραμμα_4.2.2.α: Αναπαράσταση άξονα 2^{ου} παράγοντα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Παρατηρώντας το διάγραμμα_4.2.2.α φαίνεται ότι οι εργοδότες και τα ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη σχετίζονται αρνητικά ενώ οι μισθωτοί/ημερομίσθιοι σχετίζονται θετικά με τη νεανική ηλικιακή ομάδα 20-34.

Στη χαρτογραφική του απεικόνιση ο παράγοντας 2 δείχνει μια ξεκάθαρη εικόνα κοινωνικού διαχωρισμού (χάρτης_4.2.2). Οι εργοδότες σε συνδυασμό με τα ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη χωροθετούνται στο κέντρο του Δήμου Αττικής καθώς επίσης και στο Δήμο Φιλοθέης-Ψυχικού, Κηφισιάς, Διονύσου –Πεντέλης , βορειοανατολικά του Δήμου Αχαρνών και νοτιότερα επικρατούν στους Δήμους Παλαιού Φαλήρου, Αλίμου, Ελληνικού-Αργυρούπολης, Γλυφάδας, Βάρης-Βούλας-Βουλιαγμένης καθώς επίσης και στο μεγαλύτερο μέρος του Δήμου Κρωπίας και Σαρωνικού. Επιπρόσθετα στα ανατολικά της Περιφέρειας σημειώνονται αρκετές συγκεντρώσεις αυτών των κατηγοριών όχι τόσο μεγάλης έντασης βέβαια. Εξάιρεση αποτελεί ο Μαραθώνας που σημειώνει αρκετά μεγάλες εντάσεις αλλά υπάρχουν οι απογραφικοί τομείς που έχουν εντελώς διαφορετικό χαρακτήρα μιας και αποτελούνται από μισθωτούς και ημερομίσθιους νεανικούς πληθυσμούς. Σημειώνεται ότι βόρεια (Ωρωπός) και δυτικά (Μάνδρας- Ειδυλλίας, Μεγαρέων) της Περιφέρειας καθώς επίσης και τα νησιά ως επί το πλείστον χαρακτηρίζονται από πληθυσμό εργοδοτών και ανώτερων και διευθυντικών στελεχών.

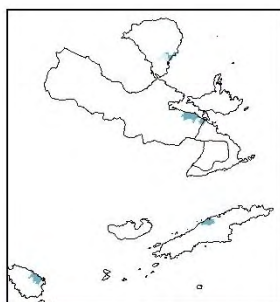
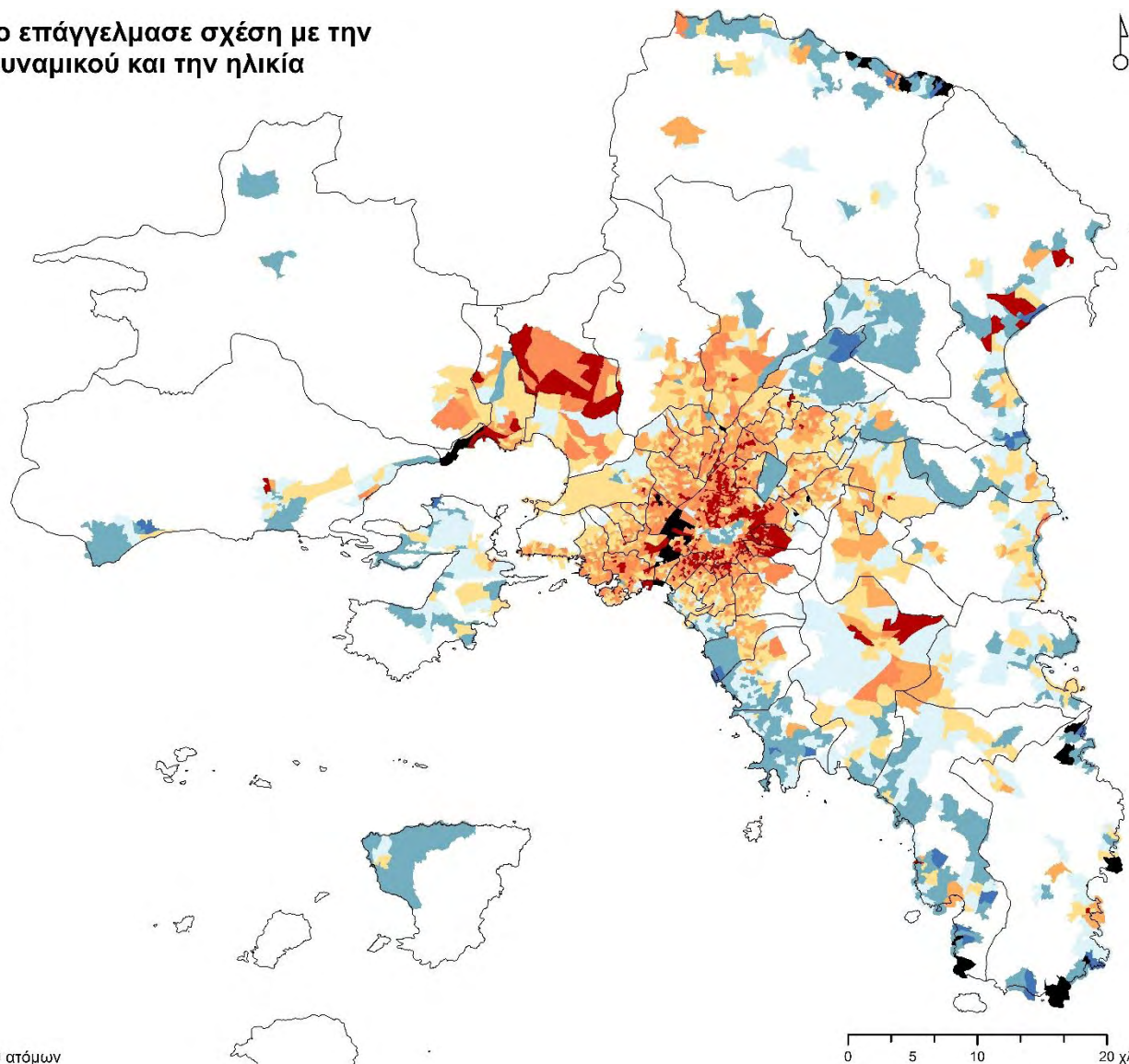
Πολύ έντονες συγκεντρώσεις νεανικού πληθυσμού που έχει τη θέση στο επάγγελμα του μισθωτού/ ημερομίσθιου εμφανίζονται γύρω από το κέντρο του Δήμου Αθηναίων καθώς επίσης και στους όμορους Δήμους (Ζωγράφου, Καισαριανής, Δάφνης-Υμηπτού, Καλλιθέας). Επίσης οι έντονες συγκεντρώσεις εντοπίζονται σε μικρά τμήματα των Δήμων Μοσχάτου- Ταύρου και Νίκαιας-Αγ. Ιωάννη Ρέντη όπως και στον Ασπρόπυργο σε μεγαλύτερες εκτάσεις. Επιπλέον στο Δήμο Κρωπίας φαίνεται να υπάρχουν ομάδες αυτής της κατηγορίας σε υψηλή ένταση. Οι υπόλοιπες περιοχές που πλαισιώνουν το κέντρο και εκτείνονται κυρίως στα Δυτικά προάστια αλλά και αρκετές στα ανατολικά αφορούν τους νέους μισθωτούς /ημερομίσθιους σε κλιμακούμενες εντάσεις .

Χάρτης_4.2.2: Ταξινόμηση δεύτερου παράγοντα

ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_2: Θέση στο επάγγελμασε σχέση με την εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού και την ηλικία

FACTOR_2				
Ομάδα	Συχνότητα	Mean	Min	Max
1	24	-4,30	-6,81	-3,42
2	373	-2,01	-3,25	-1,38
3	494	-0,90	-1,37	-0,55
4	883	-0,18	-0,54	0,08
5	864	0,26	0,08	0,45
6	752	0,66	0,46	0,89
7	583	1,26	0,90	6,00

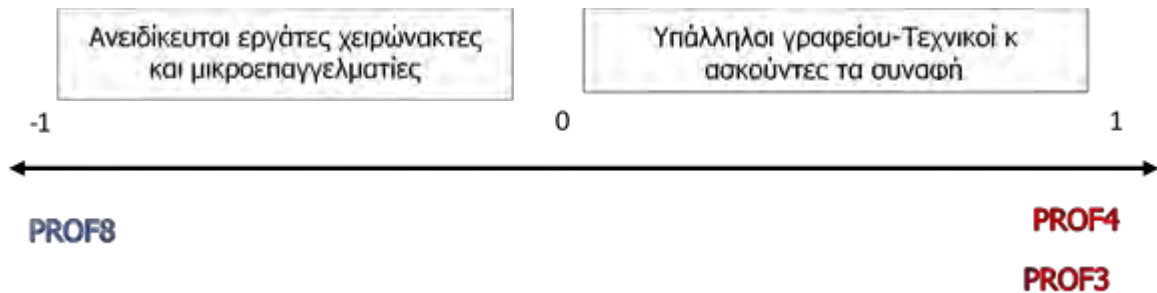
*Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.2.3 ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_3: Εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού

Ο τρίτος παράγοντας που έχει προκύψει αφορά καθαρά την εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού. Και πιο συγκεκριμένα την αρνητική σχέση των ανειδίκευτων εργατών χειρώνακτων και μικροεπαγγελματιών με τους υπάλληλους γραφείου και τους τεχνικούς και ασκούντες τα συναφή.

Διάγραμμα _4.2.3.α: Αναπαράσταση άξονα 3^{ου} παράγοντα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Η αποτύπωση τους στο χώρο επιχειρείται με την ταξινόμηση του παράγοντα αυτού και απεικονίζεται στο χάρτη_4.2.3 που ακολουθεί . Είναι ξεκάθαρα διαχωρισμένη η εικόνα της συνιστώσας αυτής. Πιο συγκεκριμένα παρατηρείται συγκέντρωση ανειδίκευτων εργατών και μικροεπαγγελματιών στον Δήμο Αθηνών με εξαίρεση τις βόρειες , βορειοανατολικές και νοτιοανατολικές συνοικίες. Ένα τμήμα επίσης των Δήμων Νίκαιας-Αγ. Ιωάννη Ρέντη, Αιγάλεω και Αγίας Βαρβάρας αποτελούνται από αυτή την κατηγορία. Επίσης αυτή η επαγγελματική κατηγορία εντοπίζεται σε μικρές αλλά και μεγαλύτερες συγκεντρώσεις στους Δήμους Φιλοθέης-Ψυχικού και Κηφισιάς. Οι Δήμοι Αχαρνών, Φυλής, Ασπροπύργου, Ελευσίνας και Μεγαρέων με ένα μεγάλο τμήμα νοτιοδυτικά του Δήμου Χαϊδαρίου αποτελούνται από ανειδίκευτους εργάτες χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες. Μεγάλης έκτασης συγκεντρώσεις αυτής της επαγγελματικής κατηγορίας εντοπίζονται στους Δήμους Κρωπίας, Ωρωπού, Μαραθώνος , Λαυρεωτικής όπως επίσης και στα νησιά.

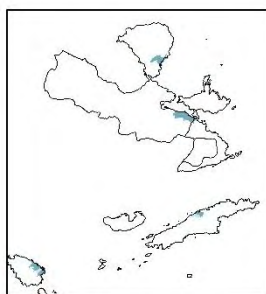
Οι υπάλληλοι γραφείου και οι τεχνικοί και ασκούντες τα συναφή φαίνεται να περικλείουν τον κεντρικό Δήμο Αθηναίων εκτεινόμενοι προς όλες τις κατευθύνσεις και σταματώντας την έντονη συγκέντρωση τους στο Δήμο Βούλας- Βάρης – Βουλιαγμένης. Επιπρόσθετα ο δήμος Σαρωνικού ,Μαρκοπούλου- Μεσογαίας, Σπάτων – Αρτέμιδας- Ραφήνας-Πικερμίου αλλά και το νότιο τμήμα του Μαραθώνα παρουσιάζουν έντονες και μικρότερης έντασης συγκεντρώσεις των δύο αυτών κατηγοριών.

Χάρτης_4.2.3: Ταξινόμηση τρίτου παράγοντα

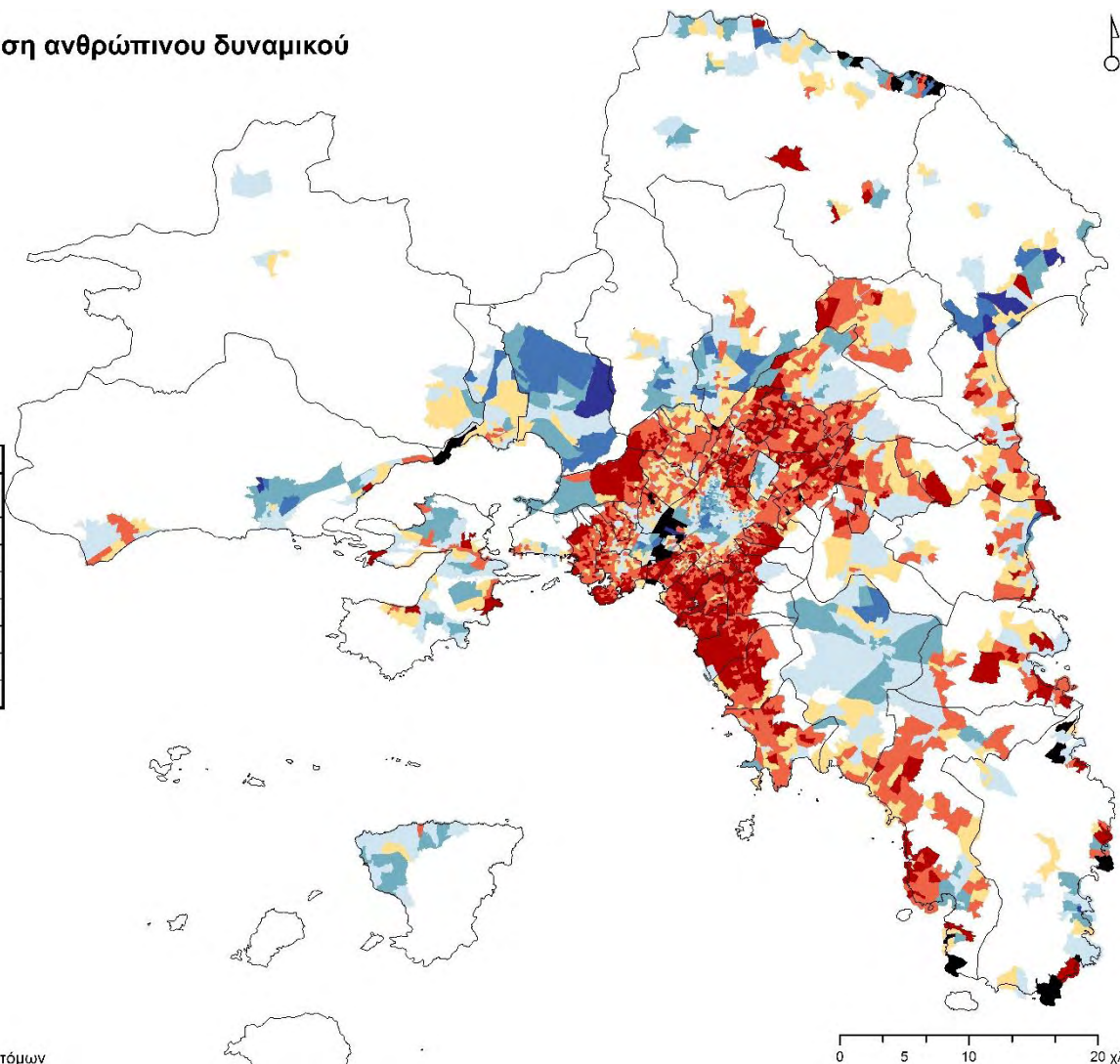
ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_3: Εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού

FACTOR_3				
Ομάδα	Συχνότητα	Mean	Min	Max
1	12	-6,73	-10,32	-5,18
2	70	-3,15	-4,86	-2,43
3	262	-1,78	-2,38	-1,41
4	646	-0,87	-1,39	-0,45
5	641	-0,19	-0,45	0,02
6	1394	0,36	0,02	0,67
7	948	1,00	0,67	4,31

*Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

4.2.4 ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_4: Δυναμικότητα οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε σχέση με την ηλικία

Ο τέταρτος και τελευταίος παράγοντας που δημιουργείται αποτελείται από την αρνητική σχέση της ηλικιακής ομάδας 50-64 ,δηλαδή τον πληθυσμό σε διαδικασία γήρανσης, με τον πληθυσμό σε ηλικία απασχόλησης -35 έως 49 ετών- και το ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Διάγραμμα _4.2.4.α: Αναπαράσταση άξονα 4^{ου} παράγοντα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

Κατά την ταξινόμηση της συνιστώσας αυτής προκύπτουν 9 ομάδες οι οποίες απεικονίζονται στον «χάρτη_4.2.4» που ακολουθεί. Αναλύοντας το χάρτη παρατηρείται ότι οι ομάδες με τον μεγάλο ηλικιακό πληθυσμό συγκεντρώνονται έντονα στα νησιά καθώς επίσης στο βόρειο –Δήμος Ωρωπού- και στο νότιο –Δήμος Λαυρεωτικής- τμήμα της Περιφέρειας. Οι Δήμοι Κρωπίας και Σαρωνικού σε μεγάλο τμήμα τους αποτελούνται από πληθυσμό σε ηλικία γήρανσης αλλά ταυτόχρονα συνδυάζουν και δυναμικά τμήματα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Επίσης στο Δήμο Ζωγράφου φαίνεται να υπάρχουν υψηλές συγκεντρώσεις αυτής της κατηγορίας του πληθυσμού.

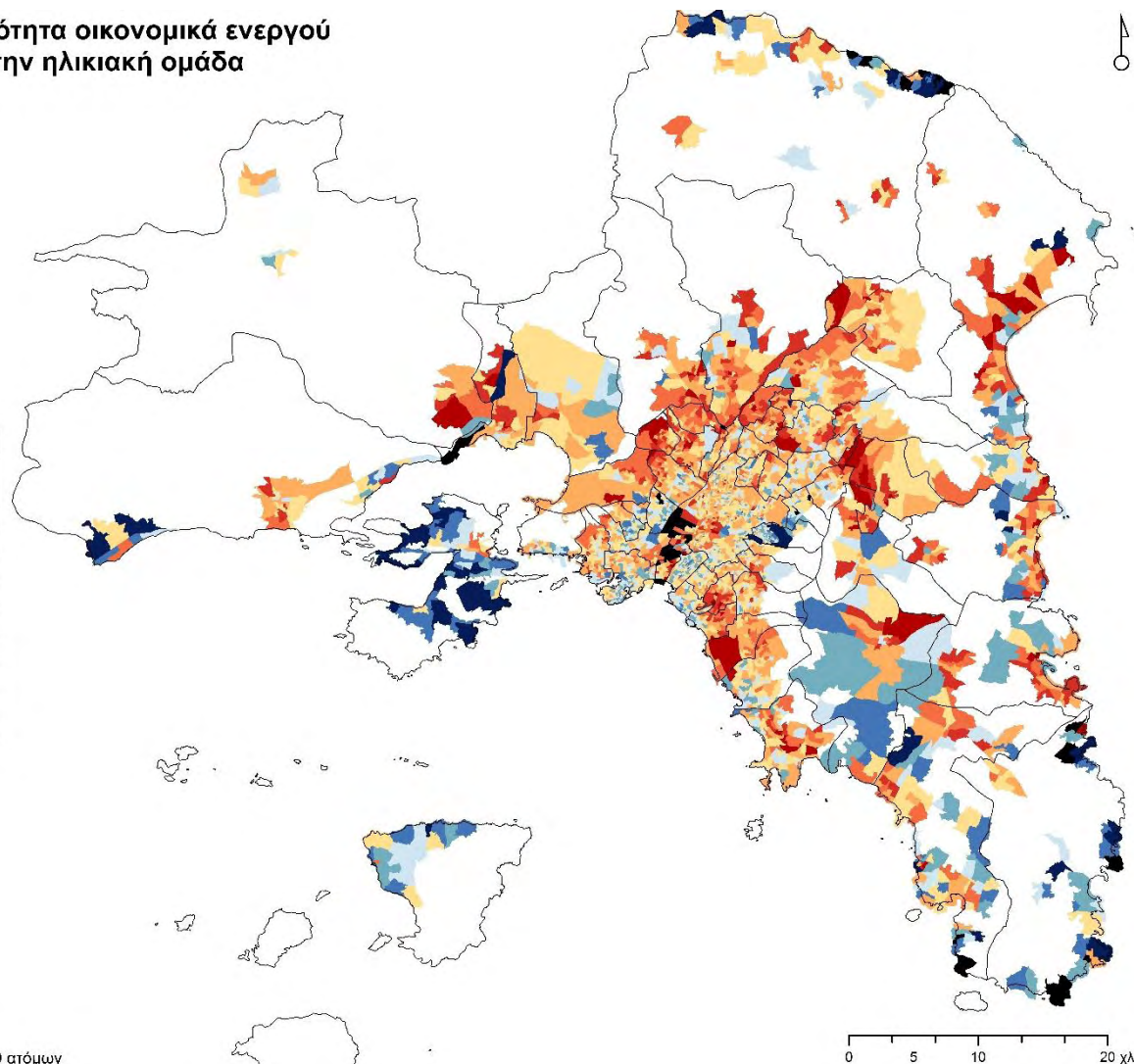
Η εμφάνιση των ομάδων μεγάλης έντασης που αφορούν τον πληθυσμό ηλικίας 35-49 ετών και των οικονομικά ενεργών εντοπίζεται στους Δήμους Παλλήνης, Πεντέλης, Διονύσου, Αμαρουσίου, Ηρακλείου, Μεταμορφώσεως, Αχαρνών, Φυλής, Αγίων Αναργύρων-Καματερού, Ιλίου, Πετρούπολης, Χαιδαρίου καθώς επίσης νοτιοανατολικά στους Δήμους Αγίου Δημητρίου και Ελληνικού Αργυρούπολης. Η Ελευσίνα, ο Ασπρόπυργος και η Μάνδρα αποτελούνται κυρίως από τέτοιου είδους πληθυσμό αλλά όχι πάντα σε μεγάλες εντάσεις. Η υπόλοιπη περιοχή και κυρίως η μητροπολιτική -θα μπορούσε να χαρακτηριστεί- Αθήνα παρουσιάζει μια ανάμεικτη εικόνα συνύπαρξης σε μικρότερη ένταση όλων των μεταβλητών που χαρακτηρίζουν αυτή τη συνιστώσα.

Χάρτης_4.2.4: Ταξινόμηση τέταρτου παράγοντα

ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ_4: Δυναμικότητα οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε σχέση με την ηλικιακή ομάδα

FACTOR_4				
Ομάδα	Συχνότητα	Mean	Min	Max
1	86	2,49	1,96	4,44
2	247	1,57	1,31	1,94
3	375	1,06	0,86	1,30
4	997	0,48	0,14	0,85
5	1130	-0,17	-0,49	0,14
6	633	-0,70	-0,98	-0,49
7	314	-1,21	-1,53	-0,98
8	134	-1,94	-2,60	-1,55
9	57	-3,53	-6,29	-2,67

*Απογραφικοί τομείς με πληθυσμό κάτω των 50 ατόμων

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. απογραφή 2011, ίδια επεξεργασία

5 Συμπεράσματα

Από τη συνολική μελέτη του κοινωνικού διαχωρισμού στην Περιφέρεια Αττικής προκύπτει ότι ο κοινωνικός διαχωρισμός αποτελεί ένα φαινόμενο που συνάδει με την ύπαρξη ανισοτήτων στην ελλαδική κοινωνία όπως συμβαίνει και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Πιο συγκεκριμένα από την ανάλυση παρατηρείται ότι με την σύσταση της ως Πρωτεύουσα η Αθήνα αν και παρουσιάζει μια εικόνα κοινωνικής συνύπαρξης στο χώρο της αυτό είναι παραπλανητικό λόγω της μικρής χωρικής της έκτασης. Με μια πιο προσεκτική ματιά σημειώνεται διαχωρισμός σε επίπεδο χωρικό μεταξύ των χαμηλότερων και υψηλότερων κοινωνικών στρωμάτων. Με την πάροδο των χρόνων καθώς επεκτείνεται και εκβιομηχανίζεται στο πλαίσιο της ανάπτυξης του καπιταλισμού η Αθήνα αρχίζει και φαίνεται περισσότερο διαχωρισμένη με τα υψηλά κοινωνικά στρώματα να διαλέγουν την περιοχή εγκατάστασης τους σε αναζήτηση του καλύτερου βιοτικού επιπέδου και της απομόνωσης από τα υπόλοιπα φτωχά στρώματα. Από την άλλη μεριά τα λαϊκά στρώματα αρχικά να συγκεντρώνονται σε θύλακες μεταξύ της μεσοαστικής τάξης για την προσφορά υπηρεσιών στα ανώτερα στρώματα ενώ στη συνέχεια αρχίζουν να δημιουργούν πιο αμιγείς συνοικίες με κριτήριο την καταγωγή και την επαγγελματική συνάφεια.

Σημειώνονται κάποιες διαδικασίες μέσα στο χρόνο οι οποίες αυξάνουν τον πληθυσμό της Πρωτεύουσας και κατ' επέκταση και τα φαινόμενα κοινωνικού διαχωρισμού – προσφυγικές ροές, (αναγκαστική ή μη) εσωτερική μετανάστευση κατά το εμφύλιο, εισροή μεταναστών από τα βαλκάνια και λοιπές χώρες μεταγενέστερα, εσωτερική μετακίνηση ανώτερων στρωμάτων– σε συνδυασμό με τις πολιτικές στεγαστικής αποκατάστασης είτε με την αυτοστέγαση των νεοεισερχόμενων πληθυσμών. Μέσα από διάφορες μετακινήσεις καταλήγει η ευρύτερη περιοχή της Πρωτεύουσας να είναι διαχωρισμένη σε ανατολικές και δυτικές περιοχές διαφορετικής κοινωνικό-επαγγελματικής σύστασης. Πέρα από την οριζόντια διαφοροποίηση εντοπίζεται έντονος κάθετος κοινωνικός διαχωρισμός ο οποίος αρχίζει να λαμβάνει χώρα στην Πρωτεύουσα με την κατασκευή των πολυκατοικιών της αντιπαροχής. Η έντασή του σήμερα εξακολουθεί να υφίσταται συναντώντας σε υψηλούς ορόφους πιο υψηλά στρώματα και πιο χαμηλά λαϊκά στρώματα και μετανάστες.

Η εικόνας της Περιφέρειας τις τελευταίες δεκαετίες φαίνεται να μην αλλάζει ως προς τη διαφοροποίηση ανατολικής και δυτικής Αττικής με τις υψηλές κοινωνικό-επαγγελματικές κατηγορίες να συναντώνται στα ανατολικά και βορειοανατολικά προάστια ενώ στις δυτικές περιοχές η επικράτηση των πιο χαμηλών στρωμάτων είναι εμφανής. Στις κεντρικές περιοχές της πόλης καταγράφεται μια μεγαλύτερη κοινωνική ανάμιξη, χωρίς όμως να μπορεί να υποστηριχθεί ότι πρόκειται για μια διαδικασία που συμβάλλει στη μείωση του διαχωρισμού. Στην πραγματικότητα, αποτελεί επακόλουθο των διαδικασιών της προαστιοποίησης και υποκρύπτει άλλες μορφές διαχωρισμού όπως για παράδειγμα του κάθετου διαχωρισμού που αναφέρθηκε πιο πάνω.

Σχετικά με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Περιφέρεια κατά την απογραφή του 2011 και σε σχέση με τις κοινωνικό-δημογραφικές μεταβλητές που εξετάστηκαν βγαίνουν κάποια βασικά συμπεράσματα. Με την παραγοντική ανάλυση που

πραγματοποιήθηκε προέκυψε μια αρκετά καθαρή εικόνα της σύνθεσης του πληθυσμού στο χώρο.

Εξετάζοντας την ανατολική πλευρά του Λεκανοπεδίου παρατηρείται μια συνύπαρξη ατόμων πολύ υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου (απόφοιτοι ΤΕΙ-Διδακτορικό) ενώ ένα άλλο χαρακτηριστικό των κατοίκων της περιοχής αποτελεί η επαγγελματική κατηγορία την οποία ανήκουν . Πρόκειται για επαγγελματίες, τεχνικούς, υπαλλήλους γραφείου ενώ στα βορειοανατολικά προάστια (Διόνυσος , Κηφισιά, Φιλοθέη- Ψυχικό) υπάρχουν έντονος συγκεντρώσεις ανώτερων διευθυντικών και διοικητικών στελεχών αλλά και ανειδίκευτων εργατών. Όσον αφορά την ηλικία φαίνεται να συνυπάρχουν όλες οι ηλικιακές ομάδες.

Εν συνεχεία, μελετώντας το κέντρο της Περιφέρειας και πιο συγκεκριμένα το Δήμο Αθηνών. Ο πληθυσμός που συναντάται στο κέντρο του Δήμου έχει ανάμεικτα χαρακτηριστικά. Αφενός καταγράφονται άτομα πολύ υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου σε συνδυασμό με υψηλές επαγγελματικές κατηγορίες όπως ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη, επαγγελματίες αλλά και μεγάλες συγκεντρώσεις ανειδίκευτων εργατών. Ηλικιακά ο πληθυσμός έχει αρκετά άτομα σε διαδικασία γήρανσης αλλά και σε ηλικία απασχόλησης. Αυτή η εικόνα χαρακτηρίζει λοιπόν, το κέντρο αλλά και τις ανατολικές συνοικίες του Δήμου.

Στις βόρειες, δυτικές και νότιες (σε ένα μέρος) συνοικίες εντοπίζονται οι υπόλοιπες κατηγορίες με πολύ νεανικό πληθυσμό αλλά και σε ηλικία απασχόλησης καθώς επίσης με μισθωτούς και ημερομίσθιους. Ο πληθυσμός χαρακτηρίζεται από μεσαίο και χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, υψηλά ποσοστά ανεργίας και μεγάλες συγκεντρώσεις ανειδίκευτων εργατών, απασχολούμενων στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές και χειριστών/ συναρμολογητών. Πρόκειται λοιπόν για ένα κέντρο ανομοιογενές που χαρακτηρίζεται από έντονο κάθετο διαχωρισμό ενώ πηγαίνοντας προς τα δυτικά οι περιοχές είναι περισσότερο ομοιογενείς.

Παρατηρώντας το Δήμο Πειραιώς φαίνεται να είναι διαχωρισμένος ο Δήμος στο νότιο παραθαλάσσιο τμήμα και το εσωτερικό του. Νότια καταγράφονται μεγάλες ηλικίες ενώ στο εσωτερικό πιο νεανικός πληθυσμός. Συναντάται μεσαίο και χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο στο εσωτερικό ενώ υψηλό και μεσαίο παραθαλάσσια. Κατά κύριο λόγο οι κάτοικοι είναι μισθωτοί ημερομίσθιοι και παρατηρείται στα νότια τμήματα συγκέντρωση ανώτερων διευθυντικών και διοικητικών στελεχών , επαγγελματιών και υπαλλήλων γραφείου ενώ στο εσωτερικό του Δήμου απαντώνται ειδικευμένοι και ανειδίκευτοι εργάτες, χειριστές και συναρμολογητές καθώς και απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητών.

Η δυτική πλευρά του Λεκανοπεδίου έχοντας ως ένα βαθμό φυσικό όριο τη Λεωφόρο Κηφισού διαχωρίζεται από την ανατολική. Εδώ οι κάτοικοι είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους νέοι και σε ηλικία απασχόλησης. Χαρακτηρίζονται κυρίως από μεσαίο και χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και είναι μισθωτοί και ημερομίσθιοι. Επίσης οι επαγγελματικές κατηγορίες που απαντώνται κατά βάση στην περιοχή είναι τεχνικοί, υπάλληλοι γραφείου και σε μεγαλύτερες συγκεντρώσεις καταγράφονται χειριστές και συναρμολογητές και απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές.

Πιο δυτικά στις περιοχές του Ασπρόπυργου- Ελευσίνας και Μεγαρέων σημειώνεται μια εικόνα ανάλογη με την προηγούμενη αλλά χωρίς τις επαγγελματικές κατηγορίες των τεχνικών και των υπαλλήλων γραφείου. Εδώ οι κύριες κατηγορίες είναι οι

ανειδίκευτοι εργάτες, οι ειδικευμένοι τεχνίτες και οι χειριστές και συναρμολογητές καθώς επίσης και απασχολούμενοι στις υπηρεσίες και πωλητές.

Τα νησιά , οι βόρειοι Δήμοι της Περιφέρειας αλλά και η ανατολική πλευρά με κάποιες βέβαια εξαιρέσεις – τμήματα του Μαραθώνα και της Ραφήνας- Πικερμίου – παρουσιάζουν μια εικόνα που χαρακτηρίζεται από πληθυσμό μεγάλων ηλικιών, μεσαίου και χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου αλλά ανάμεικτες επαγγελματικές κατηγορίες καθώς επίσης και θέσης στο επάγγελμα.

Η Περιφέρεια Αττικής αποτελεί, λοιπόν, ένα πεδίου κοινωνικού διαχωρισμού, κάθετου και οριζόντιου. Όπως προέκυψε από την ανάλυση συνεχίζει να διατηρεί αυτό το διχασμό ανατολικής και δυτικής πλευράς που έχει διαμορφωθεί εδώ και χρόνια. Θα είχε ενδιαφέρον η διερεύνηση του φαινομένου με τη συμμετοχή εισοδηματικών και φυλετικών κριτηρίων που πολύ πιθανό να έδιναν μια ακόμη πιο ευδιάκριτη εικόνα του διαχωρισμένου χώρου.

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγριαντώνη, Χ. (1986). Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα. Αθήνα:Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος:99-100

Εμμανουήλ, Δ., Ζακοπούλου, Ε., Καυταντζόγλου, Ρ., Μαλούτας, Θ., Χατζηγιάννη, Α. (2008)(επιμ.). Κοινωνικοί και Χωρικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21^{ου} Αιώνα. Αθήνα: ΕΚΚΕ:27-60

Giddens, A. (2002). Κοινωνιολογία. μεταφρ.-επιμέλεια Δημήτρης Γ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg

Καϊμακά, Ε. (2012). Η χρήση της Ανάλυσης Συστάδων στις Οικονομικές Επιστήμες. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών

Καμπούρογλου, Π. (1883). Ιστορία του Πειραιώς από του 1882 έτους. Αθήνα: Ασμοδαίος:65-8

Knox, P., Pinch, S. (2009). Κοινωνική Γεωγραφία των πόλεων. Επιμέλεια Θωμάς Μαλούτας. Αθήνα: Σαββάλας

Κοτζαμάνης, Β. (1997) .Αθήνα, 1848-1995. Η δημογραφική ανάλυση μιας μητρόπολης. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 92-93 3-30

Λένιν, Β. Άπαντα. Αθήνα:Σύγχρονη Εποχή: Τόμος 39:15

Λεοντίδου, Λ. (1986). Αναζητώντας την χαμένη εργασία: Η κοινωνιολογία των πόλεων στη μεταπολεμική Ελλάδα. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών τχ.60.

Λεοντίδου, Λ. (1989). Οι πόλεις της σιωπής: Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940. Αθήνα: Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ

Μαλούτας, Θ. (2000) (επιμ). Κοινωνικός και Οικονομικός Άτλας της Ελλάδας. Αθήνα: ΕΚΚΕ και Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας

Μαλούτας Θ. (2003/4) (επιμ.). Προβλήματα κοινωνικά βιώσιμης ανάπτυξης στην Αθήνα, Οι μεταβολές της τελευταίας 20ετίας στην κοινωνική γεωγραφία της πόλης και η κρίση της ιδιότυπης συνοχής. Αθήνα: Κείμενα Εργασίας ΕΚΚΕ

Μαλούτας, Θ., Εμμανουήλ, Δ., Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (2006). Αθήνα: Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις: Νέοι παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-2000. Ερευνητικό Πρόγραμμα «Κοινωνικές προϋποθέσεις για την αειφόρο ανάπτυξη Αθήνας-Αττικής». Αθήνα: ΕΚΚΕ

Μαλούτας, Θ., Σπυρέλλης, Σ. (2015). Η πολυκατοικία της αντιπαροχής και ο κάθετος κοινωνικός διαχωρισμός. Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας. Δεκέμβριος 15. <http://www.athenssocialatlas.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/%CE%BA%CE%AC%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/> (ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2017)

Μαρξ, Κ. Το κεφάλαιο. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, Τόμος 39:15 .

Μπουρνόβα, Ε., Δημητροπούλου, Μ. (2015). Κοινωνική-επαγγελματική διαστρωμάτωση της πρωτεύουσας, 1860-1940. Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας. Δεκέμβριος 15.

<http://www.athenssocialatlas.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%B5%CE%BB%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B3%CE%B5%CF%89%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-1860-1940/> (ανακτήθηκε 10 Ιουλίου 2017)

Νικολαΐδου, Σ. (1993). Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου. Αθήνα: Παπαζήση

Préteceille, E. (2007). Η κοινωνική κατασκευή του στεγαστικού διαχωρισμού:

Συγκλίσεις και αποκλίσεις. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. vol. 122: 107-135.

Σαρήγιαννης, Γ. (2008). Πόλεις μέσα στην πόλη, τα πολλά επίπεδα της Αθήνας.

Διάπλους; Ιούλιος <https://polianapoda.wordpress.com/2008/10/06/%CE%B7-%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%81%CE%BF%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CF%8E/> (ανακτήθηκε 15 Ιουλίου 2017)

Τσοκόπουλος, Β. (1984). Πειραιάς, 1835-1870: Εισαγωγή στην ιστορία του ελληνικού Μάντσεστερ. Αθήνα: Καστανιώτης:18-19, 239-241.

Τσουκαλάς, Κ. (1981). Κοινωνική ανάπτυξη και κράτος: Η συγκρότηση του δημόσιου χώρου στην Ελλάδα. Αθήνα: Θεμέλιο

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Boudon, R., Besnard, M. P., Cherkaoui, M., and Leceyer B. (επ.), (1990). Dictionnaire de la sociologie. Paris: Larousse

Foucault, M. (1980). Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977. Ed. by Gordon, C. tran. Gordon, C., Marshall, L., Mepham, J. & Soper, K. New York: Pantheon Books.

Castells, M. (1972). La Question Urbaine. Paris: Maspéro

Dear, M. (2002). Los Angeles and the Chicago School: Invitation to a Debate. Southern California Studies Center, University of Southern California

Dictionnaire de l'urbanisme et de l'aménagement, PUF 2e ed.,Paris, 1996

Maloutas, Th., and Karadimitriou N., (2001). Vertical social differentiation in Athens. Alternative or complement to urban segregation? . International Journal of Urban and Regional Research, Vol.25 (4),699-716

Maloutas, T. (2007). Segregation, social polarisation and inequality in Athens during the 1990s: Theoretical expectations and contextual difference. International Journal of Urban and Regional Research. 31.4 733-58

Κοινωνικός διαχωρισμός στην Περιφέρεια Αττικής ,μια πρώτη διερεύνηση βάσει της απογραφής του 2011

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2427.2007.00760.x/full>

(ανακτήθηκε 05 Μαΐου 2017)

Pratschke, J. & Morlicchio, E. (2012). Social Polarisation, the Labour Market and Economic Restructuring in Europe: An Urban Perspective. *Urban Studies*, 49(9):1891-1907.

Διαδικτυακοί τόποι

Ελληνική Στατιστική Αρχή, (ΕΛ.ΣΤΑΤ.). <http://www.statistics.gr/>

Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων. Οδηγίες Απογραφής 2011.

http://www.demography-lab.prd.uth.gr/inf_mat/census_instruction_all_gr_2011.pdf

(ανακτήθηκε 22 Οκτωβρίου 2016)

Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων. ΤΑ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΝΟΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΔΗΜΟΥ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΟΥ.<http://www.demography-lab.prd.uth.gr/DDAoG/edu/case/7/index.htm> (ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2017)

Bibliothèque nationale de France.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8441399nf1.item.r=ALTENHOVEN.langFR.zoom>

(ανακτήθηκε 19 Φεβρουαρίου 2017)

Harvard Library. <https://ids.lib.harvard.edu/ids/view/10812340?buttons=y>

(ανακτήθηκε 19 Φεβρουαρίου 2017)

Planning Tank. Urban, Regional, and Rural planning. <https://planningtank.com/>

(ανακτήθηκε 17 Φεβρουαρίου 2017)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Πίνακας_1: Η ανάπτυξη της βιομηχανίας στην Αθήνα και τον Πειραιά

		Αθήνα	Πειραιάς	Περιφ. Πρωτεύουσας	Αττική- Βοιωτία
1876	Εργοστάσια	11	29	40	
	Ιπποδύναμη (HP)	119	878	997	
	Εργάτες	214	1.248	1.498	
1879	Εργάτες	3.258			
	Τεχνίτες	5.552			
1880	Εργοστάσια			22	
1882	Απασχόληση		3300		
1887	Εργοστάσια		26		
	Εργάτες		2335		
1888	Εργοστάσια		34		
	Εργάτες		2360		
1894	Εργάτες		7000		
1909	Εργοστάσια			243	
	Εργάτες	26.074	10.500	37.174	
1910	Εργοστάσια			92	
	Μεγάλα εργοστάσια			12	
1915	Εργάτες σε εργοστάσια	2.323	4.586	6.909	
	Εργατικά στρώματα	33.456	30.746	64.202	
1917	Εργοστάσια			120	
1919	Ιπποδύναμη (HP)	26.842	20.789	47.631	
1920	Εργάτες/ Τεχνίτες	45.328	24.614	69.942	
	Απασχόληση σε				
	Εργοστάσια			44933	44933
	Καταστήματα				5608
	Ιπποδύναμη (HP)				44010
	Βιομηχανικοί Εργάτες				34632
1921	Μεγάλα εργοστάσια			229	

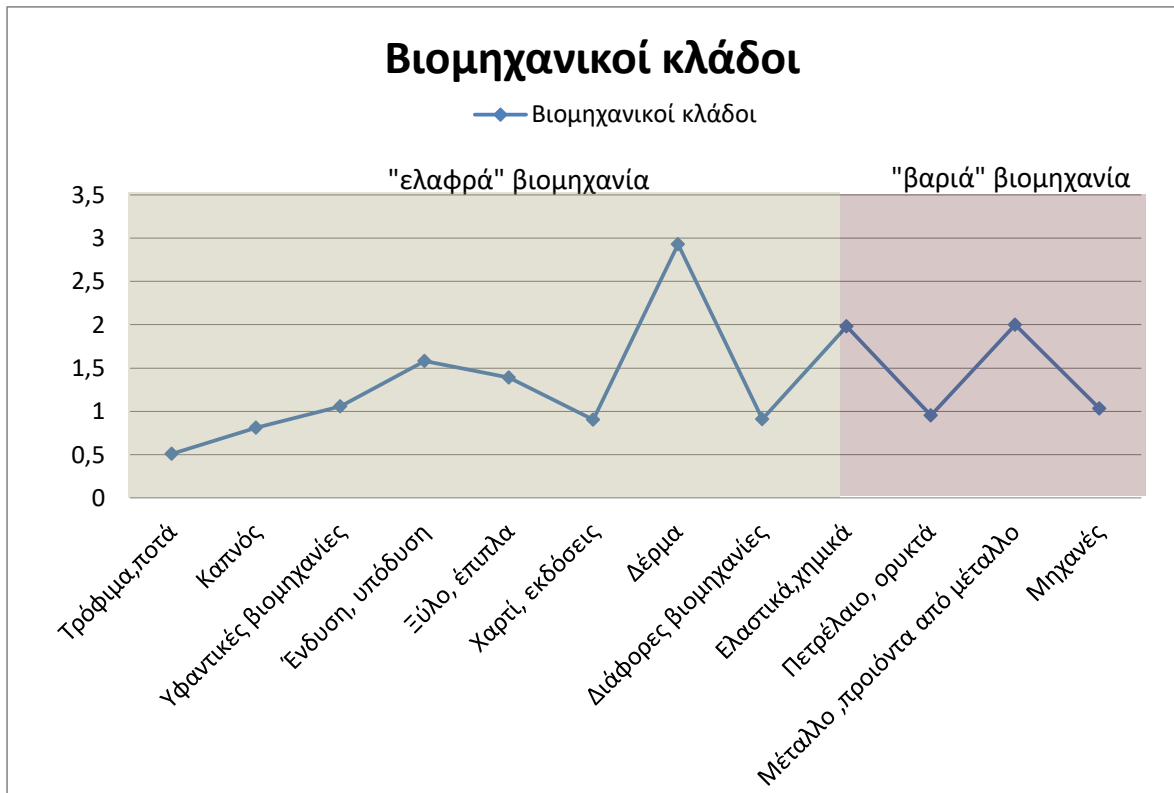
Πηγή: Λεοντίδου 1989:311, ίδια επεξεργασία

Πίνακας_2 : Διψήφιοι κωδικοί επαγγελμάτων

Κωδικός	Περιγραφή
01	Αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων
02	Υπαξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων
03	Άλλα μέλη των ενόπλων δυνάμεων
11	Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη και μέλη των νομοθετικών σωμάτων
12	Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές
13	Διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών
14	Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων, επιχειρήσεων λιανικού και χονδρικού εμπορίου και άλλων υπηρεσιών
21	Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί
22	Επαγγελματίες του τομέα της υγείας
23	Εκπαιδευτικοί
24	Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης
25	Επαγγελματίες του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας
26	Επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου
31	Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής
32	Τεχνικοί του τομέα της υγείας
33	Βοηθοί Επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης
34	Βοηθοί επαγγελματιών του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
35	Τεχνικοί του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας
41	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με ηλεκτρολόγιο
42	Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών
43	Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών
44	Άλλοι υπάλληλοι γραφείου
51	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
52	Πωλητές
53	Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας
54	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
61	Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες
62	Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες
63	Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί και συλλέκτες θηραμάτων για ίδια κατανάλωση
71	Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων
72	Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
73	Χειροτέχνες και τυπογράφοι
74	Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί
75	Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
81	Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού
82	Συναρμολογητές (μονταδόροι)
83	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
91	Καθαριστές και βοηθοί
92	Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας
93	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
94	Βοηθοί παρασκευής φαγητών
95	Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στο δρόμο και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
96	Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες
99	Νέοι άνεργοι

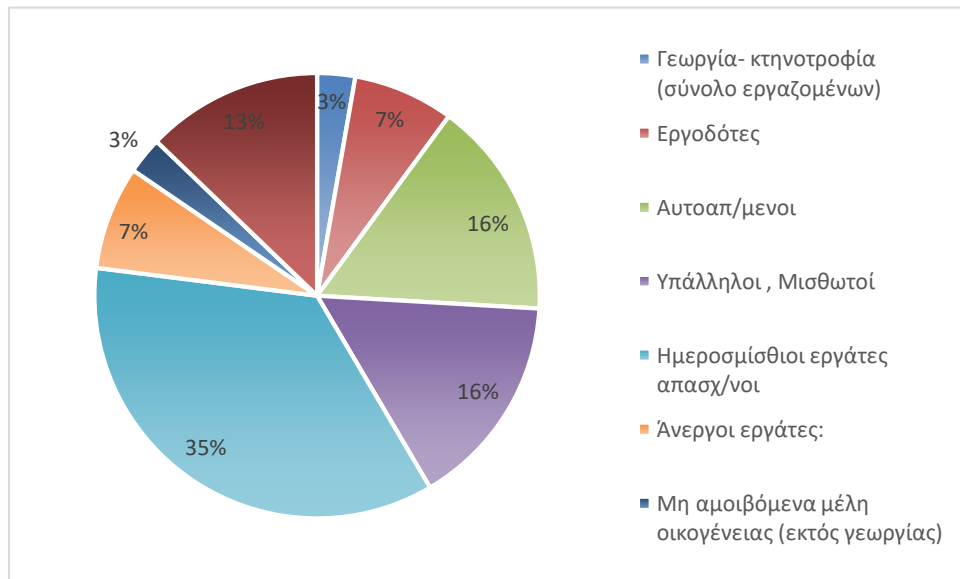
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., απογραφή 2011

Διάγραμμα_1: Συντελεστής χωροθέτισης των βιομηχανικών κλάδων στην περιοχή της Πρωτεύουσας σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα (1928)

Πηγή: Λεοντίδου 1989, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 2: Κατανομή οικονομικά ενεργού πληθυσμού Αθήνας, Πειραιά και Καλλιθέας 1928

Πηγή: Λεοντίδου 1989, ίδια επεξεργασία

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης_1: Χάρτης Αθηνών 1837

Πηγή:

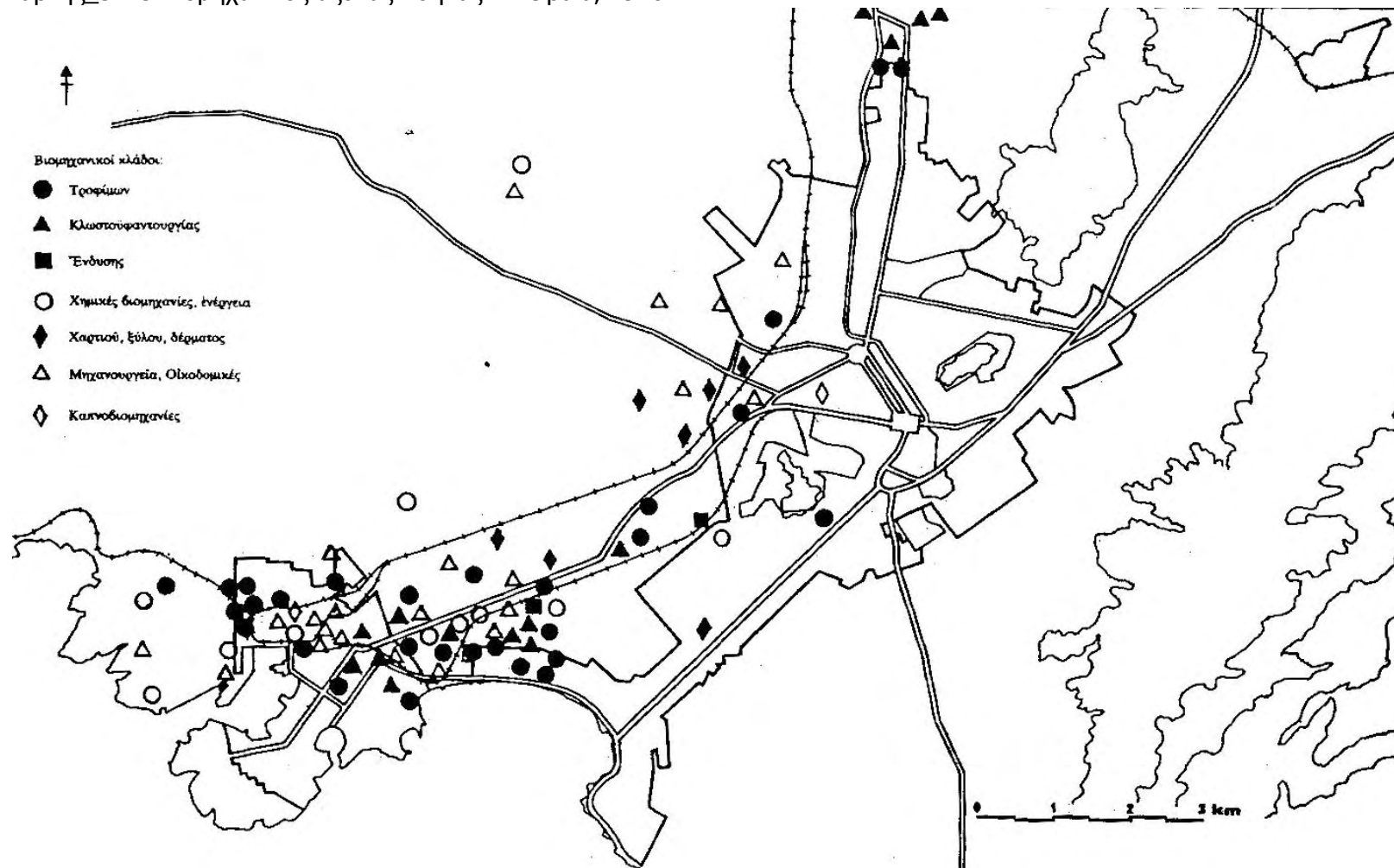
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8441399/nf1.item.r=ALTENHOVEN.langFR.zoom>

Χάρτης _2: Σχέδιο Αθήνας 1923 & μεσοαστικές συνοικίες

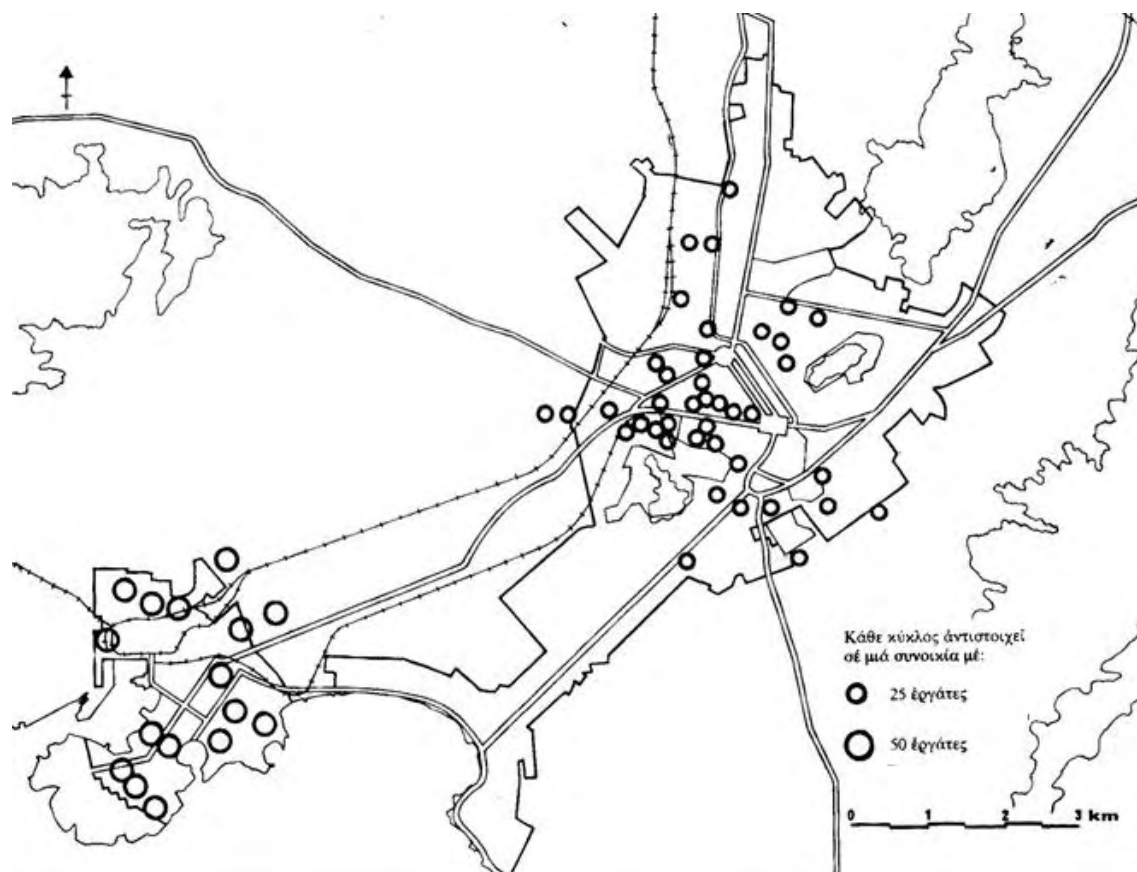
Πηγή: <https://ids.lib.harvard.edu/ids/view/10812340?buttons=y>

Χάρτης_3 : Ο Βιομηχανικός άξονας Αθήνας – Πειραιά, 1920

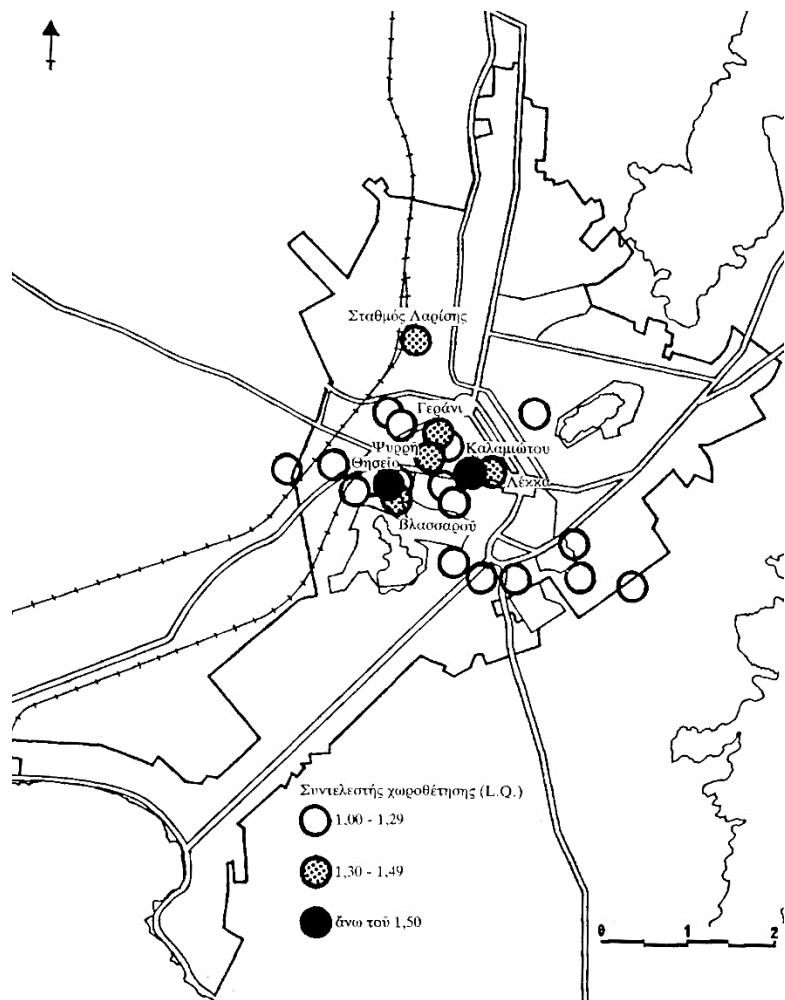
Πηγή: Λεοντίδου 1989:136

Χάρτης _4 : Χωροθέτηση της εργατικής τάξης στην Αθήνα και στον Πειραιά, 1921

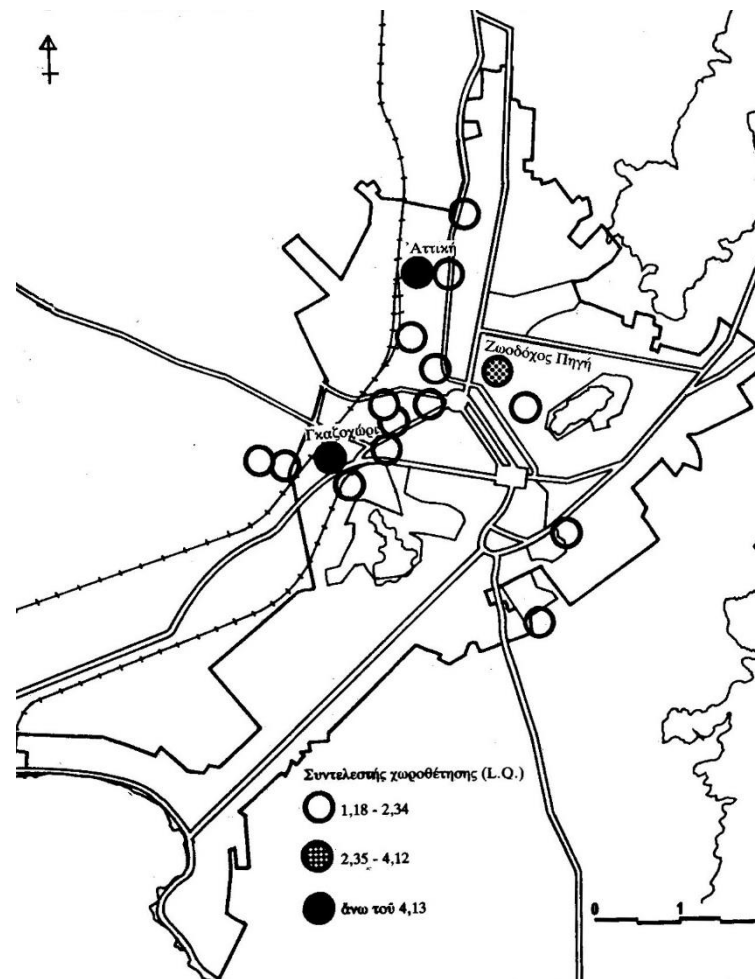

Πηγή: Λεοντίδου, 1989:13

Χάρτης_5 : Εργάτες σε εργοστάσια, Αθήνα 1921

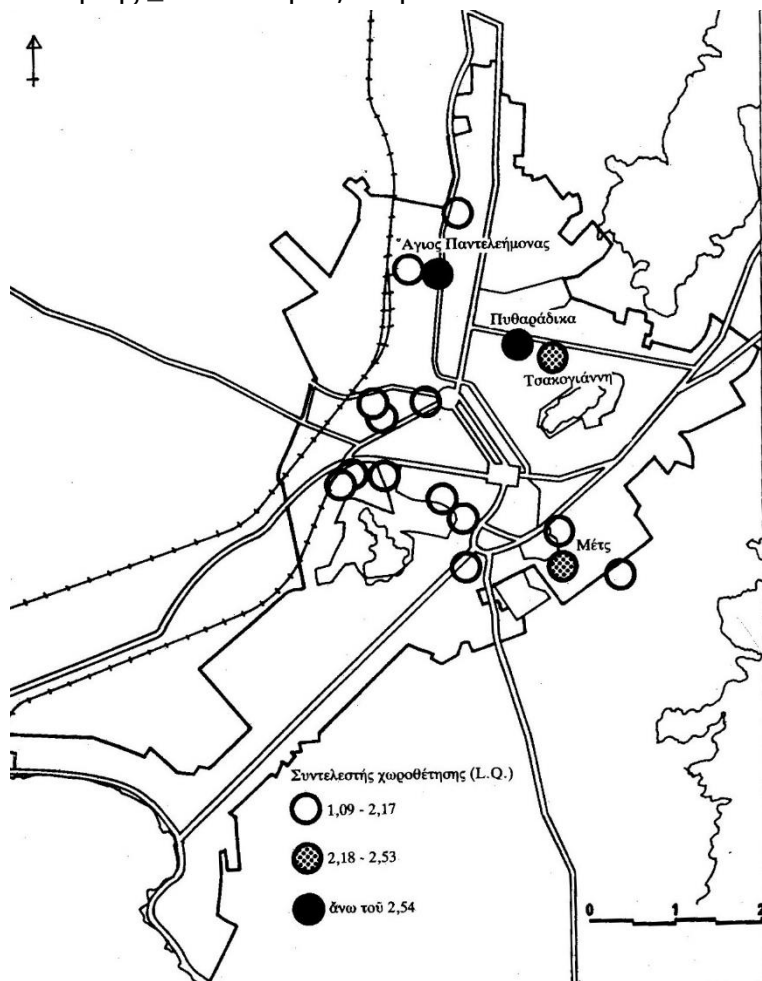

Χάρτης_6: Εργάτες μεταφορών, Αθήνα 1921

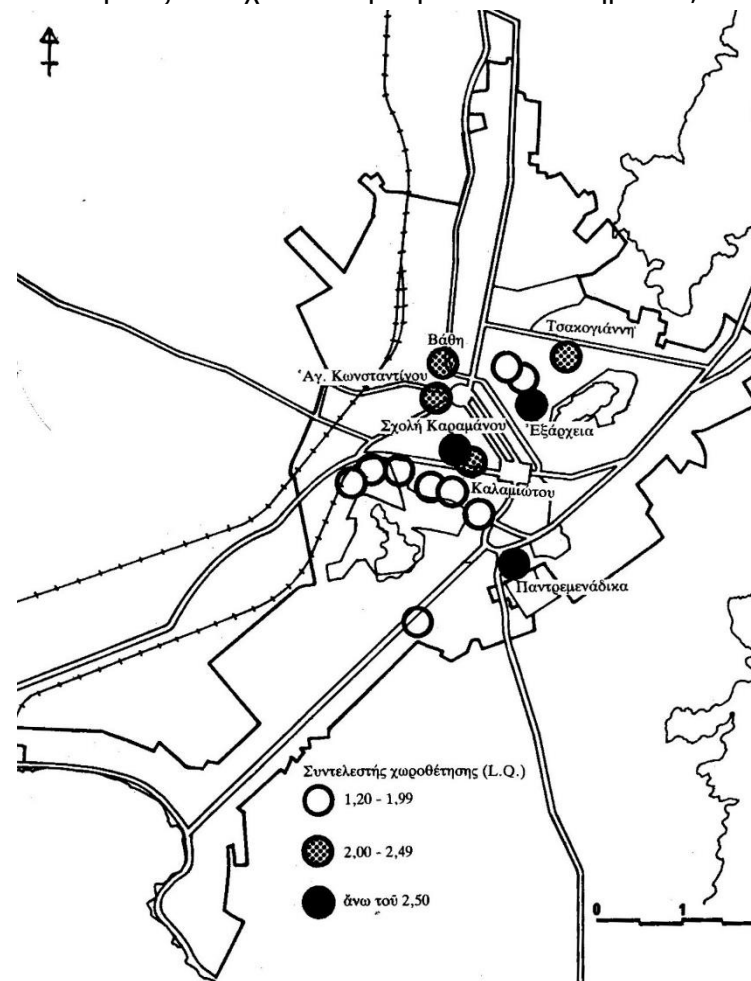
Πηγή: Λεοντίδου, 1989: 140-1

Χάρτης _7: Οικοδόμοι , Αθήνα 1921

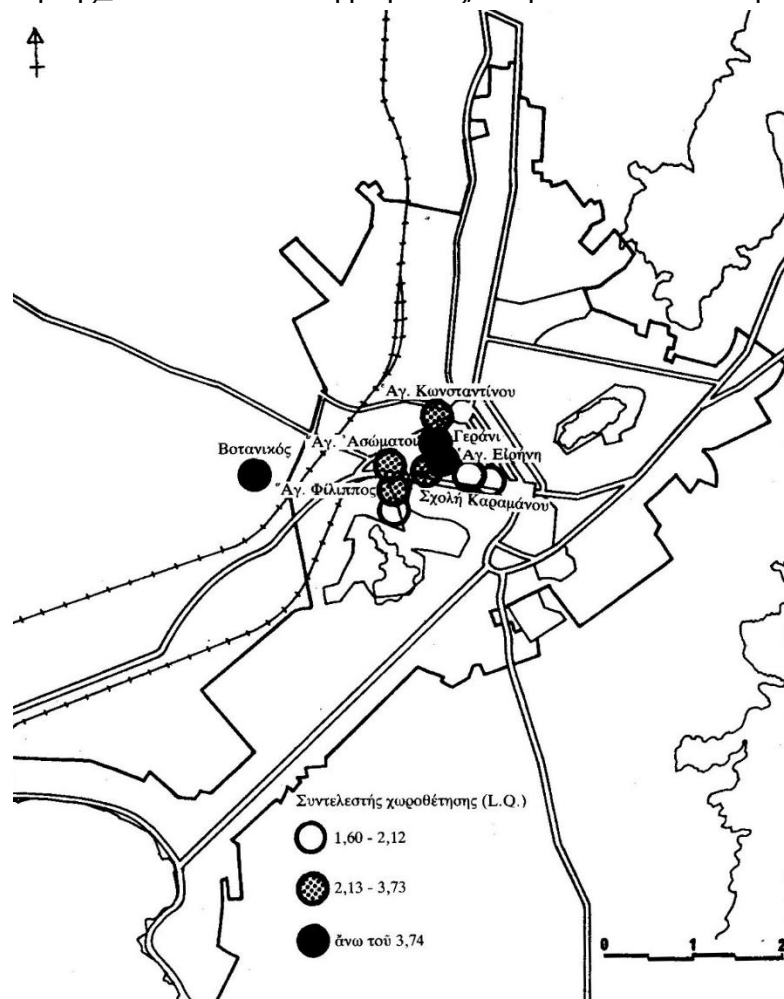

Πηγή: Λεοντίδου, 1989: 142-3

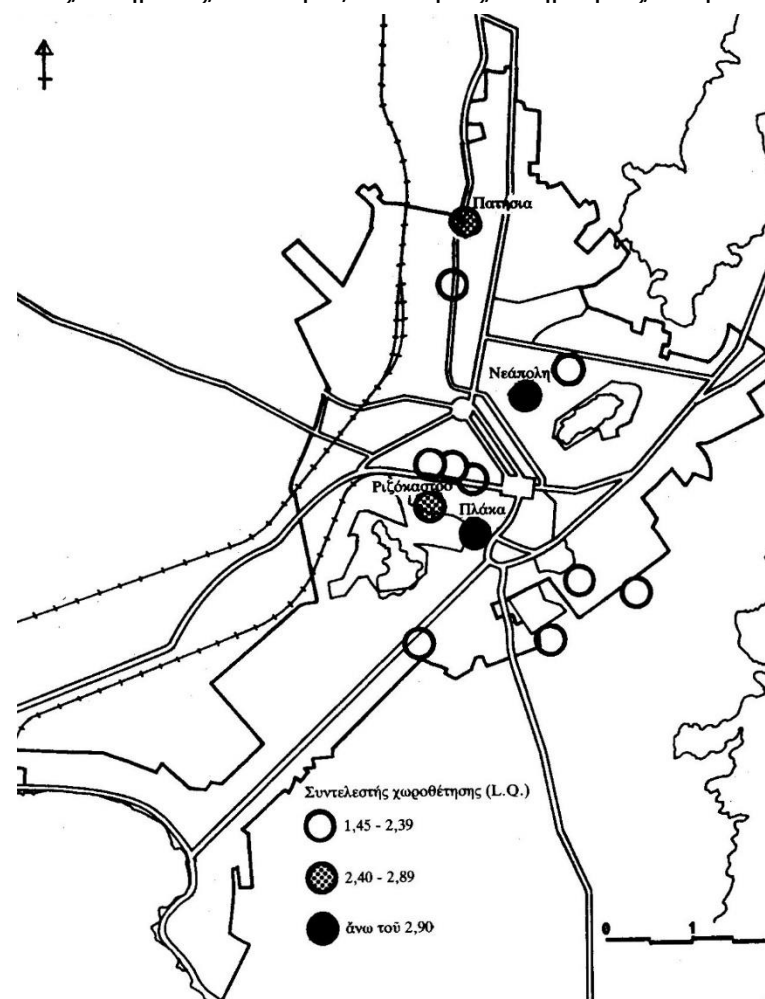
Χάρτης _8: Υπάλληλοι ξενοδοχείων κι εμπορικών καταστημάτων, Αθήνα 1921

Χάρτης_9: Πλανόδιοι επαγγελματίες, Αθήνα 1921

Χάρτης_10: Επιστάτες, υπηρέτες, λούστροι, πλύντριες, υπηρέτριες, Αθήνα 1921

Πηγή: Λεοντίδου, 1989: 144-14

